Geuzen

K. Norel

GEUZEN

K. NOREL

GEUZEN

LEIDEN — 1946
A. W. SIJTHOFF'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.

HOOFDSTUK I

Trompetgeschal klinkt tegen houten gevels op, dof trom-geroffel geeft een donkeren ondertoon aan het schetterend koper. Een kleurige stoet trekt door de Amsterdamsche straten. Ruiters gaan vooraan, in wijde mantels en met wapperende pluimen ; hun wapens blinken en hun paarden hinniken van kracht. Er zijn er onder de ruiters, die op roode schabrakken rijden en flonkerende diamanten hebben aan hun hoeden. Op de ruiterij volgen voetvolk, haakschutters en hellebaardiers ; hun zwarte oogen gloeien onder zware helmen. Er schijnt geen eind te komen aan de rotten, die opmarcheeren naar den Dam.

Sterk en krijgshaftig is dit leger, en veel jongens kijken zich de oogen uit aan zooveel paarden en zulk een wemeling van blanke wapens. Meisjes, gelokt door de muziek, hangen uit de ramen of over de onderdeuren, of staan — een omslagdoek haastig om het hoofd geslagen, want het is koud op den Decemberdag — op de stoepen. Zij gichelen als de soldaten guitig naar haar kijken ; zij lachen als ruiters van hun hooge paarden hoffelijk knikken, en zij werpen kushandjes terug als een officier een lichte buiging naar haar maakt. Voor de onbezonnen jeugd is deze intocht van het leger van Don Frederik een vroolijke gebeurtenis, die des te gretiger genoten wordt, sinds er in de verstreken maanden omtrent geen schip meer in de haven is binnengeloopen en het stil en saai werd in de Amstelstad.

Doch de Amsterdammers, die verstaan wat dit beteekent, zien met duisteren blik den opmarsch van de troepen aan. Vreemd krijgsvolk komt er in de stad. Amsterdam heeft steeds zichzelf verdedigd, en vreemde troepen altijd noô van voor en liefst van achteren gezien.

Govert Willemsz, die, in het midden van een groepje leerlingen van het Sint-Nicolaascollege, dicht bij het stadhuis staat, gloeit van ergernis. Dit is niet enkel vreemd, het is *vijandig* krijgsvolk. Deze vroolijke officieren, die knipoogjes

met Amsterdamsche meisjes wisselen, zijn de moordenaars van Naarden. En deze ruiters, piekeniers en haakschutters zijn door Duc d'Alve, den tyran, gezonden om de Hollandsche steden, die zich in dit jaar hebben vrijgemaakt van het Spaansche juk, opnieuw onder dat juk te brengen. Inquisitie en Bloedraad komen achter die soldaten aan, en deze zullen na den opstand van de lente en den zomer '72 den ketteroven zevenmaal heeter stoken dan zij het ooit plachten te doen. Een brok schiet Govert naar de keel, wanneer hij Don Frederik ziet, hoog en trots te paard, de smalle lippen gekruld van minachting over het kaas- en broodvolk, dat het heeft bestaan te rebelleeren tegen Spanje, en dat hij nu zal tuchtigen, zoo hard dat zij nooit meer een hand tegen den Koning zullen durven opheffen.

Steeds meer troepen komen op den Dam. Het ruime plein wordt vol. Na de ruiters en het voetvolk volgen de kanonnen, welker zware wielen ratelen op de ronde keien. En dan komen de wagens van den legertros : een lange rij, beladen met kruit en lood en ijzeren kogels. Een stoet van zoetelaarsters, de verzorgsters en vriendinnen der soldaten, vormt het slot der legermacht.

Op de stoep van het stadhuis staan de Amsterdamsche burgemeesters met den pensionaris. Ze gaan Don Frederik tegemoet. Ze buigen zich voor hem. Joost Buyck, de eerste burgemeester, buigt zoo diep dat zijn grijze baard zijn knieën raakt, en daarna ontrolt hij een perkament om zijn begroetingsrede voor te lezen.

Govert kan niets verstaan. De afstand is te groot, en de storm verwaait de woorden van den ouden man. Maar ook zonder dat hij iets verstaat, weet Govert wel wat de Spanjolenknecht, die Amsterdam regeert, den veldheer voorhoudt. Loyale onderdanen betuigen hun trouw aan den koning en zijn landvoogd, en brengen hulde aan den veldheer, gekomen tot herstel van orde en rust, welke te kwader uur verstoord zijn door rebellen, die God noch Koning eeren .... Zoo is de tekst en zoo de wijs van het lied, dat op het Amsterdamsch stadhuis gezongen wordt in 1572.

Deemoedig, met ongedekt hoofd, staat Buyck voor Don Frederik, die hoog en trots te paard zit. Het papier beeft in zijn handen, en de storm waait door zijn grijze haren. Een Amsterdamsche burgemeester staat als een gedweëe dienaar

voor een Spanjaard. Hij en de andere burgemeesters likken de hielen der tyrannen, die de Nederlanders trappen. Zij hadden — meent Govert — de poorten dicht moeten werpen en de bruggen ophalen. Met kogels dienden de Spanjolen te zijn ontvangen, inplaats van met geteem.

Don Frederik, verveeld door een rede, die hij niet verstaat en die hem veel te lang duurt, schenkt nauwelijks aandacht aan Joost Buyck. Hij heeft meer belangstelling voor het stadhuis en voor de Nieuwe Kerk, en wellicht ook voor de meisjes, die ginder uit de bovenramen hangen.

Burgemeester Buyck is uitgesproken. Hij rolt het perkament weer op, en dekt zijn grijze hoofd met den zwarten, breedgeranden hoed, dien hij al dezen tijd in zijn linkerhand gehouden heeft.

Don Frederik antwoordt met enkele onverschillige woorden in het Spaansch. Dan knetteren commando's over het plein. De troepen rukken in. Don Frederik en zijn officieren gaan de burgemeesters voor in het stadhuis.

Govert Willemsz gaat naar huis met wrok in het hart.

Bij het opgaan van de stoep van het Hooge Huys ziet Govert achter de kleine ruitjes van het groote raam het hoofd van zijn vader. In de gang stoot hij de deur van het comptoir open. „Hebt u ze gezien, vader?" vraagt hij grimmig. „Hebt u ze gezien, de Spaansche schoeljes?"

Willem Govertsz steekt zijn ganzeveer achter zijn oor, en wendt zich van den lessenaar, waaraan hij staat te schrijven, tot zijn zoon. „Ja, Govert," zegt hij. „Ik heb ze langs zien trekken."

„De burgemeesters bogen voor dat schuim als lijzen uit het Jan Klaassenspel."

„Voorzichtig met je woorden, Govert," raadt zijn vader. „Als de Spanjaarden dit van je hoorden kon het je kwaad vergaan."

„'t Zijn schoeljes," roept Govert uit. „'t Is schuim. De moordenaars van Naarden! En onze burgemeesters zijn hun laffe knechten. Onze kanonnen hadden ze moeten begroeten inplaats van burgemeester Buyck met zijn geteem."

„Je spreekt onbezonnen, Govert," bestraft zijn vader hem. „Het is den steden, die verzet geboden hebben, slecht vergaan."

Goverts lippen krullen. „Mechelen, Zutphen, Naarden .... stelt u die stadjes op één lijn met Amsterdam? Wij zouden anders portuur geboden hebben. — Als Amsterdam maar aan den goeden kant stond," voegt hij er met bitterheid aan toe, „dan zou het er in heel Holland anders voorstaan. Maar met deze stadsregeering zitten we in den verkeerden hoek."

De vader zwijgt. Hij is van hetzelfde oordeel geweest als Govert. Toen dezen zomer de eene stad na de andere in het Noorden naar Prins Willem van Oranje overging, en weldra omtrent alle steden aan diens zijde stonden, had hij gewild dat Amsterdam zich ook bij Prins Willem had geschaard. En sterk werd dit verlangen, toen de Geuzen de Zuiderzee blokkeerden en alle Amsterdamsche scheepvaart stremden. Waar moest het met den handel heen als men niet varen kon? Waar moest het met zijn eigen zaak naar toe? Zijn kelders lagen vol met wijn. Hij had belangrijke orders voor Lübeck, Koningsbergen, Riga, Danzig. In Juni waren verscheiden okshoofden geladen in Oostlandvaarders. Enkele van die schepen zijn nog uitgezeild, maar niet één is in de haven van bestemming aangekomen. Eén is bij Enkhuizen door de Geuzen prijs gemaakt, en twee andere lagen twee dagen nadat ze uitgevaren waren weer in het IJ, op het nippertje ontkomen aan de Geuzen. Toen zijn overluiden van de gilden naar het stadhuis geweest om aan de overheid in naam der burgerij te vragen de stad Geusch te maken, wijl anders haar handel zou verloopen. Maar het college heeft geweigerd. En de burgerij heeft in die weigering berust. Amsterdam bleef aan de Spaansche zijde.

En op dit oogenblik kan Willem Govertsz dat niet meer betreuren. De opstand is klaarblijkelijk een verloren zaak. Don Frederik heeft op zijn veldtocht nauwelijks tegenstand ontmoet en waar hij hem ontmoette heeft hij hem snel en grondig neergeslagen. De Geuzen kunnen voor de Spaansche wapens eenvoudig niet bestaan. Wie een toren bouwt moet eerst de kosten overrekenen, staat in de Heilige Schriftuur. Achteraf hebben de burgemeesters het toch bij het rechte eind gehad, toen zij weigerden de stad in het Geuzenavontuur te storten. De Spanjaarden zullen nu wel snel een einde aan de blokkade maken door de rebelsche watersteden in te nemen en dan zijn de rollen omgekeerd. Dan heeft Amsterdam het rijk alleen op zee en komt al de handel van het Noorden op het IJ.

„Ze vieren feest vanavond," zegt Govert grimmig. „Bij Sybrant Occo zal een gastmaal zijn. De leden van de vroedschap gaan er heen en de overluiden van de gilden, allen met hun vrouwen en hun dochters. Feestvieren gaan ze met de moordenaars van Naarden! Een schande noem ik het!"

„Zoo moet je dat niet zien," tracht de vader zijn opgewonden zoon te sussen. „Je moet niet denken, dat die menschen allen dikke vrienden van de Spanjaards zijn. Maar je vangt meer vliegen met stroop dan met azijn." Hij vertelt op het moment maar liever niet, dat hij vandaag op order van het stadsbestuur een paar ankers van zijn besten ouden wijn bij Sybrant Occo heeft laten brengen. De jongen is niet in een stemming om zoo'n leverantie te waardeeren. Hij, Willem Govertsz, evenwel was blij dat hij vandaag weer eens een redelijken post in zijn grootboek in kon schrijven. Het was een kleine lichtstraal in dezen donkeren tijd. En als de Spanjaards nu een einde aan den opstand maken en de zee bevrijden van de Geuzen, dan bloeit het Amsterdamsche koren weer ....

Dien avond gaat Govert de straat op. Hij wil hoogte halen, hoe het toegaat in de stad, nu er Spaansche troepen zijn, en hij wil zien, wie zich verlaagt om feest te vieren met den vijand. Op den Dam is het druk. Karossen rijden aan; sleepkoetsjes schuiven over de keien. In het rosse licht van vele toortsen gaan tusschen het zwaardere gerij ook draagstoelen. Alles beweegt zich naar de Kalverstraat, waar op de stoepen van het Paradijs, het groote huis van Sybrant Occo, knechten met flakkerende flambouwen staan, om de binnengaande gasten bij te lichten. Spaansche officieren gaan er binnen, veel kleuriger gekleed nog dan vanmiddag, nu zij de zware mantels hebben afgelegd en hun feestelijkste krijgsmanskleeding dragen, vol gouddraad en zilverstiksel, met zwierige sjerpen over den schouder en rapieren met fonkelende gevesten aan de heup. De leden van de stadsregeering en de overluiden van de gilden hebben zich in hun schitterendste schuttersdracht gestoken; de vrouwen zijn in zijde en satijn gekleed en dragen pralende parures. De bloem van Amsterdam heeft zich op het feestelijkst getooid om Don Frederik te behagen.

Als Govert later langs de achterzijde van het Paradijs aan het Rokin loopt, daar waar de groote feestzaal is, is het daar

zwart van menschen, die zich vergapen aan de pracht van het feest. De luiken voor de ramen van de zaal zijn niet gesloten. Het licht stroomt vrij de straat op. Veel meer dan honderd kaarsen branden op de groote kronen aan de zoldering en op hooge luchters op de tafels. Het is een deftig Hollandsch binnenhuis, met zware zolderbalken en glad gewreven eiken wanden, behangen met veel blauw en wit porcelein. Glanzend tin staat op de bovendorpels van de deuren en op den rand der breede schouw. De tafels zijn gedekt met wit damast, belegd met zilver en kristal en in het midden staan torens en kasteelen van kunstig suikerbakkerswerk. In deze zaal komen de gasten binnen : Don Frederik, gearmd met de dochter van Joost Buyck, hooge Spaansche officieren, elk met een Amsterdamsche aan den arm. Er wordt wijn geschonken. Buyck spreekt en klinkt en er wordt luid gejuicht, zoodat het doordringt naar de straat. Het schijnt een feest van vriendschap en verbroedering.

En in Naarden liggen nog onbedekt de lijken van de burgers, die door deze Spanjaards zijn gedood, en kleeft aan de muren van de kerk, waar het bloedbad plaats vond, nog het bloed, denkt Govert grimmig, terwijl hij zich geërgerd afwendt.

Don Frederiks soldaten doen het niet minder dan hun veldheer. Zij hebben hedenavond vrij gelag op kosten van het stadsbestuur, en zij laten het Hollandsche bier en den brandewijn zich smaken. Waar hun officieren zich vermaken met de vrouwen en de dochters van de overheden, daar slaan zij de vrouwen uit de volksbuurt aan den haak. Lachend en drinkend zitten de soldaten met de meisjes in de taveernes, en als zij wel gedronken hebben trekken zij ze op hun knieën, en zoenen ze dat het klapt. Govert gruwt. Deze meisjes laten zich liefkoozen door handen, die in Mechelen en Naarden vrouwen en kinderen doorstoken hebben. Maar kan men aan deze kinderen uit het volk iets kwalijk nemen, nadat zij de Amsterdamsche grooten zagen drinken en klinken met Spanjaarden in het huis van Sybrant Occo ? Die grooten vergooien de Amsterdamsche eer. Joost Buyck gaf hedenmiddag het kwade voorbeeld. Aan hen ergert Govert zich het meest.

Hij loopt naar het IJ. De koelte van den buitenkant en de stilte, die hier heerscht, kalmeeren hem ; langs achterwegen dwaalt hij weer de stad in. Voorbij de Sint-Anthonispoort wordt hij opgeschrikt door een mannenstem, die uit de don-

kere schaduw van een luifel komt. Een vrouw geeft antwoord. Hij hoeft niet te gissen wat daar gaande is. Alweer een Spanjaard, vrijend met een eervergeten meisje. Hij wijkt uit. Aan den overkant der straat wil hij voorbijgaan. Maar bij het passeeren spitst hij de ooren. Dit is geen geminnekoos. De soldaat lacht hol en kil. En hoorde hij niet een kreet van angst?

Govert blijft staan. Hij loopt op het tweetal toe.

De Spanjaard is een robuust soldaat, lang en schonkig. Hij heeft den burger, die zich in zijn zaken moeien wil, onmiddellijk in de gaten. Een serie Spaansche vloeken knettert Govert tegemoet en het staal van een korten dolk glanst in het maanlicht.

Govert deinst terug. En de soldaat wendt zich weer tot het meisje. Half liefkoozend, half dwingend legt hij zijn arm om haar schouder. Doch zij streeft tegen. „Laat me los!"

Govert doet, alsof hij doorloopt. Een open tweegevecht met den gewapenden soldaat kan hij, ongewapend als hij is, niet aan. Maar een Hollandsch meisje, dat van een Spanjaard niet gediend is, zal hij niet weerloos in diens handen laten. In de schaduw van de huizen keert hij om, en in de duisternis van luifels sluipt hij opnieuw op het tweetal toe. „Laat me los," hoort hij haar nog eens smeeken. „Help! help!" Haar hulpkreet smoort in de hand van den soldaat, die haar den mond toedrukt.

Op dat oogenblik treft Goverts vuist den Spanjaard fel op het hoofd, en regenen zijn slagen op diens nek en schouders.

De soldaat braakt vloeken. Woest zwaait hij met zijn dolk.

Govert heeft aan verder vechten geen behoefte. Het meisje is los en vlucht. Hij rent haar na. „Hierheen!" zegt hij, en samen schieten ze een steegje in en daarna nog een steegje. Dan tempert hij haar vaart. „Loop nu maar rustig. Hij vindt ons vast niet meer."

Het meisje grijpt zijn arm. Hij voelt hoe ze nog beeft.

„Mag ik u geleiden?" biedt Govert aan. „Het is niet pluis op straat vanavond."

„Heel graag," aanvaardt zij dankbaar.

Haar stem heeft een bekenden klank, meent Govert. Hij zoekt in zijn herinnering wie ze is.

Bij het passeeren van een brug loopen ze in het licht der maan. Nu kan hij zijn beschermelinge zien. „Hé, Martha!" roept hij uit.

„Govert !" zegt zij blij verrast.

„Hoe kwam jij ginder zoo alleen ?"

Ze vertelt dat ze den heelen dag bij een zieke tante is geweest. „Ik had niet gedacht dat het op straat onveilig wezen zou."

„Waar Spanjaarden zijn, is het nooit veilig."

„Met dit geleide wel," zegt zij, terwijl ze oolijk naar hem opkijkt. Haar angst is weggesmolten.

Martha Komijn woont in de Nes. Als zij den klopper van de ouderlijke woning heeft gelicht, dankt ze Govert hartelijk voor zijn hulp. „Als jij niet was gekomen . . . ." Ze huivert licht bij de herinnering.

Hij wijst haar dank af. „Ik was heel blij, dat ik dit mocht doen." Hij houdt haar hand vast, zoekend naar woorden. „Martha . . . ." begint hij, doch hij breekt weer af. Grendels worden weggeschoven. „Ik hoop je spoedig weer te zien," fluistert hij snel, voor de deur opengaat.

„Ik hoop het ook," antwoordt zij onbevangen. Dan laat ze snel zijn hand los.

Een klagende vrouwenstem vraagt Martha, waar ze zoo lang gebleven is.

Monterder dan hij vandaag nog is geweest gaat Govert huiswaarts. Het lawaai in de taveernes hindert hem nu niet. Op het gegichel van de meisjes, die met Spanjaards vrijen, let hij nauwelijks. Aan zijn arm voelt hij nog den lichten druk van Martha, en het is hem of haar veerende pas nog naast hem is. Hij ziet haar frisch gezichtje weer in de huif van de kornet, zooals hij haar — zijn vroeger buurmeisje, met wie hij als kind vaak heeft gespeeld — herkende op de brug. Hij hoort haar laatste woorden nog : Ik hoop ook dat we elkander weerzien. Deze avond, die ellendig was, is plotseling goed geworden.

In de huiskamer van 't Hooge Huys vindt Govert zijn ouders en zijn oudste zuster. De jongere kinderen zijn reeds naar bed. Het treft hem hoe bedrukt zijn moeder er uit ziet en hoe stroef de trekken van zijn vader zijn.

„Ongemak ?" vraagt hij.

„We hebben inkwartiering," antwoordt zijn moeder.

„Vier Spaansche soldeniers," vult zijn vader somber aan.

Het onthutst Govert. Aan inkwartiering had hij niet gedacht. „Zijn ze al boven ?"

„Een is er geweest om te zeggen dat hij straks terugkomt met drie makkers. Ze zullen wel niet opdagen voor ze zich zat gedronken hebben."

„Laten we hopen dat ze met hun dronken kop ons huis niet kunnen vinden," tracht Govert den besten kant van het geval te vinden.

Ze wachten met hun vieren een geruimen tijd.

„Gaat u naar bed," raadt Govert eindelijk zijn moeder en zijn zuster. „Dronken soldaten zijn voor vrouwen geen gezelschap. Ik blijf wel wachten."

Zij streven tegen, maar Willem Govertsz valt zijn zoon bij. De vrouwen moesten naar bed gaan. Hij en Govert zullen samen wachten.

De soldaten kunnen blijkbaar moeilijk van hun bierpot en vriendinnen scheiden. Gezang en gelal van dronken kerels, vermengd met schril en kirrend vrouwenlachen dringt telkens door de luiken in de kamer, maar sterft ook even vaak weer weg. Willem Govertsz zit slaperig bij den haard, rekt zich bij wijlen om den slaap wat kwijt te raken, schuift dan een versch blok in het smeulend vuur, en moppert op zatlappen van soldaten, die een burger het leven zuur maken. Govert doet vergeefsche moeite, zich te verdiepen in een werk over Romeinsch recht, dat hij uit de librije van het Sint-Nicolaascollege heeft geleend. Het boek ligt op zijn knieën en hij leest de letters, maar haar zin ontgaat hem. Er is vandaag te veel gebeurd om rustig te studeeren. Hij is geërgerd over alles wat hij van het Spaansche leger en over veel wat hij van Amsterdamsche burgers heeft gezien; geërgerd ook omdat hij nu op Spanjaards wachten moet en zij, de vijanden der Nederlanders, straks in hun huis geherbergd moeten worden. Doch door dat booze heen speelt telkens weer de herinnering aan het meisje, naast wie hij heeft geloopen, wier lichte arm op zijn arm rustte, en wier kleine hand hij bij het afscheid voor haar huis heeft vastgehouden.

Opnieuw is er rumoer op straat. Dronkemansstemmen lawaaien voor het Hooge Huys, en ditmaal gaan ze niet voorbij. Ruw wordt de klopper op de deur geslagen, zoodat het dreunt door het geheele huis.

„Laat mij maar," zegt Govert tot zijn vader en hij gaat de trappen af.

Er staan vier mannen op de stoep. Beter : twee staan er,

een hangt op de stoepenbank, en een ligt op de steenen van de stoep, te laveloos om op te staan. De anderen sleepen hem naar binnen.

„Kalm aan een beetje," maant Govert. „De kinderen slapen."

Ze verstaan hem niet en ze doen niet kalm aan. Luidruchtig stommelen ze naar binnen, struikelend met hun zatten makker, omdat ze zelf ook onvast op de beenen staan.

Ze krijgen den zatten kerel nooit naar boven, begrijpt Govert. Als hij niet helpt, blijft de helft van het stel in de gang liggen.

„Jij dáár," beduidt hij den soldaat, die hem nog het meeste bij zijn positieven lijkt, „dan draag ik hem aan dezen kant." Zoo gaan ze met z'n drieën de trappen op, terwijl de andere soldaten achter hen aan stommelen.

Ze krijgen hem op zolder en te bed. Maar Govert wacht daar tevergeefs op de anderen, en ook de soldaat, die hem geholpen heeft den beschonkene omhoog te hijschen, maakt geen aanstalten om zijn slaapplaats op te zoeken.

„Jullie kunt hier slapen," wil Govert hem beduiden.

Doch de man loopt naar de trap terug. „Brood en vleesch," zegt hij. Het zijn twee woorden, die de Spanjaarden tijdens hun verblijf in de Nederlanden, naast bier en wijn, het eerst hebben geleerd.

„Het is nu tijd van slapen," brengt Govert er tegen in.

Maar de Spanjaard loopt de trap al af en als Govert hem achterna gaat zijn de beide anderen beneden in de kamer. Met hun vuist slaan zij op tafel en op hoogen toon eischen zij van Willem Govertsz brood en vleesch.

„'t Is nacht," antwoordt die. „Jullie moet naar bed."

Zij verstaan zijn tegenwerpingen net zoo min als hun makker het die van Govert deed. „Brood en vleesch!" roepen zij nu alle drie en een trekt zijn ponjaard om de onwillige Hollanders nog nadrukkelijker te manen zich te haasten.

En dan gaat Willem Govertsz naar de keuken om brood en vleesch te halen en dekt Govert de tafel voor zijn vijanden. En beiden zien toe hoe de soldaten ruwe hompen uit de ham snijden en de boter vingerdik op het brood smeren.

Dit is het eind nog niet. Bij eten behoort drinken. Na een hartigen hap hebben zij weer dorst. „Wijn!" eischen zij.

Willem Govertsz schudt het hoofd. „Ik heb geen wijn."

Doch een weigering verstaan de Spanjaards niet. „Bij alle Santen, wijn!" brult er een, en dreunend stoot hij zijn ponjaard in het mahoniehouten tafelblad.

Govertsz zwicht voor het geweld. Hij haalt een kruik wijn en kroezen. En later moet hij weer een kruik halen en dan nog een. De Spanjaarden pressen hem met scheldwoorden en dreigementen.

Het is ver na middernacht als eindelijk de zwelgpartij beeindigd wordt. Govert moet driemaal mee de trappen op om hen te bed te helpen. Hij kokhalst van de dranklucht van de kerels.

Eer hij zijn eigen bed opzoekt, gaat Govert nog even naar de kamer. Zijn moeder staat daar in haar nachtgoed, rillend van koude en angst. Ze heeft geen oog geloken tijdens het bacchanaal, en nu ziet ze de ravage aan. Op den vloer ligt brood en vleesch, vertrapt door lompe laarzen; een wijnkruik ligt aan gruizels in een hoek; haar tafel is besmeurd met plassen wijn, en uit het altijd pijnlijk gewreven blad steken groote splinters. De soldaten hebben in haar kamer huis gehouden als in een beestenstal. Ze wringt haar handen.

„Laat ons gaan slapen, moeder," raadt haar man.

Ze laat zich wegleiden.

„We weten nu dat we bezetting hebben, vader," zegt Govert als zij, na het sluiten en het dooven van de lichten, gereed staan om eindelijk ook hun bedden op te zoeken.

„Zeg dat," erkent de vader. „Maar *dit* hoeven we ons niet te laten welgevallen. Zóó gaat het niet. Deze streken van de soldaten dulden de officieren stellig niet."

Govert haalt de schouders op. „Ik hoop dat u gelijk hebt," zegt hij twijfelmoedig.

„Kom je nu, Willem?" roept vrouw Geerte uit haar bed.

Hij gaat. „Welterusten, Govert," wenscht hij zijn zoon.

„Welterusten, vader."

Den anderen morgen tobben vrouw Geerte en haar dochter om de huiskamer van de ergste gevolgen der zwelg- en braspartij te reinigen, en is de maerte met bezem, dweil en emmers water bezig op den zolder om daar den stank en het vuil, door de dronken soldeniers teweeggebracht, te verwijderen.

Onderwijl gaat Willem Govertsz naar den schout om zijn beklag te doen. Die stuurt hem van het kastje naar den muur.

Niet bij hem, maar bij den Spaanschen commandant moet Govertsz wezen met zijn klachten. Van den eenen officier naar den anderen gestuurd, belandt hij tenslotte in De Gouden Sleutel in de Kalverstraat.

In het voorhuis van De Gouden Sleutel staan verscheiden burgers reeds te wachten en Govertsz hoort dat hij nog niet eens de grofste behandeling heeft ondervonden. Er zijn mannen, wier vrouwen, en vaders, wier dochters lastig zijn gevallen door soldaten ; er zijn anderen, die in den nacht de straat op zijn gejaagd, terwijl de soldaten in hun bedden kropen. Lang moet men wachten tot men bij den officier, belast met de inkwartiering, wordt geroepen.

Deze officier spreekt Nederlandsch. Hij is een Vlaming in Spaanschen dienst. Geeuwend hoort hij het beklag van Willem Govertsz aan.

„Dank u," zegt hij daarna onverschillig. „De zaak wordt onderzocht. — Volgende !" roept hij naar den soldaat, die ordonnansendiensten doet.

Zoo laat Govertsz zich evenwel niet afschepen. „Krijg ik redres ?" vraagt hij.

„Redres ?" De ander fronst de wenkbrauwen.

„Ja, schadevergoeding voor de aangerichte ravage en waarborgen dat zoo iets niet weer gebeurt."

De officier leunt achterover in zijn fraaien stoel met hoogen rug en schopt een blok hout naar het vuur, dat hoog vlamt in den grooten haard. Onverschillig ziet hij toe dat een fraai Oostersch haardkleed door vonken wordt geschroeid. „Wat denken jullie Amsterdammers eigenlijk ?" vraagt hij spottend. „Dat wij hier zijn voor ons pleizier ? Wij komen om jullie te verlossen van de Geuzen, die moorden, plunderen en branden en jullie handel nekken. Jullie moesten ons wat hartelijker begroeten, en wat minder obstinaat zijn als een soldaat in een vroolijke bui zich eens een beetje los gedraagt."

„Maar zij kwamen smoordronken bij me binnen," roept Govertsz uit. „Ze hebben midden in den nacht kabaal gemaakt, mij met het mes bedreigd, mijn boel vernield, alles bevuild, als zwijnen zich gedragen. Ik moet ze inkwartiering geven, maar dit hoef ik niet toe te staan. De Amsterdamsche privileges . . . ."

„Die Amsterdamsche privileges !" lacht de ander luid. „Daar loopen ze waarachtig allemaal mee in den mond. Sin-

jeur, ik raad u heen te gaan en u stil te houden. Anders krijgt u vanavond nòg vier man om kwartier te geven."

Govertsz staat verbijsterd. „Maar onze rechten!"

„Zoolang wij hier zijn zullen *wij* uitmaken, welke uw rechten zijn. Ga heen, of ik schrijf nog vier man voor u op."

Bevend van woede gaat Willem Govertsz heen.

„Er is geen recht meer," klaagt hij tegen Govert, als hij thuiskomt.

Als de soldaten, nadat ze hun roes hebben uitgeslapen, des morgens door de gang van het Hooge Huys loopen, snuiven zij. Ze ruiken iets, dat hun den vorigen avond in hun beneveling is ontgaan. Drank ruiken zij. Brutaalweg trekken zij alle deuren open en zij vinden die, welke naar de kelders leiden. En dan gaan hun zwarte oogen gloeien van verrassing en begeerte. Wijn is daar, veel wijn. De vaten liggen er in lange rijen. Rijnwijn, Fransche en Spaansche wijnen. Ze zijn in het Paradijs terecht gekomen, nog letterlijker dan hun officieren gisteravond. In de taveernes is het vrij verteren heden afgeloopen, maar zij hebben hier een nieuw adres, beter dan de taveernes. Ze zullen er gebruik van maken.

Des avonds gaan ze weer de deur uit en Govert en zijn vader bereiden zich er op voor dat ze weer lang zullen moeten wachten op hun ongenoode gasten. Doch op een vroeg uur valt de klopper reeds en druk gepraat in Spaansche klanken verraadt, dat de soldaten voor de deur staan.

„Dat valt mee," meent de koopman, opstaande om hen in te laten. Bij het openen van de deur valt het hem echter niet mee.

Behalve vier soldaten staan er ook vier vrouwen op de stoep. Brutaalweg dringen alle acht naar binnen, en Govertsz heeft gister en vandaag genoeg geleerd om er niet tegen in te gaan.

Hij gaat ze voor naar de keuken, die ruim is, en waar een tafel in het midden staat. Voor de meiden sleept hij stoelen bij.

Maar dat believen de heeren niet. Gister hadden ze een betere gelegenheid. Ze willen naar de kamer.

„We zitten daar zelf," protesteert Govertsz, doch dit verweer lokt bij de soldaten slechts vloeken uit en bij de meiden luid gegichel. „Zit de sinjeur daar zelf?" Wel, dan gaan zij bij hem zitten en anders hoepelt hij maar op.

Rumoerig dringen zij de trap op en de kamer binnen.

Vrouw Geerte wordt bleek. Een paar kleine kinderen vluchten achter moeders rokken. Govert zit met opeengeperste lippen. Huisvredebreuk is dit.

Willem wenkt zijn vrouw om met de kinderen heen te gaan. Een van de deernen laat zich aanstonds vallen in haar stoel. De soldaten en de meiden gedragen zich, alsof het huis van hen was. „Wijn, brood en vleesch!" gelasten de Spanjolen.

Neeltje en de maerte moeten bedienen, terwijl de soldaten en hun liefjes — lichtekooien, die vrouw Geerte nog niet eens zou willen hebben om haar stoep te dweilen — zwelgen en brassen.

Het loopt op het eind zoo hoog, dat Willem Govertsz zijn dochter en de maerte naar de keuken zendt. Eerbare meisjes kunnen daar niet langer bij zijn. Een van de meiden zit op de knie van haar soldaat en probeert samen met hem uit één kroes te drinken. De wijn stroomt in haar hals en op den grond. Een andere meid ligt met een vent te vrijen op den vloer.

Bij dit schandaal loopt Govert de gal over. Met een karwats verschijnt hij in de kamer. „Naar boven jullie!" dondert hij tot de soldaten, en tot de meiden: „Er uit!"

Een soldaat begint te vloeken. Hij trekt zijn ponjaard uit de schee. Govert slaat hem het wapen uit de hand en haalt de karwats over zijn rug. Geen der zatte kerels heeft meer de fut om zich te weren. Zij gaan. Als geslagen honden stommelen ze de trappen op. De meiden, ontnuchterd en verschrikt door het knallen van de zweep, vluchten weg. Een, die te zat is om te vluchten, werpt Govert als een zoutzak op de stoep.

„God geve dat hier geen kwaad van komt," zucht Willem Govertsz, terwijl hij zijn ontredderde kamer overziet.

„We hadden dat krapuul nooit binnen moeten laten," sist Govert. „Op kogels, kokend lood en brandende olie hadden we hen moeten onthalen, inplaats van op brood en wijn en kruiperige strijkages."

Daarin valt Willem Govertsz zijn jongen nog niet bij. Maar hij voelt na hetgeen hij ondervond geen roeping meer om de houding van de burgemeesters te verdedigen.

HOOFDSTUK II

Het is een mooie winterdag. Aan een bleekblauwen hemel schijnt de zon ietwat omfloerst door een transparanten nevel, die de kim vervluchtigt. Het land om Amsterdam is wit van sneeuw. De grachten en de vaarten liggen er als donkere spiegels tusschen ; hard en glanzend is het ijs.

Met zijn schaatsen in de hand staat Govert op de brug buiten de Weesperpoort te kijken naar de gracht vol schaatsenrijders. Klein grut krabbelt met stijve streekjes langs den kant. Deftige sinjeuren, met lange tabberds aan, rijden met kalme slagen. Er scheren jonkmans als zwaluwen zoo kwiek over het ijs. Meisjes zwieren er op breede, rond geslepen schaatsen. Dolle troepjes jongelui rijden aan een langen sliert als een langwemelende slang door het gewoel en doen het oudere volk ontstellen door aan het einde van de baan te stoppen met een scherpen zwaai, die den heelen troep uit elkander doet stuiven. Er zit ook een luidruchtige schare bij het koek-en-zoopje, zich aan koppen slemp de handen warmend en de tong verschroeiend. Tusschen al dat bont gewemel vindt Govert evenwel niet wie hij zoekt.

Hij draalt niet langer. Op het ijs vindt hij haar eerder dan koekeloerend aan den wal.

Hij bindt op en rijdt een baantje. „Dag Govert," groet een meisje, dat alleen rijdt, en het is alsof ze op hem toe wil komen. Govert groet echter, voortrijdend, achteloos terug.

Als hij aan het einde van de baan al wachtend uitkijkt, glijdt een ander meisje op hem toe. „Ook alleen ?" vraagt ze en ze lacht liefjes, alsof ze zeggen wou : wij tweeën konden best een baantje samen. Verleden jaar heeft Govert menig maal gereden met dit meisje. Verleden week nog hebben ze een gezellig uurtje samen op het ijs gehad. Maar thans gaan zijn oogen zoekend over en langs haar heen, mompelt hij een verontschuldiging en rijdt alleen weer weg.

Hij rijdt de stadsgracht af, in de eene richting tot de Haarlemmerpoort, in de andere tot aan de Lastage, waar het ijs

onberijdbaar wordt van het zaagsel en de spaanders der scheepstimmerwerven. Maar wie hij zoekt kan hij niet vinden. En als hij, terugkeerend bij de Weesperpoort, hetzelfde meisje van straks nog steeds alleen ziet rijden, schiet hij bij haar op zij en steekt zijn handen uit. „Een baantje samen ?" Gretig tast zij toe en keuvelend rijden zij kruislings op.

Maar opeens heeft Govert niet de minste aandacht meer voor het meisje naast zich. Hij heeft *haar* ontdekt in het midden van een langen sliert, haar wangen rood van opwinding, haar blonde haar uitwaaiend uit haar muts. Ze ziet hem niet, terwijl ze flitsend hem voorbij schiet.

Krassend stopt hij : „Met die ploeg," zegt hij tot Leentje.

Haar gezichtje betrekt. Het reed zoo goed te zamen, en zij vindt die ploeg wat wild.

„Zooals u wilt." Koel draait Govert haar den rug toe.

Wanneer de sliert weer oprijdt, bestaat ze uit één man meer : Govert Willemsz, die Martha Komijn stevig in de heupen heeft gegrepen.

Onstuimig is dit rijden, wild. Het dikke ijs buigt onder het geweld van dezen grooten troep. Ze stuiven alles op de baan voorbij en wat hun in den weg komt gaat omver. Wie niet vast op de ijzers staat, rept zich bij hun nadering op zij ; sinjeuren en matrones grommen op de onbesuisde jeugd. Aan het einde van de baan, als de voorrijder kort en krassend zwenkt, stuift alles uit elkander.

Doch Govert zorgt er voor dat hij bij het breken van den sliert Martha vasthoudt. Zwenkend en zwierend laat hij haar door de volte zweven, totdat hun vaart is uitgeloopen. En dan heeft Govert, die straks zoo dolgraag in den grooten koppel rijden wou, daar plotseling langer geen behoefte aan, en begeert hij het juist versmade rijden met één meisje. Hij steekt haar beide handen toe : „Wij met z'n tweetjes ?" vraagt hij.

Martha strijkt de losgewaaide haren onder haar kornet. Ze hijgt een beetje na de wilde ritten. Maar ze vraagt niet om te rusten en ze denkt klaarblijkelijk geen moment meer aan de vrienden en vriendinnen, met wie ze straks gereden heeft. „Graag," zegt ze gretig, en ze legt haar handen in de zijne.

Met kalme slagen rijden ze op tot aan den Overtoom. Dit is het einde van de baan, waar druk gereden wordt. Hier keeren bijna allen om. De stadsgracht verder op heeft geen mooi ijs en als men naar den Schinkel wil moet men het dijkje

over langs het rad. Daar is goed ijs, maar men raakt er spoedig uit de luwte van de wallen. Er rijden ginds niet veel.

Toch wil Govert dien kant op en Martha knikt. Alles wat hij wil schijnt zij goed te vinden.

Elkander steunend klauteren ze met de schaatsen onder bij den wal op. Waggelend, als eenden op het droge, gaan ze het besneeuwde dijkje over. Maar op het gladde ijs aan den anderen kant staan ze weer stevig op hun schaatsen. En dan rijden ze kruislings op.

Het is hier rustiger dan op de volle stadsgracht. Men kan hier samen praten. En dit is de eerste maal na den avond van den intocht van Don Frederik dat ze samen zijn.

„Ik dank je nog wel voor wat je op dien avond voor me hebt gedaan," zegt zij.

Hij wijst haar dank af. „Ik hoop dat ik je nog vaak van dienst kan zijn."

„Je wou dus dat ik nog vaak zoo in den knoei kwam?" vraagt ze guitig.

„Als ik je alleen op die manier een arm zou mogen geven, ja," schertst Govert.

Ze lacht vroolijk en ze doet alsof ze het opvat als een los complimentje.

Ze zijn aan het einde van den Schinkel. Voor hen ligt het meer. Wijd en wit is het, gevat in sneeuwen randen. Hoog stolpt er de bleekblauwe winterhemel boven. De torens van Amstelveen en Sloten staan links en rechts. Het riet op eilandjes en langs de wallen steekt bruin af tegen den blanken bodem en het gladde ijs.

„Zullen we verder gaan?" vraagt Govert.

Den Schinkel zijn ze snel afgereden. Nu ze stil staan, voelt Martha echter den Oostenwind fel in haar rug. „We hebben straks tegenwind," oppert ze een bedenking.

„Is dat erg?" vraagt hij haar. „Wij rijden samen, Martha; zouden we er dan niet komen?"

„O ja," zegt zij, „wij samen wel."

Govert kijkt haar aan. Bedoelt ze hier meer mee dan alleen dit ritje op schaatsen? Doch zij ziet hem voorbij naar het Noordwesten. Haarlem ligt daar. De stad is vaag te zien aan de overzijde van het meer. „Daar zijn de Spanjaards, hè," zegt ze. En Govert ziet dat ze licht huivert.

„Er vóór," verbetert hij, „niet in de stad."

„Nòg niet," zegt Martha ernstig.

Hierop antwoordt Govert niet. Hij durft ook nauwelijks hopen, dat de Haarlemmers lang weerstand zullen kunnen bieden aan het sterke leger van Don Frederik.

„Kunnen wij op het meer geen moeite krijgen?" vraagt ze.

Om die vrees lacht Govert vroolijk. „Wel neen. Wij zijn hier heel ver uit hun buurt." Dan heeft ze geen bezwaren meer. Ze legt haar hand in de zijne, die hij op den rug houdt, en achter elkander zweven ze de witte ruimte in. Snel gaat het op de gladde vlakte ; alleen bij het grondijs bikkeren hun schaatsen over harde bobbels. Maar na zoo'n hindernis volgt weer een gladde baan en daar slaan zij hun beenen krachtig uit.

Geen schaatsenrijder is er op de wijde vlakte. Reeds op den Schinkel hebben zij de laatste rijders achter zich gelaten. Ze hooren enkel het zoeven van hun schaatsen op het ijs bij elken afzet. Eén grom van beider schaatsen, zoo gelijkmatig is hun slag.

Naar een eilandje in het midden van het meer zet Govert koers. Hij is daar meer geweest. Des winters op schaatsen, des zomers met een zeilboot. Het eilandje is beboscht. Wat berkjes staan er en veel kreupelhout. In 't midden is een open plek, waar pleizierzeilers spelletjes deden en hun potje kookten.

Vlak bij het eilandje houdt Govert met een scherpe kras in. Hij hoort een hond blaffen. Ook kringelt rook boven de boomen uit. Op dezen winterdag zullen daar toch geen menschen hun schaatstocht onderbroken hebben en een vuurtje stoken voor een noenmaal in de open lucht ?

„Laat ons teruggaan," zegt Martha, bang voor Spanjaards.

Doch op dit oogenblik verschijnt er aan den rand van het boschje een boer.

Geen onraad dus.

De boer is vriendelijk. Bezoek en daar nog wel een joffer bij ! Dit overkomt hem blijkbaar zelden.

„Komt aan den wal," noodt hij, „en rust wat uit, al is het niet veel moois, waarin ik je ontvangen kan."

Door de boomen schemert een gebouw, en als ze verder gaan blijkt op de eertijds open plek een schuur te staan, ruw en blijkbaar inderhaast, zeer kortelings opgetrokken. Naast stal en hooiberg blijkt er ook een soort van huis te zijn. Het is

alles uiterst primitief, maar in het huis staan plantjes voor de ramen, en als de boer hen er binnenleidt, vinden ze goede, keurig onderhouden, ofschoon boersche meubels in de grof getimmerde omgeving. In een stoel bij den haard zit een vrouw, die vreemd opkijkt als haar man met vreemdelingen binnenkomt, maar als hij zegt : „Een jonkman en een joffer, die wat wilden rusten na een verren tocht", staat ze voorkomend op, schuift stoelen bij en haalt een groote kan met melk en kroezen. Ze heeft een innemenden trek op een zorglijk gelaat.

Hier wonen dus menschen. Een boer met zijn gezin en blijkbaar met zijn vee. Het is een vreemde woonplaats midden in het meer.

„Woont u hier lang ?" vraagt Govert.

„Nog enkele weken slechts," antwoordt de boer. „Het is uit nood. Wij woonden ginds — hij wijst naar het Westen — maar daar is het nu niet pluis."

„De Spanjaards maakten het je lastig," onderstelt Govert.

De boer knikt. „De fielten," gromt hij schor, en er brandt een vreemd vuur in zijn oogen.

„Kalm blijven, Floor," maant zijn vrouw. „'t Helpt toch niet of je je al opwindt."

De boer toomt zich in. „Nee, 't helpt toch niet. Maar die duivels . . . ."

Govert en Martha hebben het gevoel, dat er iets ergs gebeurd is. Het boerenechtpaar ziet er niet naar uit, dat het om kleinigheden aangedaan zal zijn. Zij durven er niet naar vragen ; ze kunnen ook niet over banale dingen spreken, nu er iets vreeselijks schijnt aangeroerd te zijn.

De boer vertelt eigener beweging : „Wij hadden ons boerderijtje ginds, bij die boomen." — Hij wijst naar een donkere vlek in het Westen, vaag zichtbaar boven de sneeuw. „Twee jongens en een dochter hadden we thuis. De andere kinderen zijn getrouwd. Toen kwamen de Spanjaards tegen Haarlem. Ze vorderden de boeren op voor schansen graven. Mijn beide jongens moesten mee. Met pieken werden ze voortgedreven. Na twee dagen kwamen ze weer thuis . . . . weggeloopen. Ze waren hondsch behandeld door de Spanjaards. Maar dat vonden ze het ergste niet. Ze kwamen thuis, omdat ze niet verkozen te werken voor den vijand."

„Kranig !" prijst Govert.

„Dienzelfden dag," gaat de boer op doffen toon voort, „hadden we al soldaten aan de deur. Zes man. De jongens waren niet te vinden. Ze hebben met hun pieken in hooi en stroo gestoken om ze daaraan te rijgen, wanneer ze zich er in verborgen hadden. Ze staken met hun zwaarden dwars door kastdeuren en beschotten heen. Ze vonden niets. Toen wilden ze mij meenemen. Ze hebben mijn handen op den rug gebonden. Met de schachten van hun pieken hebben ze mij gestompt. Als het daarbij gebleven was . . . ."

De boer zwijgt. Zijn vrouw zit als een steenen beeld bij het vuur. De herinnering wordt haar te machtig. Govert en Martha houden den adem in. Vertelt hij niet te veel aan vreemden?

Doch de boer schijnt behoefte te hebben zijn hart te luchten.

„Het bleef er niet bij. Ik was hun niet genoeg. Naar mijn dochter staken ze hun vuile handen uit."

Martha huivert. Ze denkt aan hetgeen een Spanjaard eenmaal van haar eischte.

„Misbruiken wilden ze haar, verkrachten! . . . ."

Het harde woord doet Martha schokken.

„Toen hielden de jongens het niet uit. Op het gillen van hun zuster hebben ze de planken van den kamervloer, waaronder zij verscholen lagen, weggestooten. Mijn jongste zoon is den kerel, die zijn zuster in zijn klauwen had, naar den strot gevlogen. Aleid ontkwam. Maar Arend kreeg een ponjaard in den rug. Hij was na enkele oogenblikken dood."

Martha is zeer bleek geworden.

„Mijn andere zoon wou Arend wreken. Met groote moeite heb ik hem teruggehouden van er op in te slaan. Een tegen zes was geen portuur. Hij was ook afgemaakt. Vlucht! heb ik tegen hem geroepen. Vlucht met Aleid. Ze zijn verdwenen en de Spanjaards hebben hen niet kunnen vinden."

„Den anderen dag hebben we ons vee weggevoerd," gaat de boer verder. „En nadat Arend was begraven zijn we zelf gegaan. Buren hebben ons geholpen dit gedoetje op te trekken. Het was goed, dat we vertrokken zijn, want nauwelijks zaten we hier, of de Spanjaards hebben den rooden haan op het dak van onze boerderij gezet."

Govert en Martha zitten er verslagen bij.

„En uw kinderen?" informeert Govert eindelijk aarzelend. „Uw dochter en uw andere zoon?"

„Die zijn hier," antwoordt de boer.

„Voelt u zich hier nu veilig?" vraagt Govert, terwijl hij het raam uitziet. De westelijke oever van het meer is niet zoo ver.

„Het uitzicht is hier ruim," antwoordt de boer. „Wij kunnen ze zien aankomen. En wij hebben nu roeren en pieken. We zouden ons leven duur verkoopen."

„De oorlog maakt hard, sinjeur," gaat hij na een pauze voort. „Vroeger kon ik geen vlieg kwaad doen. Ik ben goed katholiek en was het volstrekt niet in alles met de Geuzen eens. Maar nadat ze mijn zoon voor mijn oogen hebben overhoop gestoken, en mijn dochter aangerand, sta ik nergens voor."

Hij richt zich in zijn volle lengte op. Zijn haar is grijs; hij is over den middelbaren leeftijd heen. Maar sterk is nog zijn schonkig lijf, en zijn oogen bliksemen van haat.

„Aleid en Wessel zijn aan het melken," deelt hij mee. „Ik kan Wessel moeilijk missen. Anders was hij stellig ginds in Haarlem. Nu gaat hij er af en toe eens heen."

„Naar Haarlem?" verwondert Govert zich.

De boer lacht, een donkere, grimmige lach. „Op schaatsen kan een vlugge vent er nog wel komen."

Er is gerommel achter den wand. Een deur gaat open. Met een vlaag van vochtige stalwarmte en koeiengeur komen een struische jonge vrouw en een forsche jonkman binnen. Zij zijn verwonderd. Bezoek en dan nog wel van stedelingen zijn zij in hun vluchtoord niet gewend. Ze doen wat links. Maar als Govert vraagt naar de tochten, die Wessel naar Haarlem doet, raakt die op dreef. Met sleden brengen zij er kruit en lood, en ook wel meel en vleesch en visch. Zoo helpen zij de Geuzen. Dat is beter werk dan graven voor den vijand. Gevaarlijk, die tochten? Om de Spanjaards lacht hij. „Die staan te dansen op het ijs, als gij en ik het zouden doen, als we met bloote voeten op een gloeiende plaat werden gezet."

De boerin schenkt de kroezen van de beide Amsterdammers nog eens vol, snijdt brood van eigen baksel en legt er vette kaas op. „Tast toe!" zegt ze.

Martha maakt tegenwerpingen. „Het wordt te laat."

„'t Is lichte maan," stelt de boer gerust. „En de wind flauwt af. Een mooie tocht zoo met z'n tweeën in het maantje." Hij knipoogt er bij. Zijn aandoening van straks schijnt hij vergeten. Ook in dit opzicht maakt de oorlog hard, dat men snel over het leed heen leeft.

Govert heeft trek aan eten en een tocht bij maanlicht lijkt

hem. Van Wessel wil hij alles weten over den stand van zaken in Haarlem, over het vechten van de Geuzen en over de rol van de burgers in den strijd. En Martha laat haar tegenwerping varen.

Het is laat als ze eindelijk opstaan.

„Wel thuis samen," wenscht de boer bij het weggaan.

„Jullie bent een pittig stel," prijst de boerin.

Het is goed, dat het walmend olielampje slechts een flauw licht geeft en dat Martha haar omslagdoek hoog om de ooren heeft gespeld. Zoo zien de anderen, ook Govert, niet hoe rood haar wangen worden, nu zij door deze menschen als een paar beschouwd worden, terwijl ze voor de eerste maal te zamen rijden.

Onder het opbinden van hun schaatsen hooren ze dof dreunen in de verte. „Hoor de Spanjaarden eens schieten," zegt de boer. Hij wijst op een rossen gloed, die door de boomen schemert.

Martha en Govert zien het. De gloed wordt feller en hij breidt zich uit. De vlammen laaien op. Het is een groote brand.

Het gesprek was in het eind op de gewone dingen van den dag gekomen. De oorlog was vergeten. En hier buiten, onder een hemel, die van sterren fonkelt, en waaraan de maan drijft als een schijf van lichtend goud, met rondom sneeuw en donker glanzend ijs, hing de verstilde sfeer van een fraaien winteravond, en leek het zoo vredig. Maar het is oorlog. Ginds rommelt het kanon en brandt een stad. Hier is een gezin, gevlucht voor de soldaten, waarvan één zoon vermoord is, omdat hij niet kon dulden dat zijn zuster geschoffeerd werd, en de andere zich bergen moet om aan een slavenlot te ontkomen.

Onder het rijden ziet Martha telkens over haar linkerschouder achterom. Roode vlammen met witten rook daarboven lekken naar den avondhemel. Voortdurend rommelt het Spaansch kanon.

„Vooruit, Govert," dringt zij aan. Ze wil weg van dat vreeselijke. Ze wil ook weg uit de zwijgende eenzaamheid van het bevroren meer, die haar beklemt.

Govert rijdt snel. Zij volgt hem vederlicht. Het kan haar niet te snel gaan. IJle dampen, die opkomen uit de oevers van het meer, jagen haar schrik aan. Ze ziet een dooden

jongen boer voor zich, en soldaten met felle, zwarte oogen en handen als beenige klauwen. Steviger klemt ze zich aan Govert vast

Op den Schinkel voelt ze de wallen aan weerskanten als een veilige beschutting. De silhouetten van de Amsterdamsche torens staan zwart en scherp en dichtbij in het maanlicht. Haar angst wijkt.

Govert tempert vaart en wischt zich het zweet van het voorhoofd. „Jij kunt rijden, zeg."

„'k Was bang," bekent ze.

„Heb ik verkeerd gedaan?" vraagt hij. „Spijt het je dat je met me meegegaan bent?"

„O nee, dat niet," lacht zij. „Ik...." Ze breekt af alsof iets haar verwart. „Laten we doorgaan," zegt ze gejaagd. „Het is zoo laat." Ze dringt hem door te rijden.

Govert zet af. Ze rijden, zooals ze den heelen dag gereden hebben. Of is het anders? Tot dusver heeft Govert vreugd gehad in dezen tocht. Met Martha reed hij. In de eenzaamheid van het meer was dat nog mooier dan op de volle baan. Samen met haar was hij, alleen met haar. Hij meende dat zij ook genoot. Haar oogen schitterden vanmiddag en haar wangen gloeiden. En toen het ernstig werd in het boerderijtje, beklemmend, toen scheen het of dat erge hen veel dichter bij elkander bracht .... En nu is zij bang, ondanks dat hij toch bij haar is, gejaagd is zij. En als hij haar vraagt of hij er verkeerd aan heeft gedaan haar mee te nemen, dan zegt ze eerst: o, nee — en Govert meende aan haar toon te hooren dat ze het met haar hart zei — maar daarna wil ze haastig doorgaan.

Bij de poort biedt hij haar aan, haar schaatsen af te binden. Zij weigert. „Ik kan zelf wel." Eer hij gereed is met de zijne, staat zij al naast haar schaatsen, en voor hem uit, zonder dat ze zich door hem laat steunen, klimt ze op handen en voeten bij den steilen wal op. Onder het naar huis gaan, met wankele stijve schreden — want het loopt vreemd na zoo lang rijden — legt zij haar arm wel in den zijnen, wanneer hij haar dien aanbiedt, maar ze vlijt zich niet tegen hem aan. Ze blijft onrustig en gehaast.

Govert had haar wat willen zeggen. Hij had dat straks al willen doen, toen ze stil stonden op den Schinkel. Maar door haar haast kwam hij er toen niet toe. En nu kan hij het ook niet doen. Wat hij wou zeggen kan geen gejaagdheid

velen. Daarom begint hij over wat anders. „Die Wessel," zegt hij, „ferm werk doet hij. Ik wou zoo'n tocht naar Haarlem wel eens met hem maken."

Als gestoken ziet ze naar hem op. „Niet doen, Govert, niet doen!" smeekt zij.

„Waarom niet?"

„Omdat . . . ." Ze breekt weer af, evenals ze straks op het ijs gedaan heeft. „Je moet het niet doen," herhaalt ze alleen met klem.

Hij zwijgt. Vanmiddag meende hij dat hij prettig met haar kon praten. Uit de manier, waarop ze reageerde op de woorden van boer Floor, kreeg hij den indruk, dat zij een dapper meisje was, een meisje met een Geuzenhart. Ze had bewondering voor dien boer en voor zijn jongens. En nu . . . .

Voor haar huisdeur staan ze tegenover elkaar. Dit is de tweede maal dat ze op deze stoep staan. Hij reikt haar schaatsen over, die hij voor haar gedragen heeft. „Alsjeblieft, Martha. Ik . . . . ik vond het prettig dat ik vanmiddag met je rijden mocht." Hij zegt het stijf en zonder warmte.

Haar fluisterend antwoord kan hij niet verstaan. De grendels knarsen. „Martha, Martha," klaagt dezelfde vrouwenstem als toen, „is dat thuiskomen?"

Zij stapt den drempel over en Govert gaat naar huis. Hij had zich van dezen middag zeer veel voorgesteld en zijn verwachtingen schenen geheel vervuld te zullen worden. Doch het slot viel tegen. Dat was koel. Of . . . .? De handdruk, dien Martha hem gaf, vlak voor de grendels van de deur geschoven werden, was niet koel. Krampachtig heeft ze zijn hand vast gehouden. En zag hij in haar naar hem opgeheven gezichtje wat vochtigs bij de wimpers? Hij kan het zich verbeeld hebben. De maan gaf een zwak en onzeker licht.

HOOFDSTUK III

Er zit aan den veldtocht van Don Frederik toch ook een andere kant dan Willem Govertsz ondervond, toen hij onderdak verschaffen moest aan vier rabauwen. Zooals de toestand thans is heeft hij voor een koopman waarlijk ook zijn goede zijden. De inkwartiering is voorbij. Nadat het gros van het Spaansche leger naar Haarlem opgetrokken is, is slechts een onbeduidend troepen-contingent in Amsterdam gebleven, enkele officieren en een stuk of wat soldaten. Die officieren hebben tot taak de bevoorrading van het leger te verzorgen en daarvoor kloppen zij aan bij den Amsterdamschen handel. Er gaat lood en kruit naar het Spaansche leger. De gieterij heeft het druk met het vervaardigen van ijzeren kogels. In de Houttuinen is veel te zagen, omdat Don Frederik onderleggers noodig heeft voor zijn geschut en stutten voor zijn schansen. Jan Poppen, de grootste korenkooper, levert dagelijks vele wagens tarwe. De lakenkoopman, Gijsbert Dirkz, heeft op order van Don Frederik alle snijders in de stad aan het werk gezet om mantels te maken voor de Spaansche soldaten, die voor Haarlem dreigen te bevriezen. En Willem Govertsz levert wijn. Zoo is er eindelijk ook weer drukte in zijn kelder. Veel te lang hebben de okshoofden stil gelegen. Veel te vol was het in zijn opslagplaatsen. Den Rijnwijn, die van het najaar is gekomen, kon hij nauwelijks bergen, nu er na Mei van het vorig jaar geen verscheping mogelijk was. Alleen in de stad en haar omgeving heeft hij wat gesleten. Doch dit, steeds weinig in vergelijking tot den export naar de Noordsche landen, was nog geringer dan gewoonlijk, omdat de herbergiers vanwege de slechte tijden slechts mondjesmaat bestelden.

Thans gaat het echter goed. Govertsz is tevreden over den gang van zaken in de laatste weken. Don Frederik geeft zijn soldaten een ferm rantsoen wijn, en daarvan levert hij een stevig aandeel. Dagelijks rollen volle vaten uit de kelders van het Hooge Huys in de schuiten, die in het Damrak liggen, en elken avond boekt hij groote posten in zijn verkoopboek.

„Zoo zit er aan alle kwaje dingen toch een goede kant," zegt hij tot Govert, als ze op zekeren avond samen bij het haardvuur zitten.

Die valt zijn vader evenwel niet bij. „Ik weet niet of dit wel een goede kant is," antwoordt hij.

„Niet? Dat er eindelijk leven in de brouwerij komt, nadat de handel langen tijd zoo dood geweest is als een pier, noem je dat niet goed?"

„Neen," zegt Govert. „Wij deden beter niet te leveren aan de Spanjaards."

De wijnkoopman begrijpt zijn zoon niet. „Twijfel je aan de betaling?" vraagt hij.

Daarop doelde Govert niet. „Die wijn, daar wil ik af zijn," zegt hij. „Ik weet niet of die de Spanjaards beter vechten doet of slechter. Maar dat koren, dat hout en vooral dat kruit en die kogels, die geleverd worden. Ik heb vanmorgen gezien welk een karavaan de Haarlemmerpoort uitging. Daar helpen wij den vijand mee."

Deze redeneering klinkt Willem Govertsz wonderspreukig in de ooren. Handel is handel. Nog nooit heeft hij er zich om bekommerd, aan wien hij leverde. Alleen de prijs en de waarborg dat er prompt betaald zou worden, kwamen in het geding. „De Geuzen kunnen van mij en van elken Amsterdamschen koopman ook zooveel koopen als ze willen," verzekert hij.

„Aan die bereidheid hebben die in Haarlem niets," antwoordt Govert bitter.

De vader haalt zijn schouders op. Natuurlijk, de Haarlemmers hebben er weinig aan. Zij zitten opgesloten.

„Als Haarlem aanstonds valt," gaat Govert door, „dan hebben de Amsterdammers daartoe dapper bijgedragen."

Willem Govertsz schuift een blok hout in het vuur. Govert wijst op consequenties, waaraan een koopman niet dikwijls en ook niet gaarne denkt.

„Als Amsterdam de zijde van den Prins gekozen had," vervolgt Govert, „had Don Frederik geen schijn van kans gehad om Holland te veroveren."

Dit prikkelt Willem Govertsz. „Ik dacht dat jij de machtsverhoudingen in de wereld beter kende. Spanje is een wereldrijk. De rebellen zijn een handvol volk: een paar steden op een halfverdronken stukje grond."

Govert zwijgt met dunne lippen. Dikwijls heeft hij zelf gesproken als zijn vader nu doet. Waarlijk, Koning Philips regeert de halve oude en de heele nieuwe wereld. Prins Willem en de zijnen vormen een armzalig hoopje.

„Leer je dat op het college," vraagt Willem Govertsz met een zweem van spot, „dat je in den blinde wel met iets beginnen kunt, zonder eerst na te gaan of je het volbrengen kunt?"

Govert heeft op het college juist het tegendeel geleerd. Men moet zich bij zijn overwegingen nooit laten leiden door zijn temperament, zeide de oude magister dezer dagen. Koel denken en nuchter overwegen zijn noodzakelijk.

Maar er gebeuren toch dingen, die zich door koele overweging niet verklaren laten. Dat verleden jaar, nadat Prins Willem vier jaar lang volslagen tevergeefs gepoogd had de Nederlanden tot verzet te brengen, op de verrassing van het onnoozele Den Briel, de vlam van den opstand plotseling overal uitschoot, is dat te begrijpen? En dat Haarlem het nu al onderscheiden weken volhoudt tegen het sterke en dappere leger van Don Frederik, en den eenen na den anderen stormaanval heeft afgeslagen, is dat geen wonder? Nog nooit hebben de Geuzen kunnen bestaan voor Spaansche troepen, behalve bij Heiligerlee. Maar het gejuich over die victorie is verstomd, toen vlak daarop het leger van Graaf Lodewijk bij Jemmingen in de pan werd gehakt. Haarlem houdt echter stand!

Govert zegt tot zijn vader: „Die boer en zijn zoons en de Haarlemsche burgers, en alle Geuzen, dat zijn kerels. Die vechten tegen Spanje zonder zich af te vragen, wat de uitkomst wezen zal. Zoo moesten wij ook doen."

Willem Govertsz' lippen krullen. „Moet een aanstaand advocaat zich door domme boeren laten onderwijzen? En dacht je" — hij komt op hun punt van uitgang weer terug — „dacht je dat de Spanjaarden geen koren en geen wijn, geen lood en kruit kregen, als wij het ze niet leveren wilden? Dan zouden ze het wel nemen met geweld."

Hier heeft Govert geen weerwoord op. Natuurlijk, de Spanjaarden zouden opvorderen wat ze noodig hadden, als de Amsterdamsche handel het niet leveren wou. En deze goederen lieten zich niet verstoppen als een paar boerenjongens. Maar er kon althans wat minder gretigheid en ijver wezen bij de

leveranties. Men kon het althans den vijand moeilijk maken om te krijgen wat hij hebben wilde. Het is net omgekeerd. De kooplui loopen het kantoor van den officier van bevoorrading plat met hun aanbiedingen. Zij verdringen zich als kippen om een schotel graan, om mee te pikken van de winst. Zij denken louter aan negotie. Hun vaderlandschen plicht vergeten zij.

„Een spelletje schaak ?" stelt de vader aan zijn zoon voor.

Govert vindt het goed. Het gesprek is dood geloopen, en het schaakspel is een mooie tijdpasseering op een langen winteravond. Terwijl vrouw Geerte haar breipennen laat tikkelen en haar dochter vlak onder de kaarsenkroon aan een borduurraam werkt, verzetten Govert en zijn vader stuk voor stuk.

Straks schenkt vrouw Geerte gekruiden warmen wijn en komt Neeltje met een schaal vol boterkoeken. Het is een rustige en gezellige avond. Het hout knettert zachtjes in de schouw ; de vlammen beschijnen, rood oplichtend, de gezichten van de beide mannen, die over het bord gebogen zijn. Het straatrumoer verstilt bij het naderen van den nacht. De nachtwacht doet zijn eerste ronde. „Tien heit de klok, de klok heit tien !" galmt door de Warmoesstraat, nadat zijn ratel is verklonken.

De schutters vieren feest. Vanmiddag hebben zij in de schietzaal van de schuttersdoelen om prijs geschoten met kruis- en handboog en pistool, en hebben ze in de kegelbaan de houten ballen geslingerd naar den koning en zijn lijfwacht. Daarna hebben ze in De Doelen zwaar gegeten en gedronken. Thans, als besluit van het jaarlijksch feest, ontvangen zij hun gasten : de overluiden van de gilden, en veel jonge vrouwen. Een volle zaal zal naar het rederijkersspel zien, dat „In liefde bloeijende" vanavond zal opvoeren.

Op het verhoogd tooneel branden een menigte van kaarsen. Kleurig, om niet te zeggen kakelbont, is het décor. Het spel, dat de rederijkers hedenavond zullen geven, wil een satyre wezen op de dingen van den dag.

Er komt een man 't tooneel opstappen. Zijn zwarte mantel hangt hem op de teenen ; zijn punthoed raakt de zoldering. Uitgestreken is het gelaat en door zijn vingers glijden de kralen van een rozenkrans. Hij prevelt gebeden en een aantal arme

poorters vóór hem mummelen die na. Hij schijnt een toegewijde herder, doch achter hem, in nauwsluitend rood en met bokshorens op de muts, staat een duivel, met een bloedig zwaard bedreigend de arme schapen vóór zijn heer, wanneer zij niet gewillig en eerbiedig de gebeden zouden prevelen, die hij voorzegt. Het is een spotternij op Titelman, den grootinquisiteur.

Een tweede groep komt op het tooneel. Eerst een lang mager man met ingevallen geel gelaat en een langen baard, die in twee punten uitloopt. Hij draagt een zwart kuras en Spaansche pofbroek. Niemand hoeft te twijfelen wie dat is. Duc d'Alve ! Alleen de bril met hoornen randen, dien hij draagt, zou aan het twijfelen brengen. Alva draagt toch geen bril ? Doch als de bril hem van zijn neus valt, begrijpt elk de satyre. En als de schrale krijgsman, hoe hij ook zoekt, zijn bril onmogelijk terug kan vinden, davert de zaal van het lachen.

De rederijkers drijven hun spot ver. Er komen jongens op het tooneel, bengels in zeemanskleeren met halve maantjes op de muts. Zij geven den krijgsman, die nog immer naar zijn bril zoekt, telkens weer een stomp. Alva, geprikkeld door het gekwel, geeft het zoeken op en wil de jongens grijpen. De rakkers zijn hem evenwel te vlug af. Zij dansen om hem heen als duiveltjes en geven hem nog ieder oogenblik een klap of duw, terwijl ze altijd net ontkomen aan zijn grijpende armen. Onder uitbundige vroolijkheid valt het doek.

Een nieuwe figuur treedt op. Een waardig man, een deftig burger. Zwaarlijvig is hij. Hij heeft een buik, zoo dik, dat hij er onmogelijk overheen kan zien. Passeerende poorters buigen diep voor hem. Hij groet terug met een genadig knikje. Heerschappen verschijnen met de wapens van voorname steden op hun kleed : het zwaard van Haarlem, de Leidsche sleutels, de wapens van Bremen, Keulen en Danzig. Diep buigen allen voor den zwaren man, die de ambtsketen van een Amsterdamschen burgemeester draagt. Hij aanvaardt de hulde van zijn ambtgenooten met hetzelfde hooghartige gebaar, waarmee hij straks de poorters groette. Een man met bisschopsstaf en mijter neigt zich voor hem ; zelfs een gekroond hoofd buigt voor den Amsterdamschen burgemeester en ook die hulde ontvangt hij uit de hoogte. Doch als een krijgsman op het tooneel verschijnt, jeugdiger dan Alva straks, maar ook in Spaansche dracht — dan is de trotsche regent van Amsterdam

opeens zeer onderdanig. Dan buigt hij zoo diep dat zijn dikke buik den grond raakt, en hij op het laatst zijn evenwicht verliest. Hij tolt rond met zijn buik als steunpunt. Zijn korte beentjes trappelen in de lucht.

Nu kent de vroolijkheid van het publiek geen grenzen. Alva, zoekend naar zijn bril, was een kostelijke satyre. Maar Joost Buyck, de trotsche Amsterdamsche burgemeester, die zich verheven voelt boven de burgemeesters van alle binnen- en buitenlandsche steden, en zelfs boven kerkelijke en wereldlijke vorsten, knielend en kruipend voor Don Frederik, dat is enorm. De rederijkers durven den spot te drijven met elk en ieder in de wereld. Zij sparen Alva evenmin als Titelman, zij duchten zelfs den eersten Amsterdamschen burgemeester niet. De burgers genieten uitbundig van dien spot.

Govert lacht gul en hartelijk mee. Zijn lever schudt er van. Maar als het scherm valt, blijft er bij hem toch een wrange nasmaak. Hier is kostelijk den draak gestoken met de inquisitie, met den landvoogd en met een burgemeester, die het hart heel hoog draagt, maar voor Spanje kruipt. Doch wat doen de Amsterdammers zelf? Hier zitten de overluiden van het bakkers- en snijdersgilde, van de wijn- en korenkoopers. Zij lachen dat zij schateren. Maar hun daden? . . . .

De rederijkers sparen niemand met hun spot. Als het scherm opnieuw opgaat staan daar Don Frederik en Alva weer. Alva zoekt nog altoos naar zijn bril en Don Frederik probeert vergeefs een zwaard met koperen gevest te breken.

Inplaats van dat hij daarin slaagt snijdt hij zichzelven in de vingers. Het publiek heeft vreugde om die persiflage op het beleg van Haarlem, en op het tooneel verschijnen poorters, die hetzelfde doen als de menschen in de zaal. Zij lachen ook om Don Frederiks vergeefsche pogingen het Haarlemsche zwaard te breken. De poorters op het tooneel zijn in roodzwart gekleed, en dragen op hun rug drie kruisen; het zijn dus blijkbaar Amsterdammers. Doch deze zelfde poorters, die zoo onbedaarlijk om Alva en Don Frederik lachen, veranderen van houding als de Spanjaarden, hun bril en zwaard een oogenblik vergetend, in een geldbuil tasten. Dan vallen ze op de knieën en zijn ze plotseling zeer gedienstig. De bakkers sjouwen manden brood aan; wijnkoopers rollen een geweldig okshoofd wijn naar Alva. De snijders nemen Don Frederik met groote haast de maat en tooveren een mantel om

zijn leden. Zij krijgen heftige ruzie onderling, wie het eerst en het meest voor Alva en zijn bastaard aan kan sleepen.

Bij de overluiden van de gilden trekken sommigen een lang gezicht, nu zij zoo onbarmhartig worden aan de kaak gesteld. Maar de zaal heeft vreugde en klapt in de handen, en dan doen ook de overluiden daaraan mee. Een Amsterdammer kan ook hebben, dat met hemzelf de spot gedreven wordt.

De satyre op de dingen van den dag krijgt een navrant besluit. Bij de groep, die straks reeds op het tooneel was, voegen zich anderen: poorters met Haarlems wapen op hun kleed, Watergeuzen. Ze houden de hand op; ze vragen om hulp. De Amsterdammers zien het niet. Er komt een man op in een versleten tabbaard, blond, een weinig rossig, met een korten puntbaard en ernstige trekken. Hij wendt zich vragend tot de Amsterdammers. Maar die houden zich als doof voor hem, en sjouwen nog drukker naar Alva en Don Frederik. Want de Haarlemmers en de Geuzen zijn maar arme drommels en Willem van Oranje is een kale prins, die zijn crediet verspeeld heeft in de veldtochten van '68. Doch uit de handen van Duc d'Alve en zijn zoon stroomt goud.

De rederijkers durven àlles.

Na dit tooneel is het pauze en de menschen gaan naar de gelagkamer van De Doelen om een kroes bier of een roemer wijn te drinken, en om te schertsen of elkaar te plagen met de spotternijen op het tooneel. De jonge schutters, die als leden van het feestvierend gilde straks bij elkander zaten, mengen zich nu onder hun gasten, onder de joffers in het bijzonder. Straks, na de pauze, als het spel wordt voortgezet, zitten ze niet langer als gildegroep apart, doch iedere schutter met een joffer aan zijn zijde.

Govert blijft achter in de bijkans leege zaal. De revue heeft hem een steek in het hart gegeven. De spotternij op het tooneel bevatte een felle aanklacht tegen Amsterdam. Niet enkel tegen de graankoopers, de lakenhandelaren en de snijders, tegen de wijnkoopers en de houders van de wisselbanken, die voordeelige zaken doen met het Spaansche leger. De aanklacht treft heel Amsterdam, dat lauw terzijde staat, dat met den vijand heult, terwijl de andere steden op dood en leven vechten. En bij dat Amsterdam hoort hij. Hij staat ook aan den kant. De Watergeuzen zwalken en zwerven en stellen

elken dag hun leven in hun hand. De Haarlemmers vechten zich dood. Wessel Floor rijdt op schaatsen door de Spaansche linies om de Haarlemmers te helpen. En hij loopt college, alsof er geen wolkje aan de lucht was. Hij viert vandaag een schuttersfeest, alsof Holland niet in brand stond . . . .

„Wel kerel, zit jij hier nu nog?" Het is Freek Huygensz, Goverts vriend en mede-leerling van het Sint-Nicolaascollege, die in opperste verbazing hem in de leege zaal aantreft. „Ginds staat *zij* en Frank Rubens draait om haar heen."

Govert is Alva, Don Frederik, de Watergeuzen en de Amsterdamsche collaborateurs op slag vergeten. Straks, voor het rederijkersspel begon, heeft hij de zaal scherp rondgezien. Zij was er niet. Ze zal verhinderd wezen door de ziekte van haar moeder, dacht hij. Is ze er nu toch en dingt Frank Rubens naar haar, terwijl hij zit te suffen in een leege zaal? Hij springt op.

In de gelagkamer is het een gegons als in een bijenkorf. Haast iedere schutter heeft een bakvischje aan den haak geslagen. Er zitten vroolijke gemengde troepjes aan de tafeltjes; er staan paartjes in de schaduw van gordijnen zacht te fluisteren. Enkele kringetjes van jonkmans en van joffers zijn er waar blijkbaar nog een keus gemaakt moet worden.

Freek wijst Govert op zoo'n kringetje. „Daar," fluistert hij. Meteen groet hij zijn vriend. „Mijn meisje wacht op mij."

Govert heeft 't gezien. Er draait juist een paartje uit den kring vandaan. Een groepje van een stuk of tien blijft over. Frank Rubens is daarbij. Frank Rubens is een keurig jonkman. In zijn kleurige schutterskleeding: een groen fluweelen broek en een paars buis met smetteloozen kraag van Kamerijksche kant, een rapier met fonkelend gevest op zijde, maakt hij, de rijke haringpakkerszoon, een goeden indruk. Er zijn meisjes in den kring, die heel begeerig naar hem kijken. Op dit oogenblik maakt hij een meisje het hof. Hij glimlacht tegen haar; hij schertst. Govert poogt tevergeefs zich een houding te geven van gedesinteresseerdheid. Want hij is zéér geïnteresseerd bij den afloop van de poging van Frank Rubens om dit meisje mee te krijgen. Hij wil dat meisje hebben. Govert slentert heen en weer en tracht haar aandacht te trekken. Het gelukt hem niet. Zij staat met haar gezicht naar het venster.

Een joffer wandelt langs Govert heen. Ze draait zich om en komt weer langs hem. Ze knikt hem in het voorbijgaan toe.

Maar hij kijkt over haar heen naar Frank Rubens, die aan zijn zwarte kneveltje draait, en lacht en keuvelt met het meisje, dat nog steeds met haar rug naar dezen kant staat. Ze heeft haar arm nog niet op dien van Frank gelegd, maar het zal niet lang meer duren.

Het meisje, dat daareven tegen Govert knikte, komt nog eens langs hem. Govert ziet haar nu. Het is Anna den Oude. Hij kent haar. Een knap en aardig meisje is zij. „Dag Anna," groet hij. Ze blijft aanstonds staan en ze praten samen, schertsend en oppervlakkig, zooals dat past bij een gelegenheid als deze. Hij maakt haar een beetje het hof en zij laat duidelijk merken dat ze gevleid is door zijn complimentjes. Maar onder dit railleerend, vroolijk praten kan hij het toch niet laten over haar schouder heen naar het andere paar te zien. Frank Rubens glimlacht weer, een trotsch, hooghartig lachje. Het steekt Govert. Hij geeft verstrooide en korte antwoorden aan Anna, en hij vergeet een complimentje. Haar gezichtje, dat zooeven straalde, betrekt wegens zijn achteloosheid. Doch Govert herstelt zich. Zou hij zich laten uit het veld slaan door Frank Rubens, en door een meisje, dat zich door dien fat inpalmen laat? Hij maakt grapjes met Anna, die haar doen lachen, en hij vleit haar dat ze bloost. Govert hoeft zijn arm slechts aan te bieden en zij legt den haren er gretig in. Dan zijn Anna en hij een paar, althans voor dezen avond. Half en half zijn ze dat al, net als Frank Rubens en het meisje, dat hij ginds het hof maakt.

Langs Anna heen ziet hij nog eens naar hen. Frank strekt zijn arm uit. Het steekt Govert zijns ondanks .... Maar het meisje doet niet wat voor de hand ligt. Zij wendt zich van Frank af. Ze kijkt de zaal in. Er is geen blijdschap in haar blik; het is of ze iemand zoekt. Nu ziet ze Govert .... Hun blikken kruisen elkaar een oogenblik en Govert ziet dat er iets in haar oogen flitst. Blijdschap? Schrik?

Govert denkt niet meer aan Anna. Hij vergeet alle regels van wellevendheid. Hij stapt op het meisje toe, dat Frank Rubens den rug heeft toegekeerd. „Martha!" zegt hij met uitgestoken hand. Als uit een val verlost werpt zij zich in zijn armen.

Achter Govert staat Anna met ontdaan gelaat; terzij van Martha, Frank. Zijn lip is trots gekruld, doch in zijn oogen vlamt het.

Martha en Govert gaan gearmd de zaal door. Ze drinken

wijn aan het tafeltje bij Freek Huygensz en zijn joffer. Als straks het scherm opgaat voor het vervolg van het rederijkersspel zitten zij naast elkander, hand in hand.

In den winternacht, van sterren tintelend en door de volle maan verlicht, brengt Govert Martha thuis. De schaduwen der gevels liggen als trappen en pyramiden op de sneeuw; de spits der Oude Kerk fonkelt in het maanlicht. In de verte knarst de ratel van den nachtwacht en galmt zijn schorre stem. De huizen slapen met gesloten blinden. En twee jonge menschen zijn gelukkig. Geen spoor van schuwheid en gejaagdheid is er nu bij Martha. Ze leunt vertrouwelijk tegen Govert aan. En als hij bij het afscheid voor haar huis zijn armen om haar heen slaat en haar voorzichtig, eerbiedig bijna, den eersten kus geeft, voelt Govert hoe zij huivert van geluk. Dan slaat zij plotseling haar armen uit, omhelst hem, kust hem, met zoo'n onstuimigheid en vaart, dat het hem een oogenblik verwart. Ze houdt niet op van zoenen, ze klemt zich aan zijn borst, haar lippen persen op de zijne. Zulk zoenen! Het jaagt een storm door Goverts bloed. Hij zoent haar met gelijken, met feller hartstocht nog. Hij duizelt van geluk.

De passie duurt slechts kort. Dan maakt Martha zich van hem los. Nog hijgend strijkt ze haar haren, die wild uit de kornet gesprongen zijn, uit het gloeiende gelaat. Haar oogen, die daareven brandden, slaat ze neer. Haar handen beven.

„Dit was niets, Govert," zegt ze heesch. „Dit was niets. Wil je het vergeten?" Ze smeekt het.

Govert staat opnieuw verbluft. Was dit niets? Dit? Maar wat kan dan wèl liefde-uiting zijn?

Zij heeft vanavond zelf een sleutel. Ze zoekt dien in haar beugeltasch. Nerveus zoekt ze. Dan steekt ze den sleutel in het slot; knarsend verschiet de schoot.

In de open deur groet ze hem. „Dag Govert." Het klinkt schor.

„Dag Martha," zegt hij mat. Hij is teleurgesteld.

Ze draalt. Wacht ze op een laatsten zoen? Maar ze zei immers, dat het zooeven niets geweest was. Ze wou dat hij vergeten zou, dat zij elkander kusten. Hij staat besluiteloos.

„Goedennacht," zegt zij gesmoord en toonloos. De deur valt dicht.

Govert staart op het gesloten huis. Haar voetstappen ver-

klinken in de gang. Hij staat er nog, als door het hart van een vensterluik op de verdieping een lichtstraal dringt. Dan wendt hij zich met een ruk af.

Onderweg naar huis vraagt hij zich af, hoe het mogelijk is dat zij eerst zoo hartstochtelijk en daarna weer zoo koel kan zijn. Haar overgave was toch zuiver en volkomen. Waarom trok zij zich dan later weer terug? Hoe kon zij zeggen dat het niets geweest was en hem vragen of hij het weer vergeten wou? Vrouwen zijn raadsels, meent Govert. Hij begrijpt geen steek van Martha's grilligheid.

Doch als hij, lang wakker liggend in zijn bed, de oogenblikken van extase weer doorleeft, dan wint een groote, diepe blijdschap het van alle vragen en ontnuchtering. Ze was zoo blij, toen zij hem in De Doelen zag; ze was gelukkig toen zij naast hem in de zaal zat; op de wandeling naar huis was ze vertrouwelijk jegens hem; en haar omhelzing was te vurig en te innig dan dat er een zweem van gekunsteldheid in zijn kon. Met haar stugheid bij het afscheid weet hij nog geen raad. Maar aan haar liefde twijfelt hij niet meer. Het spijt hem, dat hij die stugheid niet doorbroken en haar in de deur van haar moeders huis nog eens omhelsd heeft.

HOOFDSTUK IV

In het comptoir van zijn vader, dikwijls leeg in dezen tijd van slapte in de zaken, zit Govert met een paar groote folianten uit de librije van het Sint-Nicolaascollege voor zich. Hij moet studeeren, maar het vlot vanmiddag niet. Daar zijn problemen, die hem sterker in beslag nemen dan de Grieksche philosophie.

Martha. Den nacht na den rederijkersavond was hij zoo zeker van haar, ondanks het vreemde afscheid. Maar toen hij haar twee dagen later weer ontmoette is hij aan het twijfelen geraakt. Ze was stijf en zeer teruggetrokken. Ze groette koel, en toen hij van den rederijkersavond sprak en van hun wandeling naar huis, scheen haar dat te hinderen en begon ze over iets anders. Het was alsof ze over het mooiste en voornaamste, over dat wat hem zoo gelukkig had gemaakt, geen woord wou hooren. Was het dan toch zooals zij gezegd had, dat het niets voor haar geweest was ? Maar haar overgave was toch zuiver en volkomen ? Of kunnen vrouwen zoo'n listig spel met mannen spelen ? Zij heeft gevraagd, of hij vergeten wou ; zij wenscht dit blijkbaar nog. Goed, goed, hij zal vergeten . . . .

Er is meer dat Govert kwelt. Om Martha en door Martha heeft hij op dat oogenblik vergeten, wat hem tijdens het rederijkersspel getroffen heeft. De liefde won het verre van de politiek. Maar later is zijn ergernis over de houding van Amsterdam ten aanzien van het groote pleit van dwang en vrijheid, en ook zijn wroeging over eigen aan den kant staan weer teruggekomen en de laatste dagen is die zelfaanklacht verhevigd. Toen hij tegen zijn vader zijn hart weer eens luchtte over het gedrag van den Amsterdamschen handel, heeft die hem voorgehouden : „Jij hebt gemakkelijk praten. Jij hebt geen zorgen voor een zaak en een gezin. Nooit heb jij iets van den strijd om het bestaan gekend. Ik moest hard werken van mijn negende jaar af. Op jouw leeftijd was ik druk bezig deze zaak met groote moeite op te bouwen. Kun jij je niet indenken, wat

het voor me wezen zou als alles nu verloopen ging ? Kun je niet begrijpen dat ik alles aangrijp om in dezen ellendigen tijd de zaken aan den gang te houden .... Wat zou je er van zeggen, als we ons, nu alles razend duur is, bekrimpen moesten? Wat zou je zeggen als ik jouw studie niet meer kon bekostigen ?" Daartegen heeft hij weinig ingebracht. Zijn vader had gelijk. Hij miste het recht op anderen af te geven, zoolang hij zelf geen voorbeeld was. En hij is geen voorbeeld. Terwijl het land kermt van smart en rouw, leidt hij een rustig leventje en viert hij op zijn tijd zelfs feest. Als zoon van zijn vader profiteert hij mede van de winsten, die de Amsterdammers op de Spanjaards maken. Neen, dan de boerenjongens uit de Haarlemmermeer. Die weigerden te werken voor den vijand. En Wessel stelt thans telkens weer zijn leven in de waagschaal voor de Geuzen. Recht van spreken zou hij, Govert, hebben als hij deed wat Wessel doet. Als hij meeging om kruit en kogels door de Spaansche linies naar de Haarlemmers te brengen ....

Goverts gedachtendraad knapt af. In zijn gepeins staarde hij door de kleine, geel-groene, in lood gevatte ruitjes van het raam, zonder veel te zien. Als schimmen zag hij menschen langs gaan, meest winkelende vrouwen. Kornetten, huiken, omslagdoeken gleden langs. Voor Goverts oogen was alles in den mist. Maar nu ziet hij een meisje. Roode wangen onder een kornet. Hij veert op uit zijn stoel en loopt naar het raam. Martha! Hij ziet haar zonder dat zij door het getinte glas hem zien kan. Maar ze doet ook geen poging hem te zien. Recht voor zich uit kijkt ze, ofschoon ze opperbest weet, wie in het Hooge Huys woont. Ze werpt geen blik op zij. Govert constateert het met wrangen zelfspot. Hoe zou ze anders ? Dat van den schuttersavond is immers niets voor haar geweest, een vluchtig spel, dat zij al lang vergeten is. Ze denkt niet meer aan hem.

Kijk, nu ziet ze toch op zij. Naar boven oogt ze, naar hun huiskamer. Een oogenblik is het slechts, een steelsche, schuwe blik, alsof ze vreesde er op betrapt te worden. Dan kijkt ze weer, haastig doorstappend, recht voor zich. Ze gaat den winkel binnen van Hendrik Jansz aan den overkant.

Hij blijft voor het raam staan wachten. De eene na de andere joffer komt den winkel uit, dien zij is ingegaan ; verschillenden gaan er naar binnen ; het is druk bij Hendrik Jansz. Govert misprijst zichzelf dat hij hier staat en uitkijkt naar

een meisje, dat met hem speelt. Een dwaas is hij dat hij om haar zijn tijd verprutst. Kinderachtig is het van hem dat hij hier staat te wachten, opdat hij haar straks in het voorbijgaan even zien zal.

Toch blijft hij staan en zijn zijn oogen niet afgewend van de winkeldeur. Hij heeft de vakken van den vooruitspringenden bovengevel van Jansz' huis wel honderdmaal geteld, en is herhaaldelijk teleurgesteld door het driftig belletje bij het opengaan der winkeldeur, omdat het telkens weer een ander was dan Martha. En opnieuw houdt hij zich voor, dat hij dom en dwaas doet door zoo lang uit te kijken naar een meisje, dat hem eens onstuimig aantrok en hem daarna van zich stootte; dat een oogenblik in vlammen stond en daarna koud was als het ijs, dat in lange pegels glinstert aan de luifel onder het uithangbord van D'Ellemaet.

Weer rinkelt het belletje. En nu is het Martha. Govert krijgt een schok, als hij haar ziet. En deze schok wordt feller, want met dat zij de winkeldeur uitstapt, gluurt zij naar het Hooge Huys. Zoekend kijkt ze, verlangend. Alsof ze hoopte dat ze mij zou zien, voelt Govert. Dit kan geen bedrog, en het kan van Martha ook geen pose zijn. Ze waant zich onbespied. Ze nadert. Nu gluurt ze niet langer. Strak voor zich kijkend, loopt ze het Hooge Huys voorbij. Maar thans weet Govert, dat dit geen onverschilligheid van Martha is. Ze denkt aan hem, ze is niets vergeten. Schroom, schuchterheid, de vrees zich op te dringen houden haar terug.

Hij tikt aan het raam. Ze kijkt op, geschrokken eerst, verrast en blij, wanneer ze ziet dat hij haar roept. Hij rent naar buiten, waar zij wacht. En Goverts hart klopt hoog, wanneer hij haar begroet. Dezelfde onvermengde vreugde is in haar oogen als hij er in gezien heeft toen zij in zijn armen lag.

Er is nu geen gelegenheid om lang te praten. In een drukke winkelstraat, en onder het oog van zijn familie — want Govert ziet een vrouwenkap schemeren voor het bovenraam van het Hooge Huys — stort men zijn hart niet uit. Voor beiden nadert ook de tijd van het avondeten.

„Vanavond," vraagt hij, „zien we elkander dan?"

„Graag," antwoordt zij. „Om halfacht bij de Oude Kerk."

Govert wacht op de afgesproken plaats. De maan is nog niet op. Er tintelen sterren aan het stukje gladde vrieslucht,

dat men zien kan tusschen hooge muren. In de schaduw is het donker. Uit de straatjes links en rechts komt flauw licht van een enkele lantaarn, die brandt voor een taveernedeur. In den zwarten straatwand zijn een paar lichte vakken van ramen, waarachter kaarsen branden. Govert let op iederen voetstap, knerpend in de sneeuw. Telkens gaan die voetstappen voorbij. Maar het is ook nog geen tijd. Hij kwam te vroeg.

Als de halfuursslag uit den toren klepelt zijn er weer naderende stappen. Zoekend en onzeker zijn ze. Het is een vrouw. Ondanks de duisternis herkent hij haar figuur. „Martha!" roept hij zacht. „Govert!" jubelt zij.

Even vertrouwelijk als na het rederijkersfeest leunt ze aan zijn arm. Zoo gaan ze straat voor straat. In niets weerhoudt ze zich. Haar vreugde over deze wandeling laat ze op kinderlijke wijze blijken. En als hij zich naar haar toebuigt voor een kus laat zij zich gaarne zoenen en kust hem gul en gretig weer terug.

„Was het toen niets dien avond?" vraagt hij haar. „Dien eersten keer dat wij elkander kusten?"

Ze huivert aan zijn arm bij die vraag, een huiver van geluk.

„*Alles* was het," zegt ze fluisterend. „Alles! Alleen .... ik wist niet, of ik zoo wel mocht doen .... zoo spoedig al .... of ik niet te veel gaf .... of ik je niet meer beloofde dan ik je geven kon."

„Toen wist je 't niet," fluistert hij aan haar oor, „maar nu? ...."

„Ik ben van jou," zegt zij.

Dit jaagt Goverts bloed weer bonzend door zijn aderen. Elke nerf staat als een snaar gespannen. Hij neemt haar in zijn armen. Hij kust haar en zij hem; onstuimig kussen zij elkander, zoo lang tot zij in volle overgave weerloos aan zijn borst leunt.

Wanneer de storm der zinnen is geluwd, blijft er bij beiden een stille, witte vreugde, en ditmaal mengt zich bij het afscheid in die vreugde niets. Ze zijn thans zeker van elkander.

„Morgen schaatsen we weer samen," luidt de afspraak.

Den volgenden middag rijden ze samen schaatsen. Er staat een straffe en ijskoude wind. Het weer is te ruw om een verren tocht te maken, waarbij terug tegen den storm zou moeten worden opgetornd. In de luwte der stadswallen rijdt het echter goed, en daar gaan zij baan op baan af.

„Tot nu toe hield ik niet van baantje rijden," zegt Govert.

„Vandaag dan wel?" vraagt zij.

„Met jou is alles fijn," bekent hij.

Ze tuit haar lippen. Straks komt de zoen, ligt er in dat gebaar, straks als we samen zijn.

Dit kalme rijden geeft gelegenheid om te praten. Ze zijn na gisteren zeer vertrouwelijk en openhartig. Zij spreekt over thuis, over haar vader, die als balling nu al vijf jaar buitenslands zwerft. Over haar moeder, die deze lange scheiding moeilijk dragen kan, en daardoor soms wat triest is. Hij komt te spreken over wat hem kwelt. Hij uit zijn ergernis dat Amsterdam in het conflict, dat het land verscheurt, aan de verkeerde zijde staat, en zij is het met hem eens. Hoe zou de dochter van een Geus er anders over denken? Als de stad naar de Geuzen overging zou haar vader dadelijk kunnen komen. Zij hunkert naar zijn thuiskomst.

Govert lucht zijn gramschap over de hulp, die Amsterdam met al zijn leveranties aan den vijand biedt, en zij is het weer volkomen met hem eens. Het is verschrikkelijk dat men om eigen beurs te spekken, den strijd van het eigen volk verzwaart.

Daarna heeft Govert het over zijn ontevredenheid over zijn eigen niets doen, zijn totale nutteloosheid voor de vaderlandsche zaak. „Ik blijf maar hier, en ik loop college, en ik heb pleiziertjes. Het is alsof het alles rozengeur is op de wereld. En ginder" — hij wijst naar het Westen — „ginder vechten ze zich dood!"

Zijn felheid doet haar schrikken. „Wat wou je dan?" vraagt zij beangst.

„Doen wat die boer doet," antwoordt Govert, die plotseling voor zichzelf tot een besluit gekomen is, resoluut. „Doen wat die Wessel doet, dien wij ontmoetten in die schuur. De Geuzen helpen. Wapens en munitie naar Haarlem brengen. Daar blijven. Meevechten op de wallen van de stad!"

Zij ziet hem aan met groote, angstige oogen. „Niet doen, Govert," roept ze uit.

Haar tegenspraak prikkelt hem. „Waarom niet?" vraagt hij ruw.

„Omdat het te gevaarlijk is."

„Gevaarlijk?" Hij lacht smalend. „Als een ander het wel aandurft en wel kan, waarom ik dan niet?"

Ze redeneert niet, doch geeft ook geen kamp. „Je moet het niet doen," zegt ze nog eens dringend.

Tegenspraak kan Govert slecht verdragen. Ze maakt hem grof. „Wat die jongen doet, die Wessel, vind je goed. Je vindt hem flink, een kerel. En van mij wil je, dat ik me buiten schot zal houden als een lafaard. Een zoutzak wil je dat ik wezen zal."

Ze rijden door met matte slagen. Zijn kruislingsche greep is minder vast dan straks, en als zij haar handen om de zijne samenperst, krampachtig, alsof ze nooit meer los zou willen laten, dan reageert hij daar niet op. Hij meende dat zij een flink en dapper meisje was. Hij vond haar ferm. Straks, toen ze over haar vader en de Geuzen praatten, waren zij het volledig met elkander eens. Hun harten klopten eender, ook in deze dingen, meende hij. En nu houdt zij hem tegen in wat zijn plicht, zijn roeping is. Als hij, na lang met donkere oogen voor zich uitgestaard te hebben, tersluiks op zij ziet, is alle gloed uit haar gezicht verdwenen. Bleek ziet ze, en troebel zijn haar oogen. Govert heeft spijt. Hij probeert het goed te maken. Dit hoeft het toch niet te bederven tusschen hen. Ze houden immers van elkaar. Na gisteravond weet hij dat heel zeker. Over iets anders begint hij. Hij maakt een grapje over een paartje, dat stuntelig krabbelt op het ijs. Maar deze scherts is te gewild. Haar gelaat licht er niet van op. De vreugde van het samenzijn is plotseling geweken. Ze rijden niet lang meer.

Op weg naar huis zijn ze even zwijgzaam als het laatste halve uur op het ijs. Enkele vlakke woorden vinden bij geen van beiden weerklank; ze vallen als op lood. En het onderwerp van straks wordt niet meer aangeroerd.

Bij het afscheid evenwel komt ze er onverhoeds weer op terug. „Je mag het niet doen, Govert," zegt ze met een vreemden nadruk, met hartstocht bijna. „Ik wil dat je het niet doet."

„O," antwoordt hij. Hij weigert noch belooft.

„Zul je het niet doen?" smeekt ze nu. „Om mij niet?"

Govert is in tweestrijd. Zij is zoo lief, en hij houdt zoo oneindig veel van haar. Maar mag een meisje een man hierin de richting wijzen? Mag hij laf zijn om haar?

„Alsjeblieft," zegt hij, terwijl hij haar haar schaatsen overreikt. Haar vraag negeert hij.

Dan wil hij gaan.

Zij staat tegenover hem, haar gezichtje naar hem opgeheven. Haar heele houding is een smeeking om een zoen.

Hij geeft een koelen kus.

En daarop gaat hij. Hij weet dat ze over de onderdeur hem nakijkt, wachtend op een laatsten groet. Hij brengt dien niet en kijkt niet om. Hij dacht dat hij een meisje had met Geuzenbloed. Hij heeft zich schromelijk vergist. Moet hij zich door haar laten binden ? Hij is van oordeel dat een man zijn plicht moet doen.

Govert rijdt over het meer, alleen. De dag is grauw. Laag en dreigend hangen dikke wolken. Het is of men de sneeuw kan grijpen. Een scherpe Oostenwind blaast fel over de vlakte. Hij zweept den rijder voort. Slechts lichte streken maakt hij. Hij moet meer zwenken en remmen om barsten en bobbels te vermijden en een onverwachte hindernis te ontloopen dan dat hij kracht behoeft te zetten om vooruit te komen. Pleizierig rijden is het echter niet. Daarvoor is deze winterdag te somber en de baan te eenzaam. Zelfs op de stadsgrachten waren nauwelijks schaatsenrijders en op den Schinkel heeft Govert alleen twee visschers ingehaald, die kleumend achter hun sleetje schuifelden. Op het Haarlemmermeer is geen sterveling te bekennen. De eenzame rijder is verloren in de wijdte van sneeuw en ijs en wolken.

Naar het eilandje zoekt Govert. Hij rijdt het bijna mis, zoo slecht is het zicht, en zoo weinig gelegenheid om zich te oriënteeren heeft hij in de grauwe ruimte van het meer. Een plok boomen aan zijn rechterhand, schuins achter reeds, doen hem krassend remmen. Hij moet nog een eind tegen den wind optornen, eer hij het eilandje bereikt.

„Hé," verwondert zich boer Floor, als hij Govert ontdekt, bezig zijn schaatsen af te binden. „Met dit weer menschen uit de stad ? — Is het deernke er niet ?" laat hij er, rondziende, op volgen.

„Ik ben alleen," zegt Govert.

„Maar goed ook," meent de boer. „Dit is geen weer voor vrouwen. Het zal trouwens voor jou ook geen pleizierwerk worden om straks terug te gaan, sinjeur."

„Ik kom niet voor mijn genoegen," antwoordt Govert.

Dit maakt den boer nieuwsgierig. „Onraad soms?" In oorlogstijd doet zich licht onraad voor.

Maar dat is het nu toch niet. Govert is niet gevlucht. Hij heeft geen reden tot bijzondere ongerustheid. „Ik wou hier helpen," zegt hij.

De boer kijkt hem verwonderd aan. Wou deze sinjeur mee helpen op de boerderij? Mee melken soms of den stal uitmesten? Aan zulk werk schijnt hij toch allerminst gewend.

„Ik wou zien of ik niet mee kon helpen aan dat werk, dat Wessel doet," licht Govert toe. „Of ik niet op de eene of andere wijze kon meedoen met de Geuzen."

De boer krabt zich achter de ooren. „Dat zijn Wessels zaken," zegt hij. „Daar bemoei ik mij niet mee."

Wessel is in den stal bezig. Hij wascht de staarten van de koeien. Met Goverts aanbod is hij minder ingenomen dan die had verwacht. „Wij hebben niet graag nieuwelingen bij ons werk," zegt hij. „Die brengen vaak meer ongemak dan hulp."

„Zie je me voor zoo'n pummel aan?" vraagt Govert geraakt.

Wessel schijnt bij te draaien. „Kun je met een pistool omgaan?" vraagt hij.

„Ik heb verleden week een prijs gehaald op het schuttersfeest."

„We gaan er straks op uit. Misschien is er een plaatsje voor je open."

Dit verrast Govert. „Nu al?"

„Niet of graag," zegt Wessel. „Er zijn vrijwilligers genoeg."

„Graag," aanvaardt Govert.

De uren voordat de andere Geuzen voor den tocht naar Haarlem komen, passeert Govert in het woonvertrek, waar Aleid het spinnewiel laat snorren en haar moeder breit. Die vraagt aan Govert hoe het met Martha gaat.

„Heel goed," kan Govert daarop zeggen.

„Het was zoo'n aardig deernke," gaat zij voort. „We konden het best met elkander vinden. Jullie moesten nog eens samen komen."

„Misschien," zegt Govert.

„Natuurlijk, je hebt nu ander werk om handen, hè,"

geeft de vrouw toe. „Het is gevaarlijk werk, m'n jongen."

„Och ja," stemt Govert toe, en in stilte maakt hij een vergelijking tusschen haar en Martha. De boerin ziet ook gevaar, maar zij houdt daarom haar zoon niet tegen. Zij is dapper, Martha bang.

„Het is vreemd," vervolgt zij na een pauze, „hoe je aan gevaren went. Eerst vond ik het verschrikkelijk dat Wessel naar Haarlem ging. Ik heb alles gedaan om hem terug te houden, en ik had nooit rust of duur vóór hij weer thuis was. Nu kan ik het veel beter overgeven. Ons leven is in handen van den Heer, sinjeur. Dat leer je in oorlogstijd."

Govert knikt. Hé, denkt hij, is zij er ook op tegen geweest? Deze ferme, stoere boerenvrouw, heeft zij het er in het begin ook moeilijk mee gehad, en heeft ze eerst moeten wennen aan het gevaar? Zou het met Martha ook zoo kunnen zijn? Zou zij ook tijd noodig hebben, om te wennen aan de gedachte, dat hij zijn leven voor de goede zaak op het spel ging zetten? Heeft hij verkeerd gedaan door zoo snel en stiekum weg te gaan?

Er komen enkele jonge mannen binnen. Ruwe bonken zijn het. Eén heeft fel roode litteekens aan weerszijden van het hoofd; zijn ooren zijn hem afgesneden. Van een ander is het gelaat geschonden door een breede voor, veroorzaakt door een sabelhouw dwars over zijn gezicht. Er zijn geen stoelen genoeg in het vertrek. De jongens zetten zich met gekruiste beenen op den leemen vloer, den rug tegen den buitenwand.

„Is Gerrit nog niet beter?" vraagt Wessel aan de mannen.

„Hij ligt nog met een lammen poot," antwoordt een hunner ruw.

„Dan is dit onze zesde man." Hij wijst op Govert.

Ze nemen hem argwanend op; hun indruk schijnt niet gunstig.

„Waar heb je hem opgeschommeld?" vraagt er een.

„Hij is uit zichzelf gekomen, een Amsterdammer."

De anderen trekken hun neus op. Amsterdam staat in geen goeden reuk bij Geuzen. Goverts nette kleeren, zijn blanke handen, kennelijk niet gewend ruw werk te doen, bevallen hun ook niet.

„Ik sta voor hem in," verklaart Wessel, „en hij kan goed met een pistool omgaan."

Dit laatste schijnt een plus te zijn. En als Wessel voor hem in staat .... Zij maken geen bezwaar meer.

De boerin snijdt roggebrood met spek. Aleid brengt een groote pan met karnemelksche pap. De Geuzen eten voor ze op stap gaan.

Na het eten gaan de jonge mannen met z'n zessen naar een kreekje, half verborgen achter kreupelhout, aan de andere zijde van het eilandje. Drie forsche sleden, beladen met kisten en afgedekt met zeilen, staan daar klaar. Bij iedere slee behoort een tuig, zoo ongeveer als waarin schippers trekken, wanneer hun schuit tegen den wind door een smal water moet. De Geuzen grijpen elk een slee bij het kret, en schuiven ze naar het midden van de kreek. Daar spannen drie zich in het haam en rijden voor. Wessel neemt zelf een kret en beduidt Govert, dat hij achter een der andere sleden rijden moet. Eerst gaat het zwaar. De ijzers van de sleden zijn wat roestig; de sneeuw, die in de kreek is opgewaaid, houdt tegen. Maar weldra zijn de ijzers glad geworden, en over het staalharde ijs op het meer glijden de sleden als vanzelf.

De mannen spreken weinig. Het schrapen van hun schaatsen na elke streek, het lichte bolderen van de sleden is al het geluid. Er heerscht een lichte spanning in Govert, die groeit als uit de witte wijdte voor hem — het is veel helderder dan des morgens — Haarlem opdoemt.

Bij het naderen van de Zijlvaart houden ze even halt. Ginds zijn de Spaansche schansen. De Geuzen halen van onder de dekkleeden der sleden drie knuppels en drie pistolen te voorschijn. Govert, Wessel en de derde achterrijder krijgen ieder een pistool. De voorrijders zullen het met knuppels doen, als het op vechten aan mocht komen.

„En nu rijden," zegt Wessel. „In één stormloop moeten we er door."

Het is zeer rustig op den Haarlemschen oever van het meer. De boerderijtjes schijnen te slapen onder witte wollen dekens. Knotwilgen steken hun spichtige sprieten zwart omhoog. En ginder rijst het dak der Sint Bavo hoog boven de Haarlemsche bebouwing uit. Is Haarlem een belegerde stad? Heerscht hier oorlog? Stil en vredig is dit winterlandschap.

„Kijk," wijst Wessel. „Daar lag onze hoeve."

Govert ziet een zwart geblakerde ruïne.

„Daar hebben ze mijn broer vermoord," zegt Wessel heesch.

De vrede van het winterlandschap is bedrog.

Ze glijden de vaart in. Snel rijden ze met forsche streken, het midden houdend van het breede water.

Nog altijd is het aan den oever leeg en stil.

Maar ginds staat tusschen de wilgen een zwarte schaduw. Een wilg, zonder uitgeloopen takken ? Een paal misschien ?

Het is een man, een schildwacht ; hij velt zijn roer. „Halt !" roept hij.

De jongens rijden des te harder.

Een schot knalt. De kogel ketst op het ijs en slaat er schilfers uit. De Geuzen met de sleden glijden ongedeerd voorbij.

Doch het schot heeft de wacht, die verderop ligt, gealarmeerd. Zwarte poppetjes rennen uit een boerderijtje naar den dijk. Ze laten zich van den wallekant afglijden. De Geuzen wijken naar den anderen oever uit, om de soldaten als 't kan voorbij te wezen, eer dezen hun den pas afsnijden.

Het uitwijken is nauwelijks noodig. De Spanjaards schuifelen en strompelen op de spiegelgladde vlakte. Een, die zich haasten wil om de Geuzen met de lans te lijf te gaan, glijdt uit en bonst met het achterhoofd op het ijs, terwijl zijn wapen uit zijn handen glipt.

De Geuzen stormen hen voorbij.

Bij Govert wijkt de spanning. Het gevaar is overwonnen en de waterpoort van Haarlem is dichtbij. Hij kan nu lachen om het geschreeuw der kerels achter hem.

Zijn vreugde komt te vroeg. Plotseling staan Spanjaards voor hen. Zij hebben een cordon gevormd over de volle breedte van de vaart. Als ze doorgaan zullen de Geuzen recht in gevelde lansen rijden.

„Los !" roepen de voorrijders opeens.

Govert en de beide anderen laten de sleden los. De voorrijders stormen vooruit met de nu zwaar slingerende sleden achter hen. Wijd uit elkander rijden zij : een in het midden van de vaart ; de beide anderen links en rechts. Het heeft den schijn dat zij zich roekeloos in de Spaansche pieken willen werpen.

Maar vlak voordat een lans hen raken kan zwenken de Geuzen met een scherpen zwaai. De sleden vliegen door. Ze

worden pas teruggehouden door de lange touwen van de tuigen, als ze midden in de rij der Spanjaards zijn. Dan trekken de Geuzen aan en de sleden slieren zijwaarts. Zes Spanjaards worden van de been geslingerd. En daarop knallen de pistolen van Wessel en zijn makkers, die intusschen opgereden zijn. Die doen weer twee soldaten tuimelen. De voorrijders vallen na een tweede snelle zwenking in de hamen, de anderen grijpen de kretten weer. De baan is schoon geveegd.

Eer de Spanjaards, voor zoover ze dat nog kunnen, overeind gekrabbeld zijn, zijn de jongens met de sleden voor de Waterpoort van Haarlem, waar ze door de wacht der Geuzen met gejuich verwelkomd worden. Zeshonderd pond lood en zeshonderd pond kruit zijn veilig in de stad gebracht.

Volslagen donker is het als de jonge Geuzen weer opbinden bij de Waterpoort om den terugtocht te ondernemen. Ze moeten aan het duister wennen, eer ze de wallen van de Zijlvaart kunnen onderscheiden. Voorzichtig rijden ze, dicht achter elkaar, met korte, lichte slagen, om het schrapen van de schaatsen te vermijden. De sterke wind komt hun gelegen, want die ruischt luid in het bevroren riet en overstemt al hun geluid. Niet licht zullen de Spanjaards merken, dat in deze donkerte zes Geuzen rijden. Maar als er weer een cordon dwars over de vaart stond, zooals vanmiddag ?

Govert huivert bij de gedachte, dat hij in een lans zou kunnen rijden, of in een bijt, door de Spanjaards op hun pad gezaagd. Hij denkt aan thuis. Aan Martha. Had zij geen reden om hem deze onderneming af te raden ?

Het donkere riet en de besneeuwde wallen, vaag zichtbaar, nu hun oogen aan de duisternis gewend zijn, glijden voorbij. Geen Spanjaard laat zich zien, geen schildwacht roept hen aan. Ze komen veilig op het meer. En nu is er alleen maar vreugde in Goverts hart. Nu is hij dankbaar dat hij eindelijk iets heeft gedaan.

Op het open meer blaast de Oostenwind de jongens fel in het gelaat. Achter elkaar rijden ze, beurtelings een ander aan den kop om den wind te breken. Ze hangen diep voorover en met korte, snelle streken schieten ze vooruit.

Bij het eilandje wil Govert van zijn makkers scheiden. Maar Wessel houdt hem tegen. „Wou je vannacht nog door naar Amsterdam ? Niet doen. Dat is geen werk bij dezen wind.

Slaap hier. Tenminste" — hij moet er nog aan wennen dat een man van heel ander allooi in hun kring is gekomen — „wij hebben alleen maar plaats in het hooi."

Op een slaapplaats in het hooi heeft Govert hoegenaamd niets tegen. Maar hier blijven ? Hij heeft thuis gezegd, dat hij een langen schaatstocht maken ging. Tegen Martha heeft hij niets gezegd. Hij voelt zich echter moe. De rit zou lang en zwaar zijn.

„We hebben morgenochtend weer een vracht," gromt een der Geuzen.

Govert kijkt op. Rekent die man er op dat hij dan weer meegaat ? Is hij niet tegengevallen ? Maar hij moet naar huis. Hij kan niet weg blijven, zonder dat hij met z'n ouders heeft gesproken.

„Dan wordt het nu waarachtig tijd dat we gaan slapen," zegt Wessel en tot Govert : „Jij bent weer achterrijder."

Er wordt geen tegenspraak verwacht. En Govert heeft immers met de Geuzen willen vechten tegen Spanje ? Dat beteekent niet dat hij na één rit den aftocht blaast.

Met de anderen bindt hij af. Met hen kruipt hij in den hooiberg, en stapelt hij het hooi hoog om zich op, om zich te dekken tegen den fellen wind, die door de reten van de schuur blaast. Hij is moe en slaperig. Maar daarnaast kwelt hem onrust over thuis en over Martha. Hij heeft gedaan wat zij niet wilde . . . . Hij heeft zijn plicht gedaan.

Ras slaapt hij in.

HOOFDSTUK V

Aan den overkant van het Sint-Nicolaascollege loopt Martha langs de gracht. Op en neer loopt ze, alsof ze wacht, en telkens gaan haar oogen naar de hooge poort van het College. Wanneer er iemand uit die poort naar buiten komt kijkt ze toe. Als het een groepje studenten is verstrakt haar aandacht. Maar iedere maal is zij teleurgesteld. Soms maakt ze op den hoek der gracht een beweging of ze de brug wil overgaan en de straat inslaan die naar de Nes leidt. Maar even dikwijls komt ze daar toch op terug, en loopt opnieuw den burgwal op en neer, speurend naar elk, die uit de hooge poort van het Sint-Nicolaascollege komt.

Een schok krijgt zij wanneer opnieuw een groepje studenten de poort uit komt. Freek Huygensz loopt vooraan. Freek Huygensz is van Goverts jaar; zij hebben hetzelfde studievak; hij is zijn vriend. Hier moet Govert bij zijn.

Doch de poort slaat dicht en Govert is er niet. Hier is hij niet en gisteravond kwam hij niet bij de Oude Kerk op het uur, dat ze tevoren hadden afgesproken. De angst, die haar van eergisteravond af gekweld heeft, die maakte dat ze dien nacht en den afgeloopen nacht niet slapen kon, en die haar hierheen heeft gedreven, grijpt haar thans dubbel aan. Govert is weg! Hij heeft gedaan, gelooft zij stellig, wat hij dien avond zeide. Naar de Geuzen is hij toe gegaan. Hij deed het ondanks dat zij hem bezworen heeft te blijven. Ach, dat is niet erg. Dat hij niet heeft gedaan wat zij van hem wou vergen is juist goed. Hij heeft gedaan wat een flink en dapper man, een Geus, *moest* doen. Maar hij ging zonder afscheid, zonder groet. Zonder dat het tusschen hen in orde is gekomen. Zij heeft hem van zich afgestooten, inplaats van hem gesteund. Zij stond niet naast en achter hem, maar tegenover hem. Als hij nu sneuvelt .... In zelfverwijt wringt ze haar handen.

De studenten aan den overkant der gracht gaan bij de brug uiteen. Freek Huygensz komt dezen kant op. Hij slaat de straat in, die zij ook in moet als ze naar huis gaat.

Ze loopt hem achterna. „Freek, Freek!" roept ze.

Hij wendt zich om: „Hé, Martha!"

„Weet jij waar Govert is?"

„Hoe zou ik?" lacht hij. „Jij bent tegenwoordig beter met zijn doen en laten op de hoogte. Zijn jullie er gister samen niet op uit geweest?"

„Heeft hij zooiets gezegd?" vraagt zij.

„Dat niet, hij was niet op het college, maar waar zou hij anders wezen dan bij jou? In de eerste lente van de liefde, hè."

Martha's gelaat trekt strak. Haar voorgevoel komt uit. Govert is naar de Geuzen.

Freek merkt dat zijn scherts slecht opgenomen wordt. „Maar als het dat niet is," vervolgt hij op een anderen toon, „als het geen uitje is, is hij natuurlijk ziek."

Ziek! Daaraan heeft Martha geen oogenblik gedacht. Maar dat kan toch, dat kan heel goed in dezen barren wintertijd. Er zijn veel menschen ziek. En was hij eergisteren al niet verkouden? Heeft hij niet af en toe gehoest? Welja, zoo zal het zijn. Haar onderstelling, dat hij naar de Geuzen is, hoeft heelemaal niet waar te zijn. Inbeelding was dat van haar, ingegeven en aangeblazen door haar zelfverwijt. „Och ja," zegt ze, en het klinkt verruimd. „Hij zal natuurlijk ziek zijn."

„Als je hem opzoekt, wil je dan mijn groeten doen?" vraagt Freek. „Zeg hem dat als hij morgen nog niet weer op het college is ik ook eens aan kom loopen."

Hij groet haar om de zijstraat in te slaan, waarin hij woont.

Peinzend wandelt zij door naar de Nes. Als je hem opzoekt, zei Freek alsof het vanzelf sprak. Zij is nog nooit in het Hooge Huys geweest. Zij kent zijn vader en zijn moeder nauwelijks. Waarschijnlijk weten die niets van hun omgang af. Dat zij op het einde van het schuttersfeest te zamen waren: wel, elke schutter had toen een joffer aan zijn zij. En dat ze samen schaatsten: op het ijs rijdt men met iedereen. Freek Huygensz is de eenige, die weet wat er is tusschen hen. Moet zij nu aan het Hooge Huys aankloppen? Wat zal de strenge sinjeur Willem zeggen, indien die haar de deur zou openen en zij naar Govert informeert? Een vreemd meisje, nieuwsgierig naar zijn zieken zoon. En dan, hoe ziek is hij? Wellicht moet hij alleen maar binnen blijven, en is hij morgen, misschien vanmiddag al, weer beter. Het is dwaasheid om als onbekende nu naar Goverts welstand te vernemen. Zij zal afwachten.

Thuis heeft ze evenwel geen rust. Haar handen beven bij het naaiwerk; ze kan geen rechte steken maken. Zou hij ziek zijn ? Heeft zij Freeks onderstelling niet te gretig aangegrepen om haar kloppend hart te stillen en aan haar zelfverwijt te ontkomen ? Heeft haar tegenstand hem niet geprikkeld om aanstonds naar de Geuzen te gaan, veel eerder dan zijn plan was en zich te storten in veel roekeloozer avonturen dan hij anders had gewild ? Bij vernieuwing vliegt de angst haar aan. Van spanning kan ze geen draad door het oog der naald krijgen.

Zooals ze vanmorgen uit haar werk is weggeloopen naar het Sint-Nicolaascollege, zoo werpt ze nu haar naaiwerk neer en slaat haar huik om om naar het Hooge Huys te gaan.

„Kind, wat moet je nu weer ?" klaagt haar moeder.

„Even naar Hendrik Jansz," bedenkt ze een uitvlucht. „Ik heb een paar knoopen noodig en wat band."

„Er zijn wel knoopen in mijn kistje," zegt haar moeder, „en er is overvloed van band in huis."

„Niet wat ik noodig heb," zegt Martha en meteen is ze de deur al uit.

De vrouw van Jan Komijn weet tegenwoordig niet wat ze aan haar dochter heeft. Soms is ze uitgelaten vroolijk en zingt ze als een leeuwerik bij haar werk, en dan weer is ze stil en in zichzelf gekeerd alsof ze tobt. Eergisteren was ze opgewekt en blij. Dansend liep ze deur uit om te gaan schaatsenrijden. Maar gister en vandaag was het volslagen mis, en vanmiddag kon ze heelemaal niet eten. En nu ? Dat boodschapje was een uitvlucht, weet haar moeder. Iets anders drijft haar weg. Wat ? Een jonkman soms ? Ze heeft het vermoed, toen Martha af en toe laat thuis kwam. Ze heeft gevraagd en ernstig gewaarschuwd. Maar Martha zei het niet. Joffer Komijn zucht. Het is moeilijk voor een moeder om alleen de zorg voor de opvoeding te dragen. Vijf jaar staat zij nu voor die taak. En wanneer zal haar man thuis kunnen komen ?

Martha slaat de Warmoesstraat in, maar ze durft de stoep van het Hooge Huys niet opgaan. Ze loopt het huis voorbij, met een steelsch oog kijkend naar het raam van het comptoir en naar de bovenramen. Misschien zit Govert in het comptoir te werken, zooals dien middag toen hij haar hier op straat heeft aangesproken, of is hij boven, omdat hij de kamer houden moet. Wellicht klopt hij haar weer. Maar ze hoort geen tik-

ken op de ramen en achter de kleine ruitjes van het comptoir ziet ze een grijs hoofd bewegen. Dat moet Goverts vader zijn. Haastig wendt zij haar gelaat af.

In D'Ellemaet staat ze op het plaatsje, dat ze daar tegenwoordig telkens opzoekt bij de menigvuldige boodschappen, die ze er doet. Dicht bij de deur tegen den muur. Zoo heeft ze, zonder dat iemand er erg in heeft, door het bovenlicht het uitzicht op het Hooge Huys. Ze kan zoo zien wie er ginds voor het raam zit. De witte kap van Goverts moeder heeft ze van dit plaatsje vaak gezien. Neeltje ook, en de jongere broertjes en zusjes, spelend in de vensterbank. Als ze nu Govert daar eens zag. Maar hij verschijnt niet.

„Joffer?" vraagt Hendrik Jansz.

Ze schrikt.

„U laat uw beurt voorbij gaan, joffer," zegt de winkelier.

Martha weet amper een boodschap te verzinnen. „Een paar el boordband," zegt ze op goed geluk.

„De joffer gebruikt veel boordband tegenwoordig," teemt de winkelier. Beter dan Martha zelf herinnert hij zich wat voor boodschap ze den vorigen keer gedaan heeft.

Zij bloost en koopt er nog wat knoopen en een stukje lint bij.

Terwijl hij afmeet oogt ze nog eens door het bovenlicht naar het Hooge Huys. Doch als hij de waren voor haar heeft ingepakt, kan ze met goed fatsoen niet langer talmen.

Ze loopt de straat verder in, nu voor dezen dan voor dien winkel dralend, alsof er wat te zien zou zijn in wintertijd, wanneer geen winkelier zijn waren op zijn stoep uitstalt en veel ramen wit bevroren zijn. Steels gluurt ze telkens naar het Hooge Huys. Als Neeltje nu naar buiten kwam of een der jonge kinderen. Hun zou zij durven vragen naar hun oudsten broer. Maar er komt niemand. Slechts eenmaal gaat de deur open voor een paar knechten, die een vat wijn naar buiten rollen. Wanneer ze aangaande Govert wat wil weten, zal ze den klopper moeten lichten. Dat durft ze echter niet. En het is immers ook onnoodig. Hij is verkouden. Morgen kan zij daarover hooren van Freek, die hem opzoeken zal. Laat ze haar ongeduld nog vierentwintig uur bedwingen.

Ze wandelt het Hooge Huys voorbij.

Maar bij den Dam keert ze op haar schreden terug en dan klopt ze resoluut aan. Haar onrust heeft haar weer besprongen. Ze wil weten hoe het met Govert staat.

De wijnkoopman komt aan de deur. Door zijn brilleglazen ziet hij op het meisje neer.

„Wat wenscht de joffer?" Blijkbaar denkt hij dat zij wijn bestellen zal.

Haar lippen beven. „Is Govert .... is uw oudste zoon thuis?" stamelt ze.

Boven den hoornen bril fronst zich het voorhoofd. „Govert?" vraagt hij. „Weet gij wat van Govert?"

Martha krijgt een fellen schrik. „Is hij niet ziek?" vraagt ze.

De koopman schudt het hoofd en tegelijkertijd ziet hij haar onderzoekend aan. „Wat hebt gij met Govert uit te staan?" vorscht hij.

Zij gaat als door den grond. Ja waarlijk, wat heeft zij met Govert uit te staan? Wat heeft zij nu nog met hem uit te staan, na eergisteravond? Nadat ze hem feitelijk naar de Geuzen heeft gejaagd? „Ik ....ik kwam maar eens vragen," stamelt ze. „Ik dank u wel." En ze wil de stoep afstappen om heen te gaan.

Doch Goverts vader houdt haar tegen. „Govert is niet thuis," zegt hij. „Hij is niet thuis gekomen van een schaatstocht gisteren. Wij maken ons ongerust. Weet gij soms iets van hem?"

Nu is zijn stem niet langer streng en uit de hoogte. De bezorgdheid van een vader om zijn zoon spreekt uit die woorden.

„Neen ....ja ....neen," mompelt ze in verwarring. „Neen, ik weet niet waar Govert is. Misschien ....misschien weet ik het morgenavond."

Hij wil meer vragen, maar zij springt de stoep af. Ze rent weg voor de wijnkoopman haar tegenhouden kan. Alsof een vijand op haar hielen zit, zoo vlucht zij.

Pas als ze op den Dam is loopt ze kalmer. Troebel zijn haar oogen. Ze weet nu. Govert is weg. Ze weet ook waar hij is. Toen zij tot zijn vader zei dat zij het niet wist, loog zij. Naar de Geuzen is hij. Maar ze zal hem zoeken. Zoo lang zal ze zoeken tot ze hem vindt. En dan zal ze goed maken alles wat ze dien avond heeft bedorven. Een scherpe trek heeft zich in deze oogenblikken om haar smallen mond gegroefd.

Het weer is plotseling omgeslagen. De wind, die vele weken achtereen uit oostelijke richtingen heeft geblazen, is dezen nacht naar het Zuidwesten uitgeschoten, en op slag is het met den winter uit. De grijze wolken, die laag over den polder

drijven, zijn vettig en vol water. De sneeuw is klef en het ijs is vochtig. De schildwacht bij de Weesperpoort snuift diep. Het is of men opeens het voorjaar ruiken kan.

„Kun jij van het ijs niet scheiden, joffer?" grapt hij tegen een meisje, dat de poort uitkomt met schaatsen in de hand.

„Ga maar naar huis," raadt hij. „Het water komt al op de baan. Rijden is nu geen pretje meer."

Maar zij negeert zijn grapje en slaat zijn raad in den wind. Ze laat zich bij den glibberigen wal neerglijden, waadt door het water aan de kanten naar het midden van de baan, waar het ijs nog droog is, en bindt daar op. Dan rijdt ze snel de stadsgracht af tot aan den Overtoom. Daar klimt ze bij den wal op om het dijkje te passeeren.

Toen Martha dit met Govert deed ging het gemakkelijk. Ze was zoo boven. Nu heeft ze er groote moeite mee. Ze kan zich niet schrap zetten tegen den steilen wal, en glijdt telkens weer terug. Pas als een man haar een hand toesteekt en optrekt, komt ze boven en strompelt moeizaam langs het rad. Die man zegt ongeveer hetzelfde als de schildwacht: „Het is geen weer voor schaatsenrijden en vooral niet voor een joffertje alleen."

Martha laat zich niet terughouden, en als ze aan den anderen kant van de waterkeering weer op het ijs staat zet ze af en rijdt met korte en vaste streken tegen den wind den Schinkel op.

Was deze vaart zoo lang? Met Govert was ze haar in een oogwenk afgereden. Nu schijnt er wel geen einde aan te komen. Bij elke bocht denkt ze dat ze nu uitzicht op het meer zal krijgen, maar telkens blijkt er nog een nieuwe bocht te zijn. En hoe komt het dat het rijden haar vandaag zoo snel vermoeit? Door den wind? Doordat haar scherpe schaatsen zoo diep in het door den dooi onmiddellijk week geworden ijs snijden? Of is het omdat zij nu alleen rijdt? Heeft zij toen zóó gesteund op Govert?

Tenslotte is ze toch aan het einde van den Schinkel. Somber en angstaanjagend ligt het meer onder de lage wolken. Naargeestig ruischt het schimmelig-aangeslagen riet. En de wind blaast en boldert over de open vlakte veel erger dan op de stadsgracht en den Schinkel. Bang staart Martha voor zich uit. Zoekend tuurt ze naar de vage kim. De grauwe wolken en het grauwe ijs loopen omtrent in elkaar en in die grauwte is nergens een houvast. Toen ze met Govert den tocht

maakte, hebben ze hier ook stil gestaan. Toen konden ze het meer in zijn volle breedte overzien en staken de boomen van het eilandje in het midden hoog en donker af tegen de blauwe lucht en de witte winterwereld. Nu lijkt de wereld wel gepakt in natte watten. Waar lag het eilandje ook weer? Ze meent, dat ze uit den Schinkel rechtuit, rechtaan gereden zijn, maar ze weet het niet stellig meer. Ze heeft toen heelemaal gesteund op Govert. Nu staat ze er alleen voor. Ze aarzelt of ze voort zal gaan. Ze loopt de kans te verdwalen en dan zou ze bij de Spaansche schansen kunnen komen inplaats van bij de Geuzen. In handen van de Spanjaards zou ze kunnen vallen .... Ze rilt bij de gedachte. Achterom kijkt ze. Daar zijn de Amsterdamsche wallen. Voor den wind kon ze den Schinkel weer afrijden .... Maar ze wil naar Govert. Dat *moet*. Ze rijdt het meer op.

Een zielig klein figuurtje is ze onder de zware wolken en op de onmetelijke vlakte van glimmerend, dooiend ijs. Nog zieliger en kleiner, als ze zich diep voorover buigt om tegen den storm op te kunnen tornen. Kort zijn haar streekjes en het lijkt of ze na elke streek weer evenveel teruggezet wordt als ze gevorderd is. Wanneer ze, moe van het zwoegen, een oogenblik rust met den rug naar den wind, ontdekt ze dat ze haast niets is opgeschoten. Dikke tranen wellen in haar oogen. Ze kan dit nooit.

Doch de scherpe trek, die zich toen zij dit plan heeft opgevat om Martha's mond gezet heeft, verdiept zich en wordt strakker. Ze zàl Govert zien en spreken. En weer zet ze af en worstelt tegen den storm op.

De dooi neemt snel toe. Het ijs op het meer, dat straks nog droog scheen, wordt nu nat. Er komen plassen op. Soms scheren Martha's schaatsen door die plassen, zoodat het water om haar schoenen golft. Wanneer ze na korten tijd reeds weer moet rusten en met den rug naar den wind staat te hijgen kan ze den oostelijken oever niet meer zien. Ze is dus opgeschoten. Maar als ze zich opnieuw omdraait om voort te gaan, slaat de angst haar nog veel erger om het hart. Nu is er niets meer, waaraan haar oog houvast heeft. Geen eilandje, geen rietschoot. Ze is aan allen kant omringd van ijs en wolken. Alleen is ze in deze barre oneindigheid, een klein, verloren menschenkind, een zwakke vrouw. En weer dringt het zich aan haar op, dat ze terug moet gaan naar huis.

Maar andermaal komt daar haar wil, haar koppigheid, haar liefde tegen op. Ze moet Govert zoeken.

En al weet ze, nu ze geen oever ziet, niets van het Oosten of het Westen, ze weet wel dat ze tegen den wind, tegen den barren, geeselenden storm op moet rijden, om bij hem te komen. En ze gelooft, dat God haar helpen zal om hem te vinden. Voor de derde maal zet zij zich schrap en rijdt.

Onder het rijden speurt ze steeds of ze geen boomen ziet. Tevergeefs. IJs en wolken, water en wolken anders is er niets te zien. Haar oogen doen pijn van het ingespannen turen, haar slapen kloppen en haar beenen trillen van vermoeidheid, gejaagd en hijgend gaat haar adem. Zij staat weer stil met haar rug naar den wind, en nu blaast die zoo fel, dat ze op haar schaatsen wegglijdt. Zonder dat ze een been verroert glijdt ze terug. Zonder moeite zou ze naar Amsterdam kunnen gaan, naar huis. En tegen den storm kan zij niet meer op.

Toch zet ze door. Maar haar slagen zijn onzeker. Ze heeft geen kracht meer om haar beenen uit te slaan. En weldra moet ze alweer rusten. Dan bonst haar hart haar in de keel en vlijmt in haar rug een felle pijn. Ze zal niet ver meer kunnen komen.

Ondanks alles rijdt ze door. Is dit nog rijden ? Haar knieën knikken ; haar beenen worden wankel ; ze kan niet recht meer op haar schaatsen staan. Ze ziet een scheur in het ijs en wil maar kan haar niet ontwijken. Ze struikelt, valt. Haar handen slaan in het water, dat een duimbreed op het ijs staat. Het dringt door haar kleeren heen. En ze heeft geen kracht om op te staan.

Gedreven door haar sterken wil richt zij zich toch weer op. Zwaar van water zijn haar kleeren en een verlammende kilte bekruipt haar lijf, terwijl ze met verkleumde vingers haar van den voet gegleden schaatsen opbindt.

Nog eenmaal poogt ze voort te gaan. Doch ze valt weer. Kwam het door een scheur, door een oneffenheid? Of enkel door haar doodelijke vermoeidheid? Ze valt lang uit. En nu kan ze niet meer opstaan. Ze moet haar oogen sluiten. Een rooden schijn ziet ze. Blank licht. Is Govert daar ?

Het fuikenvisschertje buigt zich voorover over de zwarte vlek, die hij in het duister op het ijs ontdekt heeft. „Bij Sint Petrus, 't is een vrouw ! Hier met je slee, Koert !"

Zijn makker schuift de slee aan en samen tillen ze de vrouw er op. Hun duffels trekken ze uit om het bewustelooze lichaam toe te dekken.

De slee glijdt weldra in een kleine kreek, die schuil gaat achter kreupelhout. Ze bonzen op een deur. „Een vrouw, op het ijs gevonden. Ze ligt in zwijm. Maak een bed klaar."

„Breng haar maar hier," zegt de boerin, en terwijl de mannen naar de slee gaan, stookt zij den haard fel op, slaat de dekens van haar eigen bedstee open, en giet de beddepan vol kokend water. Ze legt ook droge kleeren klaar.

De visschers dragen de vrouw binnen. Een slap lichaam, in kleeren, die van water druipen, met schaatsen aan de voeten. Ze leggen haar neer op den vloer en de boerin schuift een kussen onder het hoofd en gaat de banden van haar muts losknoopen. Het flauwe licht van een olielampje valt op het wasbleeke gelaat van de bewustelooze.

„Heilige Maria!" roept de boerin uit. „Ik ken haar. Het is het deernke uit Amsterdam!"

Ze roept haar dochter uit den stal. „Aleid, help eens!"

Samen knoopen ze de schaatsenbanden los, ontkleeden haar en wrijven de ijskoude leden droog en warm. Dan trekken ze haar droge kleeren aan en leggen haar in bed.

Moe voelt Martha zich. Zoo moe, dat ze haar hand niet op kan heffen en haar hoofd niet kan verroeren op het kussen. Met leege oogen staart ze voor zich uit. Aanvankelijk ziet ze niets en weet ze niets. Maar dan is er toch wat vreemds. Dit is haar bed niet en dit is haar kamer niet. Ze hoort het loeien van een koe, gevolgd door het gemekker van een geit. Met moeite wendt ze haar hoofd. Voor een klein venster staat een grauwe morgen. Daarbuiten wiegen zwarte takken heen en weer. Waar is ze en wat is er toch met haar? Ze is te moe om het door te denken. Haar oogen vallen toe en ze dommelt weer weg.

Maar na verloop van tijd wordt ze weer wakker. En nu herinnert ze zich iets. Ze zocht naar Govert. Op schaatsen was ze in den storm op het meer. Naar het beboschte eiland moest ze. Maar dat kon ze niet vinden. Nergens kon ze dat eiland vinden. Er waren alleen ijs en wolken en zij was moe en koud. Maar toen? Er was een wit licht. Ze zag Govert.

Daarop werd alles zwart. Heeft ze geen stem gehoord? Zij weet het niet meer. Weer sluit ze de oogen.

Een schaduw glijdt langs het bed. Door haar wimpers ziet Martha er naar. Een vrouw is het. Haar moeder? Neen, deze vrouw draagt een groote witte kap, zooals boerinnen dragen. Ze is te moe zelfs om zich te verwonderen.

De vrouw gaat bij de tafel zitten, dicht bij het raam. Een bak met groenten heeft ze op haar schoot. Ze schraapt wortelen. Martha ziet haar profiel tegen het licht. Zonder gedachten kijkt ze naar het gelaat, dat over het werk gebogen is.

Op een licht gerucht van Martha kijkt de boerin op en als ze haar open oogen ziet komt ze naar het bed. „Word je wakker?" vraagt ze vriendelijk. „Wou je wat drinken soms?"

Martha schudt van neen. Ze heeft alleen behoefte aan rust.

Dan schikt de vrouw de dekens recht en drukt zij haar een kus op het voorhoofd.

Met een flauwen glimlach dankt Martha haar. Opnieuw sluit ze haar oogen. Doch nu slaapt ze niet meer.

Kent ze die vrouw? Heeft ze haar eer gezien? En is — haar oogen dwalen door het vertrek met ruwe houten wanden — is dit het boerderijtje op het eiland? . . . . Is ze dan toch gekomen, waar ze wezen wou? Haar hoofd wordt moe van het denken, ze sluimert weer.

Als Martha opnieuw de oogen opslaat zit de boerin niet meer bij de tafel. Maar zij hoort gerucht, en zoekend met haar blik ontdekt ze haar in een hoek van het vertrek, met opgestroopte mouwen over een groote tob gebogen. De vrouw tilt witte kluiten uit die tob en wikkelt ze in doeken. Martha ligt stil te wachten tot de boerin gereed is. Ze weet nu waar ze is. Dit is het boerderijtje, waar ze met Govert is geweest. Dat is vrouw Floor. Zelf heeft ze het niet kunnen vinden. God heeft haar hier gebracht. Ze is bij Govert. Hij zal hier aanstonds binnenkomen. Als de boerin de wrongel in de vormen heeft en haar handen afdroogt, roept Martha haar zachtjes en aanstonds komt ze bij het bed.

„Is hij er?" vraagt Martha gretig. „Is hij hier?"

„Wien meen je?" vraagt de vrouw.

„Hem . . . . Govert."

Het vriendelijk gelaat van de boerin betrekt. „Hier niet," zegt ze hoofdschuddend. „In Haarlem is hij."

„Hij is gezond en wel," vervolgt ze haastig als ze teleurstelling en schrik in Martha's oogen leest. „Misschien komt hij wel spoedig hier."

„Ik *moet* hem zien," zegt Martha fel ondanks haar zwakte. „Ik *moet* hem spreken."

„Wel kind, dat kan, als hij terugkomt," sust de boerin.

Het troost haar niet. „Hij komt niet," snikt ze.

„Kom, kom," wijst de boerin haar moederlijk terecht, „zoo moet je niet doen. Je was zoo'n ferme meid. Kun je nu niet een paar uur op hem wachten ?"

„Komt hij vandaag ?" vraagt ze gespannen.

„Ja zeker," antwoordt de boerin.

Martha glimlacht zwakjes. Een paar uur kan ze nog wel wachten.

„Zoo dadelijk krijg je melk," zegt de boerin. „Wou je soms ook een eitje ? Dan ben je als Govert komt weer flink en sterk."

Ze glimlacht weer. De boerin is er volkomen zeker van dat Govert heden komt. Wel, dan is het zelfs goed dat hij er nu niet is. Hij moet haar zoo niet zien. Vanavond hoopt ze weer uit bed te zijn.

Dien middag zit Martha reeds bij tafel. Ze heeft een kussen in den rug en ziet nog bleek, maar een verfrisschende slaap heeft haar dezen morgen veel goed gedaan en melk, een ei en een kom krachtige soep hebben haar snel aan doen sterken. Nu hoopt ze op den avond, als Govert komt.

Floor komt de kamer in. Hij is vroolijk als hij Martha op ziet. „Dat gaat maar best, m'n deernke. Zoo had ik het niet durven denken toen je gisteravond voor dood in huis gedragen werd." Doch met bezorgdheid kijkt hij het venster uit naar buiten. Het is nog steeds onstuimig weer. De regen klettert bij wijlen op het raam. „Het dooit hard," zegt hij, „ik vrees dat het niet lang zal duren of we zitten hier van alles afgesneden."

Martha praat met de boerin en met Aleid ; ze heeft er geen erg in dat de boer dit zegt met het oog op haar.

„Als je weer naar huis wilt, deernke," wendt Floor zich naar Martha, „dan kon het wel eens wezen dat het gauw gebeuren moest."

Nu hoort Martha het. „Gauw ? Eerst moet toch Govert komen," zegt ze onthutst.

Dat is het wat den boer een weinig dwars zit. Als de jongens maar op tijd komen. Want anders weet hij niet, hoe het deernke naar Amsterdam terug moet. Het ijs is straks niet meer vertrouwd, maar het zal nog lang duren eer er een schuit kan varen.

Floor tuurt weer uit het raam. Tusschen de kale boomen door kan hij het meer zien. Scherp kijkt hij uit, of hij de jongens niet ziet komen. „Daar zijn ze," roept hij opeens verheugd. „Dat is toch gauw. Deernke, ik denk dat daar jouw vrijer komt."

Een blos schiet naar haar wangen. Ze legt het kussen uit haar stoel. Govert moet haar niet als een zieke zien. Wanneer ze buiten stemmen hoort is elke zenuw in haar gespannen van verwachting. Er branden lichtjes in haar oogen, zoozeer verheugt ze zich op de ontmoeting.

Voetstappen zijn bij de deur.

Wessel stapt de kamer in. Martha wacht. Haar ooren spitsen zich. Ze hoort geen andere stappen echter hem. Wessel is alleen.

De boerenzoon kijkt vreemd op als hij het Amsterdamsche meisje ziet.

„Is Govert niet gekomen ?" vraagt zij.

„Hij is in Haarlem gebleven," antwoordt Wessel

„Komt hij dan niet ? !" Haar vraag snijdt als een mes.

„Vandaag in geen geval en bij dezen dooi zal er voorshands waarschijnlijk niets van komen."

Haar wangen worden vaal. „Ik *moet* Govert zien !" roept zij met een stem, die overslaat van spanning.

De Geus haalt de schouders op. Is dat zoo noodig ? had hij willen zeggen. Doch hij houdt zich stil. Vrouwen zijn van suikergoed en Amsterdamsche joffers lijken wel van kraakporcelein.

De boerin leeft mee met Martha. Zij kan zich indenken wat het voor haar is, nu zij na alles wat zij heeft gedaan en wat haar overkomen is, Govert niet ontmoet.

„Je kunt hier blijven," zegt ze. „Met pleizier mag dat. Maar het zal wellicht weken duren eer er weer verbinding is met Haarlem en hij hier komen kan. En je moeder, Martha. Om Govert mag je je moeder niet vergeten."

Martha weet het. Haar moeder moet nu reeds in doodelijke onrust wezen over haar. Maar Govert ! Deze menschen weten

niet, wat haar hierheen gedreven heeft. Het moet in orde komen tusschen hem en haar. Hij mag niet blijven denken dat zij boos op hem is en verkeerd vindt wat hij doet. Hij mag niet langer meenen dat zij geen Geuzenkind is.

„Als je naar huis zult, moet het dadelijk gebeuren," dringt de boer. „Morgen ligt het ijs op het meer aan brokken."

Martha schrikt weer. „Vandaag naar huis?" Ze rilt bij de gedachte aan een nieuwen tocht in storm en regen over dooiend ijs. „Zou ik dat kunnen?" vraagt ze.

„We laten je niet alleen gaan, deernke," troost de boerin haar. „De mannen zullen je wel brengen, hoor. Je komt zelfs warm over. Maar als je liever blijft ondanks je moeder, er is niemand, die je dwingt."

Martha is in tweestrijd. Haar hart trekt haar naar Govert. Haar plicht roept haar naar huis. „Ga jij nog weer naar Haarlem?" vraagt ze aan Wessel.

„Wis en zeker," antwoordt die. „Op wat voor wijze weet ik niet, maar gaan doe ik vast."

„Spreek jij dan Govert?"

„Ik zou 't wel denken."

„Wil je hem dan zeggen dat ik hier geweest ben, en ook dat ik . . . ." — het valt haar moeilijk hiervan tegen anderen te spreken — „dat ik . . . .veel spijt heb van . . . .van mijn laatste woorden. En dat ik het goed vind . . . .*best* vind, héél best . . . . wat hij heeft gedaan."

Wessel kijkt haar verbaasd aan. Wat zit er achter deze woorden van het deernke? Waarom heeft ze nu weer zoo'n kleur, en staat er zulk een spanning in haar oogen? Wat zat er achter heel haar dollen tocht door storm en ontij over het meer? Vrouwen zijn wonderlijke wezens. Zijn simpele boerenkop begrijpt hier niets van. Maar hij wil haar graag een genoegen doen. Vast, als hij Govert spreekt zal hij de boodschap overbrengen.

En dan vindt Martha het goed dat zij naar huis gaat. Alleen . . . .„Ik heb u al zooveel last bezorgd en nu zou ik nog van u vergen dat ik naar huis gebracht word. Dat is te veel."

„O nee," zegt Wessel vlot op die bedenking. „Govert is zoo'n bovenst beste kameraad. Ik ben blij, dat ik iets voor zijn vrijster doen mag."

Martha bloost weer, maar nu van trots op Govert.

De boerin en Aleid gaan de kamer uit om voor den ijstocht

wat gereed te maken, zeggen ze. Na een poosje komen ze terug. ,,De boel is klaar, Martha. Ga je nu mee ?"

Martha staat op. Ze wankelt bij het loopen. ,,Zou ik het toch wel kunnen ?" vraagt ze weer.

,,Kom maar eens mee," noodt Aleid, haar arm steunend, ,,en kijk eens hoe je reizen gaat."

Een toog staat klaar. Aleid en Wessel tillen haar er samen in. Daar zit ze op een kussen en krijgt ze een ander kussen in den rug. Aan haar voeten is een heete beddepan. Een schapenvacht krijgt ze op haar knieën. Met dikke dekens wordt ze ingestopt. Zoo zou een zieke naar de Noordpool kunnen reizen.

De boer en Wessel staan op schaatsen. Wessel rijdt voor, zijn vader houdt het kret. Voor storm en regen uit vliegen ze over het ijs, dwars over het meer, den Schinkel op. Bij den Overtoom maakt Martha een beweging of ze uit wil stappen.

,,Blijf zitten," gebiedt Floor. ,,Help eens een handje !" roept hij naar mannen aan den wal.

Met slee en al wordt zij omhoog geheschen en aan den anderen kant van het rad weer neergelaten in de gracht. De grachten rijden ze af. Door de straten schuift de slee over vuile, half weggedooide sneeuw tot in de Nes. Zij brengen haar tot aan haar woning. En als haar moeder, na kreten van verrassing, wil gaan klagen over een kind dat haar een nacht en dag in ongerustheid zitten liet, en nu zóó thuis komt, valt Floor haar in de rede : ,,Mensch, wees dankbaar dat je dochter levend thuis is. Ze had dood en begraven kunnen zijn."

HOOFDSTUK VI

In de ruime kamer van de ouderlijke woning zit Martha aan het spinnewiel. Het rad snort en de vlossige wol groeit onder haar handen tot een dunnen draad, die zich snel om den haspel windt. In den schoorsteen joelt een harde wind, die het haardvuur knetteren en loeien doet, zoodat de vonken naar den wijden mantel springen. Buiten stoeien aan een Maartschen hemel zon en wolken. Een baan gul licht, dat door de groenig-gele ruitjes van het groote raam dwars in de kamer valt, wordt plotseling onderschept en in een sterk aanzwellend duister kletteren hagelsteenen op hetzelfde venster, dat daar juist de zon doorliet. Na weinige oogenblikken wint evenwel de lente het weer. Met sterker straling keert de zon terug en doet de hagelsteenen smelten.

Bij Martha wint de lente het ook. Na haar schaatstocht door storm en duisternis en na den rit naar huis in den toog, geschoven door de beide boeren, is ze weken ziek geweest. Thans is ze evenwel hersteld en haar onrust over Govert is geluwd. Ze vertrouwt dat Wessel hem ontmoet heeft en hem haar boodschap heeft gebracht. Govert weet nu alles omtrent haar. Hij weet dat zij naast hem staat, niet tegenover hem, dat zij meeleeft in zijn strijd voor het vaderland, dat zij een Geuzenkind is, gelijk hij een Geus, en dat zij op hem wacht. Govert is niet gekomen ; hij heeft ook geen bericht gedaan. Toen ze ziek en zwak was heeft haar dat ontrust ; toen keek ze telkens naar hem uit, en viel het haar hard tegen dat hij niet verscheen. Maar nadat ze hersteld was, is ze naar het Hooge Huys gegaan, ofschoon met kloppend hart, en daar heeft ze verteld dat Govert bij de Geuzen is. De strenge vader was verbolgen op den zoon, die ongevraagd het huis verlaten had, doch Goverts moeder had zich blij getoond, nu ze eindelijk tijding van haar jongen kreeg. En toen Martha sprak van haar ongerustheid omdat Govert nog niet gekomen was en zij zelfs geen bericht van hem ontvangen had, was Willem Govertsz anders

dan in het begin. Nadat het ijs uit het Haarlemmermeer verdwenen was, kon hij toch moeilijk komen, had hij uitgelegd, en bericht uit het belegerde Haarlem zou stellig lastig zijn te sturen. Martha was er door gerustgesteld.

Nadien is zij verscheiden keeren in het Hooge Huys geweest. Ze is daar bijna thuis geraakt. En nu wacht zij. Ze zal toonen dat zij wachten kan.

De maerte komt de kamer binnen. Daar is een man, vertelt ze, die de joffer wenscht te spreken, een boer. In het voorhuis wacht hij.

Een boer om haar ? Zij kent geen anderen boer dan dien op het eilandje in het meer. Zou het Wessel kunnen zijn ? „Is hij jong en groot ?" vraagt ze aan de maerte.

„Groot wel, jong niet," geeft die ten antwoord.

Floor, gist Martha, het moet Floor zijn. Ze rept zich naar het voorhuis.

Het is Floor. Met zijn muts in de hand staat hij op de mat. Zij noodt hem in de kamer.

„Hoe is het thuis ?" vraagt Martha, terwijl ze een tinnen kroes vol donker bier schenkt.

„Met de vrouw en met Aleid goed," antwoordt de boer op een toon, die Martha onrustig maakt.

„En met Wessel ?" vraagt ze.

„Wessel is dood," antwoordt de boer met doffe stem.

Het schokt Martha. „Wessel dood ? !"

„De Spanjaards," zegt de boer heesch, „de Spanjaards hebben nu twee van mijn jongens dood gemaakt."

„En Govert ?" vraagt Martha huiverend.

„Bij mijn weten is die gezond en wel."

Ze durft niet verder vragen. De smart van dien man is te groot om ze open te scheuren door onbescheiden vorschen, of om ze te doen schrijnen door vreugd te toonen omdat Govert leeft, terwijl Wessel is gestorven.

De boer vertelt echter eigener beweging, en Martha luistert naar een tweede droef verhaal van Floor.

„Hij kwam niet thuis. Na een nacht, waarin hij weer naar Haarlem gaan zou — deels met een boot, deels sluipend door de weiden ging het, toen het op schaatsen niet meer kon — is hij niet weer teruggekomen. Ik ben naar hem gaan zoeken. Het kon zijn dat hij zijn boot was kwijt geraakt en aan den oever van het meer zwierf. Ik roeide langs den wal, totdat ik

bij de plaats kwam, waar onze boerderij gestaan heeft. Daar heb ik hem gevonden, dood."

Martha houdt den adem in. Een gouden baan, die de zon in de kamer had gelegd, wordt verslonden door een diepe schaduw en hagelsteenen roffelen op het raam. De boer staart in het vuur.

„Aan een boom hing hij," vervolgt de boer. „Ze hadden hem opgehangen op mijn eigen erf, bij mijn verbrande huis, nadat ze hem eerst neus en ooren hadden afgesneden."

De boer zit als gebroken op zijn stoel en Martha staat er sprakeloos bij. Doch dan schudt Floor zijn schralen, grijzen kop en gaat het branden in zijn doffe oogen. „De serpenten meenen zeker dat ze ons zoo klein kunnen krijgen, door onze huizen te verbranden en onze kinderen te vermoorden. Nooit .... nooit ! .... Mijn jongens kunnen niet meer vechten. Nu zal ik vechten, zoolang ik nog kracht in deze oude knoken heb. En als ze mij vermoorden dan vechten mijn vrouw en Aleid."

„Een Hollander kan veel hebben, joffer," gaat de boer nog voort. „Hij kan een boel over zijn kant laten gaan. Maar als ze hem trappen wordt hij wild."

Weer staart de boer voor zich. Met harde, strakke oogen nu. Naar het brood, dat Martha voor hem klaar gezet heeft, taalt hij niet. Drukkend is de stilte in het vertrek. Een vraag, die Martha lang reeds op de lippen heeft gebrand, houdt ze nu niet langer in. „Waar is Govert ?" vraagt ze.

„In Haarlem," zegt de boer.

„In Haarlem ? Niet bij u ?"

Hij schudt het hoofd. „Bij ons is hij niet meer geweest."

Er zweven Martha meer vragen op de lippen, maar zij durft ze amper stellen. Haar eigen zorgen schijnen zoo gering in vergelijking bij hetgeen de boer te dragen heeft.

Wat zij wou vragen zegt Floor uit zichzelf. „Had je geen boodschap aan Wessel meegegeven voor Govert ?"

Martha knikt.

„Dan is die niet overgekomen," moet de boer meedeelen. „Nadat wij jou thuis brachten is Wessel niet meer in Haarlem geweest."

Een stilte valt. Martha is bleek geworden. Met strakke oogen staart ze naar de blauw-witte tegeltjes van den schoorsteenboezem.

Floor schudt zijn grijzen kop alsof hij zorgen wil verdrijven.

„Er wordt hard gevochten daar in Haarlem," vertelt Floor verder. „De Geuzen houden zich best. Alle stormaanvallen van de Spanjaarden zijn afgeslagen. *In* de bressen zijn ze geweest, maar nooit er *door*. *Op* de muren, maar nooit *erover*. De burgers vechten even hard als de soldaten. Vrouwen staan mee op de wallen."

„Zoo," zegt Martha vlak. „Eet eens," laat ze er op volgen. Het is of het haar hindert wat Floor nu vertelt.

De boer eet en drinkt. Maar onderwijl vertelt hij verder over den strijd der Haarlemmers, over hun onversaagdheid in den strijd, hun moed, hun taaiheid. „Zoo moet dat blijkbaar bij ons, Nederlanders, wezen. Eerst moeten we klappen hebben voor we dapper worden. Vier jaar geleden lieten we ons door Alva trappen zonder een vin te verroeren, zoo doodsbenauwd waren we voor oorlog. We lieten ons liever koejeneeren dan dat we vochten. Maar sinds we weten wat voor beulen de Spanjaards zijn, zijn we wild geworden en houden we nooit weer op voor we overwonnen hebben of gesneuveld zijn."

„Ja," stemt Martha zwakjes toe, maar ze luistert nauwelijks meer. Wat er tusschen haar en Govert zit is blijven zitten en dat neemt haar al sterker in beslag. Ze schenkt den tinnen kroes voor Floor nog eens vol bier.

De boer veegt met zijn mouw de kruimels van zijn lippen. „Kom," zegt hij, „ik ga naar huis."

Martha voelt dat zij tekort geschoten is in medeleven. Ze heeft veel meer gedacht aan haar eigen zorgen dan aan die van den boer, die toch onvergelijkelijk veel grooter zijn. „Uw vrouw," vraagt ze, „hoe is die onder deze dingen?"

„Flink," antwoordt Floor. „Mij vaak ten voorbeeld. Natuurlijk mist ze haar jongens erg. Een moeder, die twee zoons aan den vijand moet verliezen, dat is wat, joffer. Maar zij zit niet bij de pakken neer. In de eerste dagen na dat van Wessel, toen ik met een dollen kop rondliep, heeft zij het werk gedaan. Met Aleid molk zij de koeien, en ruimde ze den stal op. En nu helpen zij mij in alles. Zij doen het werk, dat eerst de jongens deden. Zoo zijn Hollandsche vrouwen, joffer. In gewone tijden is Leiden in last, zoodra er het minste of geringste hapert. Een smetje op den vloer, een kreukje in de gordijnen, mijn vrouw kon het niet hebben. Als wij een kwartier te laat thuis kwamen voor het eten, was zij al van de kook. Maar nu de slagen op ons hagelen, nu draagt ze alles dapper."

Zijn herhaalde spreken over de dapperheid van vrouwen krenkt Martha. Is dit nu weer op mij gemunt ? vraagt ze zich af. Wil hij me laten voelen, dat ik laf en zwak ben, heel anders dan zijn vrouw en dochter ?

Doch dit blijkt anders. „Jij bent er ook zoo een," prijst hij. „Jij bent er net zoo een als die van Haarlem. In storm en noodweer ben jij er op uit gegaan. Die rit over het meer alleen, geen vrouw had je dien nagedaan, joffer."

Martha bloost. Stelt Floor haar op één lijn met zijn eigen vrouw en met de Haarlemsche? Dat is onjuist. Zij dacht er in 't geheel niet aan zich te geven voor de goede zaak, enkel aan zichzelf dacht ze op dien tocht. Zij wou zichzelf rechtvaardigen bij Govert. „Dat moet u niet zeggen," weert ze af. „Ik lijk niets op uw vrouw en die van Haarlem."

„Niet ? Sprekend lijk je op ze," houdt Floor vol. „Jij hebt Govert afgestaan. En als het er toe komt dan ga je vechten, net als Kenau Hasselaer in Haarlem."

Martha's blos wordt hooger. „U denkt veel te goed van mij. Ik ben volstrekt zoo flink niet. Zelfzuchtig en bang ben ik."

Het schijnt dat hij het niet hoort. „Een ferm vrouwtje van een fermen man ben jij," zegt hij, terwijl hij zich gereed maakt heen te gaan.

Nadat ze Floor heeft uitgelaten, zit Martha weer bij het spinnewiel. Werktuiglijk heeft ze wol ter hand genomen, maar haar voet rust op den trapper. Ze denkt niet aan haar arbeid, aan Govert denkt ze. Hij is in Haarlem, hij vecht daar. Misschien staat hij op dit oogenblik op de wallen om een aanval af te slaan of vecht hij in een bres. Hij waagt zijn leven. En Kenau Hasselaer met haar vrouwen wagen haar leven, en de vrouw van Floor moedigt haar man aan tot den strijd, ondanks dat zij twee zonen heeft verloren. Maar zij heeft Govert willen tegenhouden. Zij wou dat hij aan den kant bleef staan, zooals zij zelf ook doet. En op dit oogenblik denkt hij dat zij dit nòg wil. Hij weet niet hoe'n spijt ze heeft en dat ze alles wat ze kon gedaan heeft om hem te laten weten dat zij wel goed vindt dat hij is gegaan. Hij meent dat zij uit een veiligen schuilhoek wil blijven toezien en dat zij van hem hetzelfde vergt. En ginder ziet hij andere vrouwen, strijdende vrouwen . . . .

Martha werpt de wol neer en loopt ongedurig in de kamer heen en weer. Mag zij hier blijven ? Mag zij langer in ledigheid

toezien? Mag zij Govert alleen laten vechten, zij aan zij misschien met andere vrouwen? Moet zij niet naar hem toegaan? Moet zij niet — kost wat kost — probeeren in Haarlem te komen? .... Geen domme dingen doen, Martha, houdt zij zichzelf voor. Geen dwaasheden begaan, die toch nergens toe leiden. Wat je onlangs uithaalde was groote dwaasheid. Je waagde je leven zonder dat het ergens toe diende. En zou je je nu weer storten in een even roekeloos avontuur? Je moet wijzer wezen. Laat één les je genoeg zijn.

Ze gaat weer naar haar spinnewiel en trapt. Sneller trapt ze. De wol vloeit door haar handen en de draad vliegt om den haspel. Ze wil werken om haar gedachten te verdrijven. Ze zingt een spinliedje er bij, als werken alleen niet voldoende blijkt te zijn.

Romm, romm, snorre snorre snorre spin ....
Joephei vallerie, joephei.

Maar de mond kan niet zingen als het hart schreit, en kwellende gedachten laten zich door een liedje niet verdrijven. Telkens cirkelen die weer naar hetzelfde punt. Naar Govert en naar de vrouwen op Haarlems wallen en naar haarzelf, die hier terzijde zit. Haar voet houdt op met trappen, er groeit geen draad meer uit de wol. Ze zit te tobben.

Martha schuift het spinnewiel in een hoek. Met spiritus reinigt zij haar handen van de vettigheid der wol. Het werk wil toch niet vlotten. Zij maakt het avondeten klaar voor zich en voor haar moeder, die aanstonds terug zal komen van een kraambezoek. Wanneer joffer Komijn thuis komt is de tafel gedekt, staan de tinnen borden en de kroezen klaar en zijn de eieren gekookt.

Onder het eten vertelt Martha van het bezoek van Floor, van Wessels einde, en over het scherpe vechten op de Haarlemsche wallen. Van Govert zwijgt ze. Over het andere praat ze echter lang en druk en opgewonden. En als ze is uitverteld, wil ze weten hoe het bij de Wernsens was, met het kindje en met de moeder, en of er veel bezoek was, en welke geschenken er waren, en wanneer het doopmaal wezen zal. Ze vraagt en praat zoo druk en onophoudelijk, dat joffer Komijn zich afvraagt, waarom Martha zoo opgewonden is, en waarom ze het blijkbaar niet kan hebben dat er een oogen-

blik van stilte in de kamer is. Ze vraagt er naar : „Heb je soms wat ?"

Martha ontkent. Neen, zij heeft niets. Maar dat ze wat ongedurig is, vindt Moeder dat vreemd, nadat ze pas gehoord heeft dat die Wessel, de man, die haar heeft thuisgebracht na dien vreeselijken dwaaltocht op het meer, is opgehangen door de Spanjaards ?

En dan gelooft haar moeder, dat dat het is. Natuurlijk, dit heeft haar aangegrepen.

De gedachte aan Govert laat Martha niet los. Na het opgewonden praten onder het avondeten is ze vervolgens stil en afgetrokken. Het plan om naar hem toe te gaan, dat ze straks als onzin heeft verworpen, dringt zich weer aan haar op. Zou het toch niet mogelijk zijn, om Haarlem te bereiken ? Ach, neen, het kan niet. Toen er ijs was konden koene rijders en vechters als Govert en Wessel het doen. Een vrouw toen al niet eens. Sinds het ijs verdwenen is, is het totaal onmogelijk. Wessel werd gegrepen en gedood toen hij het probeerde. Het is hersenschimmig, te denken dat zij er ooit in slagen zou. Om haar gedachten te verdrijven begint ze opnieuw druk te praten met haar moeder. Van het eene uiterste vervalt ze in het andere.

Wat haar beneden althans ten deele lukte, mislukt haar in de stilte van haar eigen kamer. De gedachte aan Govert kwelt haar zoozeer, dat ze niet slapen kan. Hij vecht. Naast dappere vrouwen strijdt hij. Zoo'n vrouw kiest hij natuurlijk boven het laffe meisje, dat zelf niets doet en hem wou tegenhouden. Wanneer ze eindelijk in een onrustigen slaap valt, droomt ze dat ze naar Haarlem wil, maar er niet komen kan. In het gezicht der wallen wordt ze door Spanjaards vastgehouden. En op de wallen ziet ze Govert met een andere vrouw, een meisje, dat als hij een stormkap op het hoofd heeft en in haar hand een klein rapier. Govert heeft in plaats van haar een dàppere vrouw gekozen.

Nog steeds is Amsterdam de basis van het leger van Don Frederik en voorziet het dit van kruit en lood, van mondvoorraad en wapens. Inplaats van de rij wagens, die den verloopen winter dagelijks de Haarlemmerpoort uitreden, varen thans voortdurend schepen het IJ op naar het Spaansche kamp. Met deze schepen gaan de groote vrachten mee, die door den

officier van bevoorrading geregeld worden opgekocht bij den Amsterdamschen handel. Er varen ook kleine kooplui mee, marskramers, die het Spaansche kamp ingaan om snuisterijen en snoeperijen aan de soldaten te verkoopen. Het zijn meestal gebrekkige of oude mannetjes en soms ook oude vrouwtjes, die zoo probeeren aan den kost te komen.

Op een Aprilschen dag — als de zon reeds fel schijnt, maar een noordelijke wind nog kil en scherp blaast — zit op zoo'n schuit met victualie voor de Spanjaards een oud vrouwtje. Haar gezichtje is verschrompeld als een overwinterd appeltje, uit haar gescheurde mutsje puilt grijs haar. Ze heeft een vaal, verschoten en niet al te helder jak aan, en een rok, die aan de onderzijde vuil, versleten en gehavend is, als had hij zeer veel langs een stoffigen weg gesleept. Afgetrapte schoenen met kapotte neuzen komen onder den langen rok vandaan.

Het vrouwtje heeft zich een plaatsje gezocht in de luwte van een stapel zakken. Ze zit in het zonnetje en uit den wind, maar nog heeft ze het blijkbaar koud, want ze houdt haar omslagdoek hoog om haar hals en kin en haar handen in een paar vuile en gescheurde wanten. Angstig waakt ze over haar larie-kistje.

Het scheepsvolk loopt haar met opgetrokken neus voorbij. Een paar andere marskramers, die ook aan boord zijn, hebben, voordat de kabels los gingen, getracht de nieuwelinge aan te klampen. Maar ze gaf geen antwoord op hun vragen, suf staarde ze maar voor zich uit, en toen men haar aan de mouwen van haar jak trok liet ze doffe keelgeluiden hooren. Meelijdend wilden zij voor de doofstomme ruimte maken in hun kring, maar zij verkoos dat niet ; ze zocht een plaatsje alleen. Toen scholden de marskramers op de verwaande heks. Zij moest dan maar weten wat ze deed. Hun plaatsje op het achterdek met den rug tegen de kombuis is beter. Luw en zonnig is het en het heeft bovendien dit voordeel dat er wel eens wat afvalt van den kok, wanneer het scheepsvolk schaft.

Bij Halfweg, waar het IJ overgaat in het Haarlemmermeer, neemt de smak haar koers een weinig ruimer. Ze zeilt Zuidwest het meer op, dat bij het heldere weer van heden in zijn heele lengte en breedte is te overzien. Langs den westelijken oever liggen boerderijtjes, elk in een kring van olmen. Men ziet de roode muren en de rieten daken tusschen het groen, dat als een ijl waas uit de takken bot.

Het schip meert bij een puinhoop van geblakerde muren en verkoolde balken, die schril afsteken bij het malsch uitloopend gras.

Hier gaan de marskramers van boord. Het oude vrouwtje is de laatste. Zij strompelt, diep gebogen en steunend op een stokje, de andere kramers achterna langs een smal weggetje, dat leidt naar een soldatenkamp. De anderen helpen elkander over een gesloten hek, maar op het vrouwtje wachten zij niet. Straks was dat niet van hen gediend. Nu moet zij zelf maar zien hoe ze zich redt. Met groote moeite klimt zij over het hek.

Bij het tentenkamp klampen de kramers aanstonds de soldaten aan om prentjes en suikerballen, drop en leeren veters te verkoopen. Het oude vrouwtje sukkelt hen voorbij. Zij loopt het heele kamp door zonder dat ze een poging doet wat van haar waar te slijten, en strompelt dan den weg op naar de schansen, die in een kring om Haarlem opgeworpen zijn. Moeizaam loopt ze, maar ze is blijkbaar taai. Geen oogenblik rust ze op den langen weg en het schijnt dat haar pas, nadat ze het soldatenkamp verlaten heeft, sneller en vaster is geworden. Het schijnt ook dat ze minder diep gebogen loopt. Maar bij het naderen der schansen, waar een soldaat op post staat, wordt de lange weg voor het vrouwtje klaarblijkelijk toch te veel. Ze vervalt in stuntelig gestrompel en rust bij wijlen hijgend uit.

„Halt!" roept de schildwacht, als zij hem passeeren wil.

Het vrouwtje sukkelt door.

„Halt!" herhaalt hij, terwijl hij zijn hellebaard dwars voor haar houdt.

Nu maakt het vrouwtje met haar verkleumde handen haar kastje open en laat den soldaat den inhoud zien. Een bidprentje biedt zij hem aan en op zijn hoofdschudden haalt ze een stukje kamfer voor den dag, een doosje spelden, veters . . . .

De soldaat heeft den hellebaard weer bij zijn voet gezet. Neen, schudt hij telkens tegen het stomme vrouwtje.

Ze heeft ook spiegeltjes en kammen. Opdringerig houdt ze ze den schildwacht voor. Hij schudt opnieuw van neen.

Dan sluit ze met een zucht haar kastje en neemt haar stokje weer ter hand. Ze wil verder strompelen, voorbij den schildwacht. Maar die houdt haar opnieuw terug. Zijn orders zijn, dat hij geen enkelen burger door mag laten.

Het vrouwtje kan dit schijnbaar niet begrijpen. Ze tracht om hem heen te loopen. Hij moet zijn hellebaard weer voor haar houden en haar tenslotte hardhandig weren.

Dan gaat het vrouwtje schreien. Tranen biggelen over haar rimpelige wangen. En als de soldaat zich ook hierdoor niet vermurwen laat, gaat zij nog niet terug. In het gras van den berm gaat zij ineengedoken zitten, als een ziek vogeltje, dat het kopje in de veeren heeft getrokken. Een zielig hoopje ellende.

Zoo blijft ze zitten tot een groepje ruiters aan komt rijden. Dan werkt ze zich overeind en strompelt naar het midden van den weg.

Als de ruiters zijn genaderd is haar kastje open en houdt ze een spiegeltje aanprijzend in de hand. Ze wil verkoopen aan die ruiters.

Het is Don Frederik zelf met enkele leden van zijn staf. De Spaansche veldheer praat met een officier. Hij ziet het vrouwtje over het hoofd. Maar zij grijpt zijn stijgbeugel vast. Knieknikkend en strompelend tracht ze het paard bij te houden. Doffe geluiden komen uit haar keel.

De schildwacht wil haar ruw afweren. Hij rukt haar aan den schouder.

Nu ziet Don Frederik haar eindelijk en hoort hij haar onsamenhangende keelgeluiden. Hij ziet ook haar arm wijzen in de richting van de schansen. Een doofstom stakkerdje, begrijpt hij, dat blijkbaar wil probeeren wat te slijten aan de soldaten in de voorste linies. Het is een kalme dag aan het front. Er wordt gestormd noch gebombardeerd. Wat zou het hinderen, als dit besje naar de schansen ging? „Laat haar door," gebiedt de Don den schildwacht en dan verdwijnt de hellebaard, die haar den weg afsneed. Het koopvrouwtje kan doorgaan.

Ze strompelt verder. Waar naast den weg een schans is blijft ze staan. Soldaten loopen op haar toe. Hier, in de frontlinie, waar nooit een burger komt, is het op een stillen dag een saaie dienst. Zelfs een oud, vies wijfje brengt verstrooiing. Er zijn er, die een spiegeltje, een mesje of veters van haar koopen. Drop en suikerballen vinden aftrek. Aan een soldaat, die hoest en rillerig in den kraag van zijn mantel duikt, houdt zij een fleschje met Haarlemmerolie voor. Maar de Spanjaard kan het étiket niet lezen, en het doofstomme

vrouwtje kan hem niet vertellen voor welke kwalen deze olie helpt.

Wanneer de handel is gedaan wijzen de soldaten haar een voetpad door het weiland. Zoo komt ze bij de naaste schans. Daar kan ze ook stellig zaken doen. Maar het vrouwtje schudt haar hoofd. Zij wil den anderen kant op. Haar kastje schuift ze op den rug en zwaar steunend op haar stokje strompelt ze verder den weg op, die naar Haarlem leidt.

Een soldaat roept haar na: „Daar is het gevaarlijk!" Maar een doofstom vrouwtje hoort dat natuurlijk niet. En dan laat men haar maar.

Zoo komt ze bij de allervoorste linie. Daar waar de soldaten in de loopgraaf staan, vlak voor de Haarlemsche wallen. Het vrouwtje wil die loopgraaf nog voorbij.

„Hei!" roept een soldaat haar aan.

Ze strompelt verder. De soldaat springt op den weg, en trekt haar mee terug. „Kom mee! Je kunt hier elk oogenblik worden neergeschoten."

Ze laat zich door den man meetroonen naar de loopgraaf. Daar opent ze haar kastje en verkoopt. Op snoepgoed zijn de mannen in de voorste loopgraaf wild. Het vrouwtje mag doofstom zijn, van gister is ze niet. Een soldaat, die een duit te weinig geeft, grijpt ze bij den mouw. Een ander, die iets wil meenemen zonder te betalen, roept ze met schorre keelgeluiden na. Het ontvangen geld knoopt ze zorgvuldig in een vettig buideltje.

Als eindelijk haar kastje dichtgaat, helpt een soldaat haar uit de loopgraaf, en beduidt haar dat ze weer terug moet gaan. Doch zij begrijpt de aanwijzing verkeerd en gaat nog verder in de richting van de stad, alsof ze over de opgehaalde brug en door de vast gesloten poort in Haarlem komen kon. De soldaten kijken haar spottend na. Als ze geraakt wordt door een kogel van de Geuzen is aan zoo'n oude heks nog niets verbeurd. De kerels lachen bij de gedachte dat het kromme wijfje aanstonds tegen de vlakte slaan zal om nooit weer op te staan.

„Wat heeft dat te beduiden?" vraagt een stem achter de soldaten. Het is een officier, die de ronde doet.

„Een oue heks," licht een der mannen in. „Ze solliciteert naar een kogel van de Geuzen."

„Haal dien spion hier!" beveelt de officier.

De soldaat maakt tegenwerpingen. „Dat een spion? Een doofstom wijfje is het."

„Haal dien spion hier!" herhaalt de kapitein, nu dreigend.

En dan springt de soldaat de loopgraaf uit en ijlt, zich bukkend en voortdurend op zijn hoede voor een kogel van de Haarlemmers, het vrouwtje achterna. Hij grijpt haar bij den schouder. „Mee terug."

Verschrikt en angstig ziet ze hem aan. Vooruit wil zij en niet terug. De soldaat maakt evenwel geen omslag. Aan den riem van haar lariekastje trekt hij haar hardhandig mee. Gekromd en beverig staat ze even later voor den forschen kapitein.

„Weet jij wat wij met spionnen doen?" vraagt die in plat Duitsch.

Ze geeft geen enkel teeken dat ze hem verstaat. Inplaats van te antwoorden doet ze haar kastje open en houdt hem een bidprentje voor. Zalig zijn de vreedzamen, staat er boven. En als de officier om die woorden grijnst, haalt ze een kam te voorschijn en een stukje zeep. Doffe keelgeluiden maakt ze om haar koopwaar aan te prijzen.

„Je speelt je rol goed," spot de officier. „Maar mij neem je er niet tusschen. Trek hem die vieze handschoenen eens uit," beveelt hij den soldaat.

Die doet het en dan kan de kapitein een kreet van verrassing nauwelijks onderdrukken. Dit zijn niet de forsche mannenhanden, die hij had verwacht, maar het zijn evenmin de kromme en verdorde handen van een besje. Zachte, blanke meisjeshanden komen uit de vuile wanten voor den dag.

„Breng haar naar mijn kwartier," gelast de kapitein. „Na mijn ronde kom ik daar."

Die ronde is gauw gedaan. Amper is het koopvrouwtje in een klein boerenhuisje tusschen de voorste loopgraven en de schansen, die de hoofdlinie van de belegeraars vormen, of de kapitein verschijnt er ook. „Ga heen," gelast hij den soldaat. „Ik zal dit onderzoek alleen verrichten."

De man gaat en de officier neemt achter de tafel plaats.

„Komt u wat dichter bij, joffer?" noodigt hij op een heel anderen toon dan hij dusver heeft gebezigd.

Het vrouwtje verroert zich niet.

De officier grijnst. „Nog altijd doofheid simuleeren? Weet u wat wij met spionnen doen?" vraagt hij, zooals hij ook in de loopgraaf reeds gedaan heeft.

Zij geeft geen blijk dat zij een woord verstaat.

„Wij roosteren die," zegt de kapitein langzaam en duidelijk. „Wij roosteren ze op een zacht vuurtje. Ook villen wij ze wel eens eerst en roosteren ze daarna."

Terwijl hij spreekt neemt hij haar scherp op en het ontgaat hem niet, dat er een korte rilling door haar vaart. „Ja, ja, joffer, roosteren en villen, dat is geen fraai voorland, hè."

Zij volhardt in zwijgen.

„Je bent koppig, joffer, en je speelt je rol bijna volmaakt. Maar twee bewijzen dat je een spion bent heb ik al. Je poezele handjes en dat rillinkje, dat aardige rillinkje daarnet, toen ik je voorhield, wat je staat te wachten."

Ze staart nog immer voor zich met dien vragenden blik, die aan doofstommen eigen is.

„Moet ik meer bewijzen verzamelen, voor je je koppigheid laat varen?"

Nog immer kijkt ze of ze niets hoort en niets begrijpt.

Dan staat hij op, loopt op haar toe, en rukt haar het mutsje van het hoofd. Een plok grijs haar gaat mee. Haar eigen haren zijn kastanjebruin.

Hatelijk lacht hij. „Daar hebben we het derde bewijs van je vermomming. Zul je nu eindelijk eens dat trotsche bekje opendoen? Of moet ik je eerst misschien nog verder uitkleeden?" Hij strekt zijn hand uit naar haar omslagdoek, die hoog om den hals is vastgemaakt.

Dit wordt teveel voor haar. „Een monster bent u, een duivel!" snerpt ze.

De kapitein lacht weer zijn hatelijken lach. „Aha, daar hebben we het vogeltje dan toch aan het zingen, al is zijn liedje nog niet lief. Maar dat komt ook wel. Zoo'n duivel ben ik niet. Misschien voor oude heksen, maar voor lieve jonge meisjes niet. Zou je dien rommel, die je zoo verschrikkelijk leelijk maakt, niet eens van je gezicht afwasschen, zus? Het wordt nu, nu je huilen gaat, nog afschuwelijker dan het al was." Hij zet een kom met water, zeep en een handdoek voor haar klaar.

Zij snikt hartstochtelijk met haar handen voor het gelaat. Tusschen haar vingers vloeit, met het vocht van tranen, zwartsel en verf.

Hij wordt weer bitser. „Droog die tranen en wasch je alsjeblieft."

Wanneer ze snikkend zitten blijft komt hij met den natten

handdoek op haar af. Hij wil waarlijk probeeren haar te wasschen.

Bij die beleediging richt zij zich plotseling op. Het kromme vrouwtje is opeens een fiere jonge vrouw geworden, het gelaat nog vuil van verf, maar kaarsrecht en met bliksemende oogen. Ze geeft den kapitein een slag in het gelaat. „Daar schoft, dat krijg je als je een vrouw aanraakt!"

Een oogenblik staat hij beteuterd. Onwillekeurig slaat hij de hand aan het gevest van zijn rapier.

Zij ziet het en lacht schril en spottend. „Wel ja, wel ja," daagt ze hem uit. „Dàt is vechten voor een man als gij." Ze gaat vlak voor hem staan, de borst vooruit. „Steek op, steek mij maar recht door het hart."

Haar stoutheid brengt hem van zijn stuk. Hij laat zijn sabel los. Dan werpt hij het over een anderen boeg. „Houd met die streken op," maant hij. „Wij zullen het best samen kunnen vinden."

Haar blik wordt nog verachtelijker en zij verwaardigt hem met geen woord. Ze staart door het venster naar buiten, naar het tuintje van de boerenwoning, waarin tulpen bloeien.

„Heb je trek in eten?" vraagt hij.

Ze geeft geen antwoord en hij wacht daar niet op. Hij gaat de deur uit, naar een schuurtje aan de overzijde van het erf, waaruit rook opstijgt. Koks zijn daar bezig. Het is klaarblijkelijk de keuken voor de mannen in de voorste linie.

Martha loopt naar het raam. Ginds is Haarlem. De wallen en de poorten zijn vlak bij. Ze kan mannen op de muren onderscheiden. Doch op het erfje van dit huisje staat een soldaat op post. En als ze dien ontkomen kon zijn tusschen haar en Haarlem nog de loopgraven. Straks meende ze, dat ze daar doorheen was, dat ze Haarlem zeker zou bereiken. Nu is ze overgeleverd aan den ploert, die haar hier vast houdt, en die haar voor de keus zal stellen : haar leven of haar eer. Voor Martha is die keus niet twijfelachtig.

De kapitein komt weer terug. Thans is hij niet opdringerig noch ruw. Hij doet schrijfwerk. Eerst na geruimen tijd wendt hij zich, plotseling opziend van den brief, waaraan hij bezig is, weer tot haar, maar zijn toon is ditmaal vormelijk : „Ik moet u laten brengen naar het hoofdkwartier. Daarbij moet ik rapporteeren, dat u vermomd getracht hebt door de linies heen te sluipen. De verdenking van spionnage wil ik buiten

beschouwing laten. Maar ook op het feit dat ik geconstateerd heb staat de doodstraf. U kunt hier evenwel ook blijven. In dat geval wil ik trachten u alle straf te doen ontgaan. Wat wenscht u ?"

Martha staart nog altijd uit het raam. Ze geeft geen antwoord. Alleen aan een lichte trilling van haar lippen is te merken dat ze in tweestrijd is.

„Voor de laatste maal, wat wenscht u ?" vraagt de officier.

„Hier blijven !" antwoordt het meisje duidelijk en beslist.

Dit verrast den kapitein. Door zijn aanvankelijke plannen had hij reeds een streep gehaald. Met een feeks, die heibel maakte, zoodra hij haar aanraakte was toch geen amourijtje te beleven. Nu kiest zij zelf voor blijven. Dat is, zij kiest voor hem. Die Hollandsche meisjes zijn duivelinnen als men ze verkeerd aanpakt. Maar als men het goed doet, voorzichtig en met beleid, draaien ze bij. Raspaardjes zijn het.

Opnieuw gaat hij de deur uit. Weer praat hij met den kok. En als hij dan terugkomt in de kamer, staat hij nog meer verbaasd dan straks. Zooeven zat daar een vrouw met mooie oogen, mooie handen en mooi haar, maar die overigens alles weg had van een heks. En nu staat er een dame ! Zij heeft zich gewasschen en haar haar gekamd. Ze draagt een keurig kleedje en inplaats van de afgetrapte laarzen van zooeven heeft ze nette schoentjes aan. Ze is nog bezig het lariekastje, waar ze klaarblijkelijk de goede kleeren uitgehaald heeft, op te ruimen. De kapitein zwelgt van vreugde. Zij heeft zich opgetooid voor hem. „Mijn compliment, joffer !" bewondert hij.

„Ik hoop dat u zich zult gedragen als een heer," zegt zij koel en met afgemeten stem.

Hij neemt zich graag in acht. De correctheid, die hij het laatst betrachtte, heeft hem veel verder gebracht dan zijn ruwheid in het begin. Hij zal dit raspaardje voorzichtig mennen.

Een soldaat komt binnen met eetgerei. Hij dekt voor twee. Later brengt hij soep en bout en zet hij een kruik wijn op tafel. Ook ontsteekt hij kaarsen, want de schemer valt.

„Wilt u mij de eer aandoen ?" vraagt de kapitein aan Martha.

Zwijgend neemt zij aan de tafel plaats. De soldaat, die, nadat hij alles voor den maaltijd binnen heeft gebracht, heen is gegaan, sluit buiten de blinden. Martha huivert. Nu is ze alleen met den kapitein. Niemand ziet of hoort hen thans. Ze is volkomen in zijn macht.

„Hoe smaakt de soep?" vraagt de officier.

„Goed," antwoordt Martha vlak. De maaltijd is waarlijk met meer zorg klaar gemaakt dan men in deze omgeving zou verwachten.

De kapitein oefent geduld. Hij wil de sfeer eerst laten groeien. Haar kroes en den zijnen vult hij uit de kruik met Franschen wijn.

De kip is kostelijk gebraden en Martha had honger. Ze eet er gretig van. De kapitein ziet het met groot genoegen. „Hoe bevalt u dit maal?" vraagt hij.

„Ik moet ginds zijn," zegt ze, zijn vraag negeerend, en wijst in de richting van Haarlem.

Vreugde flikkert in zijn blik. Hij ziet opeens een nieuwe kans. „Ik kan zorgen dat je er komt."

Er licht iets in haar oogen, iets van verwachting.

„Ik wil er ook voor zorgen," gaat hij voort. „Je komt daar .... als je lief bent."

Nu huivert zij.

De kapitein bedwingt zich. Het raspaardje is te goed dan dat hij het schichtig maken wil. Voor de tweede maal wil hij haar wijn inschenken, maar haar kroes is nog gevuld.

„Drinkt u toch," raadt hij, „het is u gegund." Zij nipt aan haar kroes, maar meer dan een teugje neemt zij niet. Als hij zichzelf voor de derde maal inschenkt, is haar kroes nog steeds vol.

Gort met rozijnen vormt het besluit van het maal.

Tot het einde van den maaltijd heeft de kapitein zich ingehouden. Maar als Martha volhardt in zwijgen en zijn complimentjes hoogstens met ja en neen beantwoordt, raakt zijn geduld ten einde. Hij heeft dit avontuur niet aangehaald om den geheelen avond tegenover een steenen beeld te zitten. Hij komt naast haar en streelt haar wangen. Zij verroert zich niet. Voorzichtig gaat hij verder. Zijn vingers strijken langs haar kin. Nog zit zij roerloos.

Ik ben gevorderd, meent de kapitein. Ze streeft tenminste niet meer tegen. Hij slaat zijn arm om haar heen. Met glazige oogen staart Martha voor zich uit.

Hij buigt zich naar haar over. Zijn lippen naderen haar wang.

Maar eer hij haar een zoen kan geven, is ze opgevlogen. Trillend staat ze voor hem, vuur schiet uit haar oogen. „Blijf van me af!"

In haar toorn is ze duizendmaal aantrekkelijker dan in haar starre zwijgzaamheid, en hij heeft wijn gedronken. „Je mag naar ginds," zegt hij. „Morgen mag je naar Haarlem. Als je lief bent, nu .... vannacht."

„Ploert!" scheldt ze en wijkt naar de deur.

Nu heeft hij weer de grijns van hedenmiddag en thans laat hij zich niet weerhouden. Zijn bloed bruist veel te heftig. Hij springt op haar toe. Als zij hem slaan wil, vat hij haar kleine vuist in een ijzeren greep. Als zij wil bijten, neemt hij haar kopje in zijn andere hand. Als zij wil trappen, tilt hij haar op als een kind en zet haar op zijn knie. Zijn handen knellen om haar polsen, zijn knieën houden haar beenen in bedwang. Haar uiterste inspanning kan niets tegen zijn brute kracht. Zijn mond zoekt weer den haren.

En Martha kan niet meer. Het uiterste heeft ze van haar kracht en van haar zenuwen gevergd. Tijdens haar tocht naar het kamp en haar doordringen in de voorste linies reeds. Veel erger hier, waar ze haar leven en haar eer verdedigt tegen dezen fielt. Hoe heeft ze dit alles kunnen doen? Hoe heeft ze tegen alle redelijke overwegingen in kunnen probeeren Haarlem te bereiken? Hoe kon ze hedenmiddag, toen deze schoft haar voor de keuze stelde, besluiten hier te blijven? Ze wist toch dat hij iets ergers dan de dood haar aan zou doen? Alleen de aandrift dat ze dicht bij Haarlem blijven wou, de bodemlooze hoop dat ze toch in de stad zou komen, het vast maar dwaas vertrouwen dat God haar hier doorheen zou helpen. Nu zijn haar krachten uitgeput. Ze kan zich niet langer verweren. Zijn armen knellen om haar lijf. Zijn stinkende adem is boven haar gelaat ....

Er knalt een schot. Weer een en nog een. Het hagelt schoten buiten. Luid en dringend blaast een hoorn alarm.

Martha voelt den greep, die haar omknelt, verslappen. De stinkende adem is weer weg. Een oogenblik zit de kapitein rechtop. Zij moest nu wegspringen, maar zij is krachteloos. Willoos ligt zij op zijn knieën. En dan buigt hij, niet malend om het alarm, zich nogmaals over haar heen. Zijn zinnen trekken sterker dan zijn plicht. Zijn adem is weer bij haar mond.

Thans heeft Martha echter haar wilskracht weer terug. Haar kleine vuist treft hem midden in het gelaat, en met een kreet ontsnapt zij.

Buiten blaast de trompet opnieuw alarm. Het schieten wordt veel zwaarder. De officier springt op. „Die verdomde Geuzen!" vloekt hij. Hij gespt zijn sabel om, steekt een pistool bij zich en rent de deur uit.

Martha staat in den nacht op het kleine erf. De schildwacht is verdwenen. Het schieten nadert. Vluchtende voetstappen ijlen langs. Vlak bij haar vallen schoten; ze hoort de kogels fluiten. In het gras laat ze zich vallen om zich te dekken voor het vuur.

Stemmen hoort ze in de duisternis. Geen Spaansche of Duitsche .... Nederlandsche stemmen. Geuzen zijn daar!

„Help! Help!" roept Martha.

Niemand hoort haar. In het geweld van het gevecht gaat een meisjesstem verloren.

„Help! Help!" roept ze nog eens.

Slechts het geknal van schoten en het gefluit van kogels zijn het antwoord.

Nogmaals roept Martha uit alle macht: „Help! Help!"

En dan houdt een schaduw, die voorbij zou ijlen in het donker, stil. „Wie roept daar?"

„Ik .... hier .... ik!" Ze springt op.

„Sta of ik schiet!" dondert haar tegen. „Handen omhoog!"

Geschrokken staat ze stil. Is hier dan toch geen hulp?

Terwijl zij met opgeheven handen staat, nadert haar een man met aangelegd musket. Doch als hij ziet dat het wezenlijk een vrouw is, een vrouw alleen, laat hij zijn wapen zinken, en treedt verbaasd op haar toe. Een Nederlandsche vrouw hier in de voorste Spaansche linies, hoe is dat mogelijk?

„Ik moet naar Haarlem," zegt ze. „Kunt gij me er brengen?"

De man lacht. „Hebt ge op ons gewacht, joffer? Wist ge dat we komen zouden? Ga maar mee."

Zij volgt hem in het duister. Door weiland loopen ze. Het schieten, dat zoo juist ver af klonk, komt weer dichterbij. Kogels fluiten om hun ooren. „Bukken!" raadt de man haar.

Op handen en voeten gaan ze verder. Al heftiger wordt het schieten.

„Een heel Spaansch vendel komt op ons af, joffer. Het wordt geen pretje, deze tocht."

„Als we er maar komen," geeft Martha antwoord.

Ze sluipen verder. Over hekken en langs smalle vondertjes leidt de Geus haar, totdat zij komen aan een breede vaart.

Daar is geplas van riemen. Een boot drijft hun voorbij, een tweede en derde volgen.

„'t Is voor mekaar, joffer," zegt haar geleider. „Onze uitval is gelukt en u komt in de stad."

Wanneer een vierde boot opdoemt, fluit de man drie maal. Op dat sein schiet de boot aan wal.

„Vooruit, joffer," gebiedt de Geus. „Pak aan, Huib."

Een man, die rechtop in de boot staat, steekt zijn hand uit, om wie in wil stappen, te ondersteunen. De kleine hand, die in zijn groote wordt gelegd, verrast hem, en vrouwenkleeren verbazen hem nog meer. „Wel drommel, Gerbrand," roept hij uit, „wat heb jij bij de Spanjaards opgevischt?"

„Wat goeds," zegt Gerbrand. „Maar zou je mij nou ook eens helpen?"

Huibert helpt ook hem aan boord en de riemen gaan weer uit. De boot vaart verder, de andere sloepen na. Het schieten achter hen verflauwt. Bij de waterpoort van Haarlem glinsteren de loopen van kanonnen, en gloeien lonten bij elk stuk. Tusschen dichte rijen musketten glijden de booten door. Maar de valdeur van de waterpoort is opgehaald, en zes booten, alle vol met wapens en munitie, glijden naar binnen. De uitval der belegerden, gericht op de Spaansche schansen aan de oevers van de Zijlvaart, heeft den weg gebaand voor dit convooi.

HOOFDSTUK VII

Zes booten veilig binnengeloodst. Twaalf gevangenen gemaakt. Een vrouw op haar verzoek uit de Spaansche schansen in de stad gebracht. Eigen verliezen vier dooden en zeven gewonden.

Zoo luidt het rapport van den hopman, die den uitval heeft gecommandeerd, aan Ripperda.

De bevelhebber van Haarlem leest het rapport na. „Die vrouw," vraagt hij, „hoe zit dat?"

„Wij vonden haar in de voorste Spaansche linies," antwoordt de hopman.

„Een lichtekooi natuurlijk," oordeelt Ripperda. „Je had haar ginder kunnen laten."

„Volstrekt geen lichtekooi," antwoordt de hopman. „Een jòffer is ze. Ze heeft onmiddellijk gevraagd of ze in ons vrouwenvendel mocht worden opgenomen."

„Dan is het een spionne," stelt de commandant vast.

„Ze maakt den allerbesten indruk," antwoordt de officier.

„Dat doen spionnen meer," meesmuilt Ripperda. „Laat haar bij me komen voor een verhoor. Vanmiddag tusschen drie en vier uur op het stadhuis."

De hopman salueert en gaat.

's Middags loopt Martha over de Groote Markt, langs de Sint Bavo naar het stadhuis. Den bode meldt ze dat de bevelhebber der stad haar heeft ontboden. Die brengt haar door lange gangen in een groote kamer, hoog van zoldering, welker wanden met velours bekleed zijn en waar achter een tafel, bedekt met kaarten en papieren, Ripperda zit.

Van onder borstelige wenkbrauwen ziet de bevelhebber haar doordringend aan.

Martha doorstaat den blik. Dit zijn strenge, maar eerlijke en trouwhartige oogen. En zij speelt hier geen dubbele rol.

„Vanwaar zijt ge?" vraagt hij.

„Uit Amsterdam," luidt Martha's antwoord.

Zijn blik wordt donkerder. Bij de Geuzen en in Haarlem staat Amsterdam in kwaden reuk.

„En wat deedt ge bij de Spanjaards ?" vorscht hij verder.

„Probeeren om hierheen te komen."

„Voor spionnage," zegt hij scherp.

„Om u te helpen als ik kan."

Hij glimlacht spottend. „De meeste Amsterdammers doen andere dingen bij de Spanjaards. Zij helpen hen."

Martha slaat de oogen neer. Ze weet het en zij schaamt zich voor haar stad. „Maar zoo zijn ze niet allemaal," verweert ze zich daarop. „Zoo zijn lang allen niet. Er zijn meer Amsterdammers hier."

„Inderdaad," geeft Ripperda toe. „Er zijn er hier meer uit Amsterdam."

Een vraag brandt op haar tong. Zou Ripperda Govert kennen ? Maar ze bedwingt zich. Aan geen vreemde wil zij laten merken dat haar liefde haar hierheen gedreven heeft.

Nog is de commandant niet bevredigd. „Hoe kondt ge denken, dat het u lukken zou om door de Spaansche linies heen en over onzen wal te komen ?"

„Dat heb ik me gisteren ook verscheiden malen afgevraagd," zegt Martha. „Het viel niet mee. Maar ik ben er toch gekomen." Trots komt dat laatste er uit.

Ripperda glimlacht opnieuw, thans mild. Dit is geen vrouw, die voor spion speelt; daarvoor is ze veel te open en te eerlijk. „'t Is goed," zegt hij. „Ge krijgt een plaats in het vrouwenvendel."

Den volgenden morgen staat Martha aangetreden bij het vrouwenkorps. Zij moet leeren hoe men pekkransen brandend van de wallen werpt om de hoofden der bestormers, en hoe men kokende olie op hen stort. Ongeoefend worden de vrouwen niet in het vuur gebracht. Maar in een belegerde stad, die telkens wordt bestormd en welker bescheiden garnizoen zeer overmatig is belast, verloopen oefeningen niet steeds regelmatig. Den eersten morgen reeds worden ze gestoord door een zwaar bombardement. Men hoort gekraak, gerommel en gejammer. Daken en muren storten in, menschen worden onder het puin begraven. Vuur vlamt hier en ginder en een dikke rook vervult de stad. Dit geweld maakt Martha schichtig. De Haarlemmers zijn aan de verschrikkingen van een

bombardement reeds lang gewend; gehard zijn zij er tegen. En de leden van het vrouwenvendel zijn alleen in spanning, op welk oogenblik dit bombardement zal eindigen en of de Spanjaards dan gaan stormen.

Des middags luiden alle klokken. Groot alarm. Het beteekent dat de vijand zich gereed maakt om te stormen. De wallen moeten nu geheel worden bezet en reserves daarachter opgesteld. Aan het vrouwenvendel is ook een stelling toegewezen.

Martha meent dat zij achterblijven moet. Kenau Hasselaer beveelt het echter anders. De leerlingen moeten hulpdiensten verrichten. Kruit en kogels moeten zij aandragen. Olie stoken. Kransen doopen in het pek. Wanneer het tot een bestorming hier mocht komen, moeten zij de kokende olie en de kransen naar de strijdsters dragen.

Voorshands blijft het in dezen sector rustig. Elders raast de strijd. Daar knetteren musketten en hoort men staal ketsen op staal in woedend handgemeen. Stormladders, van de muren afgeworpen, vallen krakend in de diepte. Gewonden jammeren en krijten. En voortdurend dondert het geschut uit het veld en van de wallen.

Martha klappertandt. Ze vreest bij iederen kogel, dat hij haar zal treffen en ze weet niet waar ze zich moet bergen. Het kermen der gewonden verscheurt haar zenuwen. Een meisje, dat haast zonder overgang uit de stille woning in de Nes in de oorlogshel geslingerd is, heeft uiteraard kanonnenkoorts.

Er gaan een aantal baren langs. Een wagen rijdt voorbij, waar bloed uitdruipt. Vol lijken is die wagen. Martha gruwt van alle ellende, die zij rondom zich ziet. Het grijpt haar zoo aan dat ze onpasselijk wordt. Ze kokhalst en geeft over.

De andere leerlingen van het vendel probeeren haar gerust te stellen. Achter den wal staan zij beveiligd. Die vangt de kogels op, en wat daar overheen vliegt, gaat ook over haar hoofden heen.

De vrees voor eigen leven kwelt Martha niet het ergst. De ellende, den jammer van den oorlog kan zij niet verdragen.

Een meisje reikt haar water aan: „Drink eens!" Het meisje wil vervolgens naar de hopvrouw gaan om die te vragen of Martha vertrekken mag. Dit mee te maken is te erg op den eersten dag. Doch Martha houdt haar tegen. Zij wil niet van haar post weg.

Als het wachten maar voorbij was. Als ze maar niet met leege handen staan moest, terwijl anderen op het heftigst strijden. Dit werkeloos wachten, terwijl overal rondom haar de felste actie heerscht, en er steeds meer dooden en gewonden langs haar rijden, is fnuikend voor de zenuwen. Ze verlangt er naar dat ook op dit deel van den wal de stormloop van den vijand zal beginnen.

Een ontploffing davert boven Martha's hoofd. De kanonnen op den wal gaan vuren. Een aanval nadert dezen sector.

„In stelling!" beveelt Kenau Hasselaer haar vendel.

Elke vrouw kent haar plaats op den wal. Elke helpster weet waar zij kruit en lood en aanstonds wellicht olie brengen moet. Martha brengt een eerste vracht munitie boven. Zij werpt daarbij een blik over den wal. Ginds naderen de Spaansche tirailleurs in ijle linies. Bij sprongen gaan ze voorwaarts, zich telkens dekkend voor het vuur uit Haarlem. Achter hen trekken paarden een loopbrug voort, die straks over de gracht moet liggen. Het boeit Martha zoo dat ze blijft kijken. Een kogel uit het geschut der Geuzen valt tusschen de paarden. De dieren steigeren. Eén stort er neer. Zijn strengen worden aanstonds doorgesneden en een reservepaard wordt ingespannen. De brug rolt door. Een andere kogel slaat brokken uit de brug. Men stoort er zich niet aan. Thans is het tirailleerend voetvolk zoo dicht bij dat zij met hun musketten kunnen schieten. Na elken sprong vooruit knallen hun schoten. De musketiers beantwoorden dit vuur. Martha ziet hoe sommige soldaten blijven liggen als de anderen weer een sprong vooruit doen. Die soldaten zijn getroffen; dood zijn ze. Het verbaast haar dat ze dit niet vreeselijk vindt, dat ze blij is om het vallen van een vijand. Heeft de oorlog haar zoo spoedig hard gemaakt?

Een gil klinkt naast haar. Een vrouw slaat de handen wild omhoog en stort daarna voorover. Nu krimpt Martha het hart van schrik. Rillend kruipt ze naar omlaag.

Heftiger wordt het schieten op den wal. De vijand is vlak voor de gracht, hoort Martha als ze weer kruit en lood naar boven brengt. Alle paarden zijn voor de loopbrug weggeschoten, maar mannen hebben haar op haar plaats gebracht. De stormaanval zal zoo beginnen. Martha durft niet kijken. Ze duikt snel weer omlaag.

Oorverdoovend wordt het geweld. Straks schoten de

verdedigers bij wijlen, als zich een doel voordeed. Thans branden zij onmiddellijk los, zoodra zij hun musket geladen hebben.

Het schieten van den vijand wordt ook zwaarder. Verscheiden mannen en vrouwen zijn reeds omlaag gedragen. Martha zag ze, slap en wit; enkelen met gebroken oogen, anderen kermend van pijn; allen zwaar bebloed.

„Sta pal!" hoort Martha Kenau's stem. „Ze komen!"

„Pekkransen!" wordt naar omlaag geroepen. „Olie!"

De helpsters dragen pekkransen naar boven en sleepen emmers kokende olie bij den wal op. Wanneer Martha een oogenblik kan wachten stookt ze den ketel op. En dan brengt ze weer nieuwen voorraad naar de vrouwen boven. Hijgend sleept ze de zware emmers bij den steilen wal op. Haar spieren trillen en haar slapen kloppen, maar ze denkt niet meer aan angst of vrees.

Kenau's vrouwen vechten als leeuwinnen. Ze storten de olie over de hoofden van de stormers heen en werpen brandende kransen om hun hals, zoodat ze gillend van pijn van de ladders springen. De Spanjaarden brieschen van woede, omdat vrouwen hun den weg versperren.

Telkens worden nieuwe stormladders op den muur geworpen. Voor één Spanjaard, die, geschroeid door een pekkrans of verbrand door olie, naar omlaag stort, komen vier anderen in de plaats. Er komen hoofden aan den rand. Met pieken stooten de vrouwen den vijand af.

Zoo vechtend boven op den wal staan evenwel de vrouwen volkomen bloot aan het onbarmhartige vuur van musketiers, die aan den overkant der gracht in stelling liggen. Er vallen velen door de kogels. En als Martha nieuwe olie naar den wal sleept, verstijft zij van den schrik. Er zijn Spanjaards boven. Zij zijn met Kenau's vrouwen handgemeen. En in dien strijd op het rapier kunnen de vrouwen het niet houden. Velen vluchten. Kenau Hasselaer strijdt voort temidden van een kleinen kring, die stap voor stap terugwijkt.

Dit is verloren spel. Reeds roept de vijand luid victorie. Hij heeft den slag gewonnen.

Mannen stormen voorbij Martha. Zij rennen bij de wallen op. Dwars door den drom van vrouwen storten zij zich op den vijand. Vuur spat uit staal, uit zwaarden, helmen en kurassen. De zegekreten van de Spanjaards smoren. Deze

aanval van de Geuzen, even onstuimig als onverhoedsch, vervaart hen. En des te feller vallen dezen aan. Hun zwaarden woeden onder de Spanjolen. Zij ranselen ze weg.

„Olie ! Kransen !" roepen nu de Geuzen.

Martha reikt een vollen emmer aan een man, die hem meteen omlaag stort op een ladder, dicht bezet met Spanjaards. Zij hoort het vloeken en het kermen der getroffenen.

Deze aanval is afgeslagen. Doch een nieuwe golf bruist op de wallen aan. Heftiger knallen de musketten aan de overzijde van de gracht. Dichter wordt de kogelregen op de wallen. Nieuwe stormladders worden op den muur geworpen. Weer eischen de Geuzen van hun helpsters pekkransen en kokende olie, en weer sleept Martha volle emmers bij den wal op.

Op het oogenblik, dat Martha zoo'n emmer aan een Geus wil overreiken, valt dezen, getroffen door een kogel, voor haar neer. Geen andere soldaat is er op deze plek. Rechts en links zijn allen in een heet gevecht gewikkeld. En Martha ziet de haken van de stormladder voor haar oogen. Ze weet dat Spanjaards langs die ladder naar boven klimmen. Dat ze op de wallen zullen zijn, tenzij dat zij ze keert. Ze aarzelt niet. Boven een glinsterenden Spaanschen helm keert ze den emmer om. En dan blijft Martha op den muur. Dan pakt ze van een andere vrouw een vollen emmer aan, en stort dien naar omlaag, op andere stormende soldaten. Dan grijpt ze pekkransen en slingert die naar krijgers. Ze vecht temidden van de Geuzen. Dit werk is voor een vrouw te zwaar. Zij wordt te moe, haar hand onzeker. Wanneer weer vijanden bij de ladder op naar boven rennen en zij hen met olie overstorten wil, ontglipt de emmer aan haar hand. En de Spanjaards stormen door. Eén springt op den muur. Met getrokken sabel staat hij voor haar, uithalend voor den slag. Martha krimpt ineen. Dit is het einde . . . .

Doch plotseling klettert staal op staal. Het boven Martha opgeheven zwaard vliegt door de lucht. Een stoot in de borst doet den Spanjaard wankelen. Een Geus heeft haar op het laatste oogenblik gered. En deze Geus, met anderen, vegen de vijanden, die op den muur geklommen waren, weg. Ze werpen ladders af en overstorten de Spanjaards, die nog willen stormen, met olie en met puin.

Ten tweeden male moet de vijand achteruit. De verdediging van Haarlem, hier en op alle wallen, is te sterk. Verzame-

len ! blazen hun trompetters. De Geuzen kunnen ademhalen.

Een jonge Geus, de leider van den troep, die het vrouwenvendel is ter hulp gesneld, licht den helm en wischt zich het zweet van het gelaat. Dan wendt hij zich tot Kenau Hasselaer : „Mevrouw, mijn hulde voor het strijden van uw vrouwen !" Met Kenau schrijdt hij langs den wal. „De vrouw, die hier stond, vocht voorbeeldig. Ik wil haar danken."

Een kring van mannen opent zich. Tusschen hen heeft zich een vrouw verscholen. Ze staat er met de handen voor het gelaat.

„Zij was het," zegt een onderofficier.

„Zoowaar, de nieuwelinge !" roept Kenau uit. „Vanmorgen pas in het vendel opgenomen."

De vaandrig steekt zijn hand uit: „Mejoffer. . . ." Doch de woorden stokken in zijn keel en zijn oogen sperren zich wijd open. „Martha !" roept hij.

Haar gelaat is besmeurd met kruitdamp en met zweet, haar handen zwart van pek, haar kleeding vuil van olie en van stof, gehavend en gescheurd. Maar hij herkent haar dadelijk.

„Govert !" juicht zij. En dan werpt, tot verbazing van allen, die rondom staan, het meisje, dat straks vocht als een leeuwin, zich in de armen van den vaandrig.

Dien avond zitten Martha en Govert samen in een woning aan de Groote Houtstraat, waar de jonge vaandrig zijn kamer heeft. Zij draagt een nieuw kleedje, dat een burgeres van Haarlem met liefde heeft gegeven aan de jonge vrouw, die zich zoo weerde op de wallen. Frisch gewasschen is ze en gekapt. En de moeheid, veroorzaakt door de ongehoorde inspanning der laatste dagen, die zich straks nog afteekende op haar gelaat, is verdwenen in de blijdschap van het eerste samenzijn met Govert.

„Martha, Martha," roept hij uit, als zij hem alles heeft verteld. „Heb jij dat allemaal om mij gedaan ? En ik heb jou verwaarloosd. Ik ben boos van je weggeloopen. Taal noch teeken heb ik van me laten hooren. Ik dacht dat het uit was tusschen ons."

Zij glimlacht gelukkig. „Maar jij had gelijk, Govert," zegt ze, „jij had gelijk en ik heb heel verkeerd gedaan toen ik je tegenhield. Ik had veel goed te maken. Heb ik het nu een beetje goed gemaakt ?"

Bij deze laatste woorden komen er kuiltjes in haar wangen. Ze heeft nu niets meer van de amazone, die ze op de wallen was. Geen strijdbare heldin is ze nu meer, maar een jong, aanvallig meisje, dat zich gelukkig voelt in het bijzijn van den man, van wien ze houdt, en zich verheugt op een prijzend woordje uit zijn mond.

„Een *beetje* goed gemaakt?" roept hij geestdriftig uit. „Je deed te veel, veel te veel heb je voor mij gedaan. Je had dit niet mogen doen. Die rit op schaatsen niet; die sluiptocht door het Spaansche kamp niet; dat vechten van vandaag ook niet. Je mag dit nooit meer doen, Martha, nooit meer."

Nu lacht zij vroolijk. „Govert, Govert! Als ik nu deed als jij gedaan hebt, toen ik net zoo uitvoer tegen jou, als jij nu tegen mij doet?"

„Wat dan?" vraagt hij, haar niet begrijpend.

„Dan liep ik aanstonds van je weg, en dan kon jij naar mij gaan zoeken, net als ik naar jou gedaan heb. Wil je dat we zoo krijgertje gaan spelen?"

Hij wil er ernstig tegen ingaan. „Ik ben een man en jij bent een meisje, en . . . ."

„En wij zijn allebeide Geuzen," valt ze hem in de rede, „jij en ik. Als de Spanjaarden weer stormen, dan vecht ik onder en naast jou! Maar nu" — ze gaat vertrouwelijk op zijn knie zitten — „nu hebben we wat anders te doen dan vechten en kibbelen, is 't niet?"

En dan redeneert Govert niet meer. Wie kan ook tegen vrouwen redeneeren? Hij neemt haar in zijn armen en kust haar. En zij kust hem. Vuriger en onstuimiger is hun omhelzing dan ze immer was. In de verschrikkingen van den oorlog is hun liefde heviger en inniger geworden.

Op een dag, waarop de wapens bijna rusten, staan Martha en Govert samen op de wallen. Over de stadsgracht zien zij de velden rondom Haarlem, van het meer ter eene tot aan de bosschen met de duinen aan de andere zijde. De weiden zijn geel van de paarden- en de boterbloemen en het bonte vee graast vredig. De vaarten en de slooten liggen als blanke spiegels in een groene wereld, onder een blauwen hemel, waarlangs de zon hoog en stralend haar wijde zomerbaan beschrijft. Doch op de wallen zijn de sporen van den strijd. Kuilen en gaten, veroorzaakt door het Spaansch geschut; versche aarde

en nieuwe steen op plekken, waar de bressen van den jongsten aanval zijn gedicht, dofroode vlekken van ingetrokken bloed. In de stadsgracht liggen nog de resten van vernielde loopbruggen, aan den voet der wallen gebroken stormladders en gevallen helmen. Op plaatsen, waar belegeraars noch belegerden opruimingswerk verrichten konden, liggen onbegraven lijken. Roeken en kraaien vechten om karkassen. Een pestwalm waait naar de wallen. Dwars door het bonte kleed van gras en bloemen, dat Mei over de velden heeft geweven, loopen de zwarte voren van de loopgraven en daarin fonkelen helmen en pieken en de loopen van musketten, terwijl daarachter in de schansen, die als lage heuvels het land bedekken, de monden van kanonnen dreigen. Het lijkt een vredige natuur rondom de stad ; in werkelijkheid ligt Haarlem echter in een ring van vuur en staal.

Een sterke ring, weet Martha. Zij herinnert zich het groote kamp, waar ze doorheen getrokken is, toen ze hierheen kwam, en de geduchte forten, langs welke ze toen is gegaan. En van Govert heeft ze gehoord dat het Haarlemsch garnizoen maar zwak is en dat er velen zijn gevallen of ziek in de hospitalen liggen. De toekomst schijnt haar duister.

„Jullie hebben het beleg heel lang uitgehouden," zegt ze tegen Govert. „De laatste stormaanval is ook weer afgeslagen. Maar hoe komt er een eind aan ? Hoe krijgen jullie de Spanjaards ooit weer weg ?"

„Heb geen zorg," zegt Govert vroolijk, „dat komt best voor mekaer."

„Maar hoe dan ?" wil Martha weten. „Kunnen jullie ze verjagen ? Die uitval in dien nacht . . . ."

„Die diende alleen om jou te halen," lacht hij.

Zij glimlacht, maar haar beklemming wijkt niet door de scherts. „Da's malligheid," zegt zij. „Hoe krijgen jullie ooit de Spanjaards hier vandaan ?"

„Het zal gauw zijn," verzekert Govert. „In Leiden is een vloot gereed gemaakt. Zij zal ons straks ontzetten."

Met groote stelligheid spreekt hij. Onbeperkt is zijn vertrouwen in het plan der Watergeuzen om Haarlem te ontzetten. In het veld kunnen de Nederlanders tegen de Spanjaards niet bestaan. Dat is gebleken in iederen veldtocht, dien Prins Willem ondernam, en het bleek opnieuw bij het begin van dit beleg, toen een Geuzenleger, door den Prins gezonden om

Haarlem te ontzetten, bij Hillegom verslagen werd. Maar te water zijn de Geuzen baas.

„Er wordt te Amsterdam een vloot gebouwd," merkt Martha op. „In de Lastage zag ik heel veel kleine schepen. Kanonnen werden er aan boord gebracht."

„Zoo," spot Govert, „willen de Amsterdammers nog een keer probeeren de blokkade op de Zuiderzee te breken? Het zal hun toch niet lukken." Het komt niet in hem op dat deze vloot voor het Haarlemmermeer bestemd zou kunnen zijn, en hij gaat voort te spreken over de plannen tot ontzet van Haarlem. „De Geuzenvloot valt de Spanjaarden in den rug aan. Ze bombardeert hen van uit het meer en van het Spaarne, en valt van achteren hun schansen aan. En tegelijkertijd doen wij een grooten uitval. Je zult zien, Martha, vóór de Meimand uit is, is Don Frederik er vandoor."

Zijn zekerheid jaagt haar beklemming weg en doet haar hoop herleven. Nog enkele weken, dan zijn zij dus verlost uit deze ellende en verschrikking, en wordt zij niet meer opgeschrikt door het dreunen van het geschut en het kleppen van de klok, die meldt dat er alweer een stormaanval wordt ondernomen. Dan hoeft zij niet meer het soldatenwerk te doen, dat haar benauwt en waarvan ze gruwt, behalve in de oogenblikken, waarop ze, in de hitte van het gevecht, zichzelf en elk gevaar vergeet, omdat de strijdkoorts in haar brandt. Maar na den strijd is ze altijd moe en ziek. Dit leven knoeit haar. Hier kan een vrouw niet tegen.

„De Geuzenvloot is nu gereed," kan Govert op een dag aan Martha zeggen. „Zoodra de wind West is, zeilt ze uit en dan zal in den eersten nacht den besten de vijand van twee kanten worden aangevallen. Nu zijn we spoedig vrij, Martha!"

Den dag nadat hij dit gezegd heeft is Govert commandant der wacht aan de Amsterdamsche poort. Het is een kalme wacht. De vijand maakt geen aanstalten tot stormen en de Geuzen hebben geen uitvalsplannen vóór den grooten uitval, die gepaard zal gaan met de landing van de vloot. De vaandrig doodt zijn tijd in het wachtlokaal met lezen, terwijl zijn mannen met het verkeerbord spelen.

„Er zijn schepen op het meer," brengt een soldaat een melding van den uitkijk op den trans. „Veel schepen."

Verrast springt Govert op. „Schepen! Dat moet de Geuzenvloot zijn!" Is dan de wind gedraaid en zijn de Geuzen zoo snel opgezeild? Het is meer dan hij had verwacht. Nu zal het hedenavond vechten worden.

Hij laat zijn boek liggen en klautert snel naar boven. Scherp tuurt hij naar het Zuiden ....

„Ginds zijn ze, vaandrig," zegt de schildwacht en hij wijst naar het Oosten.

Daar waar het IJ overgaat in het Haarlemmermeer vertoonen zich, nog klein, maar duidelijk waarneembaar in het heldere zicht van dezen frisschen Meidag, verscheidene zeilen, welker aantal nog elk oogenblik vermeerdert.

Govert ziet ze. Zijn stemming, die vroolijk was en hoopvol, wordt onzeker. Dat zijn de Geuzenschepen niet, die hij verwacht. Die moeten uit Leiden komen, uit het Zuiden. En deze vloot komt uit het Oosten, uit de richting Amsterdam. Het is ook niet de Amsterdamsche vrachtvloot voor de Spanjaards, die omtrent elken dag het meer opvaart. Want die bestaat altijd uit enkele scheepjes. En hij telt er nu reeds meer dan veertig. En plotseling flitst hem door het hoofd wat Martha zei over een vloot, die in Amsterdam gereed werd en bewapend .... Zou dat deze vloot zijn? Govert wil en kan het niet gelooven. Het is anders. Het *moet* anders zijn. Dit zijn de Geuzen van de Zuiderzee. Sterk en machtig zijn die. Zij beheerschen alle wateren van het Noorden. Tot op het IJ verschijnen zij. Verleden jaar heeft Govert hun booten wel gezien bij Schellingwoude. *Zij* zijn het, die daar komen! Amsterdam zijn ze voorbijgezeild en op het Haarlemmermeer zullen zij zich nu vereenigen met de vloot uit Leiden. Een oogenblik koestert Govert toch nog twijfel. Konden de Geuzen voorbij het sterke Amsterdamsche IJfront komen? Hebben de Spanjaards bij Halfweg geen batterijen? Durven zij zich hier wagen met Amsterdam vijandig in den rug? Zijn twijfel wijkt weer. Wat durven Geuzen niet besteken? En nu worden zijn hoop en blijdschap sterker dan ze ooit geweest zijn. Thans is het ontzet ontwijfelbaar. De volle macht der Watergeuzen zal zich op het leger van Don Frederik werpen. Dit is het ontzet.

Opgewekt keert Govert in het wachtlokaal terug. „Daar komen de Watergeuzen," vertelt hij aan zijn mannen. „Nu hebben we den langsten tijd in deze muizenval gezeten. Een

paar dagen nog, dan zijn wij vrij en zijn de Spanjaards in de pan gehakt."

De stemming in de wacht is er dien middag vroolijk van.

Maar als de officier van piket komt, blijkt die somber gestemd. „Het ziet er donker uit," zegt hij tot Govert.

„Donker?" verbaast de vaandrig zich. Hij meende juist dat alles gunstig stond.

„Die vloot, die vanmiddag op het meer verschenen is, draait ons den nek om."

„Zijn dat dan geen Geuzen?" roept Govert uit.

„Het zijn Amsterdamsche schepen," antwoordt de officier.

Govert wordt bleek. Dus toch! Maar hij wil nog het ergste niet gelooven. „Het zal een groot convooi zijn voor de Spanjaards," onderstelt hij.

„Het zijn oorlogsschepen," zegt de hopman. „Ripperda had reeds berichten dat er ginds een vloot gereed gemaakt werd tegen ons. Hij had gehoopt dat de Geuzen eerder zouden zijn. Als de wind maar West geweest was.... Nu zijn zij ons voor. Wij krijgen naast de Spanjaards aanstonds de Amsterdammers op ons lijf."

„Maar er zijn toch geen Amsterdammers op die schepen!" roept Govert ontsteld.

„Wat dacht u anders, vaandrig? Dat ze er Spanjaards op zouden zetten? Spanjaards, die geen zwaard van een gaffel, en geen fok van een bezaantje kunnen onderscheiden? Neen, neen, het zijn Amsterdammers, die ons dit leveren. Menschen van ons eigen volk.... landverraders!" Snerpend komt het laatste woord er uit.

Govert wordt grauw; hij kreunt.

„Hij is een Amsterdammer," licht een onderofficier in.

De hopman mompelt een verontschuldiging, maar Govert wijst die af. Hij wil van geen excuus hooren voor hetgeen zijn stadgenooten thans bestaan. Dat ze kruit en lood en voedsel aan den Spanjaard leverden, was erg; dat ze om winst den vijand hielpen was verschrikkelijk. Maar dit, met de wapens in de vuist zich scharen aan de zijde van den onderdrukker, en voor Alva vechten tegen eigen vleesch en bloed! Hij kan het niet verwerken.

„Het is nog geen verloren spel," montert de hopman Govert op. „De Amsterdammers hebben het nog niet gewon-

nen. Wij krijgen die verraderskliek er ook wel onder. Het duurt alleen een beetje langer."

Govert slaat de oogen op. Zou er nog hoop zijn? Wel ja, de Geuzen zullen ook dit klaren.

Den volgenden dag kruist de Amsterdamsche vloot op het Haarlemmermeer. Van de wallen af ziet Govert haar. Heer en meester is die vloot op het meer. Haar heerschappij zal niet lang duren, vertrouwt hij. Niet langer dan de wind in het Oosten zit. Zoodra hij omloopt vaart de Geuzenvloot uit Leiden uit en dan zal men eens zien, wie beter vechten: de jongens van den Prins of de .... Amsterdammers wil Govert niet meer zeggen. Spanjolenknechten noemt hij het volk op gindsche vloot, hielenlikkers van den vijand, landverraders! Gister vond hij het nog vreeselijk, dat Geuzen tegen Amsterdammers moesten vechten, maar nu is hij daar overheen. Hij verlangt er naar dat de Geuzenvloot hen aan zal pakken. Aan verraders gunt hij een nederlaag nog grondiger dan aan de Spanjaards.

Den geheelen dag blijft de wind uit het Oosten waaien en kruist de Amsterdamsche vloot gestadig op het meer. Soms vaart ze tot de Kaag als om den spot te drijven met de Geuzen, die daar liggen, en dan tot dicht onder de stad, als om de Haarlemmers te hoonen en hen uit te dagen.

Als hij den anderen morgen wakker wordt is Goverts eerste blik op het haantje van den toren der Sint Bavo. Het kijkt naar het Westen! Hoera! De wind is om. Nu kan de Geuzenvloot de Leidsche haven uit.

Hij rept zich naar de wallen. De Amsterdamsche vloot heeft het oppertje gezocht een stuk bezuiden Haarlem. Zij wil klaarblijkelijk de loef hebben, wanneer de Geuzenschepen op het meer verschijnen.

Diep in het Zuiden komen schepen in het zicht. De Geuzen! De Amsterdamsche vloot maakt zeil. De eerste schoten dreunen over het water. Het wordt een donderend lawaai. In wolken rook en kruitdamp verdwijnen beide vloten. De zeeslag is in vollen gang.

De strijd, dien hij op verren afstand volgt, pakt Govert erger aan dan menig gevecht, dat hij in de laatste maanden zelf heeft meegemaakt. Ginder vechten Amsterdammers tegen Geuzen. Zijn stadgenooten schieten nu op Geuzen, vechten

tegen hen op het blanke wapen. Hollanders verscheuren Hollanders.

Het verloop van het gevecht ontgaat den kijkers op de wallen. Wanneer de wind den kruitdamp voor enkele oogenblikken uit elkaar jaagt is in de verte slechts een wemeling van zeilen te bespeuren, waarin geen vijand van een vriend is te onderscheiden. Men kan alleen zien, dat de strijd zeer heftig is. Boven den kruitdamp verheft zich rook, en telkens flitsen vlammen van schepen, die in brand staan. In de oogenblikken dat er helder zicht is ontdekt men wrakken met gebroken masten.

Op Haarlems wallen zijn de meeste mannen monter. Voor hen staat het onomstootelijk vast dat de Geuzen zullen winnen. En even zeker als vandaag de Amsterdamsche vloot verslagen wordt, worden morgen de Spanjaarden verpletterd. De overwinning staat vlak voor de deur.

Govert heeft datzelfde gisteren ook geloofd. Hij wil het nog gelooven. Maar een vreemde, bange twijfel knaagt thans aan zijn hart. Waarom zou de overwinning van de Geuzen zeker zijn ? De Amsterdamsche zeelui zijn thuis op het water en bedreven in het gevecht. In menige ontmoeting met piraten hebben zij ervaring opgedaan. En op de Geuzenvloot vertrouwt hij niet meer zoo onvoorwaardelijk, sinds hij vanmorgen een kapitein sprak, die bezorgd was. Groot genoeg is onze vloot, zei die, wel honderd zeilen ; sterker dan de Amsterdamsche is ze. Maar het gehalte van het volk .... Govert heeft den officier met groote oogen aangezien. „Twijfelt u aan het gehalte van de Watergeuzen ?" vroeg hij. „De Watergeuzen ? Waren het maar Watergeuzen !" riep de kapitein uit. „Die zitten in Zeeland en op de Zuiderzee, en hebben daar de handen vol. Op deze vloot zit uitschot, samengeraapt volk is het, gepreste turftrappers, die nog nooit gevochten hebben en geen kanon bedienen kunnen. Ik vrees, ik vrees...." Na dien domper op zijn vreugde heeft de kapitein opnieuw hoop willen geven. Misschien zouden de Amsterdammers als het er toe kwam niet willen vechten voor de Spanjaards tegen eigen landgenooten. Maar dat heeft Govert niet getroost. Hij kent zijn stadgenooten al te goed. Tegen Haarlem hebben zij een oude veete, en de Overheid, geholpen door den clerus, prent hun dagelijks in dat de Geuzen vervloekte ketters en Godvergetene rebellen zijn. En de aanvang van den slag heeft deze vrees

bevestigd. Bij de Amsterdammers is niet de minste aarzeling geweest de Geuzen aan te grijpen. Wat zullen turftrappers tegen het geharde zeevolk? Hij speurt onrustig naar de dikke wolken van kruitdamp en van rook, die nu eens naderen en dan weer afdrijven, naarmate zich de strijd verplaatst.

Des middags komen de strijdende vloten dichter op Haarlem toe. De mannen op den wal juichen. De Geuzen drijven hun tegenstanders dezen kant op, meenen zij. Govert schudt evenwel het hoofd om die veronderstelling. Met winst of met verlies heeft dit opwerken geen steek te maken. Als de Amsterdammers voor de Geuzen vluchtten, zouden zij niet dezen kant opgaan, maar ruim zeilend naar het IJ uitwijken. Naderhand verplaatst de strijd zich trouwens weer naar het Zuiden en dan wordt het gedonder van het geschut ook flauwer en de kruitdamp ijler. De strijd loopt blijkbaar op zijn eind. „'t Is mis," zegt Govert. „De Geuzen trekken naar de Kaag terug."

„Ongeluksprofeet!" schelden hem zijn makkers. „Hoe zou het nu wel vluchten zijn en zoopas, toen allen dezen kant opkwamen, niet?" En dan wil Govert ook probeeren te gelooven, dat het spel nog niet verloren is.

Tegen den avond houdt het schieten op. De slag is afgeloopen. Haarlem blijft dien nacht in spanning over den uitslag. Een overwinning van de Geuzen is het niet. Zoo'n overwinning eindigt niet bij Leiden. Maar een nederlaag? Welneen, de slag is enkel afgebroken. Morgen vallen de Geuzen weer frisch aan.

In de Spaansche schansen is het roerig; er wordt gezongen en gejuicht, zoo luid dat men het in de stad kan hooren.

„Daar heb je het al," constateert Govert somber.

„Ze maken zich blij met een dooie musch," meenen zijn makkers in onverwoestbaar optimisme.

Den volgenden morgen komen schepen uit het Zuiden aangevaren. „Geuzen!" zeggen Goverts makkers. Govert zwijgt, maar onrustig slaat zijn hart.

De schepen naderen Haarlem. „Daar komen onze vrienden!" roepen mannen op de wallen.

Doch als de vlaggen te onderscheiden zijn, herkent men de Spaansche en de Amsterdamsche kleuren ....

Dichter naderen de schepen. Ze hebben meer geheschen dan hun vlaggen. Den bezem voeren ze in den mast! Ze zeilen op tot onder den rook van Haarlem om aan de bele-

gerde stad te toonen, wie gisteren overwinnaar werd en hoe volledig die overwinning was.

Geheel uit het lood geslagen loopt Govert van de wallen weg naar Martha. „Het is gedaan met Haarlem," klaagt hij terwijl hij zich uitgeput en moedeloos in een stoel laat vallen. „Al ons vechten is voor niets geweest. De stad kan zich vandaag wel overgeven."

Zooals met Govert is het met iedereen in Haarlem dezen dag. De moed, die altijd levendig gebleven was, is nu gebroken. Wie zou kunnen helpen, nu de vloot verslagen is? In deze moedelooze stemming mengt zich bitterheid, en woede op de Amsterdammers. Niet de Spanjaards, maar Nederlanders, burgers van de eerste stad van Holland, hebben Haarlem den doodsteek toegebracht. Een machtelooze woede is dit, die alle kracht verlamt. Als Don Frederik dien dag een vastberaden aanval op de stad gedaan had . . . .

Maar de Spanjaards laten hun kans schieten. En inmiddels komen er brieven van den Prins. Willem van Oranje laat den moed nooit zinken. Hij, die volhield, toen in '68 zijn drie legers een voor een verslagen werden, die niet versaagde, toen hij vier jaren lang tevergeefs aan de Nederlanders smeekte om hem te helpen in den strijd, dien hij voor hen begonnen was; en die reeds talloos vele malen al zijn verwachtingen in rook vervliegen zag, versaagt ook niet bij dezen nieuwen, zwaren tegenslag. Hij raadt zijn „goede en besundere vrienden" in Haarlem aan om moed te houden. Prins en Staten zullen al het mogelijke doen om de stad te hulp te komen. Nieuwe plannen worden reeds beraamd voor het ontzet.

Het stadsbestuur laat den brief van den Prins drukken en verspreiden onder de burgerij. Op Govert maakt hij weinig indruk. De Prins en de Staten zijn van goeden wille. Maar wat kunnen zij voor Haarlem doen, nadat de vloot verslagen is? Een nieuwe vloot is niet te reeden. Een leger werven? Zelfs als het op de been te brengen is zal het geen redding brengen, want in het veld kunnen de Geuzen toch niet tegen de Spanjaards op.

„Maar de Prins belooft toch hulp," zegt Martha als zij hem zoo moedeloos ziet. „Wij hebben toch vertrouwen in den Prins!"

„Jawel, och ja," antwoordt Govert slap, „als hij helpen

kan, zal hij wel helpen. Maar ook de Prins kan geen ijzer met handen breken."

„Maar God dan!" houdt Martha vol. „Hij helpt ons zeker. Wij strijden voor de goede zaak."

Govert haalt moedeloos de schouders op. „God? .... Die halen de dominees er altijd bij. En de pastoors in Amsterdam doen hetzelfde. Ze zeggen allemaal dat zij voor God en tegen Satan strijden. Ik weet niet meer wat ik ervan denken moet."

Martha is ontzet. Zij is de dochter van een Calvinist. Met haar ouders ging zij naar de hagepreek en nadat haar vader werd verbannen, ging ze met haar moeder naar de schuilkerk. Voor haar ouders en voor haar is deze oorlog een strijd om het geloof, tegen het Pausdom en voor de ware religie. Als meisje, als vrouw, mocht ze terugschrikken voor het geweld en voor gevaren, er was bij haar toch een zweem van twijfel wie gelijk had en wie ongelijk, noch ook wien God Zijn zegen en op het eind de overwinning schenken zou. Bij Govert is dit anders. Hij hoort nog tot de Roomsche kerk, al woonde hij de mis maar zelden bij. Voor hem is deze oorlog strijd tegen vreemde overheersching, tegen Spaansche tyrannie, tegen geloofsdwang ook. Maar geen geloofs*stuk*. En daarom komt er twijfel in zijn hart bij zwaren tegenslag, en nu het redelijk verstand geen uitkomst ziet ....

„God zàl helpen, Govert," zegt zij met sterke overtuiging. „Hoe, dat weet ik niet. Maar stellig geeft Hij uitkomst."

Hij kust haar. „M'n beste meid, hoe heb ik ooit kunnen denken dat jij niet dapper was? Veel dapperder dan ik ben jij. Ik wou dat ik jouw geloof had."

Haar vast vertrouwen deelt hij niet. Aan het onzienlijke kan hij zich niet vastgrijpen en iets tastbaars, waarop hij steunen kan, ontbreekt. Toch prikkelt haar moed hem. Wanneer een vrouw het hoofd niet hangen laat, zou dan een man het doen?

Govert komt over zijn inzinking heen. De heele burgerij van Haarlem vat weer moed. De brieven en beloften van den Prins beuren haar op. Als enkele dagen later de Spanjaards een nieuwen aanval inzetten met een hevig bombardement, staat ieder op zijn post om branden te blusschen, puin op te ruimen, bressen in den muur te dichten, of de wallen te verdedigen. Bij den stormaanval staan de soldaten, de burgers en de vrouwen van Kenau Hasselaer gereed hen te ontvangen.

Zij schieten met kartouwen en musketten, werpen pekkransen en olie, strijden met rapier en hellebaard. De vijand mag tot aan en op de wallen komen ; tot in de bressen mag hij doordringen en de lijken van aanvallers en verdedigers mogen zich daar opstapelen, in de stad komen de Spanjaards niet.

Na dezen aanval blijft het lang rustig voor de wallen. Er wordt weinig meer geschoten. De Spanjaards zitten meest werkeloos in hun schansen. Het heeft den schijn dat Don Frederik zijn pogingen om Haarlem bij stormaanval te nemen opgegeven heeft.

En Prins en Staten houden woord. Zij rusten een leger uit. In Dordrecht, Rotterdam en Delft wordt het geworven. Batenburg en Bronkhorst zijn benoemd tot commandanten. Het wordt in Leiden saamgetrokken.

De moed herleeft in de benauwde stad. Met vaste hoop wacht men op het ontzet.

Op een dag heeft Govert wacht aan de Kruispoort. Geen schot is den geheelen morgen nog gevallen. De Spaansche kanonnen staan stom in hun schansen, zooals de laatste weken doorgaans het geval is. Doch bij een ronde ziet de vaandrig beweging in het vijandelijke kamp. Colonnes marcheeren naar de voorste schansen op. Dit lijkt op voorbereiding tot een stormaanval. Maar het is ondenkbaar dat Don Frederik laat stormen zonder een voorafgaand bombardement. Eer de kanonnen een bres geschoten hebben in de wallen is het verspilling van soldaten om het voetvolk op de muren af te sturen.

Hij daalt de wallen af en stuurt een man naar Ripperda om hem de eigenaardige bewegingen in het vijandelijk kamp te melden. Dan gaat hij in het wachtlokaal, waar zijn soldaten dobbelen, om zijn rapport te schrijven.

„Nu heb ik toch vannacht dat kloppen weer gehoord," zegt een van de soldaten achter Goverts rug.

Govert laat zijn pen rusten. Geklop ? Zou er onraad kunnen zijn ?

„Aardgeesten," zegt een ander geheimzinnig. „Ik heb ze gister ook gehoord."

Govert glimlacht. Zijn bijgeloovige soldaten denken steeds aan geesten.

„Het spookt hier," zegt een derde krijgsman met een holle

stem. „De duivel vecht voor de Spanjolen. Hij graaft zich uit de hel naar boven om ons te overvallen."

Govert ziet hoe zijn soldaten rillen.

„Tegen menschen kun je vechten," herneemt de man, die het eerst begon. „Maar tegen duivels, hu !"

„Ik wou dat ik deze vervloekte stad nooit van mijn leven had gezien."

Nu loopt het Govert toch te hoog. De lui praten elkander bang. „Ben jullie kerels ?" mengt hij zich in het gesprek. „Ben jullie Geuzen, dat je je bang laat maken door niets ? Je moest je schamen . . . ."

„Maar dat kloppen, vaandrig. Dat kloppen in den nacht ! We hooren het onder de poort."

„Verbeelding," zegt Govert, „en anders niets. Kleine kinderen en oude wijven laten zich daardoor van de wijs brengen. Kerels niet !"

Hij werkt door aan zijn rapport. En de mannen werpen weer hun dobbelsteenen. Het schijnt dat zij de spookgeschiedenis vergeten willen. De rechte ambitie is er echter niet bij het spel.

Plotseling dreunt een schok. De inktpot vliegt van Goverts tafel. Zijn helm en rapier vallen van den wand. Kalk en steenen regenen omlaag. Buiten is gerommel en gekraak. „Daar heb je den duivel !" gillen de soldaten.

Govert stuift de poort uit. Een groot brok van den stadswal is ingestort en voortdurend volgen nieuwe instortingen.

Van den wankelenden wal rent de schildwacht op Govert toe. „Vaandrig, de Spanjaards komen !"

„In 't geweer !" beveelt Govert zijn wacht.

De mannen gehoorzamen. De nadering van den vleeschelijken vijand doet hen de geesten uit de hel vergeten.

De klokken luiden groot alarm. Te laat ! De Spanjaards staan reeds voor de stad. De kleine bezetting, die op den wal aanwezig is, moet op eigen kracht den aanval afslaan.

De stadsgracht helpt hen. Daar moet de vijand eerst een noodbrug over slaan. De kogels van Govert en zijn mannen hagelen in hun rijen. En ondertusschen dragen burgers steen en hout, zelfs balen wol aan, om de bres te dichten. Het wordt een heet gevecht. De Spanjaards dringen op tot in de bres. De lijken stapelen zich op. De zwakke macht van de verdedigers moet wijken. Voor het eerst dringt de vijand

door een bres. Hoezeer gedund echter, de wacht vecht voort. En thans dagen de gealarmeerde troepen op. Twee flankaanvallen worden ondernomen op de doorgebroken Spanjaards. Ze worden afgesneden van de hoofdmacht en in de pan gehakt. Weer staan de Geuzen in de bres. De vijand wordt teruggeslagen.

Na den aanval telt Govert de mannen van zijn wacht. De helft is dood. De overigen voor het meerendeel gewond. Ook Govert bloedt van een sabelhouw, die langs zijn schouder is geschampt.

„Jullie hebt toch gelijk gehad met je duivels uit de hel, die zich naar boven groeven om ons te overvallen," geeft hij zijn bijgeloovigen soldaten toe, wanneer ze met z'n allen staan bij het gat, dat door de ontploffing is geslagen. „Alleen hadden ze geen horens en bokspooten, maar Spaansche helmen op."

Onder de stadsgracht door hebben de Spanjaarden een mijn gegraven tot aan den wal, en daar vaten kruit doen springen.

Op de verijdelde verrassing volgt opnieuw een tijd van rust, waarin slechts zelden wordt gevochten. Het zou in het belegerd Haarlem best uit te houden zijn, als de honger niet ging nijpen. Bij den aanvang van het beleg was de stad goed voorzien van vee en koren. Nu het echter reeds omtrent een half jaar heeft geduurd, doet het gebrek zich voelen. Er is geen boter, kaas, of melk meer en er zijn geen groenten. Het bier, uit moutdoppen gebrouwen, is zuur en schraal. Een halve moutkoek en een half pond paardevleesch is het dagrantsoen der burgers. Voor een tersluiks gebakken roggebrood van zes pond worden tien guldens uitgeteld. En met den honger komt de zwarte ziekte.

Gelukkig, het leger van den Prins trekt zich in Leiden samen. Het ontzet is na op handen, hoopt men.

Op een morgen, als Govert weer het bevel heeft bij de poort, waarschuwt een schildwacht hem: „Vaandrig, beweging in de Spaansche schansen. Het ziet er naar uit dat ze gaan stormen."

„Zoo," zegt Govert kalm, „zal het nu zijn?" Hij stuurt een ordonnans naar Ripperda met de boodschap dat het er nu van komen gaat.

„Vaandrig," waarschuwt de schildwacht na een oogenblik opnieuw, „ze rukken op het Zuiderbastion aan."

„Juist," zegt Govert. Nog geeft hij geen bevelen.

„Het Zuiderbastion is onbezet," zegt een verontrust soldaat. „De kanonnen zijn er weggehaald."

„Geen mensch er heen," gelast Govert.

De Spanjaards rukken recht op den wal aan, en juist op dat deel van den wal, waar geen kanonnen en geen troepen staan. Enkel een paar looze buizen steken, als waren het de monden van geschut, over den wal heen. De Spanjaards hebben dezen truc klaarblijkelijk door gehad.

„Het loopt daar mis," voorspelt een verontruste onderofficier, die niet begrijpt waarom alles werkeloos blijft.

„Het loopt daar best!" antwoordt de vaandrig.

„Die wal is onverdedigd, en als er nu nog een ontploffing komt, zooals toen bij de Kruispoort."

„Er komt een zware ontploffing. Daarom mag er geen mensch op dat stuk wal."

Het rommelt in de aarde. De muur gaat wankelen. Groote brokken vallen naar omlaag. De wal stort in, zooals hij bij de Kruispoort ingestort is. De Spanjaards juichen. In stormpas rukken ze op de bres aan. En nog ontvangen de verdedigers geen bevel om op te treden. Nog steeds houdt Ripperda hen tegen en kijkt hij toe.

De soldaten staan verbaasd. De vijand rukt aan op den ineengestorten wal. En er wordt niets gedaan. Ripperda en zijn officieren kijken toe. Ze laten een beetje flankvuur geven. Het gros der troepen laten ze nog altijd werkeloos staan.

Maar wat gebeurt er nu? De eene wal verdwijnt, maar daar buiten rijst een nieuwe omhoog. Het is als golven op een hooge zee: voor een golf, die instort, rijst aanstonds een andere omhoog. Zoo staat er voor den ingestorten wal opeens een nieuwe.

De Spanjaards, die met luid gejuich naar binnen hadden willen stormen, staan plotseling voor een even hooge barrière als er immer is geweest.

En nu geeft Ripperda bevelen. De nieuwe wal is op hetzelfde oogenblik bezet met Geuzen, die de Spanjaards met vuur uit alle wapens fel bestoken. Even radicaal als alle vorige loopt deze bestorming dood.

Dien avond vertelt Govert opgewekt aan Martha van de

poets, die Ripperda den Spanjaards heeft gebakken. Don Frederik meende dezen keer zoo zeker van zijn zaak te zijn. Hij dacht dat de Geuzen niets van zijn plannen in de gaten hadden, omdat ze hem zijn mijn ongestoord lieten graven. Ripperda wist er echter alles van. Hij liet zijn vijand rustig werken en daarna storm loopen. Maar hij had alles klaar om hem een hak te zetten. Tegengangen zijn gegraven en vaten vol kruit zijn zoo gelegd dat na de explosie van de Spaansche mijnen die van de Geuzen ook ontploffen zouden, met dit effect, dat zij een nieuwen wal naar boven zouden werpen. En het is alles prachtig uitgekomen. Govert heeft schik in de overwinning van de Geuzen. „Vind jij niet dat we het 'm fijn geleverd hebben?" vraagt hij wanneer zij zwijgt op zijn verhaal.

Martha is bedrukt. Dat het op de wallen zoo gegaan is daar is ze dankbaar voor. „Maar de honger is zoo zwaar," klaagt zij.

Op dit oogenblik telt Govert alles licht. „Dan halen wij den buikriem nog wat strakker aan."

„Voor de soldaten gaat dat wel," zegt zij. „Een pond vleesch en een moutkoek van een pond per dag. Daar kun je wel van leven. De burgers sterven van den honger."

„Kom, kom," wil Govert sussen. „Zij krijgen toch de helft van ons rantsoen."

„Was dat maar waar. Kregen zij maar wat het stadsbestuur hun toewijst. Ik heb vandaag verschrikkelijke dingen gehoord." En ze vertelt van vrouwen, die in vijf weken geen draadje vleesch hebben geproefd en slechts een paar korsten brood. Ze vertelt dat dien morgen uit de Bakenessergracht drie lijkjes opgehaald zijn van kinderen, die door hun eigen moeders zijn verdronken omdat zij het lijden van hun hongerende kinderen niet langer konden zien. Uit het Spaarne zijn twee lijken opgehaald van vrouwen die uit wanhoop zichzelf verdronken hadden.

Govert gruwt.

Martha vertelt dat zich een vrouw bij Kenau Hasselaer beklaagd heeft, omdat de Walen, bij haar ingekwartierd, haar haar brood ontstalen. Een vrouw, die zich verzette toen een soldaat haar kinderen het brood ontstal, was door dien Waal vermoord.

Hierop weet Govert niets te zeggen. De nood is schrik-

kelijk in de stad. Behalve de honger woedt ook de ziekte al heviger. „Het wordt hoog tijd dat Bronkhorst ons komt ontzetten," meent hij.

Het Haarlemsch garnizoen zal samenwerken met het ontzettingsleger van den Prins. Als dat van buiten aanvalt, zal dit een uitval doen. In de Haarlemmerhout zal zoo de vijand van twee kanten worden aangegrepen. Om daarvoor klaar te wezen is het garnizoen voortdurend geconsigneerd. De mannen slapen zelfs gekleed, wanneer elk oogenblik het sein verwacht kan worden dat Batenburg en Bronkhorst attaqueeren. Dan zullen zij de poort uitstormen. Dan is de stad ontzet.

Deze hoop verzacht den honger, die met den dag meer nijpt en thans ook de soldaten dwingt om koolstronken en boombladeren te eten en hun tanden in honden- en kattenvleesch te zetten. De zwarte vlag wordt van den toren uitgestoken, om Batenburg te melden dat de nood tot het allerhoogst gestegen is, maar dat de stad volhardt.

Op een avond als Govert in de wacht zit komt een soldaat ontdaan het lokaal in. Hij gooit zijn helm op den grond en zijn hellebaard er naast. „Nou kunnen we de poort wel openzetten," roept hij tot zijn makkers. „Gaan jullie mee? Dan halen we vreten bij de Spanjaarden."

Govert springt op. „Zeg, ben jij gek geworden? Raap op je wapens. Onmiddellijk naar je post!"

De soldaat doet het niet. „Ik wil niet langer hongerlappen. De heele boel is toch verloren. Nu Bronkhorst en zijn troep kapot zijn . . . ."

„Je liegt! . . . ." valt Govert in. „Waar haal je die leugens weg?"

„Ze zeggen het op straat."

„Kletspraatjes!" schreeuwt Govert. „Geen woord van waar. Naar je post! En luister nooit meer naar het rapalje."

De schildwacht zoekt zijn hellebaard op en doet wat Govert hem beveelt. In het wachtlokaal wordt het weer rustig. Doch niet in Goverts hart. Hij heeft met zooveel klem ontkend dat Bronkhorst is verslagen. Maar heeft hij daarvoor grond? Geen enkel Geuzenleger heeft voor de Spanjaards ooit bestaan. Onzin, hoe zouden burgers weten dat er slag geleverd is? Als het zoo was had hij reeds lang rapport.

Zoodra zijn wacht is afgeloopen gaat hij naar het hoofd-

kwartier. Er zijn verscheiden officieren samen en hun gezichten staan gedrukt.

„Is er wat ernstigs aan de hand?" vraagt hij een hopman.

Die haalt de schouders op. „Niets dan geruchten. We weten nog niets positiefs."

Daar komt een ordonnans met een klein kokertje, dat zoo juist per postduif in de stad gekomen is.

Ripperda ontrolt een briefje. Bij het raam leest hij het fijne schrift. Wanneer hij het weer opvouwt staat zijn kloek gelaat zeer strak. „Het is zoo, mannen," zegt hij. „Bronkhorst en Batenburg zijn bij het Manpad in de pan gehakt."

Govert wordt vaal. „Wat nu, commandant?" vraagt een kapitein aan Ripperda.

„Haarlem moet zich overgeven," luidt diens sombere antwoord.

Het slaat Govert met ontzetting.

HOOFDSTUK VIII

Van het hoofdkwartier loopt Govert radeloos naar het huis, waar Martha onderdak gevonden heeft. „Alles is verloren," barst hij uit en snerpend laat hij er op volgen : „Waar blijf je nu met je geloof dat God ons helpen zal ?"

Martha weet geen antwoord op die bittere vraag.

„Was dit werkelijk de laatste uitkomst ?" vraagt zij. „Is er geen enkele hoop op redding meer ?"

„Nee," zegt Govert cynisch. „God kon ons niet eens helpen."

„En dan," vraagt Martha, zijn schamperheid negeerend, angstig, „wat zal er dan gebeuren als de Spanjaards in de stad zijn ?"

„De stad wordt uitgemoord."

Martha rilt. „Zouden wij allen moeten sterven ?" vraagt zij.

„Geloof maar niet dat het ons beter vergaat dan die van Zutphen en Naarden. Meer dan een half jaar hebben de Spanjaards hier verknoeid. Twaalfduizend man hebben ze verloren. Ze zullen wraak nemen."

Martha slaat haar handen voor haar oogen. „O, God," schreit zij, „is dan deze oorlog niet Uw eigen zaak ?"

Dien avond is Govert in een kring van Geuzenofficieren in de Schuttersdoelen aan de Groote Markt. Tijdens het beleg zijn zij hier dikwijls saam geweest. Er heerschte steeds een opgewekte toon. De zwarigheden van het beleg hebben nooit verhinderd dat er geschertst en gul gelachen werd. Vanavond zijn zij echter zeer gedrukt. De strijdlust is gebroken.

Toch niet bij allen. Een baardig hopman komt met felheid tegen overgave op.

„Nooit doen !" zegt hij.

De anderen reageeren mat. Wat kan men anders dan zich overgeven ?

„Uitbreken !" zegt de hopman. „Komen we er niet door,

dan sterven we met het wapen in de vuist. Dat is beter dan dat wij ons als schapen laten slachten."

Er ritselt wat op deze woorden. Neergebogen hoofden worden opgeheven. In doffe oogen groeit weer licht. Die hopman heeft gelijk. Sterven op het slagveld is verre te verkiezen boven de galg of het schavot. Een laatste uitval, al is hij ook gedoemd te falen, is beter dan de overgave. Zij gaan naar Ripperda om hem te zeggen wat zij willen.

Ripperda heeft een zwaar hoofd in het plan. Hij is er van overtuigd dat de uitval falen zal. In elk geval wil hij eerst trachten of hij met Don Frederik tot een accoord kan komen. Misschien wil hij een dapperen tegenstander met krijgsmanseer vrij laten uitgaan. Een parlementair gaat naar de Spaansche linies.

De parlementair is snel terug. Don Frederik weigert iedere onderhandeling met het garnizoen. Onvoorwaardelijke overgave eischt hij van de bezetting. Onderhandelen wil hij alleen met het stadsbestuur.

Dit bits bescheid ergert Ripperda. Hij neigt nu tot den voorslag van zijn officieren. Ook hij verliest zijn leven liever in den strijd dan op het schavot. Met het stadsbestuur van Haarlem zal hij de zaak bespreken.

Na verloop van tijd brengt de bevelhebber het resultaat van die bespreking in den kring der officieren in De Doelen. „De overheid wenscht overgave," zegt hij.

Met gemor wordt het bescheid ontvangen. „Laten die getabberde grijskoppen hun oude hoofden op het blok leggen. Wij sterven met een wapen in de vuist." Zij winden zich zeer op.

Ripperda staat onbeweeglijk tusschen het rumoer. Wanneer dat eindelijk is bedaard, vraagt hij hun of ze met vrouwen en kinderen niets te maken willen hebben.

De officieren begrijpen dit verband niet.

„Als wij uitbreken worden zij vermoord," zegt Ripperda kalm.

„Als wij blijven gaan ze er ook aan," roept een hopman.

„Neen," antwoordt Ripperda. „Als wij ons overgeven worden zij gespaard. Dan wordt de heele burgerij verschoond."

Dit brengt weifeling bij de officieren.

„Ik ben besloten," verklaart Ripperda. „Ik geef mijn hoofd."

Het is nu doodstil in de zaal. Ripperda legt zijn hoofd op 't blok voor de vrouwen en kinderen van Haarlem.

Maar is dit werkelijk noodzakelijk? Is de overgave volstrekt onvermijdelijk? Zes maanden hebben zij toch stand gehouden en iederen aanval afgeslagen. Nooit gaven zij kamp. En nog zijn zij in staat een stormloop te weerstaan. Zij zoeken naar een uitweg om te ontkomen aan een smadelijken dood en aan een even smadelijke overgave.

„We moeten volhouden," zeggen enkele officieren. „Wij houden de Spanjaards nog wel buiten."

„Weet ge hoeveel kruit en kogels we nog hebben?" vraagt Ripperda.

Zij weten het niet.

„Onvoldoende om één stormaanval te keeren."

„We kunnen het dan toch probeeren," meent een hopman.

„Weet ge hoeveel voedsel er nog is?" vraagt Ripperda weer.

De hopman haalt de schouders op.

„Morgen wordt het laatste uitgedeeld."

„Misschien komt er nog nieuwe aanvoer," onderstelt de hopman.

Ripperda ziet hem ernstig aan. „Er is geen aanvoer meer gekomen sinds de Amsterdamsche vloot het Haarlemmermeer beheerscht; er kan geen aanvoer komen zoolang die vloot daar kruist. Al onze middelen zijn uitgeput. Wij kunnen niet anders dan ons overgeven."

Daar is het harde woord, dat een dapper krijgsman haat, opnieuw. Overgeven. Bukken voor den vijand. Deze soldaten willen tien maal liever sterven op de wallen of in het veld dan dat zij zich een strop om den hals laten leggen en naar de galg leiden. Een uitval, een poging om door de Spaansche stellingen heen te breken, hoe wanhopig die ook wezen mocht, verkiezen zij ver boven overgave. Veel liever een heldhaftigen soldatendood dan een slavendood of zelfs een slavenleven. Als dat ellendige dilemna er niet was, als de vrouwen en kinderen van Haarlem niet in de waagschaal stonden . . . .

„Is het eervol," vraagt Ripperda, „om ons leven te redden, misschien, ten koste van hun eer en van hun leven?"

„Neen," zegt dezelfde grove hopman, die het plan van den uitval heeft geopperd, „neen, als ik er vrouwen en kinderen mee redden kan, leg ik mijn kop op het blok."

Ripperda krijgt zijn mannen aan zijn zijde.

Na deze samenkomst dwaalt Govert door de stad. Hij heeft behoord tot degenen, die zich liever wilden doodvechten dan zich overgeven. Maar Ripperda heeft ook hem overwonnen. Onontkoombaar is de overgave, onafwijsbaar het offer van de sterken voor de zwakken. Een man sterft een ridderlijken dood als daardoor vrouwen en kinderen kunnen leven. Zoo voelde hij het in De Doelen.

Thans echter, uit den ban van de suggestie weg, perst het zweet hem uit de poriën. Ze zullen hem naar het schavot brengen. Hij zal zijn hoofd op een blok moeten leggen, terwijl de beul met een breed zwaard naast hem staat. Of hij zal de trap naar de galg moeten beklimmen met den strop om den nek. Hij rilt. Tijdens den strijd op de wallen heeft hij den dood geen oogenblik gevreesd. In het heetst gevecht heeft hij zich roekeloos geworpen. De dood is vele malen rakelings langs hem heen gegaan, zonder dat hij hem verschrikte. Maar vallen in den strijd is lichter dan een executie. Daar komt de dood op het onverwachtst in de hitte van het gevecht. Voor een terechtstelling echter kan men de dagen en de uren van zijn leven tellen. Men ziet den dood naderen met onverbiddelijke zekerheid zonder dat men iets doen kan. Morgen zal het overgave zijn. Overmorgen zullen de troepen van Don Frederik de stad intrekken. Nog tweemaal zal hij de zon zien ondergaan. Dan is zijn leven uit. Zijn ouders zal hij niet meer zien. Van Martha moet hij afscheid nemen. Govert huivert. Koude rillingen loopen langs zijn rug. Hij klappertandt.

Zoo komt hij bij Martha. Hij vertelt haar wat er gaat gebeuren. Toonloos vertelt hij het. Het is hem of een vreemde spreekt.

En als Martha's oogen onder zijn woorden opensperren van ontzetting, dan spreekt hij onbewogen voort, alsof er reeds een groote afstand tusschen hen gekomen is. Pas haar hartstochtelijk schreien brengt hem weer tot haar terug.

„Jij brengt het leven er af, Martha," troost hij. „Je kunt naar huis gaan. Naar je moeder."

Het prikkelt haar inplaats dat het haar troost. „Jij moet sterven. Wat kan mij het leven dan nog schelen?" Ze snikt lang en heftig. Dan richt ze zich op. „Het màg niet, Govert. Het zal niet gebeuren."

Hij glimlacht flauw. „Er is geen ontkomen aan, Martha. En .... ik heb dit immers zelf gezocht. Ik wou hierheen.

Jij hebt me nog gewaarschuwd. Dit is mijn straf, omdat ik toen niet naar jou heb geluisterd. Gelukkig dat ik jou althans niet meesleep."

Ze drukt haar hand fel op zijn mond. Zoo kan ze hem niet hooren spreken. „Zwijg," zegt ze. „Jij hebt goed gedaan en ik deed toen verkeerd. Maar nu . . . ." Ze barst in snikken uit. „Ik kan je niet missen, Govert. Ik kan niet buiten jou."

Govert slaat zijn arm om haar schokkend lijf. Zoo zitten ze een poos.

Opeens ziet ze hem recht in de oogen. „Wat heb je ?" vraagt ze. „Je rilt."

„Een beetje huiverig," antwoordt hij. „Is dat zoo vreemd ?"

Neen, ach, hoe zou het vreemd zijn dat iemand, die vlak voor den dood staat, huivert ?

Martha blijft een uitweg zoeken. „Is er nu heelemaal geen mogelijkheid om je te redden ?" vraagt zij.

Hij schudt het hoofd. „De eenige mogelijkheid zat in dat uitvalsplan, maar dat is van de baan."

„Je zou je kunnen verstoppen," meent Martha.

Hij schudt het hoofd. „Het heele garnizoen kan zich toch niet verstoppen ?"

„Jij alleen. Hier, in dit huis. Ik wil je helpen."

Govert wijst het af. „Dat zou leelijk zijn tegenover mijn makkers. Samen hebben wij gevochten, samen hebben wij hiertoe besloten, samen gaan wij naar het schavot."

Het woord schokt haar. Ze grijpt zijn polsen en knelt haar handen krampachtig daaromheen. „'t Gaat om je leven, Govert. En om het mijne ook ! Zonder jou ga ik ook dood."

Hij streelt haar wangen. „Beste meid . . . ." Dan rilt hij weer, zijn tanden klapperen zooals ze het straks buiten deden.

„Ben je ziek ?" vraagt Martha.

„Och neen, het heeft me een beetje aangepakt."

Martha kust hem. „Je moet naar huis gaan en naar bed. Misschien brengt de nacht nog raad."

In het voorhuis trekt zij haar huik aan. „Je gaat me toch niet thuis brengen?" vraagt hij. „Dat is de omgekeerde wereld."

„Vanavond wel," zegt Martha.

De zomeravond is rustig. Een zwakke naglans van den dag talmt aan den Westerhemel. In de stad is het zeer stil.

Geluidloos, of ze op vilten muilen loopen, gaan de menschen door de straten. Als er een gesprek gevoerd wordt is het toonloos. Zelfs de straatjongens zijn ingetogen sinds de honger al hun levenslust heeft uitgebluscht. Alleen de damiaatjes klingelen. Maar dat is ook de eenige inbreuk op de stilte, die aan een sterfhuis denken doet. Is Haarlem feitelijk geen sterfhuis en maakt de stad zich niet gereed voor de begrafenis?

Govert zet den kraag van zijn wambuis op. „Het is kil," vindt hij.

Kil? Martha vindt het veeleer zoel. Ze merkt weer hoe hij rilt. „Ik geloof waarlijk dat je ziek bent."

Hij spreekt het tegen met een flauwen lach.

Bij den afscheidskus ontdekt ze dat zijn wangen gloeien.

„Je moet onmiddellijk te bed," zegt zij met nadruk.

Hij belooft het.

Ze kijkt hem na als hij naar binnen gaat. Wankelde hij bij het opgaan van de stoep? Ze gelooft nu zeker dat hij ziek is.

Den anderen morgen is Martha reeds vroeg bij Govert om te zien hoe het met hem gaat.

„Hij heeft hooge koorts," zegt de hospita. „Kom maar eens kijken."

Na een oogenblik zit ze bij Goverts bed.

Hij richt zich in de kussens op. „Zoo ongerust?" vraagt hij. „Er is heelemaal geen reden voor. Alleen wat kou gevat."

Ze laat zich niet door hem bedriegen. Al te goed ziet ze zijn hooge kleur en het koortsig gloeien van zijn oogen. En in de stad heerscht de zwarte ziekte hevig. Zij neemt zijn hand in de hare. Heet en klam is die. Zoo begint de zwarte ziekte altijd. Eerst rillingen, dan telkens hardere koortsen. Den derden dag komen de zwarte pukkels in het gelaat. En dan is doorgaans het einde spoedig daar.

Maar het beangst Martha niet dat Govert ziek is. Ze ervaart het bijna als een vreugde. Is het niet beter dat God hem wegneemt dan dat de beul hem doodt? Nu mag zij bij hem blijven tot het einde toe. Wellicht — als een schok gaat het door haar heen — wellicht mag zij met hem sterven. Wie nauw omgaat met een lijder aan de zwarte ziekte, wordt besmet. Zij wil dat. Ze wil dat zij nu ook de ziekte krijgt, opdat zij met hem sterven kan. Ze kust hem. Ze drinkt uit hetzelfde glas als hij. Den heelen dag blijft ze op zijn kamer.

Tegen den avond gaat ze even weg omdat hij haar dringt een luchtje te gaan scheppen.

Wanneer ze na een oogenblik reeds weerkeert, blijkt dat hij nog een ander doel gehad heeft met haar te dwingen tot een wandeling.

„Hoe staat het in de stad?" vraagt hij, zoodra ze binnenkomt.

„De overgave is een feit. Morgen komen de Spanjaarden."

„Dan zal dat wel mijn laatste dag zijn, Martha."

Tranen dringen naar haar oogen. Zij gelooft dat hij gelijk heeft. Ze streelt zijn kloppend hoofd, dat bijkans berst van pijn en grijpt zijn klamme hand. „M'n jongen," schreit ze. „M'n arme, lieve jongen."

Ze wou meer zeggen, maar de woorden stokken in haar keel.

De dokter komt. Slechts vluchtig kijkt hij naar den zieke. De stad is vol patiënten en hij is moe. Of het de zwarte ziekte is? Hij kan het nog niet zeggen. Morgen wellicht. Waken acht hij dezen nacht niet noodig. Martha kan gerust naar huis gaan.

Laat gaat zij en den volgenden morgen drijft de zorg om Govert haar reeds vroeg weer naar hem toe. Angstig wacht ze na haar kloppen op het openen van de deur. „Voorzichtig!" maant de vrouw. „Hij was vannacht onrustig. Ik geloof dat hij nu slaapt."

Op haar teenen sluipt ze naar zijn kamer. Geluidloos opent ze de deur. Hij ligt met gesloten oogen. Zweet parelt op zijn voorhoofd. En hoe bleek en smal is hij. Kan een ziekte een mensch in minder dan twee dagen zoo deerlijk doen vervallen?

„Rust heeft hij noodig," zegt de vrouw. „Laat hem alleen."

Martha gaat met haar de trap af doch zij blijft in het huis. Haar onrust drijft haar telkens weer naar Goverts kamer. Behoedzaam gluurt ze dan naar binnen, doch telkens sluipt ze weer terug. Hij slaapt nog steeds.

Martha is er dankbaar voor en dubbel dankbaar omdat Govert nu niets verneemt van het rumoer op straat. Het Spaansche leger trekt zegevierend Haarlem binnen. Paarden trappelen, dreunend klinkt de stap van het voetvolk. Govert hoort het niet.

Als ze een boodschap doet ziet Martha de burgers schuw,

met bleeke wangen en verstrakte monden, loopen, terwijl de Spaansche krijgers trots en uitdagend door de straten gaan.

Zij moet de Groote Markt passeeren, maar bij het betreden van het plein deinst zij ontzet terug. Midden op de markt staan, op lange staken boven een bebloed schavot, zes afgehouwen hoofden. Ze ijlt van schrik terug. Door achterstraatjes loopt ze om de markt heen. Maar het gruwbare tooneel, dat ze gezien heeft, achtervolgt haar. Ze ziet voortdurend weer die witte hoofden, met zwart en ros haar sluik er overheen, en bloed nog druipend uit de halzen. Het zijn, hoort ze menschen zeggen, de hoofden van Ripperda en van de leden van zijn staf. Het grijpt haar zoo aan dat ze er onpasselijk van wordt. Boven een goot staat zij te braken. En bij dat braken grijpt een nieuwe ontzetting haar aan. Door de open goot, waarin zij spuwt, stroomt bloed. Rood, warm, dampend menschenbloed gutst door die goot. Het komt van het nabije excercitieveld, waar de soldaten van het garnizoen op een hoop zijn gedreven en nu als schapen worden afgeslacht, bij tien-, bij honderdtallen.

Martha moet nogmaals overgeven. De groene gal komt achter het eten aan. Bij die soldaten ginds, bij die slachtschapen, had Govert moeten zijn. Zijn bloed zou door de goot stroomen als hij niet ziek geworden was. Heer, bidt ze, laat hem aan de pokken sterven, liever dan zoo ....

Bij haar thuiskomst is Govert wakker. Martha vindt hem rechtop in zijn bed. Opgewonden is hij, verwilderd staan zijn oogen. „Ik moet er uit," roept hij, „naar mijn makkers moet ik."

„Je kunt niet, Govert," houdt zij hem terug.

Hij luistert niet naar haar, maar werpt de dekens weg en slaat een been over de beddeplank. Doch als hij zich uit het bed wil werken faalt de poging. Kreunend van pijn en uitgeput valt hij achterover in de kussens.

„Zie je nu wel dat je niet kunt."

„Mijn makkers," roept hij. „Zijn de Spanjaarden al in de stad ?"

Martha durft het niet ontkennen.

„Wat doen ze ?" vraagt Govert opgewonden. „Maken ze mijn makkers dood ?"

Zij zwijgt.

„Ik wil naar hen toe," kreunt hij. „Ik moet er heen. Ik hoor bij hen."

Zij neemt zijn hand in de hare. „Beste jongen," zegt ze, terwijl er tranen uit haar oogen persen. „Misschien wil God jou zóó weghalen."

Verwonderd ziet hij haar aan.

„Je bent hard ziek, Govert," verduidelijkt zij.

Nu begrijpt hij haar. „Ben ik zóó ziek, Martha ?"

Zij knikt. Hij laat zich in de kussens zinken. Met wijd open oogen staart hij naar de zoldering.

En Martha zit snikkend aan zijn bed. De dingen van vandaag zijn haar te machtig. Govert moet sterven aan de zwarte ziekte. Dat is verschrikkelijk. En toch moet zij er blij om zijn. Ze wil er blij om wezen, want als hij in zijn bed niet sterft, dan zal zijn bloed stroomen door de open goot en wordt zijn afgehouwen hoofd op een staak ten toon gesteld. Maar zij moet hem missen. En ze kan hem niet missen. Zij kan alleen niet verder leven. Dood wil zij, sterven in deze stad, waar alles sterft door den honger, door de pest, of door het zwaard. Met Govert wil ze sterven. Het doet haar leed dat zij in haar eigen lichaam nog geen symptomen van de pokken voelt, geen rillingen, geen kou. Dat braken van vanmiddag, zou dat een teeken zijn ? Pokkenlijders braken ook. Ach neen, dat kwam alleen omdat het gezicht der afgehouwen hoofden en van het stroomend bloed haar te zeer had aangegrepen. Zij is nog gezond en hij moet sterven. Zij zoekt de nauwste aanraking met Govert opdat ze maar besmet mag worden. Naast hem legt zij haar hoofd op het kussen. Den adem, dien hij uitblaast, haalt zij in. Ze dringt haar lijf tegen zijn koortsig lichaam aan. Nu moet de ziekte komen.

Als ze den anderen morgen wakker wordt is ze verdrietig omdat ze zich nog frisch en krachtig voelt, omdat haar hoofd niet klopt, haar rug geen pijn doet en geen koorts haar in de leden brandt. Zij is niet ziek geworden. Wil God niet dat zij sterft met Govert ?

In spanning gaat ze naar zijn kamer. Nu moeten de zwarte plekken opgekomen zijn en moet de koorts zeer hoog zijn opgeloopen. De derde dag is altijd de ergste.

Ze vindt hem zonder koorts en van de zwarte plekken ontdekt ze nog geen spoor. Zou het de zwarte ziekte niet zijn ? Het kan haar nauwelijks verblijden. Eer overweegt ze

het met schrik. Wanneer hij op zijn bed niet sterft, wordt hij immers afgemaakt. En zij zou in leven blijven, in leven zonder hem.

Kort na haar komt de dokter. Hij voelt zijn pols, bekijkt zijn tong. Dan reikt hij hem de hand: „Ik feliciteer je, je bent flink op weg naar beterschap."

Hij verbaast zich over de uitwerking van zijn woorden op de beide jonge menschen. Govert is er onverschillig onder en Martha moet tegen tranen vechten.

„Wat drommel," roept hij uit, „ben jullie nu niet blij?"

„'t Wordt van het bed naar het schavot, dokter!" zegt Martha met gesmoorde stem.

De dokter knippert even met zijn oogen. Dan snapt hij het verband. Deze zieke is soldaat. „Maar kerel," roept hij uit, „daar ben je prachtig aan ontkomen!"

Govert schudt het hoofd. „We hebben met elkaar besloten tot de overgave. We moeten nu ook met elkander de gevolgen dragen."

De dokter maakt zich boos. „Ben jij nu stapelgek!" schreeuwt hij. „Wil jij zoo ezelachtig wezen, om je als een schaap te melden bij de slachters? Tweeduizend van onze beste kerels hebben die bloedhonden gisteren afgemaakt. Vind jij dat nog niet mooi genoeg? Wil jij je hals aanbieden aan die hellekinderen! Kerel, als je in je kranke hersens haalt om dat te doen zal ik je bij je lurven uit hun klauwen sleuren."

Govert is door den uitval overrompeld. „Ik meende .... ik dacht .... dat is niet eerlijk," stottert hij.

„Niet eerlijk?" raast de dokter. „Zal ik je eens zeggen wat niet eerlijk is? Dat jij je kostelijke jonge leven aan dat schorremorrie geven zou. Dat zou een misdaad zijn, die ik je nooit vergaf. Ik niet, en de Prins ook niet. Moet jij je laten slachten? Vechten moet je. Vechten voor den Prins."

„De Prins ....," stamelt Govert, „de Prins .... Die heeft me niet meer noodig. Nu Haarlem is gevallen is alles afgeloopen."

„Waarachtig niet," valt de dokter fel uit. „Het is niet afgeloopen. Wij vechten door. Driedubbele wraak moet er genomen worden voor wat de Spanjaards vandaag met Haarlem doen. En jij moet daaraan meedoen."

„Maar ik ....," wil Govert tegenwerpen.

„Jij moet precies doen wat je dokter zegt. Vandaag nog in bed ; morgen een paar uur op ; overmorgen buiten om aan de lucht te wennen. En zoodra je beenen je weer dragen kunnen de stad uit om den Prins te helpen waar je hem helpen kunt .... Geen tegenspraak, ik ben je dokter. Ik hoop je weer te zien in Haarlem als de Prins hier binnen rijdt."

Govert wil wat zeggen, maar de dokter snijdt dat af. „Geen tijd om klaagzangen van jou aan te hooren. Verdraaid, je bent niet eens meer ziek en ik besteed aan jou omtrent een heelen morgen, terwijl de stumperds, die met zwarte pokken liggen, op me wachten. En heb het hart niet dat je iets anders doet dan ik je heb gezegd. Jij, deerne" — wendt hij zich tot Martha, „jij zorgt ervoor dat het precies gebeurt. En nu .... adieu !"

Met een sprong is hij de kamer uit en als een stormwind jaagt hij de trappen af.

Govert is verbluft. Martha in de wolken. Een looden last is van haar af gegleden. Ze had dien bulderenden dokter wel om den hals willen vliegen. Nu slaat zij haar armen om Govert heen en kust hem, kust hem .... „O, jongen, ik heb je uit het graf terug gekregen."

Zijn tegenwerpingen zoent ze onstuimig weg. „Rusten," zegt ze daarna, „slapen. Ik kom straks weer bij je". Ze gaat de kamer uit. Stil ligt hij in het kussen. Zwak is hij nog. Zijn hoofd bonst en zijn gedachten wervelen. Hij kan dit alles niet zoo snel verwerken. Met de gedachte aan den dood had hij zich reeds vertrouwd gemaakt. Met het leven had hij afgerekend. En nu .... hij wordt beter. En hij hoeft zijn hoofd niet op een blok te leggen. Geen strop zal samennijpen om zijn hals. Hij mag blijven leven. Werkelijk ? Is het geen trouwbreuk als hij zich niet meldt ? Hij *moet* blijven leven, zei de dokter. Derhalve mag het. Een kille hand had zich den avond van de samenkomst met Ripperda om zijn hart gelegd: de greep van den dood. Nu laat die beenige hand hem los. Het leven lokt hem weer. Hij is nog jong. Met Martha mag hij leven. En hij zal vechten voor den Prins.

Martha brengt soep. Met de Spanjaards is er voedsel in de stad gekomen. Dankbaar ziet ze dat hij er smakelijk van eet. „Kijk ereis hoe je opknapt. Met een dag of vier zijn we in Amsterdam !" Ze zegt het vroolijk, maar in haar stem trilt spanning. Govert heeft zich nog niet uitgelaten. Zij

weet niet of hij het fatale plan, waaraan hij gister zoo halsstarrig vast hield, reeds los gelaten heeft.

„Zou het kunnen?" vraagt hij. „Zou ik uit de stad weg kunnen komen? Weet jij een weg?"

Martha juicht van blijdschap. Govert *wil* ontvluchten. Over het hoe maakt zij zich niet bezorgd. „Laat dat maar aan mij over," zegt ze. „Eet jij maar goed en slaap maar lang. Zoodra jij weer kunt loopen kun je de stad uit ook. Daar zorg ik voor."

Drie dagen later wandelt een monnik door Haarlem. Het regent en daarom heeft hij de kap van zijn pij over zijn hoofd getrokken tot diep in het gelaat. Voor het overige trekt hij zich van den regen weinig aan. Hij wandelt langzaam. Door zijn vingers glijden de kralen van een rozenkrans. Zijn lippen prevelen. Al loopend is hij in gebed verzonken. Zoo merkt hij niet dat burgers giftig naar hem kijken. Tersluiks doen zij dat trouwens. Sinds het Spaansche leger in Haarlem binnenrukte, heeft een monnik geen openbare beleediging meer te dulden. Door de nieuwe overheid wordt hij geëerd en door het volk ontzien.

Hij wandelt naar de Amsterdamsche poort. De Spaansche schildwacht maakt ruimte met den eerbied, dien hij aan geestelijken gewend is te bewijzen.

Staag biddend wandelt de monnik den weg op, om te verdwijnen in een kleine boerderij op korten afstand van de poort. Daar blijft hij lang. De Spaansche schildwacht ziet hem niet weer verschijnen al staat hij ook nog twee uur bij de poort op post. Wel reden er twee ruiters uit. De eene was een jonge vrouw, dwars op een telganger gezeten; de andere een jonkman. In korten draf reden zij in de richting Amsterdam.

HOOFDSTUK IX

Popelend grijpt Govert den klopper van het Hooge Huys en met kracht slaat hij hem op de deur.

Achter de groenig-gele ruitjes van het raam van het comptoir zien Martha en hij het grijzend hoofd van Willem Govertsz, dat over den lessenaar gebogen was, zich opheffen. De hoornen bril gaat van den neus en grommend sloft hij naar het raam om te zien wie dat lawaai maakt. Maar dan verandert zijn gelaat. De booze rimpel bij den neus verdwijnt en inplaats daarvan plooien zeven rimpels van verbazing het hooge voorhoofd en lichten de oogen van verrassing. Hij rept zich naar de deur.

„Govert, jongen, leef jij ? Ben jij niet dood ? Zat je dan niet in Haarlem en hebben de Spanjaards daar niet alle mannen dood gemaakt ? Heeft zij" — hij wijst op Martha — „ je dan toch thuis gebracht ?"

Hij weet van vreugde amper wat hij zegt en zij staan nog met hun drieën in het voorhuis als moeder Geerte de trap afkomt, schreiend van blijdschap omdat ze een zoon uit den dood teruggekregen heeft.

In de vreugde van het weerzien is er geen gedachte aan beschuldiging of verwijt. Er is alleen maar blijdschap omdat een doodgewaande thuis gekomen is en dien avond wordt er feest gevierd in het Hooge Huys. Zij zitten aan den maaltijd, die vrouw Geerte en Neeltje in haast gereed gemaakt hebben en ze drinken wijn uit kruiken, die Willem Govertsz uit den diepsten schuilhoek van zijn kelder van onder een laag stof te voorschijn heeft gehaald.

Als Martha niet over Govert had gewaakt en gewaarschuwd dat hij rust moest hebben, omdat hij, nog niet op krachten na zijn ziekte, wit wegtrok van vermoeidheid na de reis en de emoties van den dag, dan zou het laat geworden zijn, want noch de ouders noch de broers en zusters raken uitgevraagd en uitgehoord over alles wat aan Martha en Govert in Haarlem overkomen is. Nu gaat hij op een tijdig uur ter rust.

Wanneer hij ligt komt zijn moeder bij zijn bed en dekt hem toe. Ze kust hem op het voorhoofd, zooals ze deed toen hij nog een kleine jongen was, en hij, vermoeider en meer aangedaan dan hij zelf erkennen wil, laat dat graag toe. Hij schurkt behaaglijk in de kussens en glimlacht als zijn moeder de dekens nog dieper bij zijn rug instopt en haar jongen even knuffelt. Men kan een man zijn, een goed soldaat, koelbloedig in het heetst gevaar, en er toch behoefte aan hebben een enkele maal een kind te zijn bij moeder.

De dagen na zijn thuiskomst neemt Govert het ervan. Hij geniet van de gezelligheid der ouderlijke woning. Het is een vreugde voor hem om door de eigen stad te gaan en arm in arm met Martha te wandelen door de weilanden en langs de weteringen of met haar te roeien op den Amstel. Bevrijd van al de spanningen der laatste maanden voelt hij zich zorgeloos en gelukkig. Over de toekomst denkt hij niet. En niemand herinnert hem aan plichten.

Na een dag of tien meent echter Willem Govertsz dat voor zijn zoon het oogenblik om het normale leven te hervatten aangebroken is.

„Je zult nu stevig moeten blokken, Govert, om je verloren tijd op het college in te halen."

Govert vindt het pijnlijk hierop te antwoorden. Zijn vader was zoo oprecht verheugd toen hij thuis kwam en rekent er stellig op dat hij hier blijven zal. En nu moet hij hem teleurstellen. „Ik had andere plannen, Vader," zegt hij.

Een flits van schrik ontwaart Govert in de oogen van zijn vader, een zenuwtrekking om zijn mond. „Welke?" vraagt hij.

„Ik ga den Prins weer dienen, Vader."

Govert ziet dat zijn vader bleek wordt. „M'n jongen, hoe kun je ons dit nu aandoen?" klaagt hij.

Deze smart doet Govert pijn. Hij vindt dit erger dan wanneer zijn vader boos geworden was. „Ik meen dat het mijn plicht is, Vader," zegt hij zacht.

„Zou het jouw plicht zijn," vraagt Willem Govertsz ernstig, „je jonge leven nog eens weer te wagen voor een totaal verloren zaak?"

Dit prikkelt Govert. „Die zaak is niet verloren, Vader. Haarlem viel, maar Holland niet."

„Het front is stuk," antwoordt zijn vader. „Don Frederik heeft de Geuzen uit elkaar gejaagd. Het Noorden en het

Zuiden heeft hij van elkaar gescheiden. Nu is de opstand uit."

„Dat zegt men hier in Amsterdam," brengt Govert er tegen in.

„Dat zegt men bij de Geuzen ook. Praat maar eens met de Waterlanders. Ik spreek ze soms als ik aan den overkant van het IJ wat boter en wat kaas haal, nu er in de stad geen zuivel is te krijgen. Felle Geuzen zijn die boeren. Van het voorjaar hadden ze veel praats. Haarlem hield immers stand. De opstand zou het winnen, meenden zij. Nadat de Geuzenvloot op het Haarlemmermeer verslagen was, hadden ze hun grooten mond verloren. Na den val van Haarlem is de moed er bij hen uit. Zij zijn ook tot het besef gekomen dat de opstand een hopelooze onderneming is geworden."

Govert blijft het antwoord schuldig. Heeft hij, en hebben al de officieren van het garnizoen niet net eender geredeneerd als zijn vader en de Waterlanders? Waren zij het er niet allen over eens, dat Haarlems val het lot van Holland zou bezegelen? De dokter sprak anders. Die zag Haarlem alweer heroverd door den Prins. Maar wat was die dokter? Een luchthart, die een zieke moed inpompen wou. Wellicht meende hij nauwelijks wat hij zei.

„Don Frederik trekt nu op naar Alkmaar," gaat zijn vader voort. „Dacht je dat Alkmaar het kon houden, nadat Haarlem is gevallen? Reken je dat ze er zelfs nog vechten? Ze zullen wijzer zijn, omdat ze weten wat hun dan te wachten staat. De poorten gaan open, zoodra de Spanjaards voor de stad verschijnen. Daarna gaat het in Hoorn en Enkhuizen precies eender. En dan stort de blokkade van de Watergeuzen in elkaar."

Govert heeft hier geen argumenten tegen. Het kleine Alkmaar zal niet kunnen en niet durven vechten, nadat het sterke Haarlem tevergeefs gestreden heeft. De Geuzen delven het onderspit.

„Maar er is nog hulp van buiten mogelijk," betoogt hij. „De Prins probeert Frankrijk te bewegen tot een bondgenootschap; hij heeft een zending naar Koningin Elisabeth van Engeland gezonden. De Protestantsche Duitsche vorsten zullen wellicht helpen."

Zijn vader lacht schamper. „De Duitsche vorsten hebben geen vinger uitgestoken, toen Oranje in '68 zijn veldtochten uit Duitschland ondernam. Zij roerden evenmin een lid, toen hier verleden jaar de opstand uitbrak. En denk je dat

Engeland en Frankrijk zich zullen verbinden aan een man, wiens zaak er zoo erbarmelijk voor staat ? Je gelooft het zelf niet, Govert."

Govert zwijgt. Zijn hoop is inderdaad niet groot.

Willem Govertsz voelt dat hij terrein wint. Hij spant een andere pijl. „Heb je op Moeder gelet, Govert ?" vraagt hij. „Heb je gezien, hoe grijs zij is geworden in de maanden dat je weg was ? Ze sliep vaak slecht. Dikwijls kon ze niet eten, omdat ze tobde over jou. Zou je haar nu weer verdriet aandoen ?"

Govert perst de lippen op elkaar. Daar is hetzelfde weer wat het hem in het begin van dit gesprek zoo moeilijk heeft gemaakt. De smart van zijn ouders. Hij heeft aan zijn moeder terdege goed gezien dat ze achteruitgegaan is. Hij ziet het aan zijn vader tevens. Die is ook vergrijsd en er zijn diepe voren gekomen bij den mond. Zijn beide ouders hebben veel verdriet gehad om hem. En hij zou hun nu weer verdriet aandoen ? „Ik zal er nog eens over denken, Vader," zegt hij opstaande.

„Best, m'n jongen," antwoordt die. Hij wil zijn zoon niet dwingen tot een overhaast besluit. Het is, gelooft hij, ook niet noodig. Het komt zoo wel goed.

Naast Martha zit Govert in de schuilkerk. Dit is de eerste keer dat hij in Amsterdam een kerkdienst van de ketters meemaakt. In Haarlem heeft hij wel Gereformeerde predikdiensten bijgewoond. Maar daar ging het heel anders toe dan hier. In de Sint Bavo kwam men er bijeen, een kerk, grootsch en statig als de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Al was dan het altaar opgeruimd en waren de beelden weggenomen, het fraaie koorhek en de kansel waren gebleven en de stem van den predikant klonk met gelijken nagalm door de gewelven als die van den pastoor bij het sermoen in Amsterdam. En de indruk van somberheid en kilheid, bij Govert, gewend aan flonkering en wierookgeur en koorzang, door de ontluistering van het kerkgebouw aanvankelijk gewekt, verdween onder het pakkend en bezielend woord van den gewezen monnik, die een vurige Geus geworden was, en in zijn predikatie Holland vergeleek bij Israël, dat door God nimmer werd verlaten, maar altijd, als het zich tot Hem bekeerde, uit nood en dood verlost.

Zoo was 't in Haarlem. En nu is hij hier. Op den zolder van een pakhuis ergens achter de Houttuinen. Door steegjes waar een vieze lucht hing, zijn Martha en hij hier heen gekomen. In het stikkedonker moesten ze langs vochtige en vuile wanden tasten, omdat zij geen lantaarn mee mochten dragen uit vrees dat de samenkomst ontdekt zou worden. Op lage, ruwe bankjes zonder leuning zitten de kerkgangers bij het sobere licht van enkele kaarsen en een paar olielampjes. De preekstoel is een grof getimmerte van verveloos hout. Voor iemand die altijd kerkte in een gothische kathedraal — een gebed van steen — schijnt het onmogelijk, dat God gediend kan worden in een pakhuis. En wat voor boodschap zal de predikant hier moeten brengen ? Zoo spreken als de dominee in Haarlem deed, is nu onmogelijk. Die heeft te veel gezegd, toen hij verklaarde dat God uit allen nood verlossen zou. Haarlem is niet verlost. En Holland wordt niet verlost. Govert is mee gegaan om Martha, om haar te geleiden in het duister en omdat zij graag wilde dat hij dezen dienst bijwonen zou. Zonder behoefte of verwachting evenwel, en thans wordt hij meer geërgerd dan gesticht. Ook door de preek.

De gewezen monnik in Haarlem was een vlot en vurig spreker, thuis in de Heilige Schriftuur en de homiletiek zeer wel verstaande. Het was een genot naar hem te luisteren. Hier is het een man uit het volk, die voorgaat, een schoenmaker, die hagepreeker is geworden. Hij heeft een grove en schreeuwerige stem, waarmee hij stamelend en stootend leest, en zijn preek is zeer verward. Govert verbaast zich over de aandacht van de anderen, over de gretigheid, waarmee zij luisteren. De smaak van deze menschen, van Martha ook, is blijkbaar anders dan de zijne.

Aan het einde wordt hij toch geboeid. De hagepreeker heeft het over benauwdheid en verdrukking, vervolging, honger, zwaard. Maar hij klaagt daar niet over. Haarlem noemt hij bij name en hij spreekt van de duizenden dooden in de stad, eerst door den strijd ; toen door de wreede wraak des vijands ; en na de overgave nog door de pest, die vreeselijk woedt in de bezochte stad. Maar hij spreekt over deze dingen, alsof het geen rampen, maar voorrechten zijn, waarvoor hij dankbaar is. Wat waren wij vóór de vervolging? vraagt hij aan zijn hoorders. Een oppervlakkig volk, dat zich alleen bekommerde

om een rustig leven, om welvaart en genot. En wat zijn wij geworden door vervolging en strijd, door Inquisitie en Bloedraad, en door de tyrannie van Alva en zijn Spaansche benden? Kinderen Gods! Vervolging en oorlog hebben als een louteringsvuur gewerkt. Er zijn afvalligen, die met een waskaars loopen en een kruis kussen. Er zijn bloeddorstigen onder ons, die dubbele wraak nemen voor het leed dat hun is aangedaan. Maar daarnaast zijn er Goddank velen, die geleerd hebben wat het is door veel verdrukkingen in te gaan in het Koninkrijk van God ....

De hagepreeker, die straks moeilijk sprak en verward was in zijn woorden, wordt nu vurig en zijn grof gelaat is als verklaard. Deze man lééft in hetgeen hij zegt. Hij roemt in zijn verdrukkingen. Hij zou juichen als hij naar de galg gebracht werd, zingen als de vlammen aan hem lekten. En als Govert op de hoorders let ontwaart hij bij hen dezelfde verrukking en een gelijke overgave. Zij zouden ook gelukkig zijn als ze martelingen moesten lijden.

Het wordt Govert wonderlijk te moede. Is dit volk ooit er toe te brengen om te bukken? Als het roemt in de verdrukking en den dood begroet als de overwinning? Daartegen woeden Inquisitie en Bloedraad tevergeefs. Hiertegen helpt het niet al zou Don Frederik na Haarlem twaalf steden nemen.

Bij kleine groepjes verlaten de menschen de schuilkerk, opdat geen argwaan wordt gewekt. In diepe duisternis zoeken Govert en Martha den weg door de smalle steegjes. „Geeft hij niet altijd moed?" vraagt zij hem, als ze in ruimer straten komen. „Ook als je denkt dat er geen uitkomst is?"

Govert erkent het. Hij was verslagen en besluiteloos. Na het gesprek met zijn vader wist hij niet wat te doen. Hij zag geen licht. Wanneer echter zoo iedere nederlaag een overwinning wordt, dan houdt men altijd goeden moed....

Maar als Govert dien nacht, wakker liggend in zijn bed, nadenkt over hetgeen hij heeft gehoord, dan is hij er toch niet mee klaar. Wat deze hagepreeker aanbeval was lijden, dulden, elke vervolging lijdzaam en met vreugde ondergaan in de hoop op een heerlijkheid, die eenmaal volgen zal. Tot het martelaarschap heeft hij opgeroepen, niet tot den strijd. Er zit eigenlijk dit in dat Don Frederik en Alva het zouden moeten winnen en de Bloedraad overal zijn gruwe-

lijk werk zou moeten doen. Hoe heviger de verdrukking wordt, des te sterker wordt het geloof. Een aansporing om dienst te nemen bij den Prins zat er volstrekt niet in zijn preek. Deze hagepreeker redeneerde heel anders dan zijn vader, maar zijn conclusies leiden in dezelfde richting. Als het goed is om te lijden en te dulden, waarom zal men dan strijden ? Als vervolging het geloof versterkt, waarom dan gevochten om het volk van die vervolging te verlossen ? Als het zoo staat, waarom zal hij dan verdriet doen aan zijn ouders ? Govert besluit om voorshands thuis te blijven.

Er is in Amsterdam iets veranderd sinds hij naar de Geuzen ging, merkt Govert. Vroeger sprak ieder vrij zijn meening uit, hetzij hij Spaansch- hetzij hij Geuschgezind was. Niemand maakte van zijn hart een moordkuil, en de rederijkers dorsten wel den draak te steken met Alva en de burgemeesters. Dat is nu over. De menschen steken als zij met elkander praten de koppen fluisterend bij elkaar en kijken daarbij schuw naar achter en op zij, alsof de muren ooren hadden. Achter het Spaansche leger aan zijn de Bloedraad en de Inquisitie in de stad gekomen. De burgemeesters, zich krachtig voelend nu de Spaansche wapens hen beschermen, treden daarbij strenger op dan ooit. De schout heeft overal agenten, die onvertogen woorden overbrieven. Er zijn reeds voorbeelden gesteld. Verbanning, geeseling, plaatsing in het spin- of rasphuis, in enkele gevallen zelfs de galg. Het heeft er echter alles van alsof de burgemeesters van den regen in den drop geraakt zijn. Wat niet openlijk wordt uitgesproken wordt des te feller in 't geheim gezegd. Met de stoute stukken van de rederijkers is het uit, doch pamfletten worden in menigte gedrukt en loopmaren gaan van hand tot hand. Ze bereiken ook de burgemeesters. Onbekenden laten ze fladderen in het stadhuis. Des morgens vindt de maerte van Joost Buyck ze onder de deur geschoven. De burgemeester wordt beurtelings wit en rood van ergernis en woede, wanneer hij ze leest. Want in deze loopmaren worden de Raad van Beroerten en de Inquisitie feller gehekeld dan de rederijkerskamers het ooit durfden doen. De landvoogd des Konings wordt er als een baarlijke duivel in afgebeeld. Tegen al wat Spaansch is en papistisch wordt gefulmineerd ; tot oproer en verzet wordt met de grootste scherpte opgezweept en de burgemeesters krijgen steek op

steek. Bitter vallen de pamfletten uit tegen het Amsterdamsche vlootvolk, dat voor den val van Haarlem aansprakelijk wordt gesteld, en harde woorden spreken zij aan het adres van de kooplieden, die de Spanjaards met hun leveranties geholpen hebben, toen zij voor Haarlem lagen, en hen blijven helpen, nu zij naar Alkmaar oprukken.

Govert krijgt de loopmaren in handen en zij doen hem goed. Er komt dus eindelijk roering onder de Amsterdammers. Er komt beweging tegen het Spaanschgezinde stadsbestuur. De burgers gaan inzien dat zij aan den verkeerden kant staan.

In de loopmaren staat nog meer. Govert leest de beschuldiging dat de burgemeesters en de kooplieden de eigen burgerij prijs geven aan den hongersnood. Het graan gaat naar de Spanjaards en er is geen brood voor het eigen volk. Dat komt van honger om.

„Is dat zoo ?" vraagt Govert aan zijn vader.

„Wel neen," ontkent die. „De prijzen zijn wat opgeloopen en sommige waren zijn wat schaarsch geworden. Maar honger .... die schotschriften leggen het er veel te dik op."

„Het koren moet toch opraken," meent Govert. „Al sinds een jaar geen schip meer in de haven. Als wat er was nu nog naar het Spaansche leger is gegaan, wat is er dan nog over voor de burgerij ?"

„Ben jij tekort gekomen ?" vraagt zijn vader.

Die vraag is zeer onlogisch. Het gaat er niet om of een wijnkoopman, die niet op geld behoeft te zien en als het noodig is een kruikje uit zijn kelder bij een Waterlandschen boer kan ruilen tegen tarwe of kaas of boter, voor zijn gezin niet meer het noodige verwerven kan. Het gaat er om of het gewone volk, de kleine burgerman, de werkman, geen gebrek lijdt. „Zij betalen het gelag," meent Govert.

„Praatjes," zegt de wijnkoopman geprikkeld. „Kletspraatjes van die loopmaren. Ik wou dat je die dingen niet in huis haalde. Als de spionnen van den schout ze bij je vinden ben je er gloeiend bij."

Govert is het met zijn vader zeer oneens. Die loopmaren zijn kostelijke lectuur. En over den toestand bij de kleine burgerij maakt hij zich ongerust.

Op een avond zitten de bewoners van het Hooge Huys te zamen in de kamer. Vrouw Geerte stopt kousen. Martha

breit. Enkele kinderen zijn aan hun schoolwerk. Govert en zijn vader spelen een partijtje schaak. Buiten is het rustig. Sinds er geen vreemd scheepsvolk en weinig krijgsvolk in de stad is, is het des avonds na het vallen van de duisternis steeds stil op straat.

Maar dezen avond wordt die stilte verbroken door gedruisch. Geloop als van een groote menigte, geschreeuw en getier van opgewonden volk klinkt in de Warmoesstraat.

Govert, nieuwsgierig, opent een der blinden.

„Sluit dat luik!" roept Willem Govertsz naar zijn zoon. Een verlicht raam in een donkere straat trekt de aandacht, en Willem Govertsz trekt niet graag de aandacht van het gepeupel. Govert doet het; achter het gesloten blind blijft hij luisterend staan. „Ze roepen: honger," zegt hij tot zijn vader.

„Het is rapaille," gromt die.

Het getier verzwakt; de troep trekt joelend verder. „Jij was aan zet," herinnert de vader zijn zoon, maar Govert is met zijn hoofd nog niet bij het spel.

„U zei dat er geen honger werd geleden," zegt hij. „Dit lijkt anders."

„Schreeuwers hebben geen nood," wil Willem Govertsz zichzelf en de anderen sussen. Maar hij is toch ook onrustig. Bij den tweeden zet verspeelt hij zijn koningin. En dan maken ze maar een eind aan het spel.

Govert staat op en knoopt zijn buis dicht.

„Wou je de deur uit?" vraagt zijn moeder.

„Eens kijken waar dat volk belandt."

„Wees voorzichtig!"

Govert lacht. „In Haarlem ging het heeter toe." Hij gaat naar buiten.

Naar de Kalverstraat is de opgewonden troep getrokken. Voor het huis van Otten, den grooten graankoopman, die zeer veel aan het Spaansche leger heeft geleverd, blijven de menschen staan. „Honger! Honger!" wordt er geschreeuwd. „Geef ons brood!"

En als de deur van het groote huis gesloten blijft, hanteeren zij het wapen, dat het volk van de Lastage bij opstootjes als deze doorgaans bij de hand heeft: een boegspriet van een schip. Zes mannen nemen het zware stootblok op en beuken er de rijkbewerkte deur van Ottens woning mee.

Tegen zulk rammen is de hechtste poort niet lang bestand.

Bij den tweeden stoot begint de deur te kraken; bij den vierden vliegen de splinters in het rond; bij den zevenden of achtsten bezwijken de scharnieren en valt de deur de gang in. En dan stormt de bende het huis van Otten binnen. Ze slaan de deuren van de kelders stuk. Flakkerende toortsen lichten bij. Daar ligt tarwe, kostelijke tarwe in groote hoopen. Tot aan de balken ligt ze opgetast. Vrouwen komen achter de mannen aan. Hier is overvloed van het allerbeste voedsel. Ze graaien in het graan om de zakken, die ze hebben meegebracht, te vullen. De mannen helpen haar. Ze grijpen de houten schoppen, die bij den hoop staan en scheppen de zakken van de vrouwen en haar schorten zoo vol dat ze bijkans scheuren. En de vrouwen schreien van geluk, omdat zij nu voedsel hebben voor haar kinderen, die thuis van honger schreien. Telkens nieuwe drommen komen in de kelders, steeds meer zakken worden volgeschept. Zouden zij niet mogen grijpen wat zij noodig hebben, maar wat hun wordt onthouden, omdat een koopman, die schatrijk wil worden, het voedsel, dat voor hen bestemd was, aan den vijand levert?

De kerels, die de deur van Ottens huis kapot geslagen hebben, vinden koren scheppen voor vrouwen echter spoedig veel te tam. Zij zijn als roofdieren, die bloed geroken hebben. Vernielen willen zij. Andere deuren breken ze open in het groote huis. Ze dringen de kamers, waarin de Ottens, bibberend en bevend vanwege het tumult in het huis, zich schuil gehouden hadden, binnen, en grijpen het huisraad aan. Stoelen smijten ze dwars door de ramen op de straat. Het volk daarbuiten brult bij het rinkelen van het glas en het kraken van het hout. Schilderijen, ruw van den wand gerukt, slaan ze in stukken. Kostbaar porcelein stort op de straat in gruizels. Bedden en kussens worden uit het raam gewerkt.

Het grauw beneden juicht en krijscht. Nu wordt het eerst recht goed. Feest wordt het. Maar bij een feest moet licht zijn. Meer licht dan een paar flakkerende flambouwen geven. Eén werpt een toorts in de uitgeworpen bedden. Het linnen brandt. Het dons vat vlam. De veeren uit de stukgeschroeide tijken dansen brandend in de lucht. Het hout der meubels knettert. Dit is vuurwerk. Een groot, wild vuurwerk is het. En telkens stort nieuw brandbaar materiaal in het vuur. Hoog slaan de vlammen op en wild vliegen de brandende veeren boven den gloed. Woest van vreugde gaat het volk dansen

om het vuur. Allen dansen, de mannen en de vrouwen. De laatsten het uitgelatenst. Hiervoor vergeten zij het koren, dat zij uit de kelders haalden. De volle zakken werpen zij terzijde. Haar schorten storten zij roekeloos weer leeg. Wat malen zij om koren, nu er gedanst kan worden bij zoo'n vuur !

„Rook het nest uit !" schreeuwt een kerel, en honderd anderen schreeuwen het hem aanstonds na : „Rook het nest van dien bloedzuiger uit !"

Ottens huis moet branden.

Brokken brandend huisraad worden door de uitgeslagen ramen weer in het huis geworpen. De vlammen lekken aanstonds aan behangsels en gordijnen. De kamer vliegt in brand. Het vuur giert door de gang, waar een sterke tocht door zuigt, nu alle deuren stuk geslagen zijn. Langs de trappen raast het naar omhoog. Dat er menschen in het huis zijn deert het grauw niet. De bloedzuiger met zijn gebroed mag voor hun part stikken in den rook en roosteren in de vlammen. Dat het koren, het kostelijke koren, waarom zij uitgetrokken zijn, nu allemaal verbrandt, kan hun niet schelen. Branden zal het nest van dezen rijken roover, branden !

Er knallen schoten in de Warmoesstraat. Hellebaarden lichten in den gloed der vlammen.

Met hoongelach beantwoordt het gepeupel dit geweld.

Willen de schout en zijn rakkers hen verjagen ? Laten ze maar opkomen ! De Bijltjes lusten hen. De kerels stroopen hun mouwen op en nemen knuppels in de knuisten.

Maar het zijn de schout niet met zijn handvol rakkers. De Spaansche bezetting is opgecommandeerd. Een volledig vendel valt hun op het lijf. Vier heibelmakers vallen door de schoten. Zestig pieken dringen op den woesten troep in. En de Spanjaards steken raak.

Het grauw stuift uit elkaar. Op slag is het verdwenen in de sloppen en stegen van de Oudezijde.

Het huis van Otten brandt echter als een fakkel. En er staat een straffe wind. Als niet onmiddellijk met kracht wordt ingegrepen zal de heele Kalverstraat in vlammen opgaan.

De brandklok klept; ze roept de brandweer op. Bij honderden kwijten zich de burgers van hun plicht. Van het Rokin af tot boven in de huizen weerszijds van het brandend pand vormt zich een lange keten leeren emmers, die van hand in hand gaan en in de vlammen worden leeggestort. Maar wat

doet men met emmers water tegen een vuurzee, krachtig gevoed door het graan, dat fel brandt in de kelders, en aangewakkerd door den wind?

Het huis van Otten brandt tot den grond toe af. De naastligger onder den wind gaat eveneens plat. In het derde huis vreet het vuur nog voort. Pas bij het vierde weet men het te stuiten.

Otten heeft zich met vrouw en kinderen gered over de daken. Maar als zij na de doorgestane angsten tot zichzelven komen, missen zij een van de maertes. Die moet door de vlammen zijn overrompeld en verbrand.

Den anderen dag worden zes brandstichters op den Dam voor het stadhuis gegeeseld en daarna in het blok gezet, zóó dat hun hoofden onafwendbaar zijn gericht naar de galg in het midden van het plein, waaraan het lijk hangt van den man, die het eerst geroepen heeft dat het nest van Otten uitgerookt moest worden.

Zoo oefenen schout en schepenen gerechtigheid en wraak. En Don Frederik eischt onverminderd koren voor zijn troepen. De bakkers slaan opnieuw hun prijzen op. De kinderen in de Lastage schreien nog harder van den honger.

Rondom Amsterdam liggen weiden, doorsneden van slooten en doorkruist met smalle wegen, die slechts zelden goed begaanbaar zijn. In het voorjaar en den herfst zijn deze wegen doorgaans modderpoelen; des winters, als de diepe wagensporen hard bevroren zijn, staan ze vol hooge ribbels, waar men zijn enkels over breekt; en in den zomer doen een wagen en een paard het mulle stof opdwarrelen. Alleen het smalle voetpad, vlak aan den slootrand is dan redelijk begaanbaar, en daarop wandelen Govert en Martha. Dit is hun vaste wandeling als hij een middag vrij heeft van het college en zij haar werk in huis mag laten rusten. Hier is ruimte, licht en stilte, en zit het rustig in de schaduw van een wilg met het uitzicht op een boerderijtje, op welks erf een geit mekkert en ganzen snateren, terwijl men in de verte de molens en de torens van de stad ziet. Op zulk een middag vergeet Govert alle colleges en dictaten, vergeet hij ook de zorgen van den tijd: den val van Haarlem; de bedreiging van Alkmaar en de Watersteden; de hulp, die Amsterdam alweer den vijand

bieden zal, ondanks den honger in de stad. En ook zijn eigen voornemen om voor den Prins te vechten vergeet hij. Hier is de wereld voor Martha en hem alleen. Hij zoent haar roode wangen en haar blanken hals en ademt diep den frisschen geur in van haar jonge lijf. Wat is er heerlijkers voor een jong mensch dan dit : te rusten in het malsche gras, met boven zich een hoogen hemel, waarlangs de witte wolken zeilen, en waarin leeuweriken zingen, met om zich heen den bloeienden polder met het bonte vee, in het gras vlakbij het gesjirp van kleine krekels, en in je armen het meisje, dat je liefhebt, haar roode lippen aan je mond en haar blauwe oogen zoo dicht bij, dat je er de heele wereld in weerspiegeld ziet. Waarom heeft hij zich bedroefd, geërgerd, boos gemaakt ? Hij heeft Martha. Wat komt het er dan op aan, of daar met moord en brand de vijand rondom zwermt, en of de eigen stad uit winzucht, angst of naijver den vreemden dwingeland helpt om de steden, die zich vrij gevochten hebben, weer onder het juk te brengen ! Waarom zou hij zijn leven verzuren en de verhouding thuis verbitteren ? Waarom zou hij zijn ouders verdriet aandoen ? Laat hij zich voortaan enkel moeien met zijn studie en laat hij er voor zorgen dat hij dikwijls tijd vindt met Martha de poort uit te wandelen, om onder een open hemel en in den vrede van den polder te genieten van dit simpele geluk, dat God aan menschen in tijden van oorlog zoowel als in een tijd van vrede geeft : elkander te bezitten. Op dezen middag rust Martha met gesloten oogen aan zijn borst. Haar boezem rijst en daalt in het nauwe keurs ; haar blonde haar glanst goudig in de zon ; onder haar blanken hals klopt zacht het bloed.

Ze weten van geen heengaan. Een boer, die straks met leege emmers langs gegaan is, komt terug, gebogen onder het juk en in de groote houten emmers schuimt de melk. In het voorbijgaan knipoogt hij naar het jonge paar, zooals hij straks ook al gedaan heeft. Hij gunt den jongelui hun vrijerij. De zon gaat dalen. Haar witte schijn wordt ros. Gouden glanzen hecht zij aan Martha's haren. Hun liefde doet hen al evenzeer den tijd vergeten als de wereld.

Maar eindelijk richt Martha zich op, schikt haar los gegane haren onder haar mutsje, strikt de keelbanden weer vast, en slaat de pluisters van haar rok.

Gearmd gaan zij langs het smalle, vastgetreden voetpad

naar de Sint Anthonispoort. Bij het naderen der Lastage is het met de stilte uit. Op de werven wordt gehamerd en gehakt. Zagen grommen ; hamers tikken op de koperen platen, waarmee de scheepshuiden worden overtrokken. Op elke helling groeit een schip en nieuwe schepen liggen in het water voor de werf. Tot in den laten zomeravond wordt er hard gewerkt.

Goverts gouden stemming krijgt een harden deuk. Straks, in het gras en bij de wilgen, toen hij Martha in zijn armen hield, was de wereld ver en stond de hemel open. Toen dacht hij dat hij zich wel uit die wereld los kon maken. Maar nu hij hier langs de Lastage loopt, weet hij dat hij toch midden in het leven van zijn tijd staat en dat Amsterdam vol is van dingen, die hevige ergernis bezorgen aan een Geus. Deze schepen, die met zooveel haast getimmerd worden, zijn voor een vloot, die de Geuzen moet bevechten op de Zuiderzee. Na den slag op het Haarlemmermeer zullen nu de Noordelijke Watergeuzen door Amsterdam verpletterd worden. De eerste stad van Holland spant hevig samen met de Spanjaards om het vrije Holland weer onder het juk te brengen.

Bij de poort staan ruiters en karossen. Pralende Spaansche officieren zijn er en al de leden van de vroedschap in deftige ambtskleedij. Muziek staat opgesteld en vlaggen wapperen op het poortgebouw. Op een vraag van Govert, waar al die praal toe dient hoort hij dat het voor Alva is. Vanmiddag is een renbode in de stad gekomen met de boodschap dat de landvoogd hedenavond nog in Amsterdam zou komen.

Ginds nadert reeds zijn statierijtuig, bespannen met acht paarden en door een schitterenden ruiterstoet omstuwd. Hij wordt met diepen eerbied door het stadsbestuur ontvangen en juichend door het volk begroet.

Govert brandt van ergernis. Hij is vergramd op Alva en op de Spanjaards, die hun Haarlemsche overwinning vieren, maar meer nog op zijn eigen stadgenooten. Toen Don Frederik in December langs dezen zelfden weg de stad introk was de burgerij koel en waren de burgemeesters zelfs gereserveerd, omdat hun stedelijke trots geschonden werd door de bezetting. Vandaag zit Joost Buyck stralend van voldoening en van trots in de landvoogdelijke karos naast Alva en de burgerij juicht. Amsterdammers jubelen voor den tyran, wiens handen kleven van het bloed van Nederlanders !

Alva spreidt veel meer praal ten toon dan Don Frederik

in den afgeloopen winter heeft gedaan. Die kwam om te strijden. Deze viert de overwinning. Het stadsbestuur ontvangt hem met den luister, die een overwinnaar voegt. Tijdens den rijtoer van de poort naar den Dam luiden al de klokken van de stad, en voor het stadhuis branden in den vallenden schemer toortsen en flambouwen met rossen schijn. Het huis van Sijbrant Occo staat voor Alva open, zooals het destijds voor Don Frederik open stond. Het feestmaal is alleen nog rijker en de versiering van de eetzaal in het Paradijs nog overdadiger dan toen. Amsterdam fêteert den landvoogd ter gelegenheid van de groote Haarlemsche overwinning, en Alva, anders altijd stuursch en streng, is opgewekt en toont zich vriendelijk jegens Amsterdam, hetwelk hij prijst vanwege het aandeel dat de stad door de prestaties van zijn vloot en de voorziening van het leger in deze overwinning heeft gehad. Dit alles grijpt Govert zoo aan dat zijn tred loom wordt en zijn schouders inzakken. De kus, dien hij aan Martha bij het afscheid geeft, is flauw. Met looden schoenen loopt hij naar de ouderlijke woning, vergramd op ieder, het meest verbitterd op zichzelf.

Hij had vrede gevonden met zijn besluit om thuis te blijven en zijn studies voort te zetten. Aan Martha en zichzelf had hij voorgepraat dat de hagepreeker het zoo ook bedoelde. Lijden, dulden, vervolgingen en beproevingen verdragen .... Als God besloten had dat Holland ondergaan moest dan zou Zijn Koninkrijk toch komen. En op een middag als heden had hij dat Koninkrijk en Holland en alles op aarde en in den hemel vergeten voor het geluk van jonge aardsche liefde ....

Zijn rust is verscheurd en zijn geweten klaagt hem aan. Alva rijdt hier als overwinnaar en de Amsterdammers jubelen alsof zij mede overwinnaars zijn. In het Paradijs wordt feestgevierd vanwege het bloedbad dat in Haarlem aangericht is, het bloedbad, waarin hij feitelijk ook begrepen was. Verraad is het jegens zijn vermoorde makkers dat hij hier loopt, en dat hij Amsterdammer is, een burger van de stad, die samen met de Spanjaards den Prins bevecht. Alleen wanneer hij opnieuw zijn leven had op het spel gezet voor de vaderlandsche zaak, zou hij gerechtigd zijn geweest gebruik te maken van de mogelijkheid, die hem geboden werd om het bloedbad te ontkomen. Maar hij deed dit niet. Hij bleef terzijde staan, terwijl de Prins en de Geuzen wanhopig vochten, en straks

nog zwaarder zullen moeten vechten, wanneer de operaties, die Alva samen met Bossu hier zal beramen, worden ondernomen. Hij moet nòg gaan ....

Maar dan cirkelen Goverts gedachten weer in dezelfde richting als zoo dikwijls deze weken. De strijd is immers hopeloos. Alkmaar wordt, indien het zijn poorten niet vrijwillig opent, onder den voet geloopen. De vloot der Geuzen, indien zij het gevecht nog durft opnemen nadat hun makkers door de Amsterdammers zijn vernietigd, zal verslagen worden. Reddeloos is de positie van den Prins en van zijn Geuzen. Waarom zou hij zijn jonge leven daarvoor geven?

Wanneer hij op de stoep van het Hooge Huys wacht op het openen van de deur wordt hem een brief in de hand gedrukt. De man, die hem het stuk bezorgt, geeft er een knipoog bij. Govert bevroedt wat het is. Een loopmare natuurlijk. Tot dusver was hij fel op die geschriften. Op dit moment staat hij er onverschillig tegenover. Wat baat opruierij als opstand toch geen perspectief biedt?

In huis vouwt hij het pamflet toch open. En aanstonds is hij verdiept in de lectuur. Er komt geen spottend plooitje bij zijn lippen, zooals zoo dikwijls bij een raken zet in zoo'n pamflet. Ernstig leest hij en na het lezen blijft hij peinzend zitten met de mare in zijn hand. Hij hoort niet dat zijn moeder roept voor het avondeten.

Pas als ze voor den tweeden keer hem dringend vraagt: „Govert, kom je eten?" staat hij op en komt bij tafel, maar hij is zeer verstrooid en onder het eten kijkt hij nog telkens in het pamflet dat hij naast zijn bord op tafel heeft gelegd en waar hij de oogen haast niet uit kan houden.

„Je moest die dingen wegdoen, Govert," maant zijn vader. „Nu vooral, nu Alva er is, en er vast veel spionnen met hem meegekomen zijn, kun je niet te voorzichtig wezen."

Govert geeft er weinig antwoord op. Hij is te zeer verdiept in hetgeen hij heeft gelezen dan dat de vermaning, die hij al zoo dikwijls heeft gehoord, goed tot hem doordringt.

„Je moet ze wegdoen, Govert," gaat de vader op zijn thema voort. „Die schotschriften...."

„Dit is geen schotschrift, Vader," brengt Govert er met plotselinge attentie tegen in. „Dit is heel wat anders."

„Zal wel," meesmuilt Willem Govertsz. Hij kent geen loopmare, die niet tevens een venijnig schotschrift is.

„Het is een brief van den Prins."

„Nog gevaarlijker," meent zijn vader, „weg er mee."

Doch na het eten neemt Govert den brief weer ter hand, en leest en herleest hem.

Het is een antwoord van Prins Willem op een brief van Waterlanders, dien Govert in precies dezelfde bewoordingen aan den Prins had kunnen schrijven: Laat ons nu den vrede zoeken en terugkeeren tot de gehoorzaamheid des konings, want nadat Haarlem is gevallen is er geen uitkomst meer, tenzij Uwe Genade een verbond gemaakt heeft met eenig machtig vorst.

Daarop antwoordde Oranje: „Zoo het God almachtig beliefd heeft van der Stede van Haarlem naar zijn goddelijken wil te disponeeren .... is daarom de sterke hand Gods eenigszins verkort? .... Gij schrijft ons dat men u zou laten weten of wij ook met eenigen grooten, machtigen Potentaat in vast verbond staan; waarop wij niet laten willen u voor antwoord te geven dat, aleer wij ooit deze zaak en de beschermenis der Christenen en andere verdrukten in dezen lande aangevangen hebben, wij met den alleroppersten Potentaat der Potentaten alzulken vasten verbond hebben gemaakt dat wij geheel verzekerd zijn dat wij, en alle degenen die daarop vastelijk betrouwen, door Zijne geweldige en machtige hand ten leste nog ontzet zullen worden, spijt alle Zijne en onze vijanden; zonder dat wij middelertijd eenige andere middelen, die ons de Heer der heerscharen toegeschikt heeft, hebben of alsnog willen laten voorbijgaan."

Dit houdt Govert den geheelen avond bezig. De Prins heeft dus geen aardsche bondgenooten. Engeland, noch Frankrijk, noch de Duitsche vorsten zullen helpen. De arme Prins staat met zijn handvol Geuzen alleen tegenover het Spaansche wereldrijk. En toch zijn de moed en het vertrouwen bij hem na Haarlem ongebroken. Hij gelooft dat *God* in den strijd tegen onderdrukking en geloofsvervolging uitkomst geven zal. Met den alleroppersten Potentaat der Potentaten heeft hij een vast verbond gemaakt. En wat is Koning Philips met al zijn macht in vergelijking bij den Heer, die alle ding regeert?

Nogmaals bestormt de twijfel Govert. De Prins staat op hetzelfde standpunt als de hagepreeker. Omdat hij in de wereld alles heeft verloren trekt hij een wissel op de eeuwigheid. Hij wil ook lijden, dulden en den strijd aan bovenaardsche

machten overlaten. Nog eens leest hij den brief. Den laatsten regel spelt hij: „.... zonder dat wij middelertijd eenige andere middelen, die ons de Heer der heirscharen toegeschikt heeft, hebben of alsnog willen laten voorbijgaan."

De Prins vertrouwt op God, maar daarom legt hij niet de handen in den schoot. Geen middel, dat de zaak der vrijheid dienen kan, laat hij voorbijgaan.

In de laatste woorden van 's Prinsen brief ligt Goverts plicht klaar uitgestippeld. Geen middel, dat de zaak der vrijheid dienen kan, mag hij verwaarloozen. Hij moet dienst nemen bij de Geuzen.

Het eind van wikken en van wegen, van aarzeling en tweestrijd is dat hij besluit te gaan.

HOOFDSTUK X

Midden in den nacht wordt er ruw op de deur van het Hooge Huys geklopt. Willem Govertsz springt verschrikt het bed uit, schuift een raam op en steekt zijn hoofd naar buiten. „Wat is dat daar?"

„Open de deur, en vlug wat!" klinkt een stem.

Voor Willem Govertsz naar beneden gaat rept hij zich naar de kamer van zijn zoon. „Govert," waarschuwt hij. „Daar zijn de rakkers van den schout. Het is vast om jou te doen."

Die heeft het al gehoord en best begrepen. Hij is reeds half gekleed. Eer zijn vader de voordeur opent is hij een dakraam uitgeklommen. Voorzichtig loopt hij door de goot, en hurkt neer in de schaduw van een schoorsteen.

Te vlug en te voorzichtig is hij niet geweest. Er klinken zware en snelle stappen op de trappen. Rauwe stemmen rumoeren in het huis. Ze komen dichterbij. Govert hoort mannen op den zolder. Zijn vaders stem verneemt hij, maar hij kan hem niet verstaan. Een vreemde stem is luider. „Praatjes," zegt die. „Hij is wel thuis. Vanavond is hij nog gezien."

„Een leeg en warm bed gevonden," roept daarna iemand anders.

„Aha! En waarom is dat dakraam open?"

„Voor de warmte natuurlijk," geeft de koopman antwoord.

Maar daarmee bedwingt hij het gevaar niet. „Zoek op het dak!" klinkt een bevel.

Govert hoort een man het raam uitklimmen en langs de pannen glijden. Zijn stappen naderen in de goot.

De toestand van den vluchteling wordt penibel. Hij maakt zich klein in de schaduw van den schoorsteen. De schreden zijn vlak bij. Goverts hart slaat in zijn keel. Zal hij den man aangrijpen en naar beneden stooten? Vlak bij hem houden evenwel de stappen stil, en daarna keeren ze terug. Govert herademt.

„Niets te zien!" hoort hij den man zeggen, en daarna

glijden schoenen langs de pannen en is er het geluid van een sprong op den zolder. Verruimd richt Govert zich uit zijn al te ongemakkelijke houding op. Doch dan staat zijn bloed stil. „Kijk, een groote bruine rafel," hoort hij uitroepen. Govert herinnert zich een krak, toen hij zich door het dakraam wrong.

„Gister is mijn knecht er uit geweest om de goten schoon te maken," zegt Willem Govertsz in een poging om zijn zoon te redden.

„Dan heeft die knecht het deksels slecht gedaan ; ik baggerde in het vuil," valt de man in, die door de goot geloopen heeft.

Met een lantaarn in de hand komt de man voor de tweede maal in Goverts richting. Zijn licht schijnt op de dakpannen. Het komt al nader. En Govert voelt dat hij thans niet den dans ontspringen zal. Weer dringt de vraag zich aan hem op of hij zal vechten. Als deze man zijn eenige belager was zou hij het stellig doen. Maar er zijn er meer. Vast drie of vier en ze kunnen net zooveel versterking laten komen als ze willen. Als het licht op hem valt biedt hij geen tegenweer, en op bevel van den rakker van den schout klimt hij het dakraam in.

Moeder Geerte probeert vergeefs de mannen te verbidden. Neeltje staat op haar bloote voeten sidderend bij de trap. De kinderen steken hun ragebollen om den hoek van hun slaapkamerdeur en zien met ontzetting dat hun broer wordt weggeleid. Govert troost hen : „Maak jullie je niet ongerust. Ik ben morgen weer terug."

Een half uur later wordt een zware celdeur achter Goverts rug gegrendeld. Door tralies boven in de deur speelt nog een oogenblik de zwakke schijn van een lantaarn, die de rakkers bij zich droegen. Daarna wordt het volslagen donker. Al tastend vindt hij in de duisternis een brits.

Den anderen dag wordt Govert uit zijn cel gehaald om bij den schout een kort verhoor te ondergaan, en daar hoort hij om welke reden hij gegrepen is. Openlijk heeft hij zich geschaard aan de zijde der rebellen. Met de wapens in de vuist is hij tegen den Koning opgestaan. In afwachting van de behandeling van zijn zaak door den Raad van Beroerten moet hij gevangen blijven.

Govert verbleekt, als hij dat hoort. Bemoeit de Bloedraad zich met zijn geval ? Aan diens klauwen ontkomen weinigen. „Ik ben rustig aan mijn studie," poogt hij zich te

verweren. „Het is een schande een vrij burger van zijn bed te lichten."

„Ik zou maar zwijgen," raadt de schout. „Als de Spaansche agenten er achter komen dat ge behoord hebt tot het garnizoen van Haarlem, nog wel als vaandrig, en dat ge alleen bij toeval zijt ontsnapt aan de executie, dan gaat uw hoofd er aanstonds af."

Govert zwijgt, verbluft omdat men alles omtrent hem zoo nauwkeurig weet. En daarna wordt hij naar zijn cel teruggeleid.

Een benauwd kot is het, slechts enkele meters in het vierkant, waarin licht en lucht uitsluitend toegang hebben door de tralies in de deur, en waarin geen geluid van buiten doordringt. Naast de brits en het gemak is er zeer weinig ruimte over.

Traag kruipen de uren in de cel voorbij. Des morgens komt een brommerige bewaker een homp brood en een kruik water brengen en den emmer halen van het gemak. En daarna is er niets, dat de verveling en de stilte breekt den heelen langen dag. Geen boek heeft Govert om te lezen, gesteld dat hij zou kunnen lezen bij het schaarsche licht; niet het geringste werk is er, waar hij zijn handen aan kan slaan. Om aan verstijving en versuffing te ontkomen loopt hij dikwijls heen en weer. Maar dit loopen is om gek te worden als men telkens na drie passen tegen een blinden muur en na drie andere passen tegen een gesloten deur stoot. Hij laat zich vallen op de brits en blijft daar zitten met de handen onder het hoofd, en denkt en denkt in een al nauwer cirkel, totdat zijn denken vastloopt. Geen klok kan hij hooren en nooit kan hij de zon zien. Alleen aan het verflauwen van den zwakken schemer, die overdag tot in zijn cel doordringt, merkt hij dat het avond wordt, en aan het doorbreken van een nieuwen grauwen schemer na lange uren van volslagen duisternis dat een andere dag is aangebroken. De nacht is even eindeloos als de dag; nog erger is hij door te komen. Overdag hoort hij tenminste nog een enkele maal den sloffenden stap van den bewaker, het knarsen van een slot en het rammelen van grendels, en somtijds schreden in een nevencel, even rusteloos op en neer gaand als de zijne, van deur naar muur en van muur naar deur. Ook wordt hij overdag soms afgeleid door een spin, die haar web weeft voor de tralies van zijn cel en door een

pissebed, die langs den wand kruipt. Doch 's nachts is er niets dan dikke duisternis en een zware, tastbare stilte. Klaar wakker ligt hij uren lang en glashelder zijn zijn gedachten. Hij stelt zich voor hoe hij den tijd hier door zal moeten komen. Zijn gevangenschap kan weken en maanden, misschien ook jaren duren. De Bloedraad is één brok willekeur, die sommige zaken in grenzenlooze overhaasting afdoet en andere maar liggen laat. Jaren in deze cel .... hoe moet dat zijn als één dag en één nacht hier reeds zoo eindeloos duren? Dit is een schrikbeeld, dat aangroeit tot een obsessie en hem al sterker aangrijpt. Het zweet breekt hem uit, terwijl hij gelijktijdig rilt van de kou, die heerscht in het vochtige kot, waar hij zonder dek op de harde brits ligt. Vroeger dacht hij dat gevangenisstraf niet veel om het lijf had: een lui leventje op kosten van de stad, niet te vergelijken bij blok of rad of geeseling. Nu hij ze zelf moet ondergaan vindt hij het een kwellende en verfijnde marteling, veel erger dan de felle pijn van de tortuur, die snel voorbij gaat.

Een dier kan wennen aan de opsluiting in een hok, een mensch alleen wanneer hij eerst een dier wordt. Mettertijd wordt Govert suf. Hij heeft geen lust meer om zich uit te rekken en te vertreden. Moe voelt hij zich en zwak. Hij dommelt veel en in den slaap verglijdt de tijd. Hij begint wat op een dier te lijken. Slapen en eten is het eenige, waar hij zich om bekommert. 's Morgens wordt hij wakker van den sloffenden stap van den bewaker. Hij staat op wanneer er luikjes geopend worden en weer dicht geklapt. Bij de deur staat hij op wacht als de bewaker nadert en zoodra zijn luikje opengaat grist hij hem het brood uit de handen en zet hij er zijn tanden in. Zoo doet een hongerige hond ook. Dit dierlijke eten, slapen en suffen biedt de eenige mogelijkheid om het uit te houden in gevangenschap. In zijn heldere uren heeft Govert het het moeilijkst. Dan plagen hem de gedachten aan zijn ouders, aan Martha, aan het lot van het land. Van zijn ouders en zijn meisje heeft hij niets vernomen sinds hij in dit kot gestopt is. Zouden zij weten waar hij is? Weten zij dat hij nog leeft? Hun onrust, het verdriet van Martha en zijn moeder over hem pijnigt hem in zulke uren meer dan zijn eigen lot. En hoe staat het met den oorlog? Hij heeft er den bewaker naar gevraagd, maar die deed alsof hij lucht was. Heeft Don Frederik Alkmaar reeds veroverd? Is hij wel-

licht reeds naar Hoorn en Enkhuizen opgerukt? En heeft de Amsterdamsche vloot al slag geleverd met de Geuzen op de Zuiderzee? Govert denkt aan den brief van den Prins, dien hij las den avond voor hij gevangen werd genomen. Toen heeft die brief hem bemoedigd en gesterkt en een besluit doen vatten. Hij wilde zich melden bij de Geuzen. Thans maakt de boodschap van den Prins hem bitter.

Een verbond met den Potentaat der Potentaten!.... IJdele woorden, die de Prins van Gereformeerde dominees geleerd heeft. Met dat verbond heeft hij al zijn veldtochten verloren, is Haarlem gevallen, wordt thans Holland onderworpen. De oorlog eindigt met de nederlaag der Geuzen, ondanks het heilige verbond. En het lijden van het Nederlandsche volk wordt er veelvoudig door verzwaard. Bloedraad en Inquisitie zullen tienmaal erger woeden dan zij deden voor den opstand. Er zijn al tienduizenden geslacht in de opgestane steden, die weer in de handen van de Spanjaards zijn gevallen. Andere tienduizenden zullen volgen, door het zwaard, aan de galg, op den brandstapel. Maar zoo wil men het immers, denkt Govert schamper. Zoo vindt men het juist goed. De hagepreeker krijgt nu heelemaal zijn zin. Vervolging en verdrukking zijn heilzaam voor de kerk. Maar of de stumperds, die het hoofd op het blok leggen, of den strop om den nek voelen, of jammeren in de vlammen van den mutserd, er ook zoo over denken als die fanaticus?.... Bij Govert werkt de ellende, die hij ondervindt, vlak andersom. Hij verfoeit op het oogenblik den geheelen opstand, en hij vervloekt de ketterij, die van den opstand de oorzaak is. Hij verwenscht het oogenblik, waarop hij zich met de Geuzen ingelaten heeft, en hij noemt zichzelf een dwaas en gek. En als hij zoover is gaan zijn gedachten dwarrelen en trekt een sluier voor zijn geest.

De dagen kruipen voorbij. Licht volgt op donker, donker op licht. Door de eentonigheid en de versuffing is Govert den tel der dagen kwijt geraakt. Hij weet niet meer of het een door de weeksche dag of Zondag is. Amper heeft hij er notie van hoever het jaar gevorderd is. Het was Augustus toen hij opgesloten werd. September moet reeds zijn voorbijgegaan. Het moet October wezen. Hij merkt het ook hieraan dat het koeler wordt; de nachten op de brits zijn bitter koud. In zijn heldere uren klemt telkens weer de vraag hoever de Spanjaards nu gevorderd zullen zijn. De veldtocht in

het Noorden is wellicht reeds voltooid met de volledige onderwerping van de opgestane steden. Don Frederik zal zijn troepen nu naar het Zuiden dirigeeren, terwijl andere Spaansche legers uit Vlaanderen oprukken. Zoo worden de laatste stellingen der Geuzen in Leiden, Delft en Gouda in elkaar gedrukt. Doch meestentijds zit hij stompzinnig op zijn brits. Hij suft of slaapt, behalve als de bewaker komt met brood. Dan staat hij bij zijn luikje en krabt tegen de deur, zooals een hond doet, die op eten wacht, en als het brood voor het luikje komt, grijpt hij er naar en eet. Voor enkele uren is de honger, die altijd in hem knaagt, dan weer gestild. En dan gaat hij weer slapen of knipt hij vlooien en zoekt luizen, want het ongedierte woekert onder zijn vuile kleeren en op zijn ongewasschen hoofd ....

Govert wordt wakker uit een zwaren slaap. Een vreemd gerucht heeft hem gewekt. Luide stemmen hoort hij in de verte.

Het is stikduister. Rumoer bij nacht. Dit heeft hij tijdens zijn gevangenschap nog niet beleefd. Des nachts slaapt de bewaker en is het altijd doodelijk stil in de gevangenis. De stemmen komen nader. Hij hoort voetstappen op de trappen en er komt licht. Niet het zwakke lichtje uit de lantaarn van den cipier ; een rosse en flakkerende gloed van toortsen en flambouwen schijnt door de tralies. Is dit de wacht, die een gevangene brengt of haalt ? Een, die terechtgesteld moet worden, soms ? Komt men om hem ? Maar de mannen van de wacht maken niet zoo'n rumoer en schreeuwen niet zoo wild dooreen als dezen. Dit is een menigte, het is opgewonden volk, dat in de gevangenis is doorgedrongen.

Govert kan niet vatten wat er aan de hand is.

Grendels knarsen. Een deur zwaait open. „Je bent vrij !" hoort Govert roepen naar den opgeslotene in die cel. Die gevangene wordt uit het kot gehaald. Weer knarsen grendels en zwaait een celdeur open. En weer wordt er geroepen : „Je bent vrij !" De eene na den anderen gevangene wordt bevrijd. Een wilde vreugde springt in Govert los.

Een slot wil niet draaien ; men kan geen sleutel vinden, die er op past. Een bijl slaat hard en fel in de paneelen. Zeer spoedig splijt de zware deur en stort zij krakend in. Het moeten sterke en gewende handen zijn, die deze bijl hanteeren.

En dan slaat Goverts vreugde stuk even plotseling als ze is opgerezen. Hij weet al wat voor menschen in de gevangenis gedrongen zijn. Hij hoort het aan hun grove en platte taal. Het zijn de Bijltjes, het volk uit de Lastage, dezelfden, die onlangs het huis van Otten plunderden. Een hongeroproer is weer uitgebroken in de stad en ditmaal heeft het wijder om zich heen gegrepen dan tevoren. Het grauw is meester van de stad geworden ; het heeft de wacht van de gevangenis verjaagd en het bevrijdt nu zijn kornuiten : de kerels, die zijn opgesloten na de plundering bij Otten en andere lieden van hun slag. Een zoon van het Hooge Huys zullen zij niet bevrijden. Dien rekenen ze te hooren bij de uitzuigers, die goud verdienen aan de Spanjaards en hen laten hongeren. Hem slaan ze liever dood.

In Goverts deur slaat nu de bijl. De paneelen kraken, de splinters vliegen door de cel. Terwijl de scherpe bijl in sterke handen de deur snel sloopt ontwaakt een nieuwe hoop in Goverts hart. Hij heeft een baard van vele weken. Zijn kleeren zijn vervuild. Hij heeft niets van een koopmanszoon. Als een landlooper en bedelaar ziet hij er uit. Wellicht ziet het grauw hem aan voor een van hen.

Wanneer de deur aan brokken vliegt, stapt Govert uit de cel. Met gejuich wordt hij begroet. Zijn oogen knipperen, nu hij in het volle licht van de flambouwen staat, en in het begin kan hij zijn redders nauwelijks onderscheiden. Zijn hoop dat zij hem niet herkennen zouden, gaat te niet. „Govert ! Govert !" hoort hij om zich heen.

Maar er is niemand, die hem hoont. „Hij hoorde bij de Geuzen !" juicht er een. Ze schijnen blij met zijn bevrijding. Govert weet niet hoe hij het heeft. Als hij, allengs aan het licht gewend, de mannen om zich heen kan onderscheiden, ziet hij wel Bijltjes, maar meer ander volk, mannen met karpoetsen op en zilveren gespen op de broek. Zeelui zijn dit. Mannen van de Amsterdamsche vloot. Van die vloot, die de Geuzen op het Haarlemmermeer verslagen heeft, en daarna slag zou leveren op de Zuiderzee. Hoe komt dat zeevolk tot een oproer? Hebben zij ook honger? Maar voor het leger en de vloot wordt immers goed gezorgd. Wie Alva dient krijgt volop voedsel ten koste van de burgerij. En hoor de kerels schreeuwen : „Weg met Alva, den bloedhond, den tyran ! Weg met de Spaansche duivels !"

Goverts ooren tuiten. Hij wrijft zijn oogen. Waakt hij ? Of is dit een droom, een wondere, blijde droom, waaruit hij aanstonds zal ontwaken in het stikkedonker en de doodsche stilte van zijn cel, als een gevangene op een harde brits en tusschen enge muren ?

Deze hoek van de gevangenis is leeg gehaald. Alle deuren zijn open of kapot. Alle gevangenen zijn vrij. De bende gaat de trappen op en voert de bevrijden met zich mee. Govert ziet sterren twinkelen en den weerschijn van de maan in het water van een gracht. De nachtwind strijkt om zijn slapen en de frissche lucht prikkelt zijn longen. In maanden heeft hij de buitenlucht niet ingeademd. Hij wordt er duizelig van en wankelt op zijn beenen. Is dit nu waarlijk werkelijkheid ? Is het toch geen droom, die lang duurt en al mooier wordt, maar waaruit het ontwaken aanstonds des te ellendiger zal zijn ? Govert bijt zich in zijn hand om pijn te voelen : hij slaat met zijn vuist tegen het voorhoofd om zich te vergewissen dat hij wakker is.

Hij moet wakker zijn. Tusschen een tierende menigte, die vloekt en scheldt op bloedhond Alva, loopt hij in de bekende straten.

Maar dat tieren, dat gescheld op Alva is toch al te wonderlijk. Het *moet* een droom zijn. Onmogelijk dat in Amsterdam, het Spaansche Amsterdam, dat hem in de gevangenis wierp, omdat hij met de Geuzen tegen Alva was, dat daar op straat Duc d'Alv wordt uitgescholden. Het dwarrelt in zijn kop van dit tumult en in de menigte kan hij het niet langer harden. Hij wijkt uit naar een steegje, en blijft daar staan, tegen den muur geleund. De tierende bende trekt voorbij. Het wordt stil rondom hem. Hij ziet uit het steegje de boomen van de gracht, zwarte schaduwen tegen het licht der maan ; een bekende brug ziet hij en klokken hoort hij slaan. Hij kent haar slag. Eerst de klok van de oude, dan die der nieuwe kerk. Dit is Amsterdam. Zijn Amsterdam .... Hij is werkelijk bevrijd.

Maar dan moet hij naar huis ! Naar Vader en naar Moeder. Onderweg voelt Govert hoe de gevangenschap hem aangegrepen heeft. Hij wankelt op zijn beenen en hijgt weldra van moeheid. Het kost hem inspanning de stoep van het Hooge Huys te beklimmen. Als hij den klopper heeft laten vallen voelt hij het bonzen van zijn hart en het kloppen van zijn slapen.

En nu gebeurt hetzelfde wat Govert zich herinnert van

den nacht toen hij dit huis verlaten heeft. Een raam schuift op, zijn vaders hoofd komt buiten, schuchter en bang. „Ik ben het, Vader, Govert. Doet u open?" heeft Govert al geroepen, voor Willem Govertsz vragen kan wie in den nacht hem stoort. En dan gaat het heel anders dan in dien bangen nacht. De slaapmuts met den bengelenden kwast vliegt weer naar binnen, haastige stappen zijn er op de trap en in de gang. Zijn vader opent, en Moeder staat al achter hem, en de kinderen komen allemaal de trap afrennen. „M'n jongen, Govert!" zegt Vader, terwijl hij een looplamp omhoog houdt, en door de vreugde van die woorden heen klinkt tevens zijn ontsteltenis. De vader schrikt, nu hij zijn zoon zoo ziet. Maar Moeder Geerte telt niet zijn wilden baard, de vuilheid en den stank van de gevangenis, die aan hem is. Zij valt haar jongen om den hals. „Govert, mijn jongen, mijn jongen!" Ze schreit van pure blijdschap. En daarna roept ze bevelen naar Neeltje en gaat ze zelf naar boven om brood en vleesch te snijden, terwijl Neeltje in de keuken het vuur uit de asch rakelt, het fel opstookt, er een grooten ketel water boven hangt, en daarna kleeren zoekt uit Goverts kast. Bij het vlammend haardvuur in de keuken wascht Govert zijn heele lijf in het heete water, scheert hij zich en trekt hij schoone kleeren aan, en daarna gaat hij naar de kamer.

Er staat brood gereed en eieren en vleesch, en warme wijn. Hij eet en drinkt en nimmer heeft een maaltijd hem zoo goed gesmaakt als nu, nadat hij zooveel weken op water en brood geleefd heeft.

Als hij gegeten heeft en tusschen zijn ouders, broers en zusters zit — want allen maken van dezen vreemden nacht een dag! —, nu hij niet meer hoeft te walgen van zijn eigen vuil en het ongedierte hem niet langer kwelt, wijkt eindelijk de bange, telkens opgeleefde vrees dat het een droom zou zijn, te groot en wonderlijk om waar te kunnen wezen. En nu wil hij toch weten, hoe hij zoo onverwacht bevrijd kon worden door volk, dat raasde en schold op Alva . . . .

„Die oplichter!" valt zijn vader hem in de rede, op bitteren toon, die vreemd valt in de blijde stemming van het weerzien.

„Oplichter?" vraagt Govert. „Wie is een oplichter?"

„Alva, die bankroetier!"

Nu begint het Govert overnieuw te dwarrelen. „De land-

voogd bankroetier? En Alva beschikt over 's lands kas, en kan uit Spanje alle goud en zilver krijgen, dat hij wenscht! Hij kwam hier toch als overwinnaar? . . . ."

„Overwinnaar! . . . ." Willem Govertsz' stem vlijmt van sarcasme.

„Hij heeft de kous op den kop gekregen. Eerst van de Watergeuzen en toen van de Alkmaarders. Onze vloot heeft hij naar den bliksem gejaagd. Honderden bootsgezellen naar de hel. En ons heeft hij bedot, bestolen. Toen wij onze gerechtigheid eischten heeft hij ons met mooie smoesjes naar huis gestuurd . . . . En toen hem dat niet langer lukte was de vuilpoets met de noorderzon vertrokken."

Govert luisterde met open mond en een verstarden blik. Nu grijpt hij naar zijn hoofd en gelooft hij dat hij toch weer droomt of gek is.

„Maar . . . . maar," stamelt hij, „heeft Alkmaar zich dan niet overgegeven? En is de Geuzenvloot dan niet verslagen op de Zuiderzee? En zijn de Spanjaards niet heer en meester in heel Holland?"

„Van Alkmaar zijn ze als hazen weggevlucht," grimlacht zijn vader, „doodsbang voor het water. De dijken zouden worden doorgestoken. Het hoefde niet eens te gebeuren. Toen zij er maar van hoorden, gingen ze er al hals over kop vandoor. En de Watergeuzen hebben op de Zuiderzee gevochten als leeuwen en tijgers. De grootste schepen van onze vloot hebben zij in brand gezet. Bossu zit gevangen in Hoorn. De Spanjaards heer en meester . . . . ha, ha! Geen duit hebben ze meer in te brengen. En Alva, dat serpent! Wij wilden ons geld. Het geld van de leveranties, die wij gedaan hebben sinds de roovers hier gekomen zijn om Haarlem aan te vallen. Geen duit was daarvan nog betaald. Alva zou betalen, wanneer hij Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen had, uit de oorlogsschatting van die steden. Maar hij kreeg de steden niet en dus ook haar geld niet. De zeelui, die geen gage kregen, hebben opgespeeld voor het Paradijs. Eerst was hij hondsch, maar toen de bootsgezellen op hun poot speelden, werd hij opeens poeslief. Vandaag zou hij betalen. De zeelui zouden hun gage hebben en wij ons geld. Vanmiddag konden we komen op den Dam. Wel, wij zijn gekomen. Wij met onze wissels en de zeelui met hun monsterboekjes. Maar hij was weg, de schobber. In den nacht had hij de plaat gepoetst."

Govert heeft groote moeite om alles te verwerken. De Spanjaards weggevlucht van Alkmaar; de Geuzenvloot overwinnaar op de Zuiderzee; Bossu gevangen; Alva smadelijk gevlucht .... Hijzelf bevrijd uit de gevangenis. Groote dingen! Wonderen zijn dit. Dit .... dit is geen menschenwerk. Dit is een wonder Gods. Dit is de werking van het verbond, dat de Prins sloot met den Potentaat der Potentaten!

HOOFDSTUK XI

Als Govert wakker wordt uit den eersten slaap in het eigen bed blijft hij behaaglijk liggen. Een zacht kussen, frissche lakens, een veeren bed, waarin hij diep is weggezakt. Dit is de oude, bekende kamer, van waaruit hij de lucht kan zien en boomen, welker bladeren de warme tinten van den herfst vertoonen. Een raam zonder tralies en een deur met een kruk. Hij is vrij man en hij is thuis! Beneden hoort hij de stemmen van Moeder en Neeltje. Er is straks water en zeep voor hem om zich te wasschen; een ontbijt staat voor hem klaar. Hij mag de deur uitgaan en door de straten loopen . . . .

Hij rekt zich uit en trekt de dekens dan weer over de schouders. Het is, na maanden op een brits, veel te behaaglijk in een veeren bed om er gauw uit te gaan. Half slapend, half wakend blijft hij soezen. Hoe wonderlijk is alles in Amsterdam veranderd. Alva, die toen werd gefêteerd, wordt nu vervloekt. Een Geus, toen opgepakt, wordt nu uit de gevangenis bevrijd. Is Amsterdam nu langer nog een Spaansche stad? Hoort ze niet bij de Geuzen? Is ze niet feitelijk Geusch? Zoover is het nog niet. Op het oogenblik is Amsterdam nog Spaansch. Joost Buyck zetelt nog in het stadhuis. Maar hij zit er vast te rillen en te beven. En wie weet wat de zeelui nog meer uitspoken. Vannacht hebben ze gevangenissen leeggehaald, best mogelijk dat ze vandaag de Spaansch gezinde burgemeesters van hun zachte zetels sleepen . . . .

Goverts fantasie spint ongebreideld voort. Hij ziet de prinsevlag al op de torens, Prins Willem in de stad en Amsterdam vooraan in den strijd, als de grootste en sterkste van al de Geuzensteden. Als Alkmaar de Spanjaards van voor zijn poorten kon verdrijven dan kan Holland met Amsterdam er bij de Spaansche troepen wel uit het land slaan. Hij wordt warm bij die gedachte en zijn bloed begint te bruisen. Wat droomt hij hier, terwijl er wellicht groote dingen gebeuren in de stad! Hij springt zijn bed uit. Als er wat grootsch geschiedt

wil hij er bij zijn. Snel wascht hij zich en kleedt zich aan, vlug eet hij zijn ontbijt.

Moeder Geerte is bezorgd als Govert de deur uit wil, vanwege het gevaar dat hem zou kunnen dreigen. Zij is bang geworden voor de rakkers van den schout. Maar zijn vader is het met Govert eens, vandaag ervaart een Geus geen overlast in Amsterdam.

Op straat deint het rumoer van 's nachts nog stevig na. Groepen zeelui scholen overal bijeen en in hun midden knettert het van bloedhond en tyran. En de rakkers laten hen begaan. Zij houden zich uit de buurt van dit onbehouwen en opgewonden volk, of kijken toe met een zuurzoet gezicht.

De stemming is nog fel, kan Govert merken, en niet alleen bij het zeevolk. Onder de bootsgezellen staan mannen, die men daar anders nimmer ziet en zeker niet wanneer er onrust broeit. Kooplieden staan er tusschen hen, grootburgers zelfs, de rijksten uit de stad. Toen het een poos geleden spookte in de stad barstte tegen de rijke kooplui de woede van de armen los. Nu zijn ze het allen samen eens. De woede tegen Alva, den bloedhond, die hen allemaal belogen en bestolen heeft, heeft armen en rijken op een hoop gejaagd. Deftige burgers schelden even fel op den tyran als ruige Janmaats.

Verder dan tot schelden komt het echter niet. Op Joost Buyck mag men schamperen, omdat deze den tyran de pluim gestreken heeft, niemand *doet* wat. Zelfs praat men er niet van om het Spaanschgezinde stadsbestuur aan kant te zetten of om Oranje uit te roepen. Een onvruchtbaar tumult is dit, dat straks vanzelf weer uit zal dooven.

Govert ziet, wat Amsterdam vandaag ontbreekt. Een aanvoerder. Als er een leider was, een man die durfde, en kon aanpakken, en het vertrouwen van de burgerij had, dan zou de stad vandaag nog naar Oranje overgaan. Een van de groote Amsterdamsche Geuzen moest het zijn, een Pauw, een Hudde, een Hasselaer. Maar die zijn weg. In '67 en '68 zijn ze verbannen of gevlucht, en thans zwerven ze ver weg : in Engeland, in het Kleefsche, in Oost-Friesland. Govert zou niet weten wie thans in Amsterdam de leiding op zich nemen kan. Wat eenigszins vooraan staat in de stad is Roomsch. Hij gaat de menschen na, die hij in de schuilkerk heeft gezien. In hoofdzaak waren het vrouwen, en verder kleine luyden : klerken en ambachtslieden, bijna allen simpele zielen, in geen

geval bekwaam en van voldoende aanzien bij de burgerij, om de regeering van de stad op zich te nemen.

Maar moet dit alles dan verbloeden? Moeten de woede en geestdrift, die nu vlammen, weer verflauwen en alles blijven zeulen in het oude zog? Moet Amsterdam, dat hart van Holland, dan met den vijand blijven heulen en de grootste hinderpaal zijn op den weg naar de overwinning van den Prins? Dat mag toch niet! Dit moet toch anders worden!

Al dwalend door de stad komt Govert bij het Sint-Nicolaascollege. Er drentelen studenten voor de school. Wanneer zij Govert zien begroeten ze hem geestdriftig. „Ha, die Geus!" Er komen anderen op toe. Weldra staat hij midden in een grooten kring. Hij moet vertellen van zijn gevangenschap en zijn bevrijding. Govert vertelt, doch hij doet meer. Hij kan niet zwijgen over hetgeen hem straks getroffen en geërgerd heeft. „Iedereen scheldt op Alva en de Spanjaards," zegt hij, „en de stad is Spaansch. Dat klopt niet. Wie tegen Alva is hoort bij de Geuzen." „Vivent les Geux!" roepen de studenten. „Leve de Prins!" laat Govert er op volgen. „De stad moet aan den Prins!" juichen zijn makkers.

Het verrast Govert dat zijn woorden zooveel weerklank vinden. Dus het is anders dan hij heeft gedacht. Men zei het niet, maar men wil wel dat Amsterdam naar de zijde van de Geuzen ging. Als er nu maar een krachtig leider was. Hij zegt het tegen zijn vrienden. „Als we hier een man hadden, dien men kende en die gezag heeft bij het volk, als Pauw of Hudde hier maar waren, dan zou je eens zien wat er gebeurde."

„Jij bent er toch!" roept een van de studenten.

Govert schrikt er van. „Ik? .... Wat bedoel je?"

„Dat jij aan moet pakken!"

Govert lacht om deze dwaasheid, maar de studenten houden aan. „Jij bent onze leider. Wij doen wat jij ons zegt."

Er stijgt een heete gloed naar Goverts wangen. Zou hij? .... Maar dit zijn slechts zijn vrienden, de studenten, die bij hem opzien sinds hij in Haarlem heeft gevochten en als Geus in de gevangenis gezeten. Zij mogen hem toejuichen, het is uitgesloten dat de burgerij van Amsterdam een jongen blaag volgt bij een opstand.

Geestdrift laait om hem heen. De aansporingen worden

menigvuldiger. „Jij moet het doen, Govert. Jij moet de kat de bel aanbinden."

Er luidt een schel ten teeken dat er een college aanvangt. De studenten gaan naar binnen; Govert blijft achter op de gracht. Het laatste wat zijn makkers zeiden, klinkt nog in zijn ooren. Hij zou de kat de bel aan moeten binden. Hij zou zich moeten opwerpen als leider van de burgerij. Het is gekroonde dwaasheid .... Maar wie zou het dan moeten doen? Dit is de vraag, waar Govert telkens weer op stuit. Want het moet gebeuren. Dit ijzer moet gesmeed, nu het heet is. Onvergeeflijk zou het zijn als deze gelegenheid om Amsterdam te maken van tegenstander tot een hoeksteen van de zaak der vrijheid onbenut voorbijging.

Of zou hij zich nog vergissen? Zou de geestdrift voor den Prins zich bepalen tot de studenten en zouden de anderen wel boos zijn op Alva, doch niet genegen om de zijde van den Prins te kiezen? Hij moest de stemming van de kooplui kunnen polsen. Bij zijn thuiskomst vindt hij zijn vader in het comptoir. Hij vertelt van het rumoer in de omgeving van den Dam en uit zijn bevreemding dat een stad, die zoo zeer vuur en vlam spuwt tegen Alva, nog aan de zijde van dien bloedhond staat. „Amsterdam moest nu maar naar de Geuzen gaan."

„'k Wou dat het zoover was," zegt Willem Govertsz.

Govert kan zijn verrassing nauwelijks bedwingen. Is zelfs zijn vader al zoover?

„Amsterdam gaat met de Spanjaards naar den kelder," vervolgt de wijnkoopman. „Geen schip van ons kan er meer uit nu de Watergeuzen op de Zuiderzee alles te zeggen hebben."

Aha, denkt Govert, waait de wind uit dien hoek? Zijn de kooplui overtuigd geworden dat hun voordeel bij de Geuzen is? Wel, dan is het vuur gemakkelijk te stoken. „Wat let de burgerij toch eigenlijk," port hij, „om dat stelletje op het stadhuis, dat met den bloedhond heult, en Amsterdam straatarm maakt, naar huis te sturen en er een paar flinke Geuzen voor in de plaats te zetten?"

„'k Wou dat ze het deden."

„Ze, ze .... Waarom pakt ú niet aan?" vraagt Govert op den man af.

Maar deze vlieger gaat niet op. „Ik?" protesteert zijn vader. „Wou je dat ik de burgemeesters weg zou jagen?"

Met behulp van die rabauwen van de vloot misschien? Ik ben geen oproerkraaier."

„U zoudt anders in goed gezelschap wezen, Vader. De Prins . . . ."

Willem Govertsz meesmuilt. Hij heeft den Prins vaak voor een aartsrebel gescholden.

„Pauw en Bickers zouden het stellig doen als zij hier waren."

Deze namen klinken een koopman anders in de ooren. Voor groote Amsterdamsche zakenlui heeft Govertsz meer respect dan voor een kalen prins. „Als zij hier waren, ze zouden vast de leiding nemen, en dan zou het gelukken ook."

„Welnu," sluit Govert daarop aan. „Als zij het wèl doen zouden, waarom u dan niet?"

Willem Govertsz schudt het hoofd. Pauw en Bickers waren grootburgers van Amsterdam, zij hoorden tot de rijkste en ondernemendste kooplieden. Wanneer de vroedschap de ketters niet met hand en tand geweerd had, waren zij reeds lang burgemeester van de stad geweest. Hij evenwel is een eenvoudig wijnkoopman, die zich nimmer met iets anders heeft bemoeid dan met zijn zaken en met zijn gezin.

Govert is niet gekomen waar hij wezen wou, maar opgeschoten is hij toch. Ook zijn vader, zelfs zijn vader, die er nog pas innig van overtuigd was dat de andere steden allerdwaast gehandeld hadden door tegen Spanje op te staan, omdat zij toch verpletterd zouden worden door de Spaansche macht, zou thans willen dat de stad de zijde van den Prins koos. Maar dan is immers alles rijp voor den overgang, en moet er toch een man gevonden kunnen worden, die de leiding neemt? Dat zijn vader niet wil is niet vreemd. Die is altijd bang geweest om zich te branden aan koud water. Maar er moeten toch anderen zijn in het groote Amsterdam?

Des middags is hij weer bij het Sint-Nicolaascollege. De studenten zijn nog veel geestdriftiger dan 's morgens.

„Oranje boven!" roepen zij, zoodra ze Govert zien, en sommigen hebben oranje linten op hun baret gespeld. Dit laatste werkt aanstekelijk. De jongelui bestormen een winkel in garen en band en in een oogwenk dragen ze allemaal oranje linten. Hun geroep voor Oranje en den Prins schalt luid. Ze vormen een stoet en trekken, Geuzenliederen zingend, door de straten. Govert loopt met een oranje sjerp over den schouder!

Het volk loopt uit naar den optocht der studenten. Men juicht hen toe ; kinderen jubelen. De bootsgezellen, die gisteren „Weg met Alva !" schreeuwden, sluiten zich bij hen aan, en hun rauwe stemmen klinken boven die van de studenten uit : „Oranje boven ! Leve de Prins !" Deftige burgers komen uit hun huizen ; kooplieden en reeders zien met welgevallen toe. Wanneer niet alle Amsterdammers heden Geuzen zijn, zijn ze toch allen vrienden van de Geuzen.

Vrienden van Govert zijn de burgers ook. Velen herkennen hem. Men wijst elkander den jonkman met de breede sjerp, vooraan in het gelid van de studenten. Dat is de Geus, die in Haarlem heeft gevochten, en die door onze overheid gevangen is gezet. De bootsgezellen hebben hem bevrijd ....

Goverts hart zwelt. Het gejubel en gejuich en de onverholen instemming van zoovelen in de stad jagen hem het bloed naar het hoofd. Hij heeft niet misgezien daarstraks. Amsterdam is rijp voor den overgang. Het zou verraad zijn aan de zaak der vrijheid als heden niet werd doorgetast.

Naar den Dam marcheeren de studenten. Voor het stadhuis houden zij halt. En eens zoo luid als straks roepen zij en al het volk, dat met hen meegestroomd is : „Weg met Alva ! Leve de Prins ! Oranje boven !"

Dit is niet maar een eisch van de studenten. Al het volk doet mee. De burgerij roept om een nieuw bewind. Hier hoeft alleen nog een formeele eisch aan de burgemeesters op te volgen.

„Naar binnen," fluistert een van Goverts vrienden hem in het oor.

Hij aarzelt. Hij wil immers niet de leiding nemen. Hij kan het niet. Hij is te jong. Een ander, ouder, een vooraanstaand burger moet het doen. Hij zoekt onder de kooplui, die terzij staan of onder hen niet iemand is, die kan en wil.

Luider en dringender roept het volk : „Oranje boven ! Leve de Geuzen ! Wij willen niet meer Spaansch zijn ! De Princevlag moet uit !"

„Hoor je dat ?" fluistert zijn vriend hem in het oor. „De princevlag moet uit. Vooruit ! Nu of nooit. Wij gaan met je mee."

En dan, vervoerd door het geroep van het volk, gedreven door zijn makkers en zonder dat hij recht weet wat hij doet, gaat Govert temidden van drie vrienden de trappen op van het stadhuis.

De studenten juichen luid en het volk, begrijpend wat er gaat gebeuren, wordt uitgelaten. Het schreeuwt en joelt en danst. Goverts zelfvertrouwen wordt er door gesterkt.

In het Torentje zit burgemeester Buyck alleen. Bleek, bezorgd en moe ziet hij er uit als de studenten binnenkomen. De laatste dagen hebben hem zeer aangegrepen. Eerst was hij wrijfpaal tusschen Alva en de burgerij. Na 's landvoogds plotselinge vlucht barstte de woede van het zeevolk tegen hem los. Gisteravond, toen het grauw de straat beheerschte, zag hij zijn gezag geheel teloor gaan. En nu .... Hij hoort het juichen en het joelen van het volk. De dichte, opgewonden menigte heeft hij van achter de horretjes zien naderen. En thans staan de studenten voor hem, getooid met de kleuren van den Prins. Hij kan bevroeden waar het om gaat.

Toch handhaaft hij zijn waardigheid. Als hij moet sneven zal het met eere zijn. Rechtop zit hij in den hooggerugden, rijk versierden armstoel, en hij laat de deputatie staan. „De heeren wenschen?" vraagt hij koel, het trillen van zijn stem met alle macht bezwerend.

„Dat Amsterdam zich voor den Prins verklaren zal," zegt Govert.

Er vleugt iets van verlichting over het gelaat van burgemeester Buyck. De zorglijke groef in zijn voorhoofd wordt een weinig vlakker. Hij had een anderen eisch verwacht. Hij neemt de mannen tegenover hem eens op. Knapen zijn het, onervaren jongens, melkmuilen, door wie een Amsterdamsche burgemeester zich waarlijk niet behoeft uit het veld te laten slaan. „Neemt plaats, sinjeuren," noodigt hij.

Daarna buigt Buyck zich vriendelijk naar hen over. Hij kan het verstaan dat deze wensch geuit wordt. De toestand is sterk gewijzigd na de gebeurtenissen bij Alkmaar en in het Hoornsche Hop en na het overhaast vertrek van Alva. Aan de burgemeesters zijn de beroeringen in de stad ook niet voorbij gegaan en zij zijn er van overtuigd dat het niet aangaat om tegen het volk in te regeeren ....

Govert ademt op als Buyck zoo spreekt. Hij had gevreesd dat hij had moeten vechten en nu blijkt burgemeester Buyck al haast gewonnen. Heeft hij hier zóó zeer tegenop gezien en dorst geen ander Amsterdammer dit besteken? Voor welk een monster heeft men Buyck toch aangezien? Hij is een schappelijk en meegaand man.

„. . . . De heeren begrijpen natuurlijk," gaat Buyck voort op een toon van beschermende welwillendheid, „dat ik niet oogenblikkelijk bescheid kan geven. Tot een besluit ben ik niet gerechtigd. De vergadering van burgemeesters moet hierover oordeelen, en de vroedschap. En in de vergaderingen dier colleges dient een zoo ingrijpende aangelegenheid, waaraan de toekomst van de stad hangt, en waarmee wellicht zelfs het lot van Holland is gemoeid, ernstig en rijpelijk te worden overwogen. Wat mij aangaat, ik ben overtuigd dat er verandering moet komen en ik vertrouw dat mijn ambtgenooten en de leden van de vroedschap die meening zullen deelen. Ik beloof u dat ik mijn invloed daartoe aan zal wenden. Hebben de sinjeuren wellicht nog iets ?"

Govert weet niet wat hij meer te zeggen heeft. De vriendelijke tegemoetkomendheid van den burgemeester heeft hem overrompeld. „Wanneer denkt u dat het besluit kan vallen ?" informeert hij.

„Met bekwamen spoed zullen de overleggingen ter hand genomen worden," antwoordt de burgemeester, die een zelfbewusten glimlach nauwlijks in zijn baard verbergen kan. Een lichte argwaan vleugt door Govert heen. „Kunt u geen datum zeggen ?" vraagt hij.

Buyck doet alsof hij peinst. „Eh . . . . neen . . . . Wanneer het besluit zal vallen is nu nog moeilijk te zeggen. Over enkele dagen, misschien ook over enkele weken."

„Hè !" roept Govert uit.

„Vinden de heeren dat misschien wat lang ?" gaat de burgemeester effen voort. „U moet bedenken dat groote dingen nooit overhaast dienen te geschieden. Maar wij zullen het bespoedigen zooveel het kan."

Wat kunnen jongelieden anders zijn dan dankbaar bij zoo'n vriendelijke ontvangst en zooveel bereidwilligheid ? Is het onredelijk dat mannen, die zware verantwoordelijkheden dragen, alles rijpelijk willen overwegen ? Govert is meer dan tevreden.

Wanneer zij bij het verlaten van het stadhuis weer op de stoep verschijnen, valt er een stilte onder het opgewonden volk. Het is in spanning over den afloop van hun zending.

„Alles komt in orde !" roept Govert vroolijk uit.

Dan barst een daverend gejubel los. De studenten stormen de trappen op. Ze nemen Govert op hun schouders en dragen

hem rond. Het volk wordt er niet moede van hem toe te juichen.

Govert is dronken van vreugde. De stad wordt Geusch ! De princevlag staat weldra op den toren. En hij heeft dat bewerkt !

Zijn vrienden zetten Govert luidruchtig joelend voor een meisje neer, voor Martha, en vormen een uitgelaten kring om het tweetal, dansend en zingend : „Lang zullen ze leven !"

Govert lacht blij en slaat zijn armen uitbundig om zijn meisje heen. Dit is een dag van vreugde en victorie. Zij bloost verlegen, nu ze zoo plotseling in het centrum staat.

Het duurt lang eer de studenten genoeg hebben van het fêteeren van hun held. Maar eindelijk kunnen Martha en Govert toch hun eigen weg gaan. En als ze alleen zijn blijkt Martha nerveus te wezen instee van vroolijk. „O, Govert," zegt ze, terwijl haar hand zich om de zijne knelt, „waarom heb je je nu weer hierin gestort ?"

Hij staat verstomd. De bedwelming van zijn vreugde heeft zij stuk gereten. „Hierin gestort ? . . . . Het gaat immers alles even prachtig."

„Ik heb een voorgevoel dat het verkeerd zal gaan," zegt zij.

Hij is verstoord. „Ach, dat voorgevoel van jou . . . . Nu is alles zoo mooi en jij bederft het."

Zij slikt wat weg. „Vergeef me, Govert. Het is niet goed van mij. Maar ik ben zoo bang. Pas heb ik je terug uit die ellendige gevangenis. Ik vrees dat ik je weer verliezen moet."

„Dwaasheid," meent Govert. „Alles gaat goed, en geen sikkepit gevaar zit er in hetgeen vandaag gebeurd is."

Ze wil hem gelooven. „Ik ben wat zenuwachtig," voert ze aan ter verontschuldiging, „maar ik zal weer flink zijn, hoor."

Hij kust haar en zij hem, en zij spreken er niet meer over tot op het moment dat ze afscheid nemen bij haar huis. Dan zegt ze : „Je hebt tòch goed gedaan, hoor Govert. Je bent een kerel !"

Govert omhelst haar nog eens, blij dat ze weer rustig is en het nu anders ziet.

Thuis krijgt Goverts vreugde voor de tweede maal een deuk. Zijn vader, weinig gesticht over de rol, die hij gespeeld heeft, informeert nauwkeurig naar het gesprek met Buyck, en Govert geeft dat weer. „Met enkele dagen gaan we er weer heen om bescheid te halen," besluit hij.

„Zoo," is het eenige wat Willem Govertsz hierop zegt, en bij dat woordje speelt er een raadselachtig lachje om zijn mond.

„Vindt u het vreemd dat we even moeten wachten?"

„O neen, m'n jongen, ik vind het heelemáál niet vreemd. Het is precies wat ik verwacht had. Ik wensch je veel succes, hoor."

Dit gesprek laat een angeltje bij Govert zitten. Hij hoorde een bijklank in zijn vaders stem, die zijn vertrouwen aan het wankelen brengt. Vanmiddag zag hij in zijn verbeelding de princevlag reeds van den toren wapperen. Thans twijfelt hij of dat moment wel zoo aanstaande is.

Doch als hij 's avonds met zijn vrienden in de Sint Jorisdoelen vroolijk samen is, en men hem huldigt als de Geus, die Amsterdam de zijde van den Prins doet kiezen, dan is er voor twijfel of voor vrees geen plaats meer en ziet Govert de naaste toekomst stralend voor zich.

Twee dagen later staan Govert en enkele vrienden weer als afgevaardigden van de studenten tegenover burgemeester Buyck. Hun deputatie heeft niet zulk een achtergrond als de eerste maal. De Dam is leeg. De stad heeft haar gewone aanzien weer. Nadat burgemeester Buyck hen zoo welwillend tegemoetgetreden is vonden de studenten het onnoodig en onheusch opnieuw een demonstratie op touw te zetten. Zij komen eenvoudig informeeren of de overheid reeds haar besluit genomen heeft.

De eerste burgemeester ontvangt de deputatie opnieuw met veel voorkomendheid, maar zijn gelaat is toch een weinig stroever dan eergisteren. Ook neemt hij bij het gesprek wat ruimer afstand. „De zaak is besproken in de vergadering van burgemeesters en alles is zeer rijpelijk overwogen," deelt hij vormelijk mede.

„En . . . . ," vraagt Govert in de grootste spanning. „Er zijn toch wel bezwaren," zegt de burgemeester en dan wacht hij, terwijl zijn grijze oogen van onder de borstelige wenkbrauwen de jonge mannen streng aanzien.

„Welke bezwaren, als ik vragen mag?" Goverts stem klinkt minder resoluut dan hij zou willen.

„Onder andere deze," antwoordt de burgemeester koel, „dat de toestand nog weinig overzichtelijk is. Het zou mis-

schien beter wezen dat wij wachten op het kenteren van het tij."

„Is het tij dan niet gekenterd?" roept Govert fel uit, geagiteerd, omdat hij merkt dat de burgemeester welbewust aan het retireeren is. „Zijn de Spanjaarden niet als hazen van Alkmaar weggevlucht? Is de vloot soms niet verslagen? Zit Bossu niet gevangen en is Alva er niet als een laffe bankroetier vandoor gegaan?"

„De landvoogd is afgereisd," corrigeert de burgemeester den opgewonden jonkman. „En wat den militairen toestand aangaat: de Spaansche legers rukken in het Zuiden op; bij Maaslandsluis is Marnix van Sint Aldegonde gevangen genomen; Delft wordt bedreigd; Leiden ook. Als ge van kentering van het getij wilt spreken, dan is het wéér gekenterd, jongeman!"

Govert is ontgoocheld. Van den Spaanschen opmarsch in het Zuiden had hij nog niets gehoord.

De burgemeester heeft kleine spotlichtjes in zijn oogen; haast onmerkbaar plooien zich zijn lippen onder den grijzen baard. Eergister moest hij met dit jonge volk voorzichtig omgaan. Thans kan hij de teugels strakker trekken.

„Ge ziet, vrienden," gaat hij voort, „één zwaluw maakt geen zomer. De macht des Konings is nog groot. En nu de opperste rebel in Delft zelf ernstig wordt bedreigd, zou ik u raden u wat in te toomen. Wat ge eergister hebt gedaan kon anders leelijke gevolgen hebben."

Ontsteld kijken de studenten hem aan. Eergister scheen de burgemeester het bijna met hen eens te zijn; dit klinkt als een bedreiging.

„Wij wegen niet alles op een goudschaaltje," vervolgt Buyck vaderlijk-gemoedelijk. „Wij houden er rekening mee dat de heele burgerij wat gealtereerd was, en zijn bereid uw jeugd in acht te nemen. Maar ik raad u, jonge mannen," — zijn stem wordt nu van vriendelijk streng — „ik raad u, houdt u van nu af rustig. Wat gij gedaan hebt, is verzet tegen de Koninklijke Majesteit."

Dreigend besluit hij: „Mocht gij of mochten uw vrienden andere plannen hebben dan ik heb geraden, bedenkt dan dat er in de gevangenis en in het rasphuis nog overvloed van plaats is, en dat voor wederspanningen de beul een scherp zwaard heeft. Gij kunt nu gaan."

De jongelui zijn te ontgoocheld om hier iets tegen in te brengen en Govert is geheel verbluft. Toen de burgemeester over de gevangenis en het rasphuis sprak zag hij hem eensklaps recht in de oogen, alsof hij hem er aan herinneren wilde dat hij in de gevangenis behoorde. Ontdaan vertrekken zij, en als zij in de Sint Jorisdoelen komen, waar hun vrienden popelend op hen wachten, werkt hun verslag als een kil stortbad.

Er zijn er, die beweging willen. Hard tegen hard moet het dan maar. De paapsche burgemeesters *moeten* uit het stadhuis. Desnoods worden ze er uit geslagen.

Het rumoer golft over Govert heen. Hij ziet maar steeds de kleine scherpe oogen van burgemeester Buyck zich in de zijne boren en hij rilt.

De burgerij zal helpen, gelooven de opstandigen. De zeelui gaan voorop bij de bestorming van het stadhuis. Pak aan, Govert. Er op af!

Doch Govert zit verwezen tusschen zijn vrienden in. In een opwelling heeft hij zich laten drijven tot het nemen van de leiding. Hij is er onbekwaam toe. Vechten kan hij. Als vaandrig kon hij een kleinen troep aanvoeren. Maar tegen de slimme streken van burgemeester Buyck is hij niet opgewassen en voor de leiding van de Amsterdamsche burgerij is hij ongeschikt.

Joost Buyck lacht in zijn baard, wanneer hij aan zijn ambtgenooten melding maakt van het onderhoud, dat hij met de studenten heeft gehad. „Het onweer is voorbij," zegt hij. „Geen vuiltje is er meer aan de lucht."

„Maar de zeelui," oppert een angstig ambtgenoot. „Die rabauwen hebben leelijk huis gehouden. Tot alles is dat volk in staat."

„Ze zijn al koest," geeft Buyck bescheid. „Ze krijgen boonensoep en roggebrood en we hebben hun wat geld gegeven. Een kinderhand is gauw gevuld."

„De kooplieden waren ook zeer ontevreden."

„Die zijn in hun schulp gekropen, zoodra zij van den Spaanschen opmarsch hoorden. Alles wat er vandaag nog aan de hand was was wat rumoer van overkokende studenten. Maar dat bedaart ook al. Hun belhamels waren makke schaapjes toen ze mij verlieten. En de grootste oproerkraaier, die

jongen uit het Hooge Huys, leek een geslagen hond. Heusch, mijne heeren, wij hebben ons spel goed opgezet, zes jaar geleden al. Aan de verbanning van de groote Geuzen, die toen zoo hard en radicaal leek, is het te danken dat wij het roer in handen houden, terwijl in alle andere steden de wet verzet is. Als Hasselaer hier was of Pauw of Hudde of Bicker, dan hadden we verleden jaar een harden dobber gehad en waren we nu vast en zeker uit het stadhuis gejaagd. Nu komt het enkel op beleid aan. De teugels een beetje laten vieren als dat noodig is ; ze weer aanhalen zoodra dat kan, dan spelen wij het best klaar met dit volkje . . . . „Gijs," roept hij naar den bode, „haal een paar kannen wijn. Deze afloop is een dronk waard."

HOOFDSTUK XII

Govert verlaat de stad, waarin de loome rust en murwe stemming zijn teruggekeerd, en waarin het voor een Geus opnieuw niet veilig is. Hij gaat naar het leger van den Prins.

Fleurig dienen is het in dat leger echter niet. De hoop, die hoog opvlamde bij Alkmaars victorie en de overwinning op de Zuiderzee, is lang versmolten. Joost Buyck was goed geïnformeerd, toen hij vertelde van den voortgang van de Spaansche wapens in het Zuiden. Govert wordt bij een vendel ingedeeld, dat den opmarsch van de Spanjaards stuiten moet, maar deze poging faalt. Uit iedere schans worden de Geuzen weggeslagen en onstuimig rukt het Spaansche leger op. Tegenslag volgt op tegenslag voor de Geuzen. De victorie, die bij Alkmaar is begonnen, is daar geëindigd ook. Goverts vendel wordt op Leiden teruggeworpen en de stad wordt door de Spanjaards ingesloten.

Het is een saai beleg, zonder stormaanvallen van het Spaansche leger en zonder uitvallen van het Leidsche garnizoen. De spanningen en de scherpe acties van den strijd om Haarlem ontbreken gansch en al. November en December gaan voorbij en 1574 breekt aan. Groote nood heerscht er tot heden toe in Leiden niet, maar er is ook geen uitzicht op ontzet en dat maakt de Leidenaars verdrietig. Straks zal de honger kwellen. In Januari doet het gebrek zich allengs sterker voelen.

Zoo nauw is Leiden niet door het Spaansche leger ingesloten, of berichten uit de buitenwereld dringen tot de stad door. Alva is als landvoogd heengegaan. Zijn aftocht uit Amsterdam is gevolgd door zijn vertrek uit Brussel. De Requesens is in zijn plaats benoemd en de nieuwe landvoogd heeft opdracht met zachter middelen te regeeren, omdat Alva's wreed bewind de Nederlanden niet tot rust gebracht heeft, maar een grooten opstand uitgelokt. Het vertrek van den tyran wekt ook in Leiden grimmige voldoening, maar in den nieuwen landvoogd heeft men geen vertrouwen. Komt dat mildere

bewind misschien tot uiting in de manier waarop de strijd tegen Leiden wordt gevoerd? Govert verkoos een oorlog als bij Haarlem, met felle aan- en uitvallen en dagelijks scherpen strijd boven dit stille en verlammende beleg, dat het moreel van de soldaten fnuikt.

Een groote zeeslag is geleverd in de Zeeuwsche wateren, verneemt Leiden. Louis Boisot heeft er de Spaansche vloot verslagen en Middelburg, twee jaren tevergeefs belegerd door de Geuzen, is eindelijk genomen.

Het is mooi, maar Zeeland is ver weg. Leiden heeft geen baat van deze overwinning.

Op een morgen, als Govert op den wal zijn dagelijksche ronde doet, die altijd eender is, omdat er nooit wat te beleven valt bij dit beleg, staat aan den overkant der gracht een man, die schreeuwt dat de Spanjaarden er van door zijn. Hij heeft een kar met kaas bij zich en wil de stad in om die te verkoopen. Govert gelooft hem niet. Hij ziet hem aan voor een verrader. Wanneer de brug neer is en de poort open, zal een Spaansche bende achter hem aan de stad indringen. Hij laat den man staan en stuurt bericht naar den bevelhebber van het garnizoen.

Die is het met Govert eens. Natuurlijk is dit verraad. Wat voor reden zou Valdez kunnen hebben om plotseling van Leiden weg te trekken? De poorten blijven dicht en de bruggen opgehaald, ook als er dien dag meer boeren voor de stad verschijnen en de burgers eischen, dat de wagens met kaas en boter binnen moeten komen, omdat zij honger hebben.

Maar tegen den avond stuurt de commandant toch een kleinen uitvalstroep door het piket naar buiten. Voorzichtig sluipen ze naar de Spaansche schansen, en als ze een bolwerk zijn genaderd kruipen ze met den ponjaard in de vuist vooruit. Geen levend wezen is er in de schans en de kanonnen zijn verdwenen. Ook de aangrenzende versterkingen zijn leeg. Als ze bij het binnendringen van een volgend bolwerk den adem inhouden, omdat ze kooltjes vuur zien glimmen in de duisternis, komt er een einde aan hun spanning door het mauwen van een kat. Verder sluipend vellen ze hun musketten bij een licht gerucht. Maar dan roept iemand in goed Hollandsch: „Tracteer je makkers niet op blauwe boonen!" Het is een andere patrouille van den uitvalstroep, die ook

uitsluitend leege schansen heeft gevonden. Ze vinden het heele Spaansche kamp verlaten.

Leiden is vrij ! Dien nacht nog rijden de boerenkarren met kaas en boter de stad in en den volgenden dag volgen schuiten vol tarwe en rogge, vleesch en haring.

Het is, vernemen de Leidenaars, een ontzet geweest, bewerkt op verren afstand. Achter de Maas, in Duitschland nog, rukt Graaf Lodewijk op met een sterk Nassausch leger. Opdat dit leger hem niet in den rug zou overvallen, is Valdez afgetrokken.

Govert schrijft een blijden brief aan Martha over de verlossing, en hij krijgt een even vreugdevollen brief terug. Zij verheugt zich niet alleen over het ontzet van Leiden, zelf heeft ze ook goed nieuws te melden. Mijn vader komt thuis, schrijft ze. Na zes jaar van verbanning mag hij weer in Amsterdam komen, te zamen met de andere Geuzen, die verbannen zijn. Dit is het gevolg van het generaal pardon, dat de nieuwe landvoogd afgekondigd heeft voor wie op de een of andere manier bij de woelingen betrokken zijn geweest. Dit geldt dus niet alleen voor Vader, schrijft zij, het geldt ook voor jou. Ik verwacht je spoedig hier .. . .

Dit is een verrassing voor Govert. Hij mag zich weer vrij in Amsterdam bewegen. En Martha's vader zal hij er vinden. En alle Amsterdamsche ballingen. Hudde dus en Hasselaer en Pauw en Bicker, en al de groote Geuzen. Maar dan — wanneer die Geuzen in de stad terug zijn, ... dan gebeurt wat onlangs niet gebeuren kon. Dan kiest Amsterdam de zijde van den Prins !

Welk een goede dingen gaan er plotseling gebeuren, nadat alles zoo lang zwart en somber is geweest. De overwinning bij Roemerswaal ; Middelburg genomen ; Leiden vrij ; Prins Lodewijk in aantocht met een leger. En aanstonds Amsterdam een Geuzenstad.

Hij toomt de vlucht van zijn verbeelding in. Kan dit ? Zou het generaal pardon dit ooit bewerken ? Zou een Spaansche landvoogd oorzaak zijn, dat Amsterdam de zijde van den Prins kiest ? Het is al te apocrief om aan te nemen dat De Requesens den Prins zoo in de kaart zou spelen.

Wat Martha schreef over het generaal pardon blijkt echter wel terdege waar te zijn. Alle ballingen en gevluchten mogen wederkeeren naar hun stad en iedere gevonniste ontvangt vergeving.

Govert vraagt en krijgt verlof van zijn commandant en onder de vigueur van het generaal pardon reist hij naar Amsterdam.

Het is alles vroolijkheid en blijdschap, goede verwachting en hoop, die Govert in zijn vaderstad ontmoet. Martha is zeer gelukkig als ze haar bruidegom terugziet, die zich thans frank en vrij en zonder vrees voor schoutenrakkers door de stad bewegen kan. Joffer Komijn is niet meer te herkennen, nu zij haar man verwacht. Al het klagende en mistroostige is van haar weggevallen. Een blijde echtgenoote is ze nu. In het Hooge Huys wordt Govert door elk met vreugd begroet en bij zijn vader ontdekt hij hooge verwachtingen voor de toekomst van Amsterdam. „Govert, jongen, nu wordt het goed," zegt de koopman, zich de handen wrijvend, „vandaag jij thuis en morgen onze haven open."

„De haven open?" verwondert Govert zich. „Is de blokkade dan opgeheven?"

„Die wòrdt opgeheven," antwoordt zijn vader stellig. „Het generaal pardon brengt ons den vrede. Het is nu afgeloopen met den oorlog. Onze ellende is voorbij."

„Hoe weet u dat?" vraagt Govert.

„Het is de algemeene meening hier. Het generaal pardon beteekent het einde van den opstand."

Dit is een andere opvatting dan Govert had. Hij meende dat het generaal pardon de stad in handen van den Prins zou brengen. Zijn vader rekent blijkbaar dat de stad de Spaansche zijde houden kan en toch weer handel drijven. Hij denkt op het allerminst dat de Watergeuzen de hand gaan lichten met de blokkade van Amsterdam wanneer de Amsterdamsche Geuzen — hun vrienden en tegelijk de grootste reeders — in de stad terug zijn. Govert gelooft er niets van. Een Spaansche stad considereeren, dat is het allerlaatste wat van rabauwen, die „liever Turksch dan paapsch" gezworen hebben, te verwachten is. En het is zelfs de vraag of de Geuzen uit de Watersteden medelijden zullen toonen met de Amsterdamsche Geuzen, want dezen zijn weliswaar hun geestverwanten, maar het zijn hun concurrenten ook. Doch het is niet noodig en zelfs zeer ongewenscht om dit thans in Amsterdam te zeggen. Zelfs tegen zijn vader is het beter dat hij hiervan zwijgt. Laat Amsterdam, en laten in de eerste plaats zijn burgemeesters, maar denken dat de teruggekeerde ballingen niet anders

zullen doen dan helpen de blokkade te verzachten. Als zij hier zijn zal het wel anders blijken en dan is het vroeg genoeg.

Een paar dagen na Goverts aankomst krijgt Joffer Komijn bericht, dat haar man op weg naar huis is. In een schip, vol met verbannen en gevluchte Amsterdammers, is hij uit Emden onderweg. Met toestemming van de Watergeuzen mag het schip de blokkade op de Zuiderzee passeeren.

„Zie je wel," zegt Willem Govertsz, als zijn zoon hem dit vertelt. „De Watergeuzen lichten de hand al. Dit is het eerste teeken van verzachting der blokkade."

„Vindt u dat hetzelfde," vraagt Govert. „Amsterdamsche Geuzen hierheen te loodsen, en den handel vrij te laten van een Spaansche stad?"

„Spaansche stad?" Die aanduiding smaakt Willem Govertsz niet. „Nu het vrede wordt, spreken we niet meer van Spaansch en Geusch. Nu zijn we allemaal loyale Nederlanders."

„Maar als het géén vrede wordt? En als de Watergeuzen de blokkade volhouden, net zoo lang tot Amsterdam de zijde van den Prins gekozen heeft?"

„Verwacht je dat?" vraagt de wijnkoopman onthutst. „Geloof je niet, dat het nu eindelijk vrede wordt?"

Govert haalt de schouders op. Hij bedenkt dat hij van plan was zich niet bloot te geven. „Misschien zie ik het wel heelemaal verkeerd," zegt hij. Maar zijn verwachtingen van hetgeen de groote Geuzen na hun terugkeer zullen doen zijn klimmende, en tegen den tijd dat het schip uit Emden aan kan komen verkeert hij in een zekere spanning.

Er is belangstelling in Amsterdam voor de aankomst van het Geuzenschip.

Velen gaan naar het IJ om uit te zien naar de aankomst, en als het dien dag uitblijft, gaan er 's anderen daags nog veel meer menschen naar den buitenkant. Nu zullen de Geuzen zéker komen, want de wind was gunstig en het tij is goed. Govert, met Martha en haar moeder, staan mede op de kade.

Geen schip valt echter binnen. 's Middags zoowel als 's morgens blijft het buiten-IJ volslagen leeg. Doch tegen den avond komt een zeil in 't zicht. Daar komen de Geuzen! De menigte, waarvan een groot deel, moe van het wachten, huiswaarts is gegaan, groeit snel weer aan. Maar als de grijze vlek zich uit de nevels los maakt, is men teleurgesteld.

Een Amsterdamsche kogge komt er aan, een van de schepen, die het stadsbestuur tegenwoordig tusschen Schellingwoude en Pampus kruisen laat, om aan de Amsterdamsche visschers, die daar hun netten hebben staan, bescherming te verleenen tegen een onverhoedschen overval der Watergeuzen.

De wind flauwt af en de schemer valt. Langzaam komt de kogge nader en achter haar verschijnt geen ander zeil. Velen gaan huiswaarts.

„Ga jullie ook naar huis," raadt Govert aan Martha en haar moeder.

Zij aarzelen. Zoo stellig hebben zij verwacht dat heden haar verlangen werd vervuld en thuis is alles toebereid om den balling feestelijk te ontvangen. Zouden zij nu naar een leege woning moeten gaan? Zij dralen en ze gaan eerst naar huis als Govert heeft beloofd dat hij zal blijven wachten en haar aanstonds zal melden als het schip in aantocht is.

Wanneer de kogge, bij het verstillen van den wind met slappe zeilen voortgedreven, eindelijk meert, hangt reeds een zware schemer over het IJ. De schout stapt met een aantal schutters van het schip aan wal.

De menschen kijken op als zij den schout zien. Wat moest dat heerschap aan boord van het politiescheepje? Hij doet nooit aan zoo'n saaien kruistocht mee. Men vraagt het fluisterend aan elkander, doch wijkt terzijde als hij langs gaat.

Een bootsgezel durft, als de schout vertrokken is, loslippig wezen tegen de menschen op de kaai. „Wacht jullie soms nog op dat schip met Geuzen? Gaat dan maar heen; het komt niet." En als de menschen zich verwonderen, voegt hij erbij: „Wij hebben het bij Pampus opgewacht en het beduid dat het niet verder varen mocht."

Dit wekt ontsteltenis bij de burgers. Hoe kon de schout den Geuzen den toegang tot Amsterdam ontzeggen? De landvoogd heeft toch een generaal pardon gegeven, en alom keeren de ballingen naar hun haardsteden terug! De schout mag ze niet keeren.

Daar weet de zeeman allemaal geen antwoord op. Hij weet wel dat een andere kogge voor den mond van het IJ is blijven kruisen, om het Geuzenschip, als het toch op zou willen zeilen, met geweld te keeren. Maar laat men alsjeblieft niet zeggen, dat hij dit heeft verteld. Hij wil volstrekt geen ruzie met den schout. 't Zou hem zijn baantje kunnen kosten.

Govert loopt met looden schoenen naar de Nes. Op zijn kloppen zijn de beide vrouwen aanstonds aan de deur. „Ben jij daar, Jan?" vraagt vrouw Komijn bij het open doen.

Doch Govert is alleen en zij is diep teleurgesteld.

„Morgen komt Vader vast," wil Martha troosten.

Maar Govert moet vertellen dat het schip ook morgen niet zal komen, dat aan de Amsterdamsche ballingen de toegang tot hun stad geweigerd is.

Joffer Komijn is zeer geschokt. „Komt mijn man niet?" klaagt zij, niet begrijpend. „Houden ze mijn man nog langer bij mij weg?" Martha, bleek van schrik, vraagt hoe dit kan bij het generaal pardon.

„Een streek van burgemeester Buyck natuurlijk," valt Govert bitter uit.

Als hij thuiskomend hetzelfde even bitter tot zijn vader zegt en er aan toevoegt, dat Buyck liever honderden gezinnen in ellende laat en Amsterdam prijs geeft aan den ondergang dan dat hij het gevaar wil loopen zijn zachten zetel te verliezen, fronst Willem Govertsz het voorhoofd. Joost Buyck zal wellicht niet met vreugde de Geuzen hebben tegemoet gezien, vooral wanneer hij meer aan eigen eer en macht gedacht heeft dan aan de belangen van zijn stad. Maar hoe kàn hij hen buiten sluiten? Als de landvoogd een straf kwijt scheldt is ze toch kwijtgescholden?

Govert lacht grimmig bij die woorden. „Joost Buyck vraagt niet naar recht als 't zijn belang geldt. En een Amsterdamsche burgemeester bukt voor een landvoogd niet."

Zoo ongeveer als Willem Govertsz tot zijn zoon, spreken den volgenden dag de overluiden van de gilden, bezorgd over de belangen van hun stad en van hun zaken, tot Joost Buyck:

„De landvoogd heeft den ballingen toegestaan weer in de stad terug te keeren. Hoe kunt gij ze nu weren?"

„Omdat wetten en verordeningen geëerbiedigd moeten worden," antwoordt de burgemeester zelfverzekerd.

Over dat bescheid zijn de anderen verbluft. „Maar de landvoogd heeft toch het generaal pardon uitgevaardigd?" voeren zij er tegen aan. „Dat is zoo wettig als het kan!"

De lippen van den burgemeester krullen zich ironisch. „Ik meende dat gij zoo gehecht zijt aan de stedelijke privileges."

De overluiden verwonderen zich al meer. Stellig zijn zij gehecht aan de privileges. Maar wat heeft dat met deze zaak te maken?

„Ik handhaaf hier een Amsterdamsch privilege," zegt burgemeester Buyck.

Er wordt spottend gelachen. „Ge handhaaft de vonnissen van den bloedhond!" werpt de ruwe Herman Abelsz hem tegen.

De burgemeester knippert niet, er vleugt alleen een licht rood van toorn langs zijn wangen bij de grofheid van een burger, die eens onder verdenking stond van Geuzerij, maar zich daarvan gezuiverd heeft door het loopen met een waskaars. Buyck kent het betreffend privilege uit zijn hoofd. .... Wie bij sententie is gebannen moet aan zijn bannissement voldoen en den gestelden tijd buiten blijven .... Hij weet precies door welken vorst en in welk jaar het aan Amsterdam geschonken is. Naarstig heeft hij er de keuren van de stad op nageplozen. En lang voordat deze burgers kwamen klagen, vér voor het Geuzenschip uit Emden was vertrokken, heeft hij, als een verstandig magistraat vooruitziend wat er zou gebeuren, er den landvoogd mee schaakmat gezet, op grond van dit privilege tegenover De Requesens betoogend dat hier het generaal pardon niet gelden kon. „Dit stedelijk privilege hebben wij gehandhaafd," zegt hij tot de deputatie. „Ik verbaas me dat gij mij daar verwijten over maakt." Een licht sarcasme klinkt door zijn woorden heen.

„Maar uw privilege gaat toch niet boven een beschikking van den landvoogd uit!" roept Otten.

„O, neen?" vraagt Buyck spottend. „Ik meende dat ge daar tot dusver altijd anders over hebt gedacht."

De afgevaardigden zijn getroefd. Zij hebben dikwijls aan het stadsbestuur verweten dat het stedelijke privileges niet handhaafde tegenover den Spaanschen landvoogd. Daarom werpen zij het over een anderen boeg. „Wij hebben de Geuzen noodig voor den handel en de scheepvaart. Er komt geen welvaart zonder hen. Heft *gij* dan hun verbanning op."

„Rebellen zijn niet bevorderlijk voor de welvaart," antwoordt Joost Buyck. „Orde en rust zijn daarvoor noodig. Wij wenschen geen oproerkraaiers in de stad."

„Oproerkraaiers?" roept Otten uit. „Hasselaer en Hudde, zijn dat oproerkraaiers?"

„De overheid maakt uit, wie zij gevaarlijk acht voor orde en rust," zegt de burgemeester uit de hoogte.

„Wij willen dat de Geuzen komen," schreeuwt Herman Abelsz. „Als je ze niet aanstonds binnenlaat zal het je rouwen, burgemeester."

Joost Buyck meet den schreeuwer met de oogen. „De overheid zal zelf uitmaken wie zij gevaarlijk acht voor orde en rust," herhaalt hij met een zekere dreiging.

Herman Abelsz begrijpt waarop de burgemeester doelt. Voor hem zou het rasphuis opengaan, als hij het waagde om zoo boud te blijven spreken ; hij zwijgt verward en stamelt een verontschuldiging. En Joost Buyck glimlacht zelfverzekerd: hij kent zijn burgers. Die met den grootsten mond zijn het eerst uit het lood geslagen, wanneer hij hun zijn macht laat voelen. Zoolang de Geuzen buiten de poort zijn, staan de stoelen van de burgemeesters vast. Met deze poorters spelen zij het makkelijk klaar. Des te noodzakelijker is het echter om de groote Geuzen weg te houden.

Govert hoort van de bespreking op het stadhuis. Het verloop bevreemdt hem niet. Toen gisteren het Geuzenschip gekeerd werd, wist hij dat Joost Buyck de beteekenis van het generaal pardon doorzien had.

Zijn hoop dat Amsterdam naar den Prins zou kunnen overgaan was daarmee uitgebluscht.

Of zou ? . . . . De schaarschte en de duurte in Amsterdam zijn nog gestadig toegenomen. Slapte en werkloosheid heerschen er, terwijl er in de steden van de Geuzen arbeid en vertier is. Hier waren honger en gebrek rond en daar is overvloed. En de burgerij blijkt zeer verbitterd over het terugwijzen van het Geuzenschip en over Buyck's antwoord aan de overluiden. Dit kweekt een stemming, die de stad voor opstand rijp maakt. Zou er toch niet een poging zijn te wagen ? Zou *bij* het niet nog eens probeeren ?

Maar Govert heeft ervaren dat de burgerij van Amsterdam een jongen blaag niet volgt, en hij weet tevens dat er niemand anders in de stad is, die de leiding op zich nemen wil. De groote Geuzen zijn onmisbaar om een omwenteling tot stand te brengen. Van zijn kant bekeken heeft Buyck wijs gehandeld.

Het stadsbestuur neemt maatregelen om zijn gezag te

schragen. Nieuwe schutters worden aangesteld. Met een heel vendel wordt de stadswacht uitgebreid. Er loopen elken avond patrouilles door de straten. Herman Abelsz, die, de waarschuwing van burgemeester Buyck vergetend, in de Nieuwe Brug nog enkele keeren een groot woord gehad heeft, wordt ingerekend. En de burgerij doet niets. De enkelingen, die wel anders willen, kruipen in hun schulp bij het machtsvertoon der overheid.

„Je moet weer weg," dringt Martha aan bij Govert, nog voordat zijn verlof verstreken is. „Je bent niet veilig hier."

Hij spreekt niet tegen. Een stadsbestuur, dat het generaal pardon niet acht, en zich thans zeer scherp tegen Geuzen keert, kan hem elk oogenblik weer grijpen. Maar hij vindt het moeilijk om te scheiden. „Voor jou vind ik het ellendig dat ik weg moet, nu je vader niet gekomen is."

Zij houdt des te sterker bij hem aan. „Ik heb geen rust, zoolang jij hier bent. Veel liever heb ik dat je zwerft, ik weet niet waar, dan dat je weer gepakt wordt."

Hij blijft een dag besluiteloos. Dan zegt hij tegen haar: „Ik heb een plan; ga met mij mee naar Leiden."

„Dat kan toch niet om Moeder," brengt zij er tegen in. „Toen ik in Haarlem was, heeft zij het zoo moeilijk gehad. En nu is Vader niet gekomen. Het gaat niet, Govert."

„Je moeder kan meegaan," ontwikkelt Govert zijn plan, „en je vader moest er ook komen. Jullie zoudt alle drie in Leiden kunnen wonen."

Dit plan lokt Martha aan. Zij spreekt er met haar moeder over. Die, diep in den put weer, nu haar man niet thuis gekomen is, ziet leeuwen en beren op den weg. Maar de jongelui redeneeren haar bezwaren weg, en als zij haar voorspiegelen dat Komijn ook in Leiden zijn zal, vindt zij het goed dat zij hem polsen. En dan gaat Govert er op uit om Komijn op te zoeken in een van de Westfriesche havens, waar het Geuzenschip, dat bij Pampus is gestuit, wel binnen geloopen zal zijn.

Hij steekt het IJ over en zwerft door Waterland. In Monnikendam verneemt hij dat de Amsterdamsche Geuzen naar een noordelijker haven zijn gevaren, vermoedelijk naar Hoorn of Enkhuizen. In Hoorn vindt hij het schip en in den Gouden Engel ontmoet hij vele Geuzen. Ze brieschen tegen burgemeester Buyck, en ze mopperen op hun halfzachte

stadgenooten, die geen courage hebben. Komijn kijkt vreemd op als een jonkman, dien hij volstrekt niet kent, namens zijn vrouw en dochter bij hem komt. En nog vreemder als hij gaat begrijpen in welke verhouding Govert tot zijn dochter staat. Toen hij uit Amsterdam vertrok, was Martha nog een kind. Hij kan zich evenwel best vinden in het plan van Govert. Zelf had hij ook reeds in deze richting gedacht. In een Hollandsche stad zijn bivak opslaan en daar zijn vrouw en dochter laten komen. Als er in Leiden een geschikte woning is, en Martha graag met dezen jongen Geus verkeeren wil, wel, waarom zal hij dan Leiden niet tot woonplaats kiezen? Het is niet ver van Amsterdam. Als eindelijk de burgers ginds zich eens vermannen, zal hij spoedig bij de hand zijn.

Aan joffer Komijn kan Govert bij zijn terugkeer melden, dat haar man al naar Leiden onderweg is en dat hij haar er gauw verwacht. En dan smelten haar bezwaren als sneeuw voor de zon en wil zij ook op reis, hoe eer hoe liever.

HOOFDSTUK XIII

Joffer Komijn fleurt op in Leiden. Govert herkent in de frissche en bedrijvige huisvrouw, die hij nu dagelijks ontmoet in het huis op het Rapenburg, waar de familie intrek heeft genomen, het klagend, vaak wat zeurend vrouwtje uit Amsterdam ternauwernood. Zij zingt bij haar werk en straalt van voldoening, wanneer ze 's avonds tegenover haar man in de huiskamer zit, en Martha en Govert mede in de kamer zijn. Toen Komijn weg was, leefde ze in de schaduw, nu hij teruggekeerd is, staat ze in het volle licht. En de zon doet haar, na zulk een langen tijd van duisternis, nog veel meer goed dan ooit te voren.

Komijn is geen balling, die zijn tijd verdoet met afwachten en stilzitten. In Duitschland heeft hij dat ook niet gedaan. Hij heeft gereisd van Emden naar Bremen en Hamburg en naar de Hanzesteden aan de Oostzee : Lübeck, Rostock, Dantzig. Betrekkingen heeft hij er aangeknoopt met handelshuizen en alles voorbereid om na zijn ballingschap zijn zaken met Oostland uit te breiden. Nu is hij tot de hervatting van de Amsterdamsche zaken nog niet in de gelegenheid. Maar ook Leiden kan handeldrijven met de Hanzesteden. Hier wonen de lakenscheerders en de linnenwevers. Hun nijverheid bloeit zeer sinds de stoffen uit het Spaanschgezinde Vlaanderen niet meer naar het Noorden kunnen komen vanwege de heerschappij ter zee der Geuzen. Hand over hand neemt hun handel op de Oostzeehavens toe. Komijn vindt dra relatie met Leidsche fabrikanten. Hij kent de markten daar in het Noorden en weet welke handelshuizen solide en solvabel zijn. Hij associeert zich met een Leidschen fabrikant en vindt in den handel in wollen dekens en linnen stoffen volop voldoening schenkend werk. En daarbij is hij in het vaderland. Holland, is de slotsom na zijn jarenlange ballingschap, is verre te verkiezen boven Duitsche steden. Opener en frisscher, ruimer is het hier. En Hollanders, zij mogen dan somtijds balsturig zijn en wat onhandelbaar, zijn

aangenamer menschen om mee om te gaan dan Duitschers, die van tweëen een zijn : òf slaafsch en kruiperig gedwee, òf ongenaakbaar en heerschzuchtig.

En boven alles : hij is thuis, bij zijn vrouw en dochter, die hem zoowaar een schoonzoon heeft bezorgd. Een Hollander steekt het liefst zijn beenen onder eigen tafel, en werkt overdag het hardst wanneer hij 's avonds bij vrouw en kinderen lekker uit kan rusten. Zoo is het met Komijn en daarom bevalt het hem zoo best in Leiden en werkt hij er met zulk een opgewektheid. Het sterk verlangen, dat hij tevoren immer had naar Amsterdam, is nu verdwenen. „Zoolang ik het hier zoo heb, kan Amsterdam mij gestolen worden," zegt hij.

„Ook als de princevlag er van den toren waait?" vraagt Govert.

Dan draait Komijn op eenmaal om. „Neen, neen, als Amsterdam Geusch wordt, is aanstonds alles anders. Dan is er maar één Amsterdam."

Govert heeft als vaandrig thans niet veel te doen. Een lui en leeg bestaan is het soldatenleven, als er niet te vechten valt. Wat wachtdienst, dat is al wat de mannen van het na den aftocht van den vijand sterk verminderd garnizoen te verrichten hebben. En deze wacht is thans een makke baan, een wassen neus bijna. Waar is een scherpe wacht voor noodig als er geen wolkje aan de lucht is? Zij nemen den dienst luchtig op en voor het overige luieren en dobbelen en drinken zij. Govert gebruikt zijn leegen tijd voor studie. Hij heeft bij de Komijns een kamer. Daar zit hij veel gebogen over folianten en dictaten. Zoo haalt hij een deel in van den tijd, dien hij door het soldatenhandwerk voor zijn studie heeft verloren. Maar hij begraaft zich toch niet zoozeer in zijn rechtsgeleerde studies dat er geen tijd resteeren zou voor Martha. De jongelui gaan samen uit. Govert heeft vrienden onder de officieren en in den kring der jonge Leidenaars. Ze gaan naar schutters- en naar gildefeesten, die er volop gehouden worden, nadat het gezelligheidsleven door het beleg geruimen tijd heeft stil gestaan. Ze wandelen ook dikwijls in de stad of in den omtrek. In het begin moet Martha wennen aan dingen, die haar vreemd geworden zijn in het Spaansche Amsterdam. Als in de pauze van een schuttersfeest Govert onverbloemd zijn meening uit over bloedhond Alva en De

Requesens een valsche kat noemt met fluweelen pootjes, maant zij verschrikt: „Pas op!"

„Waarop?" vraagt Govert lachend. „Moet ik soms stil zijn voor de rakkers van den schout of de spionnen van den landvoogd?" En dan lacht zij verruimd. Ze zijn hier immers niet in Amsterdam. In de vrije steden kan ieder zeggen wat hij op zijn hart heeft zonder vrees dat muren ooren hebben. Als men zoo lang verkeerd heeft onder een vijandelijk bewind en onder volk, dat met den vijand heult, verleert men het zijn hart oprecht en overluid te uiten.

Dit is het wat het leven voor de Komijns in Leiden zoo gelukkig maakt: dat ze zich vrij voelen, onbespied door sluipende agenten, niet opgejaagd en niet bedreigd met gevangenis en ballingschap; dat ze hun overtuiging openlijk belijden mogen.

Het rustige en goede leven in Leiden na het beleg doet vergeten dat het oorlog is. Zijn er nog wel zorgen en is er nog wel nood? De stoot, dien de vijand van het Zuiden uit naar het hart van Holland heeft gedaan, faalde nog jammerlijker dan de inval van Don Frederik in het Noorden. Geen Spaansch soldaat staat meer in Holland of in het Sticht. Zelfs uit Gelre zijn de Spanjaards weggetrokken. Aan de uiterste grenzen van het land, in de omgeving van de Maas, zwerft Valdez rond, om aan het Nassausch leger dat oprukt onder het commando van Graaf Lodewijk, slag te leveren. Met vertrouwen ziet men in Leiden dien veldslag tegemoet. De vrees, die Govert aanvankelijk bekropen heeft, dat het een tegenslag zou kunnen worden gelijk in '68, is geweken. Toen schortte het aan geld. Omdat er geen soldij betaald was, weigerden de huursoldaten bij Jemmingen te vechten, en dezelfde oorzaak deed het leger van den Prins verloopen, toen Alva onophoudelijk den slag ontweek. Het vermogen van Oranje, hoe vorstelijk ook, was niet toereikend om zulke groote legers op de been te houden. Nu staat het anders. Niet de Prins maar de Staten betalen de troepen van Graaf Lodewijk. Het rijke Holland staat er achter en dat heeft overvloed van geld. Een talrijk leger, bestaande uit de beste Duitsche troepen, kon thans geworven worden. De soldij is ruim en zij wordt prompt betaald, en er bestaat geen vrees dat de betaling te eeniger tijd gestaakt moet worden wegens onvermogen. Voorts is de faam van onoverwinnelijkheid der

Spaansche troepen, die eertijds vaak den tegenstand verlamde, radicaal vergaan. Haarlem heeft geducht portuur gegeven; het kleine Alkmaar deed het Spaansche leger deinzen; in Middelburg moesten Spanjaards zich aan Geuzen overgeven; bij Roemerswaal en op de Zuiderzee zijn roemrijke overwinningen behaald. En Alva, de ijzeren hertog, is verdwenen. Onder Willem van Oranje is Holland thans op weg naar de overwinning. Straks zal hij graaf zijn van een onafhankelijk land.

In dit zorglooze optimisme valt als een bom de tijding van de nederlaag van het Nassausche leger op de Mookerhei. De graven Lodewijk en Hendrik zijn gesneuveld en het geheele leger is vernietigd.

Dit is een hard gelag voor Govert. Zoo vast en vurig was zijn hoop, dat eindelijk de weegschaal van den oorlog voorgoed ten gunste van de Geuzen doorgeslagen was. En nu heeft het groote Nassausche leger tegen een beperkte Spaansche troepenmacht zoo'n zware nederlaag geleden. De zon van voorspoed, die zoo blij opging, is weggedoken in dikke banken van zwaren, killen mist.

De Leidsche vrienden monteren Govert op. Waarom getreurd? Omdat de uitkomst blijkbaar niet zal komen van den kant, die tot dusver óók altijd tegenslagen opgeleverd heeft? Wat heeft Holland aan Duitschers, die marcheeren als hanen in den morgendauw en met hun pieken en rapieren zwaaien, alsof ze de geheele wereld gaan veroveren, maar die, zoodra het op vechten aankomt, schreeuwen om geld? Van het *eigen* volk moet men het hebben: van de Hollanders, de Zeeuwen en de Friezen. Zij hebben gevochten op de Zuiderzee en op de ree van Roemerswaal; zij hebben in Haarlem Don Frederik het vuur zoo fel gestookt dat hij geen adem voor zijn verderen veldtocht over had. Zij zullen — als de Spanjaarden lust mochten hebben nog eens terug te komen in dit land van water en moerassen en van felle Geuzen — hem andermaal uit Holland jagen. De Spanjaards mogen dan successen halen in de landprovinciën, de zeeprovinciën zijn beschermd door het water, en door dat zelfde water ligt de wereld voor hen open. Zij varen vrij op de Oostzee, de Noordzee en de Witte Zee. Zij handelen met Engeland en Frankrijk, Moscovië en Polen, met Portugal en zelfs met Spanje, omdat dit land, hoe fel zijn koning ook de Nederlan-

ders haten mag, hun schippers niet ontberen kan. Holland is meester van de zeeën, en daardoor van den handel. Er is geen enkele reden om te vreezen of te treuren. Geen oorzaak is er voor de Leidenaars om ongerust te zijn. Want geen gevaar bedreigt de stad.

Geen gevaar?.... Govert is na de Mookerheide toch bijwijlen huiverig. Als Valdez eens terugkwam, nu het leger van Graaf Lodewijk verslagen is.... Als Leiden eens opnieuw belegerd werd?

Men lacht om deze vrees. Het is Valdez in het veld voor Leiden niet bevallen. Zijn troepen leden zwaar aan koortsen en hij werd door het water zeer bedreigd. Als de Geuzen het hadden gewild, en alle dijken waren doorgestoken, zouden de Spanjaards als ratten zijn verdronken. Dat risico aanvaarden zij niet voor de tweede maal.

In dezen geest spreken niet enkel lichtzinnige adelborsten, of burgers, die van militaire zaken geen begrip hebben, ook de officieren van het Leidsche garnizoen zijn er gerust op. Een tweede beleg zal Leiden niet beleven.

Govert geeft zijn meening graag voor die van zoo ervaren mannen. En als de tijd de optimisten in het gelijk stelt, als de weken verloopen zonder dat een dreiging van gevaar zich voordoet, vergeet hij dat hij eenmaal ongerust geweest is, en gaat zijn leven den gewonen, aangenamen gang.

Bij het naderen van den zomer gaan Martha en Govert met andere jongelui uit zeilen en uit visschen op de plassen rondom Leiden en maken ze uitstapjes, zooals Martha van haar leven niet gemaakt heeft. Op een open wagen rijdt een groep jongens en meisjes dwars door de duinen naar Katwijk en naar zee. Martha kent de Zuiderzee. Ze heeft wel zeiltochtjes gemaakt naar Marken en naar Harderwijk. De Noordzee met haar heldergroene water en haar witte branding ziet ze heden voor het eerst. Met bloote voeten en opgenomen rokken stappen de meisjes in het schuim en gillend hollen ze achteruit, wanneer een roller voor haar voeten breekt. De jongens zwemmen, terwijl de meisjes languit liggend in het zand zich laten roosteren door de zon. Straks klauteren allen stoeiend bij de helling van het buitenste duin op, en eindelijk, moegespeeld, rusten ze op een duintop en kijken naar de schelpenvisschers, die met hun hooge karren het strand langs rijden; naar de pinkjes, die het sleepnet

trekken voor de kust ; en naar een volgetuigden koopvaarder, die aan de kim voorbijzeilt. Het is een zomerdag, zooals Mei die kan geven. Stralend zonder heet te zijn. Bij het naderen van den avond staat de zon te schijnen boven zee en vonkt de branding in haar gloed. God maakt de wereld schoon, ook als de menschen oorlog voeren. Zijn zon straalt even helder en Zijn zee is even rein in tijd van oorlog als in tijd van vrede. Op een dag als dezen vergeet men de ellende van den tijd geheel. Wie denkt er nu aan dat de Mookerhei nog dampt van bloed, dat Brabant vol met Spaansche benden zit, en dat op Amsterdam het vreemd regime nog drukt ? Leiden is aan het gevaar ontkomen en van allen druk verlost. En op dezen dag genieten jongelui van zon en zomer. Zingend rijden ze in den maneschijn dwars door de duinen naar de stad terug.

Het is middernacht geweest als de koetsier der Jan Pleizier voor Leidens poort zijn paarden inhoudt, en Govert van den wagen klimt om aan den commandant der wacht, een vriend van hem, te vragen of hij, ondanks het late uur, het gezelschap in de stad wil laten.

„In naam van Oranje, doe open de poort . . . ."

zingen de jongelui op den wagen achter zijn rug daverend en soms met dubbelslaande tong. Ze zijn nog veel vroolijker dan ze den geheelen dag geweest zijn. Daar heeft „De laatste Aanleg" schuld aan. Zij hebben daar aangelegd en den waard, die reeds naar bed was, er uit getrommeld. De jongens hebben dikkoppen jenever gedronken en de meisjes klets-klets, waarin, behalve eieren en nootmuskaat, vooral veel brandewijn geroerd was. Ze hebben in de gelagkamer gedanst dat de vloer er van kraakte en de tinnen kroezen in de tapkast rinkelden. Ze maakten zoo'n lawaai dat kinderen ergens elders in de herberg, uit hun slaap geschrikt, aan het schreien gingen, en dat een vrouw met de slaapmuts op om den hoek der deur verscheen met het doel te vragen of het niet een beetje kalmer kon. Maar de waard heeft zijn wijf haastig doen verdwijnen, voordat zij tegen de gasten een woord kon zeggen. Deze jongelui verteerden ruim en ze betaalden best. Hoe vroolijker ze werden hoe vlotter het met de vertering ging. Voor die verdienste had hij wat nachtrust heel graag over en zij moest dat ook maar hebben. Grienden de kinderen ?

Stil wezen moesten ze, subiet. Of hij zou het ze met een Spaansch riet leeren.

„Een béétje kalmer" .... vroeg de vrouw nog.

„Hei, Jochem, schenk de glazen nog eens vol," riep een der gasten. En Jochem liet zijn vrouw in haar nachtjak staan, om het heerschap en zijn vrienden haastig te bedienen.

De vreugde van de jongelui is tot den hoogsten top gestegen. Zij hebben er kroezen en stoelen bij gebroken, en nadat ze weer ingestegen waren, is er op het laatste deel van den rijtoer zooveel en zulk luidruchtig jolijt geweest, dat de paarden somtijds schichtig werden en de koetsier, die van de tractatie in „De Laatste Aanleg" ook ruim zijn deel gehad had, slechts met groote moeite den wagen op den weg kon houden.

Terwijl Govert voor het piket wacht op den commandant, die door den schildwacht wordt geroepen, galmt het achter hem opnieuw en luider nog :

„In naam van Oranje, doe open de poort ...."

De wachtcommandant heeft geen bezwaar de poort te openen voor het gezelschap van zijn vriend. Op een wenk van hem schuift een hellebaardier de zware grendels weg en draait hij de groote deuren open. Onderwijl strijkt de commandant bij Govert opzij om hem wat te vertellen : „Het Spaansche leger ...." begint hij. Maar Govert is na de vreugde aan het strand en na het feest in „De Laatste Aanleg" niet in de stemming om te praten over politiek of oorlog. „Vlieg in de lucht met je Spaansche leger," valt hij hem in de rede. En met een zwaren schouderklop : „Lust je een neutje ? Wij hebben nog wel een beetje onder de kurk. Hei, Lambert, haal de kruik eens voor den dag."

Lambert doet het. Bij het licht van de lantaarn, die onder de huif van den wagen hangt, schenkt hij een flinken dikkop, en de wachtcommandant slaat hem vlot om. Voor den hellebaardier van de wacht is er ook nog wel een, en als op het gerucht de andere soldaten uit het wachtlokaal aankomen, azend op brandewijn, komt er een tweede kruik voor den dag en drinken zij ook. En dan krijgen de uitgaanders ook weer dorst en nemen zij er eentje.

Eindelijk hobbelt de wagen over de Leidsche keien. De stad slaapt, maar het uitgelaten jonge volk galmt des te luider :

„In naam van Oranje, doe open de poort ...."

Den anderen morgen heeft de porster zwaar werk Govert te wekken voor den vroegen dienst, en als hij eindelijk uit de veeren is, voelt hij zich landerig en katterig. Hij heeft zijn roes lang niet volledig uitgeslapen. Een zoute haring bij het brood kikkert hem echter op en op zijn wandeling naar de wacht geniet hij na van het pleizier van gisteren. Het is anders op straat om dezen tijd nog stil. Enkele arbeiders, op weg naar de fabrieken, zijn de eenigen, die Govert pleegt te ontmoeten, wanneer hij naar zijn vroegen dienst gaat. Vandaag zijn er echter ook poorters op, die anders om dezen tijd nog slapen. Hij is juist van plan om aan zoo'n man te vragen wat er aan de hand is, als hij wordt aangeklampt. „Zijn ze er al, vaandrig?" vraagt iemand hem met duidelijke onrust in zijn stem. „Wie?" vraagt Govert op zijn beurt. „Wel, de Spanjaards." „De Spanjaards? Hier?" Govert lacht schaterend om het ongerijmde. „De Spanjaards zijn in Brabant, man." Maar de man laat zich niet overbluffen. „Weet u niet eens," vraagt hij, „dat gisteren een Spaansch leger door Oudewater is getrokken?" En dan staat Govert verbluft. De Spanjaarden in Oudewater? Hij strijkt met de hand langs het voorhoofd. Wat wou die wachtcommandant ook weer vertellen gisteravond bij de Westerpoort?

In de wacht hoort Govert de bevestiging van hetgeen hij op straat heeft opgevangen. Een renbode heeft bericht gebracht over Spaansche troepen, die door Oudewater trokken. Er zijn patrouilles uitgezonden om contact te nemen met den vijand en, voor het geval zijn marsch in deze richting gaan zou, zijn nadering bijtijds te melden.

Govert is geschrokken. Aan nadering van den vijand had hij geen oogenblik gedacht. Hij is er min of meer ontdaan van.

De andere vaandrig lacht om zijn verrassing. „Waarom voel je je onrustig, Amsterdammer? De vorige maal heeft Valdez ons immers niets kunnen maken. Nu loopt het ook wel met een sisser af. Trouwens, wie zegt dat het om ons te doen is? Van Oudewater loopt de naaste weg naar Delft." Hij geeft de consignes over. Een nauwgezette uitkijk en af en toe patrouille in de omgeving is bevolen. Dan rukt de afgeloste wacht in.

Govert voelt zich toch niet op zijn gemak. Het verschil met gisteren is te groot. Toen scheen alles rozengeur en maneschijn. Nu staan ze plotseling weer voor strijd. Hij gaat

de wallen op en tuurt over het vlakke landschap. De weiden loopen vol bont vee. Waar geen koeien grazen, staat het gras hoog voor de hooiing. Het groen heeft daar een boventoon van geel en van roestrood, doordat de boterbloemen en de zuring hoog opgeschoten zijn. Aan de oevers van de plassen golft het riet. De wegen liggen als witte linten in de weiden. Waar een kar rijdt, wolkt mul stof. Boerenkarren zijn dit. Er is niets, wat op de nadering van den vijand duidt. De schansen, die de Spanjaards verleden winter opgeworpen hebben, liggen als lage heuvels in het veld, precies zooals zij ze dit voorjaar achterlieten. Ze zijn volop met gras begroeid en daardoor nauwelijks zichtbaar in de weiden.

Het landschapsbeeld blijft vredig. Binnenkomende patrouilles hebben niets te melden. Govert gaat gelooven, dat er loos alarm is geslagen, en dat het Spaansche leger, indien het Oudewater al voorbij getrokken is, een ander oogmerk had dan Leiden.

Tegen den avond komt echter een ruiter op een afgereden paard de poort inrennen. Hij komt uit Woerden. Een sterke colonne Spaansche troepen is daar gepasseerd.

Nu is geen twijfel mogelijk. Van Woerden loopt de weg rechtstreeks naar Leiden. Een nieuw beleg staat voor de deur.

Dien avond en dien nacht komt er een stroom van vluchtelingen naar de stad. Boerenkarren, vol vrouwen en kinderen of met huisraad beladen, rollen door de poort. Vee wordt in de stad gedreven. De stroom van vluchtenden is breed en lang. Het landvolk rondom Leiden heeft verleden winter ondervonden wat het is om te verkeeren in de buurt van Spaansche troepen. Niets was veilig voor den vijand. Hij plunderde de kippenhokken en de stallen. De hammen haalde hij uit den schoorsteen, en uit de kelders vleesch en boter. De paarden van de boeren spande hij voor zijn kanonnen en als er geen paarden waren dan spande hij de boeren zelf voor de affuiten. Onwilligen werden geranseld en jonge vrouwen grof misbruikt. Het boerenvolk wil een herhaling van dit lot ontgaan, en liever laat het al zijn have en goed in 's vijands handen dan dat het zich nog eens zou onderwerpen aan de willekeur der vreemde soldeniers.

Een stroom ellende vloeit de poort van Leiden binnen. De menschen op de boerenwagens, al staan ook schrik en

angst op hun gelaat te lezen, en zijn zij uitgeput door het slingeren en schokken van de karren op de slecht gebaande wegen, zijn het beste af. De meeste vluchtelingen moeten te voet de stad bereiken, en daar zijn ouden bij en gebrekkigen, die diep gebogen strompelen onder de zware en soms wonderlijke lasten, die zij met zich voeren. Een oud vrouwtje draagt, behalve een zak met lijfgoed, een kooitje met een sijsje mee. Een oude man is vol zorg over een koperen beddepan. Een echtpaar torst om beurten een grooten bijbel. Zieken liggen op hotsende wagens uitgestrekt op bossen stroo. Lammen worden op kruiwagens gereden. Er zijn stumperds, die op krukken strompelen. Blinden laten zich door kinderen leiden. De menschen duiken uit het nachtelijk duister op in het flakkerend licht van de flambouwen en glijden weg in het donker van de stad.

Na afloop van zijn wacht wandelt Govert naar het Rapenburg.

Bij de Komijns vindt hij verslagenheid. Zij zijn geschokt, niet enkel door de ellende, die zij zagen van de vluchtelingen, maar ook door het gevaar. Joffer Komijn klaagt, dat ze had gehoopt op rust en vrede en dat ze er nu nog veel erger toe zit dan in Amsterdam. Zij vraagt of ze niet beter zouden doen te vluchten.

„Waarheen zoudt u willen vluchten?" vraagt Govert. „Naar Amsterdam of Haarlem soms? Daar zal een balling als Komijn niet welkom wezen. Naar Delft? De weg naar Delft is afgesneden."

„Zitten we dan al opgesloten?" vraagt joffer Komijn ontsteld.

„Ja," antwoordt Govert, met een glimlach. Maar als hij ziet hoe dit haar beangstigt tracht hij haar gerust te stellen. „U moet het zich niet té erg voorstellen," sust hij. „Het wordt geen Haarlem, hoor. Valdez laat niet bombardeeren en bestormen. Het zal net zoo gaan als den vorigen keer. De Spaanschen liggen buiten en wij zitten binnen. Wie het langst geduld heeft wint. Het eenige wat leelijk is" — hierbij kijkt Govert Martha guitig aan — „is dat we nu niet kunnen zeilen op de plassen en geen rijtoertjes naar Katwijk kunnen maken."

„Je moet er niet mee spotten," bestraft Martha hem. „De vijand voor de poort, dat is ernstig."

Komijn vindt ook dat Govert het te luchtig opvat. „Als het

een kwestie van geduld wordt, komt het er slechts op aan, wie het langst geduld kàn hebben, wij of de Spanjaards."

„Wanneer het beleg ons te lang zou duren, worden de dijken doorgestoken," zegt Govert daarop. „Dan zult u eens zien, hoe hard de Spanjaards loopen."

„De dijken zijn nog niet kapot, en als ze stuk zijn is het land niet aanstonds onder water," antwoordt Martha's vader. „Je vat het te licht op, Govert, wij zitten leelijk in de val."

De tegenspraak prikkelt Govert om zijn standpunt des te feller te verdedigen. „Wij in de val? De Spanjaards zitten in de val. Als ratten zullen zij verdrinken, wanneer ze straks niet heel hard loopen."

HOOFDSTUK XIV

Het gaat met het beleg, zooals Govert tegenover de Komijns voorspeld heeft. Valdez volgt dezelfde methode, die hij de eerste maal heeft toegepast. Hij laat zijn troepen de schansen weer betrekken, die in het vroege voorjaar zijn verlaten, en die de Leidenaars in hun zorgeloosheid verzuimden te doen slechten. Hij werpt nog een aantal andere schansen op, zoodat thans zestig bolwerken de stad omringen en het al heel donker of heel mistig wezen moet, wil het gelukken tusschen de Spaansche linies door te sluipen om uit of in de stad te komen. En verder doet de Spaansche veldheer weinig. Hoogst zelden laten zijn kanonnen hun grove stem vernemen en hij verspilt geen bloed met stormaanvallen op de wallen. De verdedigers van hun kant nemen het ook gemakkelijk op. Een enkele maal, wanneer zij wat drukte ontdekken bij den vijand, mogen hun kartouwen eens aan het woord komen, meestal zwijgt ook hun geschut, en uitvallen worden haast niet ondernomen. Het is een spelletje van kat en muis, dat belegaars en belegerden te zamen spelen.

Martha is weer opgenomen in een vrouwenvendel, maar hoe anders gaat het hierbij toe dan in het corps van Kenau Simonsz Hasselaer. Daar vochten de vrouwen naast de mannen als leeuwinnen. Hier bestaat haar werk in het breien van hozen en mutsen voor de mannen van het garnizoen. Het is een oude-vrouwentaak inplaats van heldenwerk voor amazones. Komijn heeft zijn diensten als vrijwilliger aangeboden. Hij wordt met andere burgers onderwezen in den wapenhandel. Na enkele weken oefening loopen zij mee in den wachtdienst op de wallen. Tot vechten worden zij niet geroepen, nu de beroepssoldaten van het garnizoen amper de wapens voeren.

Goverts dienst is nauwelijks verzwaard sinds het beleg begonnen is. Hij houdt ruimschoots tijd voor studie, en zit elken avond op het Rapenburg.

„Ziet ge wel dat 't meevalt, dit beleg," zegt hij in den

kring van de Komijns, en zelfs Martha's moeder moet erkennen dat het minder erg is dan zij had gedacht. In haar woning merkt ze nauwelijks dat Leiden wordt belegerd.

Wanneer het midden Juni warm wordt is het niet aangenaam dat men de stad niet uit kan, en dat de burgers zelfs niet op de wallen mogen komen, waar de wind frisch uit den polder waait. In de huizen, veel voller nog dan anders, nu zooveel vluchtelingen uit den omtrek onder dak gebracht zijn, is het benauwd. In de smalle straten braadt en stooft de zon. En de grachten, wat breeder en bezet met boomen, waar het op warme zomerdagen anders koeler is, zijn thans vervuild door den afval van het vele vee, dat in de stad gedreven is.

Joffer Komijn krijgt hoofdpijn van de warmte en den stank, die uit het Rapenburg opstijgt, en Martha strijdt tevergeefs tegen een gevoel van loomheid en lusteloosheid, waardoor zij wordt bevangen. Ze kan nu snakken naar een zeiltochtje op de plassen, of naar een ritje langs het strand. Maar zij óverwint dat verlangen. Kleine ongemakken mag men in oorlogstijd niet tellen. Wanneer het beleg geen grootere bezwaren geeft dan deze, is het niets.

Als Leiden vier weken ingesloten is geweest, komt er een beschikking van het stadsbestuur op het verbruik van brood en melk en groenten. Een half pond brood per dag is het rantsoen.

Komijn ontstelt, als hij van deze ordonnantie hoort. „Is er zóó weinig voedsel in de stad?" vraagt hij.

„Er is niet veel koren," antwoordt Govert luchtig. „Ander voedsel hebben we in overvloed."

„En melk en groenten krijgen we ook nauwelijks."

„Dat wordt gauw beter," verzekert Govert. „Bronkhorst is van plan een aanval op de Krammerschans te doen. Als we die hebben kunnen onze hoveniers weer groenten halen uit hun tuinen en kan het vee weer naar de wei."

Komijn schudt het hoofd. „Je neemt de dingen te licht op," zegt hij weer. „We hebben die schans nog niet."

Ten aanzien van de Krammerschans krijgt Govert evenwel gelijk. De uitval wordt gedaan en de sterkte wordt genomen. De koeien gaan de poort uit naar de weiden en de melkgift stijgt zoozeer dat het rantsoen verruimd kan worden. De tuinders gaan weer naar hun tuinen en brengen vrachten groenten naar de stad. Alleen het broodrantsoen blijft op

een half pond 's daags. Bij het ontbijt heeft menig man het al op.

Zoolang men evenwel ruim vleesch kan eten is de nood niet hoog. De Komijns, opgefleurd, nu blijkt dat Govert in dit geval toch niet te luchtig heeft gesproken, schikken zich zonder klagen in het gebrek aan brood. In Amsterdam was er voortdurend een tekort aan allerlei de laatste jaren. En de balling is op zijn omzwervingen aan zooveel ontberingen gewoon geraakt dat hij om deze rantsoeneering lacht. „We halen den buikriem een beetje strakker aan," zegt hij. „Dan merk je niet dat je wat minder krijgt."

Voor Govert rijen de dagen zich aaneen in saaie eenvormigheid. Nooit is er avontuur of actie. Na de verovering van de Krammerschans biedt zich aan de belegerden geen nieuwe operatie aan. En de Spanjaards doen geen enkelen aanval. Valdez laat bij tijden zijn kanonnen vuren, maar waar het toe dient weet niemand. Zelfs de koeien in de weiden doet hij er geen kwaad mee. Die komen, als het Spaansch geschut begint te spelen, naar de stad, zonder dat een man ze hoeft te drijven. En na een bombardement loopen de koeien even rustig naar haar weiden.

Zulk een beleg verveelt. Govert verkoos den fellen strijd in Haarlem boven dit eentonig wachten. De lediggang werkt fnuikend op het moreel. Govert heeft een aantal Leidsche burgers onder zijn bevel, die als Komijn bij het begin van het beleg als schutters dienst genomen hebben. Eerst waren deze mannen ijverig en gewillig; thans worden ze landerig en lui. Over de rantsoeneering van het brood klagen zij steen en been. „Wij loopen met den honger in het lijf, en onze kinderen jammeren om brood," mopperen zij.

Govert weet dat het overdreven is. De voedselvoorziening is nog niet onbehoorlijk. Zij klagen niet uit nood, maar van verveling. Bij werkeloosheid wordt een kikker opgeblazen tot een olifant. Men moet zich aan zulk mopperen niet te veel gelegen laten liggen. Als er vandaag een stormaanval kwam zou men eens zien, hoe dapper deze kankeraars zich weerden.

Op zekeren dag hoort Govert evenwel een toon in het wachtlokaal, die hem toch verontrust. „Waarom houden we dit spelletje nog langer vol?" vraagt een der schutters. „We moesten ons maar overgeven," zegt een ander.

Govert loopt op het groepje, dat om de tafel zit te dobbelen, toe : „Wàt wou je ?" vraagt hij scherp.

Enkelen zijn wat beduusd, omdat zij zijn betrapt, maar de man, die het laatste sprak, antwoordt ronduit : „De witte vlag uitsteken, vaandrig."

Govert kijkt hem minachtend aan. „Heb je trek hetzelfde lot te ondergaan als het garnizoen van Haarlem ?" vraagt hij.

Doch hierom lacht de man. „Dat staat ons niet te wachten. Alva is weg. De nieuwe landvoogd geeft pardon."

Govert trekt de schouders op. „Het Spaansche juk blijft even hard," zegt hij.

„Het is niet harder dan het juk der Calvinisten," roept een wrange stem.

Dit laatste schokt Govert. Zoo'n toon heeft hij in Haarlem nooit gehoord. Daar waren roomsch en onroomsch één tegen den overweldiger. Deze katholieken — meer dan de helft der schutters van zijn wacht behoort nog tot de oude kerk — schijnen genoeg te hebben van den oorlog. Is dit de invloed van het generaal pardon ? Zou dat dan toch den weerstand breken ?

Bij de Komijns zwijgt Govert over het geval. Het is volkomen noodeloos hen te verontrusten met beuzelpraat van mannen, die met hun leegen tijd geen raad weten. Komijn vertelt echter een ervaring, die veel op die van Govert lijkt. De lakenfabrikant, met wien hij samen zaken doet, zei : „Het is toch eigenlijk dwaasheid dat wij langer vechten en de ellende van een beleg verduren." Komijn had hem verwonderd aangezien : „Wilt gij dan niet van Spanje vrij ?" vroeg hij. „Toen Alva landvoogd was, was er reden om te vechten," had de ander hier weer tegen ingebracht, „Alva vertrapte onze privileges ; en woedde met zijn Bloedraad. Maar nu, De Requesens is schappelijk." „Behalve op het stuk van de religie," had Komijn hierop geantwoord. „Tja," zei de compagnon toen, „dat zit ú hoog, maar daar denken *wij* natuurlijk anders over." De man was katholiek. Komijn had hem het belang van zijn nering onder het oog gebracht. Aan de Geuzen, die de Vlaamsche en Amsterdamsche concurrentie van de zeeën weerden terwijl zij alles wat uit het Geusch geworden Leiden kwam passeeren lieten, dankte zijn fabriek haar bloei, en daar was hij niet ongevoelig voor. Maar hij opperde de mogelijkheid dat bij een lang volgehouden fellen strijd

om Leiden al zijn bezit teloor zou gaan, en hij scheen te verwachten dat eerlang alles toch terug zou keeren tot gehoorzaamheid aan Spanje. Het was beter dat het generaal pardon aanvaard werd dan dat men door bleef vechten totdat men zich op genade of ongenade overgeven moest.

Het verhaal blaast Goverts onderdrukte onrust aan. Het is alweer het generaal pardon en het zijn alweer de roomschen, die hun verlangens ingewilligd krijgen, bij wie de lust om voort te vechten taant. De wil tot weerstand wordt op deze wijze zeer bedenkelijk ondermijnd.

„Als ze allemaal zoo praten, gaat het er leelijk uitzien," zegt hij. „De dijken moeten haastig worden doorgestoken! Anders . . . ."

De beide vrouwen zien hem angstig aan. Is Govert, die het beleg zoo luchtig opnam, nu ontmoedigd? Maakt hij zich zorgen om den afloop? „Wat anders?" vragen zij.

Hij herstelt zich. „'t Komt best goed," sust hij. „Maar het wordt toch tijd dat de dijken doorgestoken worden."

Govert is niet de eenige, die naar hulp uitziet. De overheid van Leiden doet het ook zeer dringend. Ondanks de kortheid van de zomernachten slippen haar boden tusschen de Spaansche schansen door om brieven naar den Prins te brengen, waarin hartstochtelijk om hulp gebeden wordt.

Het antwoord van den Prins is vol beloften. „Houdt vol," roept hij den burgers toe. „Vertrouwt op God en ons. Met Leiden staat meer op het spel dan uw leven en uw stad; het lot van Holland hangt er aan; de zaak der vrijheid. Daarom is het noodzakelijk dat gij stand houdt. De dijken worden doorgestoken en Boisot komt met zijn Watergeuzen tot ontzet. Strijdt tot het uiterste. Wij helpen."

De Leidsche burgerij houdt van Prins Willem. Zij vertrouwt hem en gelooft in hem. Als de Prins zoo stellig hulp toezegt, dan komt ze ook.

Govert merkt het aan de stemming van zijn schutters. Men klaagt niet langer over de rantsoeneering van het brood en spreekt niet meer van overgave. Men kijkt alleen elk oogenblik naar het peil der grachten om te zien of dat niet rijst; men klimt de wallen op om te zien of soms in wijde verte water aan komt stroomen. Doch de landen blijven droog. Juli verstrijkt zonder dat het water stijgt. Het broodrantsoen wordt andermaal verlaagd, en melk en boter worden

uiterst schaarsch, want de weiden om de stad, binnen den kring der Spaansche schansen, zijn veel te klein voor zooveel vee als er thans op graast. De koeien vermageren op het kaalgevreten land en geven weinig melk. Alleen vleesch is ruim voorhanden, omdat de veestapel wordt afgeslacht.

De moedeloosheid keert terug. Waar blijft de hulp nu, die de Prins beloofd heeft?

Dan hoort Leiden om welke oorzaak het ontzet uitblijft. Verschil van meening tusschen Prins en Staten. De Prins wil alle dijken doorsteken, maar in de Staten bestaat daartegen sterke oppositie.

Het maakt de stemming in de stad zeer bitter. Omdat men vreest een offer te vergen van de boeren, moet Leiden met zijn heele burgerij maar opgeofferd worden. De Prins beweerde dat Leiden voor heel Holland vocht. Maar Holland trekt zich niets van Leiden aan. Welnu, wat kan den Leidenaars dan Holland schelen?

„Laten we ons overgeven!" roepen Goverts schutters luider dan tevoren, en ze doen hun werk zeer onverschillig. Ze dobbelen en dutten. Er wordt ternauwernood meer dienst gedaan en amper wacht gehouden op de wallen.

Als Valdez thans een onverhoedschen stormloop had gedaan!

Doch Valdez is zuinig met Spaansch bloed. Hij bereikt, meent hij, zijn doel ook zonder dat hij Leidens wallen laat bestormen. Des te vaster raakt de Spaansche veldheer daarvan overtuigd als er glippers komen in zijn legerkamp, Leidenaars, die genoeg hebben van het hongerlijden in de stad en voedsel bij de Spanjaards zoeken. Valdez onthaalt ze gul en luistert met voldoening naar hetgeen zij hem verhalen over de stemming bij de burgerij. Hij geeft den glippers, wanneer ze weer terug gaan naar de stad, brood en kaas en boter mee, opdat ze in Leiden kunnen toonen welke overvloed er bij de Spanjaards is. En hij verzekert hun dat het generaal pardon royaal en onverkort zal worden toegepast, als Leiden snel de witte vlag hijscht.

De glippers, weer terug in Leiden, steken met wat zij van de Spanjaards kregen, hun stadgenooten de oogen uit en brengen trouw het aanbod van den Spaanschen veldheer over. Bij overgave heeft geen burger iets te vreezen. Zij verpesten er den geest der burgerij mee.

Goverts wacht wordt zeer oproerig. Een hellebaardier, die naar zijn post moet, werpt zijn wapen vloekend op den grond. Een ander haalt een grooten witten lap te voorschijn.

„Wat wil je daarmee?" vraagt Govert scherp.

„Aan mijn piek binden en uitsteken op de wallen," antwoordt de man brutaal. „Denkt ge dat we nog langer willen hongerlappen, om straks toch over de kling gejaagd te worden, terwijl we overvloed en vrijheid kunnen krijgen?"

„Weg die lap! Met een half pond vleesch per dag lijd jij geen honger," zegt Govert streng. En tot den man, die zijn hellebaard heeft weggeworpen: „Ik gelast je naar je post te gaan."

Dit helpt. De hellebaardier pruttelt nog wat tegen, maar hij raapt zijn piek toch op en begeeft zich naar zijn post. De andere schutter bergt de witte vlag weer op.

Als Bronkhorst van het geval verneemt en andere rapporten van gelijken aard ontvangt, treedt hij met kracht op. De allerstrengste straffen stelt hij op ondermijning van de krijgstucht, en als sommige soldaten blijven kankeren en stoken, hangt hij ze aan de galg. Dat brengt den schrik er in, en scherp toezicht van den commandant, die in persoon de wachten nagaat en ook des nachts de ronde maakt, werkt er toe mee dat bij het garnizoen het gekanker voorshands uit is.

Onder de burgerij blijft het evenwel gevaarlijk gisten. Men laat ons in den steek, wordt er geklaagd. Zelfs bij de stadsregeering ontstaat weifeling. Burgemeester Van der Werff heeft moeite om het défaitisme te onderdrukken en secretaris Van Hout schrijft aan den Prins een nieuwen brief. Tenzij er spoedig hulp geboden wordt, zal Leiden moeten vallen. Als wij binnen een week geen waarborgen ontvangen voor een snel ontzet, kunnen wij de verantwoordelijkheid niet langer dragen.

De dagen, die voorbijgaan eer het antwoord komt, zijn voor de leiders haast ondraaglijk van spanning. De wankelmoedigheid der burgerij groeit met het uur. Met harde hand moeten Bronkhorst en Van der Does optreden. Zij laten samenscholingen uiteenslaan door hun troepen. Dat herstelt de uiterlijke rust, maar ondergronds blijft het broeien.

In den nacht van 30 op 31 Juli doet Govert de ronde op den wal. De nacht is maanloos en de lucht bewolkt. Bijna

tastbaar is de duisternis. Slechts als een vaag grijs in het diepe zwart is het water van de vestinggracht te onderkennen. De schildwacht drentelt onverschillig heen en weer. Zijn oogen boren niet door het duister en hij spitst zijn ooren niet. Wat kan het hem schelen of er onraad is? Onraad? De komst der Spanjaarden zou eerder een verlossing wezen.

„Sta eens stil!" maant Govert den soldaat. Hij meent dat hij iets hoorde, maar hij wordt in het luisteren belemmerd door de zware stappen van den schildwacht.

Er is geplas in het water als van een man die zwemt. Het zal een glipper wezen, verwacht Govert, en hij daalt van den wal af in de richting van het geluid om den kerel op te vangen. Heer Dirk van Bronkhorst heeft bevolen dat de glippers zullen worden vastgehouden, opdat de geest der burgerij door hun geklets niet nog meer wordt bedorven.

Een mannenhoofd duikt op. „Help eens een handje," roept een stem uit het water. Govert schiet toe en helpt den man. Het is geen glipper. Het is de bode naar den Prins, die dwars door de Spaansche linies weer teruggekomen is. „Weet je iets?" vraagt Govert gretig.

„Brief voor de burgemeesters," zegt de bode, terwijl hij bij den wal opklautert.

„Nog niets bekend van de inundatie?"

„De brief is dicht," antwoordt de bode, doch als hij merkt in welk een spanning Govert is, kan hij hetgeen hij weet niet langer voor zich houden. „Best nieuws! De dijken worden doorgestoken."

Govert juicht. De schildwacht op den wal, die het gehoord heeft, rent naar het wachtlokaal. Al zijn onverschilligheid en moedeloosheid zijn op eenmaal van hem afgevallen. Hij schreeuwt het zijn slapenden en dobbelenden kameraden toe: „De dijken worden doorgestoken!"

Als Leiden den anderen morgen wakker wordt, vliegt de goede tijding door de stad.

Er heerscht vreugde alom. Geen burger denkt nu meer aan overgave. Geen klacht valt over het schraal rantsoen. Vergeten is de grief dat Leiden werd vergeten. De dijken worden doorgestoken. Het water komt. De Geuzen! Het ontzet!

Een van Goverts schutters boent de peilschaal schoon, die in de waterpoort is aangebracht, en verft op de plaats,

waar thans de spiegel is, een extra streep opdat men zien kan wanneer en hoeveel het water rijst.

Dien dag stijgt het water niet. Den anderen dag staat de streep nog precies gelijk met het waterpeil. Op 2 en 3 Augustus schijnt het water zelfs te zakken inplaats van dat het rijst.

En dan blijkt overnieuw hoe wankel de geest in Leiden is. De vreugdige verwachting van de burgers stort weer in. Het water komt niet. Er zijn geen dijken doorgestoken. Zij spreken van een loos gerucht, van ijdele beloften.

De burgemeesters komen met kracht daartegen op. De Prins heeft zelf geschreven wat door de Staten is besloten: alle sluizen zullen opengaan; de dijken van Rijn en IJsel zullen worden doorgestoken. Platboomde vaartuigen, uit Holland en uit Zeeland, worden reeds bijeengebracht. Boisot, de overwinnaar in den slag bij Roemerswaal, is admiraal der vloot, die Leiden zal ontzetten.

De burgers meesmuilen. Tien vogels in de lucht. Zij hebben er liever één in de hand. Als de dijken doorgestoken zijn, moet het water stijgen. En het stijgt niet.

Bij het stadsbestuur heerscht sterke spanning. De mededeelingen van Prins en Staten zijn zeer positief, en voor de toekomst zijn zij hoopvol. Maar het heden? Het voedsel in de stad is uiterst schaarsch. Een nieuwe vermindering van het rantsoen is dringend noodig. Burgemeester Van der Werff durft er niet toe besluiten. Hij vreest dat als op dit moment het rantsoen ingekrompen wordt, de burgerij volslagen moedeloos zal worden en de drang tot overgave niet te keeren wezen zal.

Men wacht, men wacht....

Eindelijk, op een morgen bij het eerste ochtendkrieken, stormt een schutter het wachtlokaal binnen.

„Het water komt!" roept hij. De dikke streep op de peilschaal is verdwenen. Twee duimen is het water dezen nacht gerezen!

Dien dag rijst het nog twee duim en den anderen morgen is de waterstand weer vier duim hooger. Men hoeft het thans niet op de peilschaal af te lezen. Men kan het zoo wel zien. De Leidenaars zien het in alle grachten. Het water wast met het uur. Hooger en hooger klimt het, tot aan de boorden van de grachten.

Prins en Staten hebben woord gehouden. De zee komt over het land. De redding daagt !

Dien dag wordt het broodrantsoen drastisch verminderd.

Wat burgemeester Van der Werff van dag tot dag heeft uitgesteld, zet hij thans door. En nu slaan de burgers er nauwelijks acht op. Dit is slechts leed voor enkele dagen. Het water is er, en de Geuzen komen. Ontzet staat voor de deur.

De schuiven in de waterpoorten worden neergelaten, opdat Leiden zelf geen last zal krijgen van de overstrooming. Zoo blijft het peil in de stadsgrachten voortaan op dezelfde hoogte. Maar van de wallen af kan men zien dat het water hooger en hooger stijgt. De vestinggrachten loopen vol, het land raakt overstroomd. Zilveren plekken vertoonen zich in het groen der weiden. Het gras verdwijnt in het water. Alleen het hoog opgeschoten, bijna rijpe koren, is als vreemd goudgeel riet nog zichtbaar. Leiden ligt midden in een zee, waaruit in de verte dorpen en boerderijen en dichterbij de dijken en de Spaansche schansen uitsteken.

Er leeft een sterke spanning bij de burgerij en bij het garnizoen. Voor Alkmaar vluchtten de Spanjaards weg alleen op het gerucht dat de dijken zouden worden doorgestoken. Zouden zij dan nu niet haastig loopen gaan, nu het water om hun schansen spoelt ?

Bij elken rondgang op de wallen speurt Govert of hij ook aftrekkende bewegingen van de Spanjaards ziet. Des nachts luistert hij naar geraas van wagens en kanonnen, die onder dekking van de duisternis teruggenomen worden. Maar niets duidt op een aftocht en elken ochtend ziet hij boven de borstweringen der schansen nog de loopen van het geschut.

Dit wekt teleurstelling in Leiden. Is Valdez dan niet bang voor het water ? Laat hij het aankomen op strijd met de Watergeuzen ? Er zijn er, die twijfelen of de Spanjaards wel wezenlijk nog in hun schansen zitten, of de loopen, die schijnbaar nog zoo dreigend uit de schansen steken, geen looze buizen zijn, of de bezetting in de duisternis niet is gevlucht.

Bronkhorst stuurt in een donkeren nacht patrouilles in bootjes ter verkenning uit. Zij moeten onderzoeken, of de schansen leeg zijn of bezet. In alle stilte roeien zij over het verdronken land naar de Spaansche linies, waar alles zwijgt. Deze stilte versterkt bij de patrouille de overtuiging, dat de vijand met stille trom vertrokken is. Een bootje nadert dicht

de schansen. De mannen stappen uit op den smallen dijk, die de versterkingen der Spanjaards onderling verbindt.

Doch plotseling donderen kartouwen en knetteren musketten. Op eenmaal spuwen alle schansen vuur. In allerijl roeit de flottielje naar de stad terug.

In de duisternis kunnen de Spanjaards moeilijk richten en wordt hun vuur voor het grootste deel verspild. Maar een der bootjes zinkt toch door een grondschot, op verscheidene andere zijn dooden en gewonden en één schuit keert niet weer. Den anderen nacht bereiken nog twee mannen zwemmende de wallen. Zij waren in het vermiste schuitje. Hun makkers zijn neergesabeld bij het binnendringen van een Spaansche schans. Zij alleen zijn ontkomen.

Valdez ligt met zijn volle macht nog om de stad. Het water heeft hem niet verdreven. Hij laat het aankomen op strijd met de Watergeuzen.

Het breekt den moed in Leiden niet. Govert heeft zelfs een grimmig genoegen in de hardnekkigheid der Spanjaards. Een wissen ondergang gaan zij nu tegemoet.

De ongemakken van het beleg verdraagt de burgerij in deze dagen moedig. Dat het broodrantsoen alweer verkleind wordt, dat er erwten worden uitgedeeld, die na een etmaal koken nog zoo hard als glas zijn, dat het rundvleesch op is en men nu op taaie paardenlappen kauwen moet, deert de burgers niet. Boisot zeilt op. De redding is nabij. Nog enkele dagen kan men wel volharden.

HOOFDSTUK XV

Govert beklimt den toren der Sint Pieter. Het is bevel van Bronkhorst. Hij moet uitzien naar de Geuzenvloot. Maar zelden heeft hij met grooter graagte naar een bevel gehandeld. Zijn eigen verlangen de bevrijders te zien komen drijft hem ten minste even snel naar boven als de opdracht van zijn commandant.

Van den trans tuurt hij naar het Zuiden. Eén groote watervlakte strekt zich rondom Leiden uit. In het Westen is ze afgesloten door de duinen, doch naar het Zuiden en het Oosten onafzienbaar. Den Haag ligt aan den rand der binnenzee, Delft op de kim. Dorpen en boerenhoeven zijn als eilandjes in het water uitgestrooid. Als de lang gerekte ruggen van reuzenvisschen komen de kruinen van de dijken boven het zilverige water uit. En in de wijde verte ziet hij kleine zwarte vlekjes, vaag door den grooten afstand. Zijn dat schepen? Is dat de Geuzenvloot? Met popelend hart tuurt hij zoo lang en scherp dat zijn oogen knipperen en tranen. Als hij de trappen weer afdaalt, is hij nog onzeker. Hij durft niet zeggen dat de vloot op komst is. Hij zal zijn mond niet opendoen voordat hij zeker weet. Maar hij draagt het sterk vermoeden in zijn hart om als een zoet geheim, en ofschoon Bronkhorst bevolen heeft dat hij één keer per dag naar boven moet, klimt hij enkele uren later reeds andermaal de hooge trappen op om zich te vergewissen. Hij ziet de zwarte vlekjes weer, doch hij heeft nog geen zekerheid.

Den anderen dag is de hemel dichtgetrokken en laten dikke wolken slechts heel weinig zicht. De vage vlekjes zijn weggekropen achter nevelsluiers. Govert kan niets ontdekken. Hij moet zich nu verlaten op de herinnering aan hetgeen hij gister heeft gezien. Hoe meer hij nadenkt, hoe sterker staat het voor hem vast dat hij schepen heeft gezien, dat de vloot der Watergeuzen ginds geankerd lag, dat dus Boisot op komst is en dat hij zeer waarschijnlijk vandaag in mist en regen opzeilt. Het kost hem groote moeite om zijn

blij vermoeden te verzwijgen. Maar hij houdt zijn mond dicht, zelfs Martha spreekt hij niet van zijn verwachting. Doch als hij 's avonds van Martha afscheid neemt, gaat hij naar de wallen inplaats van naar zijn bed. In het stille donker van den nacht luistert hij gespannen of er strijdrumoer is bij de Spaansche schansen. Nog niet. Behalve den kalmen tred der schildwachten hoort hij alleen het kabbelen van het water.

Den derden dag is het zeer zichtig. Govert vliegt de torentrappen op. Hij tuurt naar het Zuiden. Scherp en helder staan thans de tevoren vage vlekjes op de kim. Boerderijen zijn het. Nergens is een schip te zien. Boisots vloot is nog niet in het zicht. Een sterke hoop breekt stuk bij Govert.

De uitkijk op den toren blijft elken ochtend Goverts eerste werk. Hij kent nu alle vaste punten in de vreemde zee. Hij weet de dorpen en de hoeven te liggen. Scherp speurt hij telkens of hij daarnaast ook schepen kan ontdekken.

Beneden bij den toren staan van den eersten dag af burgers te wachten als hij na zijn klimpartij omlaag komt. „Al wat in 't zicht?" is hun steevaste vraag. Govert moet steeds ontkennend schudden en zijn rapport aan Bronkhorst luidt immer negatief.

De torentocht, dien hij aanvankelijk met graagte deed, wordt, als hij telkens weer teleurstelt, allengs een corvee. En Govert is nu bijna blij als mist of regen het zicht belemmeren. Dan kan men althans hopen dat achter wolken en nevelsluiers een vloot in aantocht is.

Er staan geen burgers meer op wacht beneden aan den toren. De hoop op redding is bij de Leidenaars weer uitgebluscht.

Dit is de derde maal dat een eenmaal opgewekte hoop vernietigd is. Het water is gekomen, maar de Geuzen komen niet. Er is een hand ter redding uitgestoken, maar men zet niet door. Een kwelling als van Tantalus is dit. En de verslagenheid is, nadat de hoop zoo hoog gerezen was, veel dieper dan ze immer is geweest.

Het ligt niet aan ons, bericht de Prins. Aan mij noch aan de Staten noch aan het volk. De sluizen staan alle open en alle dijken zijn doorstoken; Boisots vloot is te Delft. Verder kan ze evenwel niet komen. Er staat onvoldoende water op het land, om er met schepen overheen te varen.

De Geuzenvloot moet wachten tot het water hooger stijgt. Eén stevige Noordwester met een hoogen vloed, en Leiden is gered.

De manschappen van Goverts wacht halen de schouders op als hun vaandrig deze tijding brengt. Wat heeft Leiden aan zoo'n vooruitzicht? Het is Augustus, volop zomer. Geen tijd van stormen. Straks komt September. Dan is het weer ook bijna altijd rustig, nog fraaier vaak dan in den zomer. October of November zal het worden eer de najaarsstormen komen. Dan is het evenwel te laat, en baat geen redding meer. De Leidenaars zijn dan al lang van honger omgekomen.

Op deze redeneering weet Govert geen bescheid. Hij kan ze onmogelijk tegenspreken. De honger is zwaar geworden in de laatste weken. Hij kan het zien aan de ingezonken wangen van zijn mannen. Hij kan het voelen aan zichzelf. Bij het beklimmen van den toren moest hij de laatste dagen onderscheiden malen rusten. Op den trans moest hij eerst ademscheppen en zich steunen aan de stijlen, omdat zijn beenen trilden en zijn slapen hevig klopten. Van harde, overjaarsche bruine boonen, vol zwarte plekken, eet hij gulzig, omdat de honger altijd knaagt, en het taaie paardenvleesch, waarvan men kort geleden walgde, wordt nu door elk verslonden als een lekkernij. Zoo erg is het bij het krijgsvolk reeds gesteld, ofschoon dit nog altijd beter gevoed wordt dan de burgers. Hoe zwaar hun lijden is kan men op straat ontdekken. Vrouwen ziet Govert loopen, uitgeteerd, met blauwbewalde, holle oogen. Kinderen zag hij met opgezette buikjes en spillebeentjes, waar een mensch van schrikt. Een zwangere vrouw is gisteren uitgeput op straat ineengezakt, en op de plaats gestorven.

Omdat de toestand ernstig is, is het zoo moeilijk tegen klagen in te gaan. Toen er uit weelde werd gekankerd kon Bronkhorst forsch optreden tegen zijn onwillige soldaten. Maar wat kan hij doen tegen deze mannen, aan wie de honger knaagt en die bekommerd zijn omdat hun vrouwen en kinderen sterven van gebrek? Toen de glippers met ijdele praat het volk opstookten, schroomden de commandanten niet geweld tegen de rebellen te gebruiken. Maar wat kunnen zij uitrichten tegen vrouwen, die schreeuwen om voedsel voor hun kroost, en tegen kinderen, die jammeren om brood?

Zelfs in de vroedschap gaan thans stemmen op voor overgave en de mannen, die in het stadhuis voor vrede pleiten, zijn niet onrijp of wild en evenmin verstoken van liefde voor hun volk en voor de vrijheid. Met ijver hebben deze vroedschapsleden in '72 bevorderd dat Leiden voor den Prins koos en kloek hebben zij tot dusver het beleg doorstaan. Wanneer er eenige hoop op uitkomst was, zouden zij volstandig blijven. Maar zij zien geen uitkomst. Er is geen hoop op ontzet voor het late najaar. En dan is het te laat. Dan is Leiden volslagen uitgehongerd. Laat men derhalve thans den Spaanschen veldheer vragen, op welke voorwaarden de capitulatie kan geschieden. Laat men hem de overgave aanbieden op conditie dat de burgers lijf en goed behouden en het garnizoen vrij uit mag gaan.

In de Schuttersdoelen bespreken de officieren de stemmen, die in de vroedschap zijn opgegaan. Een enkele komt er tegen op, maar de meesten stemmen er mee in. Een week, uiterlijk veertien dagen zou het beleg nog kunnen worden volgehouden. Langer niet. En het is practisch uitgesloten dat de Geuzen tijdig komen. Het staat dus vast dat de stad verloren is, en het gaat er alleen om of men dit nú erkennen zal of straks, als allen dood zijn. Onder deze omstandigheden is overgave geen lafheid of verraad. Wanneer redelijke voorwaarden te bedingen zijn beteekent zij de redding van zooveel duizend menschen, die anders onherroepelijk ten doode opgeschreven staan.

Op het Rapenburg vertelt Govert wat in de vroedschap is besproken.

Komijn ontstelt. „Zijn dàt onze leiders?" roept hij uit. „Een schande dat die zoo durven spreken."

„De officieren denken er net eender over," antwoordt Govert. En de redeneeringen in de Schuttersdoelen overnemend legt hij uit dat er geen kans is op ontzet. Hij zucht er bij, maar hij berust er in.

„Fij, Govert, loop jij naar de glippers over? Van jou had ik dit het allerlaatst verwacht." Joffer Komijn zegt het met scherpte en bitterheid.

Dit onthutst Govert. Is *zij* voor volhouden, deze vrouw, die hij zoo dikwijls voor slap en zwak heeft aangezien? „De Geuzen kunnen werkelijk niet tijdig komen," betoogt hij. „Vóór October is geen springvloed te verwachten."

„God kan elken dag een springvloed zenden," zegt Joffer Komijn.

„Het stormt in September nooit uit het Noordwesten," brengt Govert er tegen in.

„De Heere kan het laten stormen op iederen dag dien Hij verkiest. En als Hij in Zijn wijsheid heeft besloten om niet eerder te verlossen, wel dan houden we het tot October uit."

„Maar dan is driekwart van de burgers dood! Dan zijn wij dood, u, ik, Martha .... wij allemaal."

„Als de Heere het zoo mocht beschikken zijn wij voor de goede zaak gestorven," zegt zij gelaten.

„Maar is het leven u dan niets meer waard?" vraagt Govert in ontzetting.

„De vrijheid is meer dan het leven," antwoordt Komijn.

Govert zwijgt met dunne lippen. Zoo heeft hij ook gesproken, toen Alva landvoogd was. Nu staan de stukken anders. „Op billijke voorwaarden wil men vrede," betoogt hij. „Het generaal pardon is nog van kracht. Zelfs onze privileges mogen wij behouden. Zet dat nu eens tegenover een wissen hongerdood."

„We krijgen geen vrijheid van geloof," houdt Komijn stug vol.

„Wat heeft een lijk er aan of het den Bijbel lezen mag?" valt Govert uit, geprikkeld door wat hij aanvoelt als fanatisme van de Calvinisten.

Komijn fronst de wenkbrauwen; zijn vrouw verschiet van kleur, en Martha ziet hem met smartelijke verbazing aan.

Govert krijgt een blos van schaamte. Hij beseft dat hij een onbehoorlijkheid gezegd heeft. Hij voelt zich uiterst onbehaaglijk. Hij, soldaat, een die in Haarlem heeft gevochten, wordt hier gekapitteld door een burger, door een vrouw, die altijd zwak en angstig was. Hij wil capituleeren en zij denken er niet aan. Volharden willen zij, ofschoon zij bitter honger lijden en er beiden uitzien of ze den dood reeds in de schoenen hebben. Hij schaamt zich. Maar hij geeft niet toe.

De officieren oordeelen nuchter, als mannen van het vak. En deze Calvinisten zijn fanatici. Zij jagen zichzelf en alle Leidenaars voor hersenschimmen in den dood.

Govert staat op. Hij wendt voor dat hij dienst heeft. Tegen Martha is hij koel en kort. In het voorhuis toeft hij nauwe-

lijks bij haar. Zijn afscheidskus is flauw en hij draait zich bruusk om als zij het voor haar ouders opneemt.

Baloorig, ontevreden met zichzelf, loopt hij de straten door. Tenslotte gaat hij weer naar de Schuttersdoelen. De officieren daar spreken redelijker taal dan een koppige Gereformeerde en zijn vrouw, die na aan godsdienstwaanzin is.

In De Doelen treft hij het anders aan dan straks. De officieren praten niet meer onder een pot bier over tijd en wijze van de overgave. Een man spreekt vooraan in de zaal en zijn metalen stem klinkt hard en dreigend. Het is Bronkhorst, de bevelhebber. Hij toornt tegen officieren, die van overgave durven spreken. „Zijt gij soldaten ? Schande over u ! In Haarlem is volhard toen de honger zwaarder was dan hier, de wallen in puin lagen, en de helft van het garnizoen gevallen was. Onze wallen zijn hecht en ongeschonden ; onze troepen hebben nog nauwelijks gestreden. Het water, dat ons redden zal, spoelt om de stad. De Watergeuzen staan gereed ons te ontzetten. Eén stormwind en wij zijn gered !"

„'t Is zomer," waagt een kapitein hem te onderbreken. „Dan stormt het niet."

„Geen kans op storm ?" dondert Bronkhorst's stentorstem er onmiddellijk over heen. „De Allerhoogste zal blazen en de Geuzenvloot zeilt voor de stad."

Govert luistert met een hoogen blos. Dit is gelijke taal, als waar hij zoo juist is tegen in gegaan. De laatste woorden van den commandant zijn bijna gelijk aan wat joffer Komijn getuigde. Toen werd hij geprikkeld. Nu wordt hij bijna overtuigd.

„Gij officieren, moet het voorbeeld geven van moed en van volharding. Onversaagd en dapper moet gij zijn. In uw rijen mag een geest van twijfel nimmer binnen sluipen. Vertrouwen moet gij hebben op u zelf, op Boisot en zijn Geuzen, op onzen grooten Prins, en bovenal op God. Beloof me op handslag dat ge nooit meer over overgave spreken zult."

De zaal juicht. Als enkelen nog aarzelen worden zij overstemd door de geestdrift van de jonge officieren. Govert jubelt ook. Hij is zijn moedeloosheid kwijt. De geest van défaitisme bij het officierscorps is gebroken.

Den anderen dag is Govert weer op het Rapenburg. „Vergeef me," vraagt hij. „Gij hadt gelijk en ik had ongelijk.

Ik was laf, grof en onredelijk. Wij moeten volhouden tot aan de overwinning."

De Komijns schenken gul vergeving en Govert denkt van zijn aanstaande schoonouders niet meer dat zij koppig, hysterisch, fanatiek zijn. Zijn respect voor hun onwankelbaar geloof is zeer gegroeid. In een zwaren oorlog heeft een mensch meer noodig dan koel inzicht en nuchter overleg, beseft hij thans al dieper. Zonder geloof wordt Leiden nooit verlost. En mèt geloof worden bergen opgeheven en in zee geworpen.

Bronkhorst volstaat niet met zijn rede in de Schuttersdoelen. Hij gaat langs alle wachten en spreekt er de soldaten toe. En als zijn woorden niet overal voldoenden invloed hebben treedt hij streng op tegen de minste inbreuk op de krijgstucht. Een officier, die het toch nog bestaat om tegen burgers te zeggen dat overgave de eenige uitweg is, gaat oogenblikkelijk den kerker in. Soldaten, die den anderen dag in een taveerne zwetsen, dat zij er den brui aan zullen geven, worden zwaar gegeeseld. Een schutter, die zijn makkers aanspoort om de witte vlag te hijschen, wordt aan de galg gehangen. En deze krasse straffen helpen. De rust keert weer in het garnizoen. Over overgave wordt niet meer gesproken. Leiden volhardt.

Maar de honger nijpt. En het fraaie zomerweer houdt aan. Het water blijft op één hoogte en de Watergeuzenvloot gedoemd tot werkeloosheid.

„Bronkhorst houdt den boel bijeen," getuigt Govert in de huiskamer der Komijns. „Hij is het, die den geest er in houdt bij den troep. Van der Does is ook een bekwaam en dapper officier, hij is in zijn kamer en bij zijn kaarten op z'n plaats, om de verdediging te leiden vanuit zijn hoofdkwartier. Bronkhorst is overal present, waar moeilijkheden rijzen. Hij ziet altijd licht en hij houdt immer moed. De luien en de laffen vreezen hem; de flinken en de moedigen vereeren hem.'"

„Daarmee geef je jezelf een pluim, hè," schertst Martha.

„Hoezoo ?" vraagt Govert argeloos.

„Wel, wie vereert hem meer dan jij ?"

Govert geeft zich met een lach gewonnen. In dezen kring

kan hij best tegen plagen. En hij wil best weten dat hij Bronkhorst hoog vereert.

Komijn weet trouwens dat Govert niet te veel zegt. Hij kent Bronkhorst ook. Zij zijn beiden ouderling, en gaan daardoor geregeld met elkander om. Komijn acht Bronkhorst hoog. „Was hij vandaag weer op den wal?" vraagt hij aan Govert.

„Ik heb hem niet gezien."

„Gisteravond mankeerde hij op den kerkeraad. Hij voelde zich niet wel te pas, liet hij berichten."

Ze praten er niet verder over. Een lichte ongesteldheid plaagt elk wel eens en tegenwoordig, nu de honger het weerstandsvermogen heeft verzwakt, vooral. De Komijns hebben zich reeds aangewend zooveel het kan te rusten, opdat zij het met het gering rantsoen het langste uit kunnen houden.

Den anderen dag hoort Govert echter dat Bronkhorst nogal ziek is en 's Zondagsmorgens wordt in de kerk voor zijn behoud gebeden .... „Spaar zijn leven, indien dit in Uw raad bestaan kan," bidt de dominee, „en zoo niet, neem hem dan op in Uwe heerlijkheid." Het schokt Govert als hij dit hoort. Is het zoo ernstig?

Dien avond kondigt de dominee in de Pieterskerk af dat Diederik Bronkhorst in den Heere is gerust.

In de kerk geeft het een schok en een beklemming. Bedrukt gaat de gemeente uiteen.

„Wat moet er nu van Leiden worden?" vraagt Govert in den kring van de Komijns. Hij weet niet wie thans den moed bij burgerij en garnizoen nog levendig kan houden.

„De Heere zal ook dit voorzien," gelooft Komijn. „Zijn werk staat en valt niet met een mensch."

Maar na de begrafenis van Bronkhorst blijkt dat het sterven van den sterken leider toch wel ernstige gevolgen heeft. Mismoedigheid maakt zich weer meester van den troep. De ontevreden elementen, die zich stil gehouden hebben uit vrees voor zijn streng regiment, steken den kop weer op. En zij vinden gretig gehoor, nu de honger al weer zwaarder is geworden en er nog steeds geen hoop is op ontzet. Het dienst doen met onwillige en kankerende schutters wordt voor Govert een verdriet. Als hij bij Van der Does daarover klaagt, haalt die de schouders op, en vraagt hij naar den toestand van de bastions en van het geschut; dat

zijn zaken, die hem meer belang inboezemen dan de stemming van de soldaten.

Zoo vreet de kanker onverhinderd voort.

Op een dag verschijnen bij het betrekken van de wacht nauwelijks de helft van Goverts schutters. De anderen zijn thuis gebleven. Hij moet een bode naar hun woning sturen om hen op te halen. Sommigen komen, anderen blijven weg, met een klaarblijkelijk voorgewende verontschuldiging en sommigen geven aan den bode de boodschap mee, dat zij het vertikken dienst te doen met den honger in het lijf. Ook de opgehaalden gedragen zich zeer onverschillig.

Tot dusver heeft Govert steeds een redelijke tucht kunnen bewaren onder zijn soldaten. Wanneer ze eens onwillig waren dreef hij ze soms met humor en anders met gestrengheid steeds weer in het gareel. Thans lukt het echter niet. Als hij onwilligen op hun nummer zet, lachen de mannen onderdrukt, doch schamper. Een belhamel spot achter zijn rug met den piepjongen vaandrig, zoo luid dat hij het hoort. Tijdens een regenbui loopt een schildwacht van zijn post naar het wachtlokaal, en als Govert uitvaart wegens dit ernstig vergrijp zegt de kerel hem in zijn gezicht dat hij naar de maan kan loopen. Govert gelast hem naar zijn post te gaan. „Doe 't zelf," antwoordt de schutter, terwijl hij op de brits neerploft. Dien nacht staat Govert zelf een paar uur op den wal, terwijl zijn schutters in de poort al vloekend met het verkeerbord spelen.

Na afloop van de wacht gaat hij naar Van der Does. Met schaamrood op de kaken vertelt hij wat er is gebeurd, en stamelend verontschuldigt hij zich dat hij zijn mannen niet tot hun plicht kon dwingen.

Van der Does neemt het laconiek op. „Jouw wacht is niet de eenige, waar het zoo is toegegaan," zegt hij bedaard. „Zij krijgen dezelfde straf als de anderen. Geen rantsoen en geen soldij voor hem, die zijn plicht verzaakt heeft. Dan komen ze vanzelf terug." Govert staat versteld. Neemt Van der Does dit zoo onverschillig op en straft hij zoo met het slappe handje ? Als dit onder Bronkhorst was geschied ! In de ijzers had hij de dienstweigeraars gesloten, gehangen de belhamels der muiters. Maar het was onder hem nooit zoover gekomen, omdat hij den slechten geest aanstonds onderdrukt en onwil streng gestraft had.

Op Goverts volgende wacht mankeeren nog meer schutters.

Van der Does neemt het nog altijd luchtig op. „Stormen doen de Spanjaards toch niet," zegt hij, „en de honger drijft de kerels wel weer naar hun post."

Wat dit laatste aangaat, krijgt Van der Does gelijk. Als zij geld noch eten krijgen, verschijnen de schutters weer. De wacht raakt weer zoowat op sterkte.

Maar welk een geest heerscht onder de soldaten. Onverschillig zijn ze, kankerig. Alleen omdat ze murw zijn van honger en ellende is er geen openbare muiterij. De goede geest, dien Bronkhorst onder alle moeilijkheden kon bewaren, is radicaal verdwenen. Het is onmogelijk met zulk een troep een zwaar beleg nog langer vol te houden.

HOOFDSTUK XVI

Nadat zijn wacht is afgelost, gaat Govert naar zijn kamer. Langzaam loopt hij. De dag is warm en drukkend; fel steekt de zon uit een blauw gat in een lucht vol grijze wolken. Broeihitte heerscht in Leiden en uit de grachten, welker water zwart ziet, stijgt een pestlucht op. Dit doet de warmte niet alleen. Sinds vele weken zijn de grachten niet gespuid. Zoolang de waterpoorten dicht zijn was geen verversching mogelijk. Het stilstaand water, dat alle stadsvuil moet opnemen, riekt allang. Maar nu de dompe hitte zich daarbij voegt, is het veel erger. Nu is het alsof de grachten teringlijders zijn, die telkens hoesten. Luchtbobbels komen bij dat hoesten boven en vuilwitte bellen blijven op den zwarten spiegel drijven. De stank is zoo erg dat Govert af en toe zijn neus dicht knijpt.

Men vindt voor het steken van de zon geen schaduw, ook op de grachten niet, ofschoon daar forsche boomen staan. Een maand geleden stonden deze boomen dik in het blad; nu zijn hun takken naakt, voordat de herfst gekomen is. De bladeren zijn geplukt en opgegeten door de hongerige Leidenaars. Alleen in de hoogste kruinen en aan ver over het water uitgespreide takken, te dun om er langs te klimmen, zijn plukjes bladeren blijven zitten. Nog kaler dan de takken zijn de stammen. Naakt, bruin en geel, staan ze onder de bladerlooze kronen. Alle schors is afgestroopt. Alles wat eetbaar was, en ook wat nauwelijks of niet eetbaar was, is door de Leidenaars verslonden.

Het is leeg en stil op straat. Men loopt niet meer in Leiden als men niet loopen moet. Waar de Komijns reeds weken geleden mee begonnen zijn, dat doen nu alle Leidenaars. Ze rusten zooveel ze kunnen, omdat ze zoo den honger nog het best verdragen kunnen en hun krachten het langste sparen. Echter, bij lang niet allen is dit rusten voorzorg. Velen liggen omdat zij op hun beenen niet meer kunnen staan, zoo zwak zijn zij geworden door gebrek aan voedsel. En nog meer zijn

er ziek. De koorts woelt in hun leden. Roode en zwarte vlekken kringen op hun huid. De vale, zwarte en roode paarden rijden tegelijk door het belegerd Leiden.

Plotseling is een stille steeg vervuld van luid geschreeuw. Krijschend vliegen een paar jongens voor Goverts oogen elkander in de haren en beuken razend op elkanders magere ribbekastjes. Het is alsof een helsche woede hun vreemde krachten geeft. Govert gaat er op af en rukt de jongens van elkander. Hijgend, bloedend uit neus en wonden, staan de kemphanen voor hem. Maar hun kattenoogen zoeken op den grond en opeens bukt een van beiden zich aalvlug naar iets. Als een tijger springt de andere hem aanstonds op zijn rug : „Geef hier !" krijscht hij.

Govert grijpt den jongen in zijn kraag en scheidt de vechtenden ten tweeden male. Maar huilend van woede blijft de jongen graaien naar hetgeen de ander in zijn handen heeft. „Geef hier ! Hij is van mij."

En dan ziet Govert, waarom de jongens vechten. Om een rat, een vieze, doode rat. „Wat wil je er mee?" vraagt hij.

„Slachten !" schreeuwt de jongen. „Voor mijn moeder en m'n zusje."

Govert rilt. Van walging kokhalst hij.

„Dat is gevaarlijk, jô," probeert hij den jongen terug te houden. „Daar word je ziek van. Dood ga je als je ratten eet."

De jongen schudt onwillig zijn oue-mannenhoofdje. „Als je *niet* eet ga je ook dood."

Govert staat er besluiteloos bij. Moet hij hier voor scheidsrechter spelen en dengene die de rat krijgt de pest bezorgen met het doode dier ?

Hij hoeft niet te beslissen. De jongen, die het beest in zijn magere klauwtjes heeft, slingert het weg. „Vreet je er dood aan !" schreeuwt hij kwaad. Als de wind vliegt de ander er op af. Alsof het een schat was stopt hij het ondier in zijn buisje. Dan gaat hij heen, wankelend van zwakte, maar toch waaksch, telkens omziend, op zijn hoede opdat zijn buit hem niet nogmaals wordt ontfutseld.

Govert loopt door, nog rillend van afschuw. Is het zoover dus gekomen dat men na honden en katten thans zelfs doode ratten eet ?

Hij komt door een straatje, waar de stank nog erger is

dan aan de grachten. Op een vuilnisbelt kruipen kinderen rond. De kinderen zoeken beenderen van de vaalt. En uit een vieze goot, terzijde van een huis — er woont een slager in dat huis, weet Govert — schrapen vrouwen oud geronnen bloed. Het slaat Govert op de keel. Doode ratten, rommel van de mestvaalt, vuil uit de goot wordt opgegeten. Op deze manier moet alles wat in Leiden woont, wel sterven aan de pest. Had evenwel die jongen niet gelijk? Als je niet eet ga je ook dood. Wat maakt het uit of men aan de pest of aan den honger sterft? Misschien is de pest wel te verkiezen boven honger. Dan gaat het snel: in enkele dagen, in weinige uren, komt het einde. De hongerdood duurt lang.

Op zijn kamer schenkt hij zich uit een karaf een beker water in. Troebel is het en het stinkt. Er is geen ander water dan het bedorven drab uit de onververschte grachten, dat door wat grind en zand lang niet voldoende te filtreeren is. Hij drinkt omdat de dorst hem kwelt op dezen warmen dag. Maar walgend zet hij weldra den half leeggedronken beker neer. Daarna laat hij zich vallen op een rustbed. Doodmoe is hij. Zijn hart bonst en zijn slapen kloppen, alsof hij zich geweldig ingespannen had. En wat heeft hij vandaag gedaan? Vanmorgen is hij op den toren geweest. Omtrent twee uren heeft hij er mee werk gehad. Op elken omloop bleef hij zitten om te rusten en hij heeft volstaan met uit te kijken van den laagsten trans. Nadat hij rapport had uitgebracht aan Van der Does — vanzelf alweer een negatief rapport, want hoe zouden de Geuzen kunnen komen bij dit stille weer? — heeft hij voortdurend in het wachtlokaal gezeten. Een ronde op de wallen heeft hij niet eens gedaan; daarvan is hij vrijgesteld, omdat hij iederen morgen den toren moet beklimmen en de commandant de krachten van zijn mannen sparen wil. Weinig heeft hij uitgevoerd en toch is hij doodmoe, zoo moe dat hij beeft over al zijn leden.

Na uren rusten komt hij overeind. Zijn kostvrouw heeft het middagmaal gereed. Soep heet het, maar het is spoelwater met enkele oogjes vet. Vandaag zitten er waarlijk een paar vleeschkruimels in. Govert vraagt niet wat voor vleesch het is. Men moet niets vragen tegenwoordig, men moet niets weten ook. Als hij de kruimels opvischt sluit hij meteen de oogen. Hij rilt van afschuw bij het kauwen.

Voortdurend moet hij denken aan den jongen met de doode rat.

Na het eten zou Govert het liefst weer zijn gaan rusten. Zijn slapen kloppen nog voortdurend. Maar hij neemt zijn hoed en gaat de deur uit. Naar Martha gaat hij. Gister lagen haar vader en haar moeder beiden ziek te bed. Hij moet weten hoe de Komijns het maken en of hij wellicht helpen kan.

Op zijn kloppen aan de deur van het huis op het Rapenburg doet Martha open. Verhit is haar gelaat en heur haren steken verward uit haar kornet. Klaarblijkelijk is zij doodelijk vermoeid.

„Hoe gaat het met de zieken?" is zijn vraag.

„Slecht," antwoordt zij. „Ik vrees . . . ."

Govert slaat zijn arm om haar heen en zij leunt zwaar op hem. Den heelen dag heeft zij zich goed gehouden. Nu wordt het haar te veel. Ze schreit aan Goverts schouder. „Ik ben zoo bang dat ik ze beiden missen moet," klaagt zij.

Het schokt hem. „Is 't zoo erg, Martha?"

Ze knikt. „De zwarte ziekte . . . ."

Govert gaat met haar mee. De zieken liggen ieder in een ledikant. Met den eersten oogopslag is het te zien dat het de ziekte is. Vol zwarte vlekken zitten de gezichten. Hiertegen is geen kruid gewassen.

Joffer Komijn ligt met gesloten oogen. Zweet parelt op haar voorhoofd, soms plukken haar vingers aan de deken. Zij is buiten bewustzijn. Martha kan niets doen dan het zweet wegwisschen, en af en toe een vochtig doekje tegen de verdroogde lippen drukken.

Komijn ligt rustig met geopende oogen. Een vleug van blijdschap strijkt over zijn gelaat wanneer hij Govert ziet.

„Gaat het wat beter?" vraagt die hem.

Hij knikt. „'t Gaat goed," zegt hij met zwakke stem.

Dit verrast Govert. Zou er beterschap zijn? Hij heeft naar 't schijnt geen hooge koorts.

Komijn wenkt Govert om wat dichterbij te komen. „Ik kan niet zoo luid spreken," fluistert hij.

Govert zet zich naast het bed en buigt zich naar den zieke over. „Govert," vraagt hij, „als jij dit overleeft, als jullie samen het beleg van Leiden overleven . . . . zul je dan goed zijn . . . . voor Martha? Zul jij voor haar zorgen?"

Govert is door de vraag verrast. Dit schijnt een bede

van een stervende. „Hoe vraagt u dit? U voelde u toch beter?"

„Ik ga daarheen," zegt hij, terwijl zijn vinger naar boven wijst. „Wij gaan er samen heen, mijn vrouw en ik. Daarom is het goed. En als ik Martha in goede handen weet is àlles goed. Ik kan mijn dochter aan jou toevertrouwen, is het niet?"

„Ja, Vader," belooft Govert. Het is voor het eerst dat hij Komijn zoo noemt.

De zieke sluit zijn oogen weer. Vermoeid is hij. Doch een glimlach spreidt zich over zijn geschonden en geplekt gelaat.

Dan opent hij zijn oogen nogmaals, en weer wenkt hij Govert, die bij de tafel is gaan zitten. Hij komt opnieuw bij het bed.

„Zul je volhouden, Govert," vraagt hij, „tot het einde toe? .... En zul je je best doen de anderen op te wekken om ook vol te houden?"

Govert kan zijn verwondering nauwelijks onderdrukken. Volhouden? Wil deze zieke, deze stervende, die zijn leven verliest door het beleg, die — tevergeefs! — zichzelf heeft opgeofferd — wil hij dat tòch volhard zal worden?

Komijn merkt zijn verbazing. Het schijnt dat ze hem ontrust. „Er *moet* volgehouden worden," zegt hij met sterken nadruk. „Jij moet je best doen, Govert, om den moed er in te houden, bij jezelf en bij de anderen. Wil je me dat beloven?"

„Ja, Vader," antwoordt Govert. Wie kan een stervende iets weigeren? Maar overtuigd klinkt zijn antwoord niet.

De zieke merkt scherp op. „Wij lijden niet tevergeefs," zegt hij. „Niet tevergeefs is het dat er zoovelen sterven. Leiden wordt ontzet."

Govert zegt er niets op. Hij wil hem zijn illusie niet ontnemen.

„*God* geeft uitkomst," zegt Komijn.

Govert zwijgt nog. Een stervende spreekt men niet tegen. Maar hij kan niet gelooven wat Komijn zoo stellig meent te weten. Na Bronkhorsts dood en bij het klimmen van den nood is zijn vertrouwen op de overwinning weer versmolten. Uitkomst zou moeten komen van de Geuzen. En dezen kunnen niet meer tijdig komen. Het is te laat. Vóór er storm komt en voor het water genoeg gewassen is dat de Geuzenvloot kan varen, is Leiden één groot kerkhof.

„Straks komen de Geuzen," zegt de zieke.

Nu kan Govert niet verhelpen dat er een zwakke glimlach van medelijden over zulk een bodemloos vertrouwen om zijn lippen glijdt.

De zieke is vreemd helder; hij merkt aanstonds dat Govert aan zijn woorden twijfelt.

„De Geuzen kómen," herhaalt hij zeer nadrukkelijk. „Hun vloot zal in de stad verschijnen."

„Maar Vader," spreekt Govert zijns ondanks toch tegen, „hoe kunnen ze hier komen? Er is geen water voor hun vloot."

„Dat water kòmt," verklaart de zieke.

Govert zwijgt weer. Hij wil niet twisten met een stervende. Het water komt, ja, met de najaarsstormen. Als in Leiden alles dood is; als ieder hier van honger is gestorven; als Valdez de stad al lang heeft ingenomen. De Spanjaards zouden nu de stad reeds kunnen nemen op elk uur dat hun lust. Het hoopje schutters, dat nog dienst doet, slap en futloos, zouden zij gemakkelijk kunnen overloopen. Maar Valdez wacht, ofschoon hij door de glippers, die hem dagelijks op de hoogte houden, weet hoe het er bij staat in de stad. Hij verspilt geen bloed, omdat hij weet dat de buit hem aanstonds zonder vechten in den schoot zal vallen.

„God zal water zenden op Zijn tijd," profeteert de zieke. „Leiden wordt ontzet. Holland wordt behouden."

Hij spreekt met zulk een sterke overtuiging, dat Govert er door wordt ontroerd. Dit onwankelbaar vertrouwen heeft hij meer ontmoet: in de kerk in Haarlem, bij den hagepreeker op den Amsterdamschen pakhuiszolder. Thans ziet hij dat het stand houdt tot den dood. Komijn wordt gedragen door een geloof, dat in de meest hopelooze omstandigheden ongeschokt blijft. Daar is een wondere kracht in dat geloof. Het is de zenuw van dezen zwaren oorlog. Zonder dat geloof had Holland reeds geruimen tijd versaagd. Zonder dat geloof had Leiden weken geleden reeds gecapituleerd. Maar dit geloof is zoo irreëel, vindt Govert. Het heeft geen bodem en zijn profetieën falen. Haarlem moest zich overgeven, ofschoon de predikant in de Sint Bavo met de allergrootste stelligheid verzekerd had dat God uitkomst schenken zou. Zou Leiden thans behouden kunnen blijven? De toestand is thans hopeloozer dan hij in Haarlem was vóór de overgave.

Waar leidt die koppigheid der Calvinisten toe? In Haarlem tot veel bloedvergieten, zonder dat de stad gered is. In Leiden tot het uitsterven van de burgerij, wier leven gespaard zou zijn als de stad zich op eervolle voorwaarden overgegeven had.

Komijn ligt achterover met gesloten oogen. Zwaar gaat zijn adem. Soms reutelt hij. Het gaat snel achteruit.

Oververmoeid is Martha in een leunstoel neergezakt. Ze slaapt met het hoofd op een kussen, dat Govert in den rug van haar stoel geschoven heeft. Hij waakt bij de zieken. Ze vergen weinig werk. Joffer Komijn is steeds bewusteloos; haar man ligt stil. Het eenige wat Govert doen kan is af en toe het doodszweet weg te wisschen van een voorhoofd of verdroogde lippen te bevochtigen. Bij het vallen van den avond heeft hij de blinden dicht gedaan en een paar kaarsen aangestoken.

Na langen tijd beweegt Komijn zich weer. Zijn zwakke oogen dwalen zoekend door de kamer. „Is Martha .... er niet?" vraagt hij als Govert bij zijn bed komt.

„Ze slaapt," fluistert hij bij zijn oor. „Ze was zoo moe."

„Ach ja ....," zucht de zieke. „Laat haar ...."

Doch Govert merkt hoe de adem somtijds stokt en hoe het reutelen gedurig zwaarder wordt. Het loopt af, gelooft hij. Daarom wekt hij Martha. „Vader vroeg naar je, ik denk dat hij je nog wat zeggen wil."

Zij staat aanstonds bij het bed. „Hier ben ik, Vader."

Hij opent de oogen, maar hij kan haar niet meer zien. Haar stem heeft hij evenwel herkend. Zijn hand zoekt tastend naar de hare. „Mijn kind ....," zegt hij. „Nu gaan je beide ouders heen .... Moeder en ik."

Snikkend kust zij hem. „Vadertje, arm Vadertje."

„Voor mij .... is het niet erg. Het was hier ballingschap .... Straks ben ik thuis .... En Moeder ook .... Het is ginds .... beter, Martha .... Daar is het Vaderhuis." Uitgeput zwijgt hij, en Martha en Govert gelooven dat het zijn laatste woorden zijn geweest. Ze wachten op den laatsten zucht.

Maar zijn lippen bewegen weer. Zijn mond wil nog eens spreken. „Martha," fluistert hij, terwijl zijn hand weer naar de hare zoekt.

„Ja, Vader." Ze buigt zich naar zijn mond.

„Jij blijft .... achter, Martha .... Maar je bent niet .... alleen .... Govert is bij je .... en God ook .... Hij helpt je door alles heen .... Ook door dit beleg .... Ook door den dood .... En Leiden maakt Hij vrij ...."

Thans komt het einde snel. Zijn handen rusten op het dek. Nog één keer gaan zijn oogen open en bewegen zich zijn lippen, maar hij brengt geen geluid meer voort. Een poging om zijn handen op te heffen faalt. Doch een glans verschijnt op zijn gelaat en met dien glans verstart het in den dood. Voorzichtig drukt Martha de gebroken oogen toe en vouwt zijn handen op het dek.

Laat in den avond sterft Martha's moeder ook, zonder dat ze uit haar bewusteloosheid is ontwaakt.

Govert biedt aan te blijven, omdat hij haar niet alleen in huis wil laten, met twee dooden, doch Martha wijst zijn aanbod af. „Wij raken hier in Leiden met den dood vertrouwd," zegt zij, „en waarom zou ik voor mijn vader en mijn moeder vreezen ? God is bij mij, Govert."

Dan gaat hij.

Het is tegen middernacht en stil op straat, doodstil. De huizen staan met gesloten blinden. Het is of achter ieder raam een doode is.

Zijn weg voert hem langs de Pieterskerk. Daar brandt licht ; flakkerend licht schijnt door de hooge ramen. Licht in de kerk bij nacht ! Is er in Gods huis leven, terwijl in Leiden anders alles dood is ? Hij blijft bij de kerk staan. Een dof geluid van aarde, die van schoppen glijdt en op steenen neerploft, dringt naar buiten. Govert huivert. Hij dacht aan leven. Maar dit is arbeid voor den dood. Graf-delvers zijn daar aan het werk. Tot in den nacht moeten zij graven delven voor de vele dooden. Alle leven, dat zich nog roert in Leiden, dient den dood.

En toch volhouden ? Volhouden omdat God Zijn werk niet varen laat ? Komijn zei het op zijn sterfbed en hij heeft aan den stervende beloofd dat hij volharden zal. Hij wil volharden. Maar hij moet het stellen buiten die verborgen kracht, die Komijn had en Martha heeft, die Van der Werff en Van Hout bezitten en die Bronkhorst ook bezat. Buiten het onwankelbaar geloof dat de zaak der Geuzen Gods zaak is, en dat God zijn eigen werk niet varen laat. Jaloersch is Govert op die kracht.

Het wordt een simpele begrafenis. Veel omslag maakt men niet van dooden in een stad, waar allen op den drempel van den dood staan. In ruwe houten kisten zijn de Komijns gelegd. Voor de deur van het huis op het Rapenburg rijdt een boerenwagen, bespannen met een der laatste paarden, die er nog in Leiden zijn, een scharminkel, dat amper op zijn poten staan kan, welks ribben als hoepels onder de slappe huid gespannen staan. Op dien wagen gaan de kisten omdat er geen dragers zijn, in staat de baren door de stad te dragen. Govert en Martha loopen achter den wagen en verder de lakenfabrikant, met wien Komijn geassocieerd was, een predikant en een paar vrienden. Moeizaam, bij wijlen strompelend, trekt het paard den wagen naar de kerk.

Als Govert en Martha achter de baren door het portaal naar binnen schrijden, hooren zij geklik van schoppen en den doffen val van aarde, die in een grafkuil wordt gewerkt. Zelfs voor een dubbele begrafenis wordt de arbeid van de delvers nauwelijks onderbroken. Alleen als de kisten bij hen langs gedragen worden rusten zij even op hun schoppen met hun mutsen in de hand.

De predikant spreekt slechts een kort woord. Over de zaligheid van dooden, die in den Heere sterven. Vermoeid en vlak is zijn stem. Het is of hij een lesje opdreunt. Maar dit is ook zijn vierde begrafenis vandaag.

De kleine stoet gaat spoedig heen. Nog eer hij buiten is schrapen schoppen over steenen en vallen kluiten op hol hout. Govert kijkt achterom. Men is reeds bezig om het graf van de Komijns te dichten. Bij den uitgang moeten zij wachten. Een nieuwe begrafenis staat voor de kerk. Drie kisten worden bij hen langs gedragen.

Al feller grijpt de zwarte ziekte om zich heen in Leiden. Ouden van dagen sterven; kinderen worden weggerukt; sterke jonge mannen zijn vandaag gezond en morgen dood. Het garnizoen scheen in het begin bevoorrecht. De soldaten kregen ruimer voeding dan de burgers en hadden daardoor sterker weerstand. Plotseling openbaart zich echter de ziekte ook onder de soldaten, en dan grijpt zij aanstonds heftig om zich heen. Elken ochtend ontbreekt een grooter aantal schutters op het appèl.

De zieke soldaten worden naar een oud klooster gebracht,

dat dient voor hospitaal. Weldra is het gebouw vol. Bed aan bed liggen de patiënten. Men kan amper tusschen de kribben loopen. En als niet elken dag verscheidene bedden vrij kwamen, omdat de soldaten die er gelegen hadden overleden waren, zou er aldra geen ruimte zijn geweest. Nu maken de dooden telkens plaats voor nieuwe zieken.

Op een dag gaat Govert naar het ziekenhuis om een schutter van zijn wacht, een jongen, dien hij graag mag lijden, op te zoeken. Hij wordt onpasselijk als hij er binnenkomt. Een peststank walmt hem tegemoet. Onzindelijker dan een soldatenkamer is de ziekenzaal. Er liggen mannen in hun eigen vuil. Sommigen vergaan van dorst, maar niemand reikt hun water. Koortslijders ijlen en anderen brullen van de pijn. En tusschen die jammer en ellende scharrelen een paar oude vrouwen, wien het werk klaarblijkelijk te machtig is. Is dit een hospitaal ? Een gezonde zou hier sterven.

Tegen Martha spreekt hij na het bezoek met afschuw over het gasthuis.

„Is er dan geen hulp ?" vraagt zij.

„Veel te weinig. Behalve die oude vrouwen een paar meisjes, die veel te jong zijn voor dat werk."

Govert praat verder over de verschrikkingen. Er heerscht niets dan jammer en ellende in de stad. De honger is ondraaglijk zwaar geworden. En er is niemand die nog in ontzet gelooft.

Martha luistert nauwelijks naar hem. Nadenkend zit ze in den leunstoel, die voorheen van haar moeder was.

„Als ik daar eens heen ging," onderbreekt ze plotseling Goverts woorden.

„Waarheen ?" vraagt hij, niet begrijpend waar ze op doelt.

„Naar dat hospitaal, voor de verpleging der soldaten."

Hij spert zijn oogen open. „Jij ? ! .... Volstrekt niet !" wijst hij daarna met beslistheid af. „Jij komt niet in dat voorportaal van het graf."

„Waarom niet ?" vraagt ze. „Ik ben alleen in huis. Ik heb hier niets te doen. Ginds is een taak voor mij."

„Je doet het niet !" verbiedt Govert streng. „Je vader heeft gezegd, dat ik voor je moest zorgen."

„Je hebt Vader ook beloofd, dat je alles doen zou opdat Leiden volhoudt."

„Dat heeft hier niets mee te maken."

„Het heeft er alles mee te maken," betoogt Martha. „Als de soldaten slecht behandeld worden breekt hun moed."

„Hun moed?" Half spottend, half klagend herhaalt hij het. Is er nog moed bij de soldaten, die zou kunnen breken? Ze komen nog op wacht en loopen schildwacht op de wallen, maar het gaat zooals het gaat. In het wachtlokaal liggen zij meest op de britsen en op de wallen leunen zij vaak tegen een boom of hangen op het affuit van een kanon, en een officier, die op zijn ronde hen zoo vindt, zegt daar niets van. De mannen moeten krachten sparen! Konden zij hun *moed* maar sparen! Doch er is geen moed noch strijdwil meer. Ze zeulen mee in het gareel omdat ze murw en bot geworden zijn. De moed tot rebellie ontbreekt hun zelfs. Indien de Spanjaard aanviel zouden zij zich aanstonds overgeven.

„Ik geloof dat daar een taak voor mij ligt," verklaart Martha.

„Je zoekt den dood als je het doet; het is zelfmoord."

Zij glimlacht rustig. „Neen, neen," ontkent zij. „Ik sla mijn hand niet aan mijn eigen leven. Ik stel het in Gods handen. Hij zal mij bewaren en Leiden wordt ontzet."

Govert perst de lippen op elkaar. Daar is weer dat onwankelbaar vertrouwen van haar vader, van den hagepreeker, van den gewezen monnik op den kansel der Sint Bavo. Ook Martha heeft dat. Maar hun vertrouwen is desniettemin beschaamd. En het hare wordt ook beschaamd.

„Verbeeld jij je dat de ziekte je niet treffen kan?" vraagt hij.

„Dat kan ze zeker, maar niet vóór God het wil."

„Je speelt roekeloos met je leven," houdt Govert vol.

Zij schudt het hoofd. „Dit is geen roekeloosheid, Govert, dit is plicht. Stel jij er geen prijs op dat jouw zieke soldaten een redelijke verzorging krijgen?"

„Zeker, maar ik lever jou daar niet voor over."

Ze glimlacht weer. „Wie is eens hevig boos op mij geweest, toen ik hem tegenhouden wou van wat hij als zijn roeping zag?"

„Dit is de tweede maal dat jij me daarmee troeft," erkent hij met een stroeven glimlach. Maar hij blijft tegenstreven. „Je mag veel van me, Martha, maar dit niet. Dit is te erg."

Den volgenden morgen maakt hij het echter toch voor

haar in orde. Nadat hij zijn rapport — als altijd negatief — aan Van der Does heeft uitgebracht, gaat hij niet aanstonds heen als anders. Hij zegt iets over den toestand in het hospitaal.

„Ik weet er van," antwoordt de commandant verdrietig. „Het is ellendig. Maar er is niets aan te doen. Er is geen betere hulp voorhanden."

„Misschien weet ik iemand," zegt hij. Hij brengt Martha's aanbod over.

De commandant is zeer verrast. Een burgerdochter, die daar vrijwillig in wil springen ? Met beide handen aanvaardt hij het aanbod. „Zij zal de leiding hebben."

Martha heeft het moeilijk bij haar komst in het hospitaal. De vervuiling en de ellende zijn nog erger dan ze zich na het verhaal van Govert voor kon stellen. De oude vrouwen, die het verpleegsterswerk in handen hebben, kijken de indringster met scheeve oogen snibbig aan, en de jonge meisjes steken de hoofden bij elkaar om over haar te roddelen. Norsch en mopperig zijn de patiënten, voorzoover ze niet te ziek zijn om nog iets van hun omgeving op te merken. Als Martha aan de vrouwen orders geeft, toonen ze zich niet geneigd die op te volgen, en op haar voorbeeld plegen de meisjes lijdelijk verzet. Het vermoeit Martha doodelijk en het slaat al haar moed kapot. Wat is ze toch begonnen ? Als ze volop op krachten was, zou dit een taak zijn, die ze amper aan kon. Thans, met haar uitgemergeld, uitgehongerd lichaam raakt ze er aanstonds onder. Thuis kon ze dagelijks vele uren rusten en ze deed het ook. Die rust heeft haar op de been gehouden ondanks de ondervoeding. Nu moet ze niet alleen zwaar werk doen, maar bovendien nog vechten tegen achterdocht en onwil. Van haar spieren en haar zenuwen wordt het uiterste gevergd. Aan het einde van den eersten morgen bonst haar hart en klopt haar hoofd alsof het bersten zal ; een felle schele hoofdpijn maakt dat ze amper uit haar oogen zien kan ; haar handen trillen en haar voeten weigeren den dienst. In een nauw, muf hokje, dat haar kamer moet verbeelden, is ze neergezonken, en ze kan haar tranen niet bedwingen. Govert heeft gelijk gehad. Zij heeft verkeerd gedaan dit aan te pakken. De taak is haar te zwaar.

Evenwel zet Martha door. Ofschoon het in haar hoofd

al feller hamert en de migraine sterren voor haar oogen draait, ofschoon haar ooren pijn doen van de snibbige protesten van de vrouwen, en ofschoon ze kokhalst van den stank en het vuil, dat ze op moet ruimen, zet ze door. Zelf neemt ze den bezem voor het schrobben van de vloeren en den boender voor het reinigen der bedden. Zelf pakt ze aan bij het versjouwen van de kribben. Ze wascht de patiënten en verschoont hen. Soms is ze een flauwte nabij. Het verbaast haar dat ze niet ineenstort van vermoeidheid. Tenslotte werkt ze in een soort van trance, werktuiglijk bewegen haar armen en haar beenen. Maar de pijn vlijmt door haar rug en in de oogenblikken dat ze zich den toestand helder indenkt weet ze zeker dat dit haar eerste en haar laatste dag in het hospitaal zal zijn. Eer het werk van heden af is, is ze er bij neergevallen, vanavond is ze ziek.

Maar aan den avond staat ze toch nog overeind. De pestlucht is weg uit de ziekenzaal. Vloeren en ramen zijn gereinigd. De helft der zieken ligt frisch gewasschen op schoon beddegoed. „En morgen komen jullie aan de beurt," kan ze met een flauwen glimlach tegen de anderen zeggen.

Dit wonder is tot stand gebracht doordat ze hedenmiddag vrucht gezien heeft op haar werk. De mannen, die ze hielp, zijn dankbaar; de anderen kijken met verwachting naar haar op. Een stervende heeft, voor hij de oogen sloot, haar hand gezocht en haar gedankt. „Gij hebt .... het laatste .... goed gemaakt," hijgde hij door stootende ademtochten heen. En ofschoon de vrouwen, die zij gedrild heeft, nog norsch en giftig kijken, zei een der jonge meisjes op het oogenblik dat zij zich samen over een bed bogen om een patiënt een schoon hemd aan te trekken : „Wat ben ik blij dat gij gekomen zijt !"

Uitgeput ligt Martha in haar muffe hokje op haar rustbed, zich koesterend in de dankbaarheid van de soldaten. Ze heeft dan toch wat voor hen mogen zijn. En ze heeft het volgehouden. Haar voldoening wordt echter aangevreten door de vrees dat zij morgen falen zal. Alles binnen in haar klopt en hamert en tevergeefs wentelt ze zich om en om. Van oververmoeidheid kan ze den slaap niet vatten. Die slapeloosheid jaagt haar vrees nog feller aan. Nu weet ze zeker dat ze morgen niet in staat zal zijn haar werk te doen.

Midden in den nacht staat het meisje, dat de wacht heeft

op de ziekenzaal, voor Martha's bed en wekt haar uit den lichten sluimer, waarin ze na uren waken tenslotte toch gevallen is. Een man is wild geworden. Of de joffer haar wil helpen. En dan moet Martha opstaan om een soldaat, die in wilde ijldroomen omhoog springt in zijn bed, te bedwingen en tot kalmte te brengen. Het duurt lang eer hij rustig in de kussens ligt en Martha weer naar bed kan gaan.

Haar slaap is dan geheel geweken. In het duister van het kleine kamertje rijzen de moeilijkheden als bergen voor haar op. Nog zwaarder dan ze straks gedacht heeft is haar taak. Na het jachtige werk overdag wordt haar ook 's nachts geen rust gegund. Dit kan geen mensch volhouden; dit kan in geen geval een vrouw, verzwakt door ondervoeding. Zij zal naar Van der Does gaan en zeggen dat ze haar post verlaten moet, dat ze het werk niet aan kan.

Een hand legt zich op Martha's gloeiend voorhoofd; koel is die hand. Zij ziet haar vader. Bemoedigend knikt hij haar toe: „Je hebt goed gehandeld, Martha!" „Ik kan niet," steunt zij, „ik bezwijk." Hij kijkt haar rustig in de oogen. „Je kunt het niet *alleen*," verbetert hij. „Eén moet je helpen. Hij wil je helpen. Hij geeft je kracht."

Martha doet haar oogen open. Ze is alleen in de donkere cel. En toch is ze niet meer alleen. Ook is ze niet meer angstig. Met een glimlach valt ze in slaap, en ze ontwaakt niet, voordat ze wordt geroepen omdat het dag geworden is.

Verfrischt staat ze op. „Hij ondersteunt je," zei haar vader. Ja waarlijk, zij ondervindt dat zij geholpen wordt. Dien dag werkt ze met opgewektheid, en met vreugde merkt ze dat de weerstand van de vrouwen tegen haar leiding schijnt te luwen. Zij doen thans zonder tegenspreken wat zij opdraagt. Het lijkt dat zij haar leiding gaan waardeeren. En als na enkele dagen commandant Van der Does in het hospitaal komt om te zien hoe het gaat onder de nieuwe leidster, en hij waarneemt welk een verandering er in korten tijd tot stand gekomen is, dan geeft hij onbewimpeld blijk van zijn tevredenheid en prijst hij Martha in de aanwezigheid en onder den bijval der patiënten.

Zij bloost van blijdschap bij dien lof, maar tegelijk moet zij zich steunen aan het ledikant, waarnaast zij staat, omdat zij zich een weinig duizelig voelt worden. Het gaat snel over, en achter Van der Does wandelt ze bij de kribben langs

van zaal tot zaal, ofschoon er een zware suizing in haar hoofd is. Als ze hem uitlaat herademt ze in de frissche buitenlucht, en kan ze rechtop staan, zonder dat ze zich hoeft te steunen. Haar eigen woorden klinken haar echter als van ver af in de ooren en de stem van Van der Does hoort zij maar vaag. En als ze na het afscheid weer teruggaat in het hospitaal, en de weëe ziekenlucht haar weer bevangt, wankelt ze op haar beenen en trekt een rood floers voor haar oogen. Uit wijde verte hoort ze een kreet van schrik. En dan wordt plotseling alles zwart voor Martha.

Govert zit aan Martha's bed als zij haar oogen opent. Stil en wit ligt ze in de kussens, maar een kleine glimlach speelt er om haar lippen. „Sinjeur Van der Does was heel tevreden," fluistert ze.

„Maar *ik* ben niet tevreden," berispt hij haar.

Zij houdt haar glimlach en negeert zijn woorden. „Het werk was af, toen hij kwam. De zalen waren schoon, de zieken hadden allemaal een beurt gehad. Die jongens waren toch zoo dankbaar."

„Het ging ten koste van jezelf," zegt Govert. „Ik heb het wel gezegd dat het zoo af zou loopen."

Zij houdt zijn hand vast. „Ik voel me al veel beter," zegt ze. „Morgen kan ik wel weer aan den slag."

Ontsteld ziet hij haar aan. „Wou jij het dan waarachtig wéér probeeren?" roept hij uit. „Het mag niet. Het zou je dood zijn."

Rustig hoort zij hem aan. „Wij leven hier immers allemaal vlak bij den dood," zegt ze. „Wat baat het of we al probeeren ons leven wat te rekken."

Govert zwijgt en zij staart naar den wand van het kleine kamertje, dat eens een monnikscel geweest is. Er heeft een crucifix gehangen aan dien wand. Het is weggenomen, toen het klooster overging in handen van de Geuzen, maar de vorm is nog te zien. Een kruis staat op den muur. „Christus heeft voor ons geleden," zegt ze met het oog op het kruis. „Hij gaf zich in den dood. Moeten wij dan voor ons eigen leven vreezen?"

Govert zwijgt nog. Martha's moed en overgave zijn aanzienlijk grooter dan de zijne.

„Hoe gaat het in de stad?" vraagt zij daarna. „Hoe staat het met het beleg?" In de drukte en de spanning van den arbeid in het ziekenhuis heeft ze er de laatste dagen nauwelijks aan gedacht.

„Ellendig," antwoordt Govert. „'t Loopt mis."

Zij schrikt er van. „Maar Govert!"

„De menschen geven er den brui aan," gaat hij door. „Ze vinden dat het nu mooi genoeg is. Als ratten sterven ze aan de zwarte ziekte, en uitkomst komt er toch niet. Ze willen overgave. Geef ze eens ongelijk?"

Ondanks haar zwakte gaat Martha rechtop zitten. Haar blauwe oogen zijn star op hem gericht. „Maar dat mag toch niet, Govert. Als wij ons overgeven gaat immers alles verloren, Holland en Zeeland."

„De boel gaat tòch verloren," schampert Govert. „Er is geen redden aan."

Zij maakt zich angstig om de moedelooze onverschilligheid, die uit zijn woorden spreekt. „Zoo mag je niet spreken, Govert," bestraft ze hem. „Wat heb je Vader beloofd?"

Hij wuift bezwerend met zijn hand. „Daar houd ik me aan. Ik rui niet op tot overgave."

„Je zou je best doen om den moed er in te houden. Dat doe je niet."

„Mag ik de menschen met open oogen in de ellende jagen?"

„Je moet ze naar de overwinning leiden!" zegt Martha met sterke overtuiging.

Half schamper, half meelijdend kijkt hij haar aan. Naar de overwinning leiden! Dat is vrouwenpraat.

„Zijn ze allemaal zooals jij?" vraagt Martha.

„Men schreeuwt om vrede," antwoordt Govert.

„De lafaards," sist zij.

„Men wordt verstandig," noemt Govert het. „Men gaat begrijpen dat het toch niet baat om langer vol te houden. Het kost alleen maar heel veel menschenlevens. Ontzet kan er niet komen."

„Er kòmt ontzet," zegt Martha stellig. „God zal het geven."

Deze stelligheid komt Govert voor als koppig fanatisme. „God geeft het immers *niet*," spreekt hij haar tegen. „Hij zendt geen storm. Dat is een teeken dat Hij ons ontzet niet wil."

„Hij zàl het doen," verzekert Martha met rotsvaste overtuiging. „Als wij volharden, zendt Hij hulp."

Govert wil niet verder redetwisten. Hij ziet hoe het gesprek haar aangrijpt. Een koortsige blos is op haar wangen en haar oogen branden. Hij streelt haar handen. „Best meiske," wil hij troosten, „arm, lief meiske."

Doch zij wil zich niet laten sussen. Te hevig gloeit in haar de zorg om stad en land. Te zeer wordt zij gekweld door de gedachte dat het geloof in het ontzet, 't geloof in God, die uitkomst schenkt in nood, verloren is gegaan. „Heusch Govert," herhaalt zij uit de volheid van haar overtuiging, „God zàl uitkomst geven. Er komt een storm, die het water opzet. En dan komen de Geuzen hier. Als wij maar volharden tot het alleruiterste, komt alles goed."

Govert kijkt een anderen kant uit omdat hij haar niet langer aan kan zien. Zooals zij spreken er nog enkelen : Van Hout en Van der Werff. Die doen wat Bronkhorst eerst gedaan heeft. Zij komen tegenwoordig dagelijks in de wacht en op de wallen en begeven zich onder het volk om wanhopigen te brengen tot berusting en terneergeslagenen op te beuren. Daarmede hebben zij nog immer weten te voorkomen dat de hongerenden de poorten openrukten, de bruggen lieten zakken en met opgestoken witte vlaggen naar de Spaansche schansen trokken. Nòg is hun dat gelukt. Maar hoe lang zal dit duren ? Deze zomer rekt zich tot diep in den herfst. Elken morgen gaat de zon op aan een strakke, blauwe lucht. Wanneer de morgennevels opgetrokken zijn, ziet men altijd het water om de stad, glad en vlak en blinkend, slechts even rimpelend onder een zoeltje uit het Zuiden. Het schittert in het zonlicht of het gehamerd tin was. Maar nooit vertoont zich op die zee een zeil, nooit kan zich daar een schip bewegen. Eer lager is het peil geworden sinds begin Augustus dan dat het is gestegen. En als de zon des avonds naar de duinen daalt en de hemel vuur is in het Westen, dan branden de roode daken van Leidens huizen in het warme herfstlicht, blinken de leien van de torens en glinsteren als goud de koperen haantjes op hun spitsen. Dat is schoon ; dat houdt een belofte in voor een nieuwen fraaien herfstdag morgen. Maar deze schoonheid wordt tragiek en die belofte is een vloek voor Leiden, want ze beteekenen dood en lijden voor de stad. Er moesten zwarte wolken

zijn, laag jagend zwerk. De storm moest razen, zoodat de torens schudden en de pannen van de daken op de keien kletterden. Dat zou leven zijn voor Leiden.

Martha ligt nu stil. Haar oogen heeft ze dicht. Rustig gaat haar boezem op en neer. Ze is in slaap gevallen. Voorzichtig tracht Govert zijn hand uit de hare los te maken. Op zijn teenen sluipt hij uit de cel.

Dien avond moet hij voortdurend aan haar woorden denken. Er kòmt ontzet. God zal het geven. Het was fanatisme, zegt Govert tot zichzelf, koortsachtig fanatisme. Ze sprak zoo, wijl de koorts haar zoo te pakken had, omdat ze ziek was. De ziekte heeft haar gegrepen. Die *moest* haar wel grijpen, toen ze met haar ondervoede lichaam dat zware werk aanvatte en met zooveel pokkenlijders in nauwe aanraking kwam. Moedwillig heeft ze zich de ziekte op den hals gehaald. Maar hij staat daar mee schuldig aan. Hij is niet sterk genoeg geweest in zijn afwijzing. Hij had haar moeten dwingen om van haar dwaze plannen af te zien. Inplaats daarvan heeft hij toegegeven aan haar grillen en het voor haar met Van der Does beklonken. Het is zijn schuld dat ze nu ziek is en dat ze aanstonds sterven gaat. Het koude zweet van het zelfverwijt loopt langs zijn rug en hij wringt zijn handen van wroeging.

Doch als dien nacht de mannen van zijn wacht gevaarlijk kankeren, als zij elkaar verzekeren dat het misdadige dwaasheid is om dit beleg nog langer vol te houden, legt Govert, toeloopend, hun forsch het zwijgen op met gelijke stelligheid als Martha het hem dezen middag deed. „Wat praat jelui van overgeven? Er komt ontzet!" En als de mannen onthutst opzien, wijl hun vaandrig plotseling zoo anders optreedt dan hij den laatsten tijd gedaan heeft, herhaalt hij andermaal een woord van Martha, met denzelfden nadruk, waarmee zij het tegen hem uitsprak: „Als wij maar tot het alleruiterste volharden, schenkt God zeker uitkomst."

De mannen zwijgen nu hun commandant zoo spreekt. Dien nacht is er weinig openlijk gekanker meer. Maar in het afgeschoten hoekje van het wachtlokaal, dat voor den commandant bestemd is, zit Govert met de handen onder het hoofd zich met verbazing af te vragen, hoe hij met zooveel stelligheid en kracht de woorden kon herhalen, die een zieke in haar koortsig ijlen sprak. Is hij soms ook ziek? Een rilling

vaart er langs zijn rug, zijn handen beven, en een felle pijnscheut vlijmt hem door het hoofd.

Verscheidene burgers glippen tegen het einde van September. „Laat ze gaan," zegt burgemeester Van der Werff. „Het zijn weer zooveel eters minder." Volk, dat liever vluchten wil dan vechten, kan hij slijten.

Wie glippen wil mag glippen van de stadsregeering. Maar scherp let men er op dat geen glipper in de stad terugkeert. De verhalen van teruggekeerde heulers met den vijand kweekten weken geleden reeds een kwaden geest. Hoeveel slechter zou hun invloed nu zijn, nu de toestand allerhachelijkst geworden is? Het consigne aan de wachters op de wallen wordt verscherpt. Geen glipper mag op vrije voeten binnenkomen. De schildwachten moeten schieten op elk, die zich aan aanhouding tracht te onttrekken. Wie gegrepen wordt gaat aanstonds achter slot en grendel.

De bewaking van de wallen is echter niet afdoend. Na Bronkhorsts dood wordt geen enkele dienst meer goed verricht. Er zijn veel schildwachten, die een oog toeknijpen, omdat zij met de glippers heulen. Er is amper één soldaat, die niet een glipper binnen laat, als deze hem met kaas en brood en vleesch — uit het Spaansche kamp — tracht om te koopen.

Op de markt, waar vroeger visch en vleesch en groente was, waar de huisvrouwen kwamen om in te slaan al wat zij noodig hadden voor haar keuken, maar die nu altijd leeg is, komen desniettemin elken morgen vele vrouwen, op hoop dat er misschien toch iets eetbaars zal te krijgen zijn. Als het krengenslagertje wat kattenvleesch zou hebben, zouden zij gelukkig wezen. Koolstronken en koolbladeren beschouwen ze als een feestmaal. Maar meestal is er zelfs geen groentenafval en geen kattekreng.

Op een morgen staan er mannen op de markt met volle zakken bij zich. De vrouwen zwermen op hen toe. „Wat te koop?" vragen zij.

Een haalt een roggebrood te voorschijn.

De hongerlijdsters vliegen er op aan.

Een ander laat een vette kaas zien.

De vrouwen willen ze huilend uit zijn handen grissen. Haar kinderen zijn gestorven van den honger.

Doch de mannen weren de vrouwen af en laten brood en kaas weer in hun zakken glijden.

„We willen koopen," zeggen de vrouwen. „Vraag maar prijs!" Alles hebben ze voor voedsel over. Haar huisraad, haar kleeren, ook haar eer. Zichzelf willen ze aan deze mannen geven, als ze maar voedsel krijgen voor haar kinderen.

De mannen doen het niet. *Dit* brood en *deze* kaas verkoopen ze niet. Maar als de vrouwen brood willen hebben en visch en vleesch, zooveel ze lusten, dan weten zij daar best een weg op.

De groep rondom de mannen is snel gegroeid. Brood en kaas is daar, werd rondverteld. Van alle kanten snelt men toe.

„Spreek op!" schreeuwen de vrouwen. „Waar kunnen wij eten krijgen?"

„Ginds," wijzen de mannen naar de stadspoort. „Uit het Spaansche kamp hebben wij dit brood en deze kaas. Daar is overvloed, voor jullie ook."

Vrouwen kreunen. Anderen schelden. Mannen vloeken. Het is gemeen om hongerlijders zoo te paaien.

„Paaien?" vraagt een der glippers.

„Waarom zou je 't niet kunnen krijgen?"

„Dan moest de stad zich overgeven."

„Ben jullie daar op tegen? Je krijgt brood."

„De burgemeesters willen 't niet."

„Het komt er maar op aan wat *jullie* willen: Of je eten wilt, of sterven."

De menschen zeggen er niet veel op. Ze zwijgen of morren zachtjes voor zich heen. Ellendig zijn ze, te murw en moe voor opstand.

„Als Van der Werff, Van Hout en Van der Does hun stijve koppen maar wilden buigen, dan hadden jullie eten," stoken de glippers voort.

Er komen schutters op de markt. Zij hooren de glippers spreken. Opruierij is dit. De schutters hebben de opdracht opruiers te grijpen en samenscholingen uiteen te drijven. Als Bronkhorst nog leefde, zouden zij het doen. Tegenwoordig steekt het zoo nauw niet. Zij blijven staan en luisteren mee.

„Wat geeft het," voert een man den glippers tegen, „wat geeft het of we ons overgeven? De Spanjaarden slaan ons toch dood."

Maar dat weten de glippers beter. Zij durven er een eed op zweren, dat de Spanjaards het leven van de Leidsche burgers zullen sparen. Geen haar wordt hun gekrenkt.

„Ook de ketters ?" vraagt iemand ongeloovig.

„Ja zeker !" antwoordt een der glippers vlot.

„Wordt dan de nieuwe leer gedoogd ?"

„Nu ja, nu ja, natuurlijk moet je naar de mis."

„Daar heb je 't," triumfeert de man. „Daar heb je 't. Voor den paapschen afgod moet je knielen."

Maar hij vindt niet den bijval, waarop een Geus tot dusver steeds kon rekenen. De menigte kiest tegen den Geus en voor de glippers.

„Als de Geuzen ons niet te vreten geven, dan de papen maar," schreeuwt een ruwe stem.

„Wij hebben waarachtig genoeg ellende geleden om jullie," bijt een ander.

„Onze kinderen sterven omdat jullie je harden kop niet buigen wilt."

„Wij vertikken het om voor de Geuzerij te sterven !"

„Ik heb de beelden in de kerken kort en klein geslagen," krijscht een rauwe stem. „Maar ik wil alle dagen ouwels slikken, als ik vreten krijg."

Tieren gaat de troep. Het vuur van de opstandigheid, dat uitgebrand scheen in de uitgeteerde menschen, vlamt hoog op.

De glippers blazen het nog aan. „De Prins helpt jullie niet. De Geuzen storten je in 't ongeluk. Eischt overgave !"

De kring rondom de glippers is gedurig aangegroeid. Een groote, woeste menigte deint op het marktplein.

De schutters staan terzijde. Allergevaarlijkst worden hier de menschen opgeruid. Op oproer loopt dit uit. Het is hun plicht de samenscholing uit elkaar te slaan. Maar zij zijn het glad met deze menschen eens, want zij vergaan ook van den honger. Je kunt beter een waskaars branden dan krepeeren. Voor hun part gaan deze menschen naar de burgemeesters. Voor hun part dwingen zij Van Hout en Van der Werff hun stijven nek te buigen.

„Gaat naar het stadhuis. Eischt overgave !" stoken de glippers het volk op. „Zegt dat je het verrekt om allemaal te sterven."

Er komt beweging in de menigte.

De schutters wandelen een anderen kant op.

Het volk trekt naar het stadhuis. Een woeste bende is het. Onstuimiger, feller en hartstochtelijker dan er ooit een door Leiden is getrokken. Alle fatsoen is afgeschud, alle eerbied voor het gezag verdwenen. Vandaag gaat het om het naakte leven.

Voor het stadhuis staan schutters en dezen, op post onder de oogen van de burgemeesters, kunnen hun oogen niet dichtdoen en wegloopen, zooals hun makkers op de markt. Zij vellen hun pieken en richten hun musketten.

Tot dusver heeft zulk een dreiging altijd best geholpen. Voor een gevelden hellebaard week elk terug en een schot uit een musket joeg alles op de vlucht. Maar vandaag faalt het machtsvertoon. Deze menigte, die desperaat van honger is, is onverschillig voor bedreiging met geweld.

Mannen loopen recht op de geweren toe. „Schiet op maar, als je durft." Vrouwen rukken haar jakken open en houden de soldaten haar magere boezems en uitgedroogde borsten voor: „Steek ons maar overhoop."

De schutters wijken voor het redelooze volk. Zij laten hun wapens zinken. De menigte tiert vlak voor het stadhuis.

In de burgemeesterskamer van het Leidsch stadhuis staat een officier van het Spaansche leger, een parlementair van Valdez, die hedenmorgen met een witte vlag voor de poort verscheen, geblinddoekt naar het stadhuis geleid is, en thans een onderhoud heeft met burgemeester Van der Werff.

Namens Valdez heeft de Spanjaard overgave van de stad geëischt, Van der Werff heeft het geweigerd.

„Wij waarborgen behoud van lijf en goed voor al de burgers en vrijen aftocht voor het garnizoen," zegt de Spanjaard.

„Wij geven ons niet over," herhaalt Van der Werff.

„De toestand in de stad is toch heel ernstig," vervolgt de officier.

„Hij is niet onhoudbaar," verklaart de burgemeester.

„Meer dan vijfduizend burgers en soldaten zijn reeds omgekomen."

Van der Werff fronst zijn voorhoofd zonder iets te zeggen.

„En het aantal, dat sterft aan pest en honger, stijgt met den dag," gaat de Spanjaard door.

„Komt u mij rapport uitbrengen over den toestand in de stad?" vraagt Van der Werff spottend.

„Ik laat alleen blijken dat wij behoorlijk van uw hope-

looze-situatie op de hoogte zijn, mijnheer de burgemeester. Ik weet nog meer : uw soldaten willen niet meer vechten en uw burgerij eischt overgave."

Van Hout, de secretaris van de stad, die aan de linkerhand van Van der Werff zit, maakt een gebaar van ergernis. Maar de burgemeester blijft rustig. „Mijn waarde heer," spot hij tegen den officier, „als onze soldaten toch niet vechten, waarom marcheeren uw troepen dan de stad niet binnen? Waarom komt u dan met den blinddoek voor?"

„Om u een laatste kans te geven."

„Onze laatste kans geeft God, niet gij."

De Spanjaard grijnslacht.

Straatrumoer dringt in de burgemeêsterskamer door. Gekrijsch van vrouwen en scheldende mannenstemmen. „Honger!" wordt er geschreeuwd. „Wij willen vreten hebben! Geef over de stad."

Het open gelaat van Van der Werff verstrakt, Van Hout staat op en loopt naar het raam. De Spanjaard grijnst. „Daar zijn uw burgers al, uw dappere burgers, die niet van overgave willen weten."

De kreten : „Honger!" en „Overgave!" klinken vlak voor het stadhuis.

Van Hout komt van het raam terug. Hij fluistert den burgemeester iets in het oor, dat dien verbleeken doet. „Verschoon me een oogenblik," vraagt hij den Spaanschen officier.

„O, gaarne," antwoordt die, met een trotsch, zelfverzekerd, spottend lachje.

Burgemeester Van der Werff gaat naar beneden en treedt naar buiten.

Op de stadhuisstoep staat hij, groot en rustig tegenover het krijschend volk.

„Brood!" schreeuwt de menigte. „Geef ons eten! Wij sterven van den honger."

De burgemeester laat den storm razen, zonder dat hij boos wordt of onrustig. Zijn wenkbrauwen fronsen zich niet eens. Vriendelijk en medelijdend kijkt hij naar het volk. Het is of hij hun opstandig getier en dreigingen niet hoort. Of hij alleen de ellende ziet, die op de schonkige jukbeenderen en in den koortsigen gloed der holle oogen staat te lezen. Of hij in hun geschreeuw alleen den jammer hoort. Tenslotte vraagt hij met een handgebaar om stilte.

Het wordt stil voor het stadhuis. Men wil hooren, wat de burgemeester heeft te zeggen.

Inplaats dat hij gaat spreken, trekt Van der Werff plotseling zijn rapier.

Er gaat een kreet van woede op uit de menigte. Als de burgemeester met geweld optreden wil, dan zij ook. Voor vijftig schutters waren zij niet bang, laat staan dan voor dien eenen man.

„Slaat hem dood!" wordt er geroepen.

De Spaansche officier, naast Van Hout staande voor het raam der burgemeesterskamer, kijkt met de oogen van een overwinnaar naar het tooneel op straat. En de secretaris is geschokt. Wil de burgemeester vechten? Hij alleen tegen dat wanhopige en woeste volk? Dit is waanzinnig. Hij wordt vermoord! En als Van der Werff gedood wordt, is er niemand meer, die het volk in toom kan houden en de stad bewaren. Dat zou het einde zijn.

Doch Van der Werff slaat of steekt niet met zijn zwaard. Met het gevest vooruit reikt hij het aan den grootsten schreeuwer toe. „Wilt gij dat de stad zich overgeeft, dood mij dan eerst; ik wil dat niet beleven."

Hij drukt het zwaard den woestaard in de hand en rukt zijn mantel open. Zijn lichaam biedt hij aan het volk.

Het is plotseling doodstil na het gehuil van woede. Elk houdt den adem in. Aller oogen kijken angstig naar den rabauw, die het rapier in zijn hand houdt, en naar den burgemeester, die zijn borst hem biedt.

De man doet niets. Hij is verlegen met het wapen. Beschaamd staat hij voor Van der Werff. Tenslotte geeft hij het terug.

En dan gaat de burgemeester spreken.

„Gij hebt honger. Ik ook. De laatste bete broods willen wij met malkanderen deelen. En als ons alle spijze tenslotte komt te ontbreken, dan hebben wij nog elk een linkerarm, dien wij kunnen afeten, en den rechter behouden om daarmede den tyran en zijn bloeddorstigen hoop van onze muren te keeren en onze vaderlandsche vrijheid te verdedigen. Want beter is het te sterven dan slaven van den tyran te worden en zijn bloeddorstigheid te lijden aan onze lichamen en ons geweten."

In de burgemeesterskamer is een raam open geschoven.

Een Hollander en een Spanjaard kijken in spanning toe en luisteren. Wat zal de uitwerking van deze woorden zijn?

Er heerscht een starre stilte in de straat.

„Leve burgemeester Van der Werff!" schalt dan een stem.

„Leve de burgemeester!" roepen honderd schorre kelen.

Van der Werff heeft een opstandigen troep veranderd in loyale burgers.

Met een onderdrukten vloek wendt zich de Spanjaard driftig af.

Als Van der Werff terugkeert in de burgemeesterskamer, staat de Spanjaard daar. „Nu zijt ge nòg beter op de hoogte van den toestand in de stad," spot hij. „Meld uw meester maar wat gij gezien hebt. Die is allicht nieuwsgieriger naar uw rapporten dan wij."

„Gij hebt niet recht gesproken," protesteert de Spanjaard. „De burgerij heeft niet te vreezen voor bloeddorstigheid. Ik heb u straks gezegd dat lijf en goed aan de burgers en aan het garnizoen gewaarborgd worden."

Van der Werff's oogen fonkelen van toorn. „Dacht gij dat Spaansche beloften ons bekoren, of dat we er eenige waardij aan hechten? Wij hebben al te dikwijls ondervonden, dat gij beloften enkel geeft om ze te breken. Wij letten liever op uw daden. De Inquisitie, de Bloedraad, Haarlem zijn schrikbare getuigen van uw bloeddorstigheid. Wij zullen van Gods Woord niet wijken, noch ophouden onze vrijheid te verdedigen. De stad, voor welker lot wij geroepen zijn te waken, geven wij nimmer over!"

„Rekent ge soms op ontzet?" vraagt de Spanjaard. „Het water heeft u niet geholpen. De Geuzen kunnen u niet helpen. Meent ge soms dat de Prins nog andere middelen heeft? Eer zult gij met de hand de sterren van den hemel grijpen dan dat de Prins u kan verlossen."

„Wij vertrouwen dat Gods goedheid ons niet in uw handen vallen laat," besluit Adriaan van der Werff, terwijl hij den bode een wenk geeft om den Spanjaard weg te leiden.

HOOFDSTUK XVII

Het is op een der laatste dagen van September, bijna een week nadat Adriaan van der Werff het oproer heeft gestild en den Spaanschen Rabsaké naar zijn heer teruggezonden.

Toen Martha hoorde van de kloeke taal des burgemeesters was haar geloof er nog door versterkt. „De nood is nu op 't hoogst," had zij gezegd, „de redding is nabij. God zal nu spoedig uitkomst geven."

Dat was toen, 23 September 1574. Het is nu haast October. De nood is elken dag opnieuw geklommen; hij stijgt nog verder bij het uur. Maar geen redding is gekomen, en er is geen uitzicht op ontzet. Govert heeft weer den toren beklommen. Hij moet ook dezen keer aan Van der Does berichten, dat van de Geuzenvloot niets te bespeuren was.

Ondertusschen sterft de stad van honger. Jonge kinderen zijn gevoed met paardedarmen, en er aan gestorven. Stinkend draf is aan de menschen voorgezet.

Iederen morgen worden uit de grachten lijken opgevischt van menschen, die uit radeloosheid in het water zijn gesprongen, en van kinderen, die door hun eigen ouders weggeworpen zijn. Dit is de ellende, die naar buiten treedt. In elk huis heerscht evenwel verborgen jammer. Geen dag gaat er voorbij of een der schutters deelt aan Govert mee dat in dien nacht een van zijn kinderen of zijn vrouw gestorven is van honger. En dikwijls is een heel gezin in enkele dagen uitgestorven aan de pest.

Verleden week heeft Van der Werff het volk nog eenmaal opgebeurd. Het was de laatste flikkering van een kaars, die thans is opgebrand. De geest is nu gebluscht. Als een stomme aanklacht tegen het beleid van een burgemeester, dien men op 23 September nog heeft toegejuicht, is een lijk voor de huisdeur van Van der Werff gelegd.

Govert brengt zijn dagelijksch rapport aan Van der Does uit. Het is monotoon als immer. „Niets bizonder waar te nemen."

De commandant zucht. „Laat die klimpartij voortaan maar na," raadt hij. „Je kunt het laatste restje van je krachten nuttiger gebruiken."

Govert heeft hetzelfde al vaak gedacht. Hoe langer zoo zwaarder is het hem met zijn verzwakte lichaam gevallen den toren te beklimmen en het is immers toch altijd tevergeefsch. Maar het schokt hem toch dat Van der Does dit zegt. „Wanhoopt u nu ook aan het ontzet?" vraagt hij ontdaan.

„Er is geen hoop meer," verzucht de commandant. „De muizen en de ratten, de bladeren en het gras zijn opgegeten. Er is nu niets meer. Zesduizend menschen zijn al dood. Over een week leeft er van onze veertien duizend burgers niemand meer."

De commandant is zelf uitgehongerd. Zijn wambuis slobbert om zijn mager lijf; scherp steken de jukbeenderen uit de ingevallen wangen; diep liggen de oogen in de holle kassen.

„Die boodschap van Boisot," zegt Govert. „Ik meende dat die moed gaf."

Van der Does heeft het briefje, dat een duif in de stad bracht, voor zich liggen. „Blijft nog een weinig standvastig," staat er in. „De Heere der heirscharen zal verlossing zenden."

„Dat kàn God toch doen!" roept Govert uit.

Met een moedeloos gebaar schuift de commandant het briefje op zij.

„Wat God niet kan .... Ik moet aannemen dat Hij het niet wil".

Verslagen zit Govert er bij. Zou alles nu verloren zijn? „We hebben gister aan den Prins bericht, dat we zullen probeeren het nog twee dagen vol te houden," vervolgt de commandant. „Dan kan het niet langer."

„Zou het dan morgen overgave worden?"

Van der Does knikt. „Ja," zegt hij, „tenzij er een storm komt, die de Geuzenvloot hierheen drijft. Maar daar staat het niet naar." Met een bezorgden blik staart hij naar buiten, waar een gouden herfstzon aan een blauwen hemel straalt.

Met looden schoenen gaat Govert heen. Zwakker en vermoeider voelt hij zich dan ooit. Al het strijden en het lijden is vergeefsch geweest. De voorspellingen van Komijn en Martha worden niet vervuld. Ze zijn even ijdel als die aangaande Haarlem zijn geweest.

Hij gaat naar het hospitaal om te zien hoe Martha het maakt. Ze ligt nog steeds te bed, ofschoon de koorts geweken is. De zwarte ziekte heeft haar niet getroffen. 't Was overspanning. Met rust en goede voeding zou het spoedig weer in orde zijn, zei de dokter. Goede voeding! Het is spotternij om er in het uitgehongerd Leiden van te spreken.

Govert vertelt haar wat Van der Does gezegd heeft. Zij is er verslagen van. Als zelfs de commandant geen hoop meer heeft, mag zij dan nog ontzet verwachten? „'t Kan tòch nog," meent zij. „Als er vandaag een storm opsteekt en als vannacht het water opzet, kunnen de Geuzen morgen komen."

Hij schudt het hoofd en wijst door het venster naar den kloostertuin, waar de boomen met roerloos topblad in een milde herfstzon staan te droomen. „Er is geen kijk op storm."

„Ik zal bidden," zegt zij. „En God zàl hooren."

Govert trekt de schouders op. „In Haarlem is zooveel gebeden, en God heeft niet verhoord. Hier is ook veel gebeden en God verhoort weer niet."

„God verhoort wèl," zegt Martha met de allergrootste stelligheid. „Hij zàl uitkomst geven. Leiden wòrdt ontzet!"

Bevreemd kijkt Govert haar aan. Deze zelfverzekerdheid lijkt onnatuurlijk. De gloed in haar oogen verontrust hem. Zou de koorts weer opkomen? „Je moet je rustig houden," maant hij haar.

Doch zij herhaalt met dezelfde kracht en onwankelbare overtuiging: „Er kòmt ontzet. Hoe het kan en hoe het gebeuren zal, dat weet ik niet. Maar de Heere zàl verlossing zenden."

Voordat hij slapen gaat zet Govert dien avond de blinden van zijn kamer open. De maan schijnt helder; sterren twinkelen. De boomen aan de straat bewegen niet, en het water in de gracht ligt als een gladde spiegel in den maneschijn.

Ontzet zou er komen, zei Martha. Maar voor het ontzet moet er storm komen. En het is windstil. Het wonder, waarop Martha rekende, blijft uit. Morgen is het de dag der overgave. Hij glimlacht droevig om de zekerheid, waarmede Martha sprak.

Dien nacht wordt Govert wakker van een harden slag. Hij schrikt op. Het is stikdonker.

Een tweede harde slag wordt gevolgd door glasgerinkel op den vloer.

Wat is er aan de hand? vraagt hij zich slaapdronken af. Doch dan is hij plotseling helder wakker en laait een sterke vreugde door hem heen.

Het stormt! Zijn open vensterluik klapt tegen het kozijn. Zijn bed wordt nat van regen. De wind giert om het huis; de boomen zwiepen. De storm springt naar binnen en de regen striemt Govert in het gelaat.

Storm! Storm! Een bulderende storm, die pannen klet-

terend op de keien smijt, en boomen aan de grachten velt, joelt en fluit en raast door Leiden.

Govert denkt niet meer aan slapen. In huis houdt hij het niet uit. Naar buiten gaat hij, naar de wallen. De wind rukt aan zijn mantel ; zijn schoenen plassen door het water, waarmee de regen al de kuilen in de straten heeft gevuld. Met moeite, telkens uitglijdend, beklimt hij het glibberige talud van den stadswal. Maar hij komt er en hij staat er in den vollen wind, die om hem giert en joelt met zoo'n geweld dat hij met zijn verslapte lichaam groote moeite heeft om op de been te blijven. Het water spat in zijn gezicht en het schuim vliegt om zijn ooren. Hij proeft de ziltheid van het zeewater op zijn lippen. Vergeefs tuurt hij echter van de wallen naar het overstroomde land. In het stikkeduister van den stormnacht valt niets te onderscheiden. Vergeefs zet hij zijn handen als schelpen aan zijn ooren om te luisteren naar geschutvuur. Het gebulder van den storm en het geweld der golven overstemmen alles. Vergeefs probeert hij na te gaan hoeveel het water reeds gerezen is. Bij dezen wilden golfslag laat zich, zeker in het donker, het peil niet meten. Tot morgen moet hij wachten eer hij kan waarnemen wat de storm uitwerkt. Maar hij hoeft niet te hooren en te zien. Hij weet het zoo wel. Een zware storm als deze uit het Noordwesten brengt altijd springvloed mee. De zee perst zich door de gaten van de dijken, het peil der inundaties vliegt omhoog. De Geuzenvloot zeilt op. Martha's voorspelling wordt bewaarheid. Leiden wordt ontzet !

In de wacht hoeft hij geen moedelooze mannen op te beuren. De storm heeft alle défaitisme weggevaagd. Morgen zou het de dag van de overgave wezen. Het wordt de dag van het ontzet !

Voor dag en dauw gaat Govert naar den toren. Hij herinnert zich wat Van der Does gezegd heeft : Doe het maar niet meer. Maar nu doet hij het wel. Nog nooit is hij zoo vroeg geweest als dezen morgen. De storm loeit door de galmgaten en trekt fluitend langs de wenteltrap. Het opgejaagde stof stuift hem in het gezicht. Wanneer hij hooger komt, op de lange ladders van den houten opbouw, voelt hij hoe de toren schudt en slingert onder het geweld van den wind, die hier vrij spel heeft en hem soms van de ladders dreigt te blazen. Na elke ladder moet hij buiten adem rusten. Toch volstaat hij thans niet met den trans, waartoe hij in de laatste weken steeds geklommen is. Hij klimt vandaag

zoo hoog als het kan, tot onder den appel toe. Wanneer hij eindelijk daar staat, is het echter nog te donker om ver te kunnen zien. De nieuwe dag begint ternauwernood te grauwen.

Het duurt op dezen stormdag lang eer het licht ferm doorbreekt. En dan is er nog slechts weinig zicht. Grauwe wolken sluiten de kim nauw in. Den Haag noch Delft komen daaruit te voorschijn. Voorburg is niet eens te zien. Voorschoten nauwelijks. Een wilde zee vol vuilwit schuim omringt de stad. Geen schip vertoont zich.

Het kan Goverts vaste hoop niet krenken. Achter de wolken schijnt toch de zon. Achter de grauwe kim in het Zuiden is de Geuzenvloot. Op de vleugels van den storm zeilt zij op. Onder dekking van de zware wolken nadert zij den vijand, en springt hem op den rug. Vanavond is ze in Leiden!

Terwijl Govert al turend staat te wachten, hoort hij gestommel op de trappen en weldra duikt een hoofd op uit het luik. Het is Van der Does. De commandant, die gisteren geen prijs meer stelde op een dagelijksch rapport, omdat er toch niets zou te melden zijn, komt thans zelf boven en met Govert tuurt hij over de wilde binnenzee. Hij kan evenmin een zeil ontdekken als zijn vaandrig, maar zijn verwachting wordt hierdoor even weinig aangerand als die van hem. Hij heeft, vóór hij naar boven klom, den stand der peilschaal opgenomen. Het water is ettelijke duimen gestegen en het stijgt hooger bij het uur. „Blijf boven," zegt hij tot Govert, als hij weer naar beneden gaat, „en rapporteer zoodra je iets ontdekt." Hij schreeuwt de opdracht tegen het bulderen van den storm in. Govert verstaat haar half, doch hij begrijpt ze heelemaal. In orde, hij zal wachten.

Tot na den middag blijft hij in den bulderenden storm op den toren. Zijn ooren worden doof van het fluiten en gieren van den wind om en door het hooge bouwwerk. Voor regenbuien schuilt hij achter balken en pilaren. Doodmoe wordt hij van het lange staan; de honger maakt hem flauw en somtijds duizelig, zoodat hij zich vastklemmen moet om niet te vallen. Maar hij denkt er niet aan deze wacht op te geven en zich te laten aflossen door een ander. Meer nog dan het bevel van Van der Does dringt zijn eigen spanning hem op post te blijven.

Des middags komt er wat opening in de lucht. De regen houdt op; de zware, zwarte wolken vluchten weg; de kim wordt wijder. Voorburg wordt zichtbaar; hij ziet de

torens van Den Haag. En dan .... dan ziet Govert zeilen. Tien, twintig zeilen dicht bij elkander op het grijze water. Dat zijn de Geuzen ! Daar nadert Boisot's vloot ! De redders komen !

Sneller dan hij het ooit tevoren heeft gedaan, daalt hij de trappen af. Op de smalle sporten van de houten ladders stapt hij mis. Hij tuimelt een paar treden en haalt zijn broek op aan een spijker. Het geeft niets. Op de brokkelige treden van de steenen wenteltrap struikelt hij en valt zoodat zijn knieën bloeden. Hij merkt het nauwelijks. Hij rent omlaag. Beneden, tusschen trap en torendeur, moet hij stilstaan en zich steunen aan den wand. Hij is duizelig en zijn hart klopt als een hamer. Een Leidsche hongerlijder heeft een oogenblik vergeten dat hij geen krachten heeft. Doch snel herstelt hij zich.

Buiten den toren staan menschen, zooals er stonden in de eerste dagen van de inundatie, wanneer hij van zijn uitkijkpost terugkwam.

Govert laat hen geen oogenblik in het onzekere. „Ze komen !" jubelt hij. „De Geuzenvloot is in het zicht !"

„Hoezee !" brullen vele stemmen, schor van honger en schel van nieuwe hoop.

Govert rent naar Van der Does : „De Geuzenvloot is in het zicht. Twintig zeilen oostelijk van Den Haag !"

Daarna snelt hij naar het hospitaal om Martha het groote nieuws te brengen. „De Geuzen komen ! Vanavond is de stad ontzet !"

Zij ligt te bed. Maar op die tijding vliegt ze overeind. „Is het zoo ? Is het waar ? Dan heeft God mij tòch verhoord !"

Van blijdschap schreiend slaat ze, in de ontlading van een sterke spanning, haar armen vast om Goverts hals.

Nadat hij Martha de blijde boodschap heeft gebracht, klimt Govert weer den toren op. Hij moet zich vergewissen of hij goed gezien heeft straks. Hij wil ook onderzoeken hoever de vloot inmiddels is gevorderd. Of hij, door vreugd bevangen, niet meer gerapporteerd heeft dan er feitelijk is.

Neen, neen, hij heeft niet verkeerd gezien en niet te veel gezegd. Ginds is de Geuzenvloot. Wel veertig, vijftig schepen telt hij thans. De redding is nabij !

Toch naderen de schepen niet recht toe, recht aan. Hij ziet ze over stag en daarna nog eens door den wind gaan. Ze kloppen moeizaam tegen den Noordwester op.

En de avond valt. Snel groeit de schemering. Ze onttrekt de Geuzenvloot aan Goverts oog.

Bij de torendeur staan alweer menschen. Dezelfde spanning als vanmiddag heerscht er. De komst der Geuzen beteekent nederlaag of overwinning voor de Leidenaars, het gaat om dood of leven. „Hoever zijn ze?" vraagt men Govert.

„Morgen," geeft Govert antwoord. „Morgen zullen ze er zijn."

„Morgen?" De menschen zijn teleurgesteld. „Vandaag dan niet?"

„Nog één nacht wachten," troost Govert. „Dat is toch niets!"

Ja, ja, één nacht is gauw voorbij. Als men niet raast van honger, als kinderen niet schreien in hun bedjes of stil te sterven liggen; als een zuigeling niet omkomt omdat de moederborst verdroogd is. Op de uiterste grens van den hongersnood, nadat het laatste voedsel is verdeeld, beslist één nacht over dood en leven, en staat hij dus gelijk met de eeuwigheid.

Den nieuwen morgen klimt Govert weer den toren op. Aan het touw, dat naast de steenen trappen hangt, palmt hij zich naar boven. Op de lange ladders werkt hij zich met handen en voeten omhoog. En toch vordert hij slechts langzaam, omdat hij ieder oogenblik moet rusten. Zijn slapen kloppen en zijn knieën knikken. Sinds gisteren heeft hij geen kruimel voedsel meer gehad, en slechts het brandende verlangen om te weten hoeveel Boisots vloot is gevorderd, stuwt hem na elke rust weer voorwaarts. Op den eersten trans kijkt hij naar buiten. Er is geen uitzicht. Een zware bui drijft om de Zuid langs Leiden. Hij klimt verder. Die bui zal gauw voorbijgedreven zijn. Straks is het zicht weer ruim, en dan zal hij de vloot zien. Dichtbij! Vast bij de Spaansche schansen!

Als Govert hijgend, van vermoeidheid trillend, het plat onder den appel heeft bereikt, is de bui voorbij. Zijn oogen zoeken naar de vloot. Hij ziet ze niet. De Spaansche schansen liggen, zooals ze altijd lagen, boven den vloed, ook boven den springvloed, die nu doorgebroken is. Geen schepen zijn te zien. Zijn blik speurt over het wijde water zonder dat hij iets ontdekt. Een felle angst jaagt door hem heen. Is het dan gisteren niet waar geweest? Heeft hij zich vergist? Was het een hallucinatie, gewekt door den honger en door

zijn sterk verlangen naar bevrijding? Of is zijn blik nu soms beneveld door zijn zwakte? Maar als hij speurt in een verte, waarin hij eerst niet heeft gezocht, omdat hij ze veel dichter bij verwachtte, ontdekt hij toch de schepen, die hij gister zag. Op wijden afstand ligt de Geuzenvloot voor anker.

Met wijd gesperde oogen staart hij er naar. Ze is niets opgeschoten sedert gisteren. Nu de zeilen zijn gestreken lijkt ze veel verder weg. Waarom ligt ze ten anker? Wat bezielt Boisot om ginds te blijven liggen? Hij weet toch dat de nood in Leiden tot het uiterste geklommen is; dat hier, behalve dooden, alleen nog wandelende lijken zijn, en dat het aan een dag, een uur, kan liggen, of Leiden moet zich overgeven!

Driftig kauwt Govert op een stuk leer. Het sap, dat hij daaruit zuigt, geeft althans de illusie, dat hij voedsel krijgt. Een grimmige woede rijst in hem op. Voor zijn part mag Leiden zich nu overgeven. Als de Geuzen ginder voor hun ankers blijven liggen, inplaats dat zij hun zeilen hijschen om de Spanjaards op den nek te springen, kan van de uitgehongerde burgerij niet gevergd worden dat zij volhardt.

Van der Does' gelaat verstrakt als Govert zijn rapport uitbrengt. Is het ontzet nog niet onmiddellijk op handen? Hij had er stellig op gerekend, en enkel daarom de overgave uitgesteld.

Maar hij weigert te gelooven dat de Geuzen zonder harde noodzaak blijven liggen. Hij kent Boisot: een dapper en doortastend man, die vast geen uur verspillen zal, als hij het kan benutten, en die er zeer diep van doordrongen is dat hij thans Leiden oogenblikkelijk moet helpen. „Er moet een ernstige oorzaak wezen voor dit oponthoud," zegt hij. „Ik ga met je mee naar boven. Misschien kan ik het ontdekken."

Samen beklimmen zij den toren.

De schepen liggen er nog, zooals Govert ze heeft waargenomen, met gestreken zeilen en klaarblijkelijk voor anker. Ze komen wat scherper uit de kim dan straks, omdat de morgennevels opgetrokken zijn.

Van der Does tuurt lang. Hij let op de omgeving. De polders kent hij op een haar en hij weet precies waar het land hooger is dan elders. Zijn lippen persen samen tot een streep. „Ze kunnen niet voort," zegt hij tenslotte. „Het water is nog niet genoeg gerezen."

Govert wordt vaal. Niet voort? Na dezen storm nog niet voort? Wat moet er dan wel niet gebeuren eer de stad ontzet kan worden!

„Als de wind maar naar het Zuidwesten kromp," vervolgt de commandant, „dan was 't in orde."

Govert grimlacht cynisch. Nu weer Zuidwester storm na den Noordwester. Welja, als zij over wind en regen te beschikken hadden, dan was het een kleine kunst om Leiden te ontzetten.

Het gelaat van Van der Does is als van steen. De honger heeft alle kleur doen wijken uit zijn holle wangen. De neus springt steil naar voren; de jukbeenderen steken hoekig uit; de oogen liggen diep. Zorg staat in die oogen. Maar tevens kracht. Door de nieuwe, bittere teleurstelling is zijn hart toch niet gekrenkt. „Wij zullen overwinnen, Govert. God zal ons helpen; ook in de laatste uren."

Dien middag zit Govert bij Martha in haar monnikscel. Ze heeft het bed verlaten. Een paar uur op een dag zit ze in een stoel met kussens. Hij heeft, op bevel van Van der Does, niemand gezegd dat de Geuzenvloot niet komen kan, tenzij de wind verandert en het water nog meer stijgt. Maar tegenover haar kan hij de waarheid niet verzwijgen. Wanneer zij vorschend vraagt, waarom hij toch zoo stil is, nu immers de bevrijding voor de deur staat, antwoordt hij:

„We worden niet bevrijd."

„Maar Govert! De Geuzen zijn toch voor de poort?"

„Ze liggen zes mijl weg voor anker. Te weinig water."

„Te weinig water? Bij dezen storm?"

„Als de wind niet naar het Zuidwesten draait, moet Boisot daar blijven liggen."

„En als hij wel Zuidwest wordt?" vroeg ze.

„Dan .... Maar het is dwaasheid om daaraan te denken. Hij is Noordwest."

„Hij kan Zuidwest worden, Govert," roept zij uit. „God kàn dat doen en God zàl dat doen."

Govert spot er niet mee. Dat doet hij niet meer met het geloof van Martha. Doch zij is hem te kinderlijk in haar geloof en te sterk overtuigd dat de zaak der Geuzen Gods zaak is.

Dien middag is Govert al weer op den toren. Van der Does heeft hem opgedragen daar te blijven, de Geuzenvloot voortdurend in het oog te houden, en hem bericht te doen, zoodra zij in beweging komt.

Hij gaat op het plat onder den appel zitten, omdat hij niet meer staan kan. Languit gaat hij liggen, wijl ook het zitten hem vermoeit. Bij wijlen sluit hij de oogen omdat er sterretjes voor draaien. Wanneer hij zijn oogen een poosje rust gegund heeft zijn de sterretjes weer weg en kan hij de schepen opnieuw onderscheiden. Ze liggen altijd nog voor anker. Natuurlijk liggen ze daar nog, want de wind blaast altijd nog uit het Noordwesten. Een dwaze opdracht was het van Van der Does : letten op een vloot, die toch niet komen kan.

Wie flauw van honger is en totaal aan het einde van zijn krachten, is over eigen lichaam niet meer baas. Languit liggend, met gesloten oogen, omdat de sterretjes weer gingen draaien, valt Govert op het torenplat in slaap.

Dien middag beraadslaagt de vroedschap met den commandant. Van Hout en Van der Werff willen ook nu nog van geen overgave weten. Van der Does wil eveneens volharden. Hij hoopt dat de Geuzenvloot spoedig door zal breken. Maar als een vroedschapslid hem vraagt, waarop die hoop gegrond is, blijft hij het antwoord schuldig. En de vroedschap is thans eindelijk het wachten moe. Meer dan zesduizend burgers zijn gestorven van honger en aan pest.

„Wacht nog een oogenblik," vraagt Van der Does. „Er kan elk oogenblik een bode komen."

Men kan niet langer wachten. Geen uur kan het langer lijden. Het stadsbestuur besluit tot overgave. Van Hout moet den brief voor Valdez schrijven. Van der Does de witte vlag doen hijschen.

Govert schrikt wakker van gekras. Een zwarte raaf scheert langs hem heen. Verschrikt richt hij zich op. Daar is meer lawaai dan het krassen van een raaf. Gebulder en gedreun hoort hij. Kanonvuur ! Hij wrijft zich de oogen uit. De Geuzenvloot ! Hij moest uitzien of zij kwam. Niet ver van Leiden ziet hij vele zeilen. Boisot zeilt op. Hij is reeds dicht genaderd. Al strijdend rukt hij op. Rechtop staat Govert op het torenplat. Hij houdt zich aan de balustrade vast om niet te vallen. Stijf wrijft hij zich opnieuw de oogen. Is dit geen verbeelding, geen hallucinatie, gewekt door uitputting ? Er was immers geen water om te varen ? Hij kijkt naar het haantje op den toren van het stadhuis. Het wijst Zuidwest !

De deur der vroedschapszaal vliegt open. Voorbij een onthutsten bode stormt Govert de vergadering binnen. „De Geuzen komen!" hijgt hij. „Hun vloot is met den vijand slaags!"

En als bevestiging van zijn bericht dringt het gebulder der kanonnen tot in de raadzaal door.

Secretaris Van Hout verscheurt het perkament, dat hij met een steen op het hart beschreven heeft. Van der Werff herroept met een victoriekreet het noodlottige besluit. Van der Does verandert het bevel, dat hij gedwongen was te geven. „Steek de Princevlag uit!" gelast hij nu. „Steek haar uit op alle torens, ter begroeting van de Geuzen en opdat zij weten dat Leiden nog volhardt."

Den volgenden dag staat Govert op den stadswal. Wolken van kruitdamp zijn rondom. Vuur flitst er door. Kanonnen bulderen onophoudelijk. De slag tusschen de Spanjaards en de Watergeuzen, die gistermiddag aanving, duurt voort met onverminderde verbetenheid, en er is geen enkel teeken dat hij zijn einde nadert. De Geuzenvloot bevindt zich nog immer *achter* de Spaansche schansen en Valdez' linies zijn nog sterk.

Er zijn alweder vierentwintig uur verstreken zonder dat het ontzet, dat geen uur uitstel lijden mocht, gekomen is. Er zijn er gister en vandaag weer tientallen gestorven.

Met gebogen hoofd daalt Govert van de wallen af en strompelend van zwakte loopt hij de stad in. Bij een hooge brug grijpt hij de leuning om zich daaraan op te trekken. Er zijn anderen, mannen in de kracht der jaren, die op handen en voeten over de pijp heen kruipen, omdat zij op hun beenen niet meer kunnen staan. Op stoepenbanken zitten vrouwen, die niet verder kunnen. Wellicht zullen zij nooit verder kunnen en zitten zij daar om te sterven. En de ellende is zoo groot en algemeen dat men naar een stervende niet eens meer omkijkt. Govert gaat naar Martha.

In het hospitaal heerscht een benauwde stilte. Dit is een huis des doods. Wat baat het dat Martha er orde en reinheid heeft geschapen? De zieken sterven van gebrek.

Martha begroet hem blij, terwijl haar ramen rinkelen van het kanongebulder. „O, Govert, ik kan de stem van de bevrijding hooren! God heeft ons wonderlijk verhoord."

Hij schudt mistroostig het hoofd. „We zijn nog niet bevrijd. De Geuzen kunnen niet door de Spaansche linies heen."

„Maar Govert," roept Martha uit. „Geloof je nu nòg niet? Nu God zoo duidelijk toont dat Hij ons helpt door het eerst uit het Noordwesten en daarna uit het Zuidwesten te laten stormen?"

Hij ziet Martha's ingevallen wangen; de teere tint van haar gelaat; de broze polsen en de doorschijnend witte handen. Zij is uitgeteerd. Den hongerdood is zij nabij. Dezen nacht zou zij kunnen sterven. „Het kon zijn dat Hij te laat hielp, Martha. Dat de verlossing ook voor jou te laat kwam."

„Als ik moet sterven is het niet erg," zegt zij. „Als Holland maar gered wordt."

De avond van den tweeden October daalt over Leiden. Nog waaien de Princevlaggen van de torens. Het oranje-blanje-bleu praalt tegen het fluweelblauw van den hemel, die vandaag is opgeklaard. Zoo lijkt Leiden een feestende stad. Maar die vlaggen vloeken. Een stervende stad is Leiden. Meer lijken dan levenden zijn binnen haar wallen. En al haar burgers zijn ten doode opgeschreven.

De Geuzen zijn door de buitenste rij schansen van de Spanjaards heen gebroken. De binnenste linie moet echter nog genomen worden. Ook moeten er nog dijken worden weggegraven, die den voortgang der vloot stremmen. Twee dagen heeft de buitenring Boisot gekost. Drie dagen zal de binnenlinie kosten, taxeert Govert. Dat is de beste kans, als alles goed gaat.

Drie dagen! En eergisteren was naar het gevoelen van een hard man als Van der Does de uiterste grens van de volharding reeds bereikt. Drie dagen houdt Leiden het onmogelijk uit. Zelfs Van der Does, Van Hout en Van der Werff zijn daarvan overtuigd. Dit wordt een schipbreuk in het gezicht der haven.

Govert gaat bijtijds naar bed, omdat hij morgenochtend op een vroeg uur in zijn wacht moet zijn en ook omdat men in den slaap de ellende een oogenblik vergeet en het knagen van den honger niet zoo voelt.

Tegen het uur van den aanvang van zijn wacht gaat Govert naar de poort. Het is nog duister in de Leidsche straten. Govert loopt langzaam als een oude man. Bij wijlen staat hij stil, omdat een duizeling hem overvalt, en somtijds moet hij leunen op een stoepenbank omdat zijn hart klopt als een hamer. Pas als de hartklopping bedaard is kan hij voortgaan.

Hij vraagt zich af waarom hij eigenlijk naar de wacht gaat. Het is zijn beurt. Maar wat kan hij er doen? Hij mist de kracht een zwaard te voeren of een pistool te richten.

Hij moest thuis gebleven zijn, te bed. Of hij had naar Martha moeten gaan om te zien of zij nog leeft. Zijn leven en Martha's leven gaan hem toch meer ter harte dan een dienst, dien hij toch niet verrichten kan. Toch gaat hij voort en neemt hij de wacht over. En bij het eerste ochtendkrieken sleept hij zichzelf de wallen op, omdat de dienst dit voorschrijft, ofschoon hij weet dat hij rondom de stad slechts water zien zal en Spaansche schansen, oprijzend uit dien vloed. Wat zei de Spaansche officier ook weer, die tien dagen geleden de overgave eischte? „Eer zal de Prins de sterren van den hemel plukken dan dat hij Leiden kan ontzetten." De man krijgt schoon gelijk.

Govert staat boven. Hij leunt op een affuit, zoo uitgeput is hij door het klimmen; het zweet wischt hij zich van het voorhoofd. Nu kijkt hij rond....

Wat vaart daarginds? Wat nadert tusschen de Spaansche schansen door? Een boot. Booten! De Princevlag waait op haar dek.

Hij wil gaan juichen. Jubelend wil hij zijn mannen roepen om hun te zeggen dat de Geuzen naderen, dat Leiden wordt ontzet.

Maar hij beheerscht zich juist bijtijds. Het kan niet, weet Govert. De Geuzen liggen achter den Spaanschen gordel. Dit is een listig opgezette val van den vijand. Speculeerend op den vreeselijken nood van Leiden doet hij zich voor als den bevrijder. Het is een verraderlijke overval. Hij roept zijn wacht in het geweer.

Wrakken zijn z'n schutters. Ze hebben ternauwernood de kracht om op den wal te klimmen. Het kost hun de allergrootste moeite kruit en kogels in de loopen van het geschut te stampen. Aemechtig liggen ze op den wal met het musket in den aanslag. Hun bevende handen kunnen amper richten. Als het tot een gevecht op de blanke wapens komen mocht, liggen deze wrakken bij den eersten stoot.

De booten naderen. Govert laat een waarschuwingsschot afvuren. De kogel scheert vóór langs den boeg der voorste boot.

Een luid geschreeuw is het antwoord. „Houd op! Wij zijn het, de Watergeuzen! Met haring en brood. Haring en brood!!" Ze zwaaien met hun vlaggen.

Als Govert nu zijn mannen nog terug had willen houden, hij had het niet gekund. Haring en brood ! hebben zij verstaan.

Ze loopen bij de stukken weg en werpen hun musketten neer. Ze gaan de booten tegemoet, tot hun knieën, tot hun heupen in het water wadend, zwemmend met hun laatste krachten.

Govert houdt hen niet tegen. Dit is geen krijgslist, weet hij nu. Te rond-Hollandsch is de taal der Watergeuzen; te rauw en luid zijn hun zeemansstemmen dan dat hij nog een oogenblik kan twijfelen. Dit zijn de mannen van Boisot.

Zelf rept hij zich naar Van der Does. Hij klopt hem uit zijn bed. „Leiden ontzet !" schreeuwt hij. „De Watergeuzen bij de poort."

„Godlof !" roept Van der Does. En dan, omdat het wonder hem te groot is : „Wat ? Hoe ? Hoe is dit mogelijk geweest ?"

Govert kan geen antwoord geven. Hij weet het niet en hij begrijpt er net zoo min wat van als Van der Does. Maar het is een feit. De stad is vrij. En er is brood en haring !

Naar Martha ijlt hij. Ze is uiterst zwak. De honger heeft haar aan den rand van het graf gebracht. Maar als ze Govert hoort, richt ze zich op en klopt haar hart zeer heftig van verwachting.

„Je bidden is verhoord, Martha !" roept hij haar toe. „De Geuzen zijn er. De stad is vrij !"

„Ik wist het," zegt ze. „Ik wist dat het komen zou." Maar nu haar vast vertrouwen is vervuld, kan ze het van blijdschap nauwelijks gelooven. „Is het werkelijk waar ?" vraagt ze.

„Ik heb ze gezien en mijn soldaten eten brood en haring. Dit is aan jou te danken."

„Aan mij ?" Zij schudt het hoofd, terwijl ze haar handen opheft, broos en doorzichtig als Oostersch porcelein. „Doodzwak ben ik."

„Maar sterk was je geloof, Martha, sterk je gebed. Dat geloof en dat gebed van jou en anderen hebben Leiden doen volhouden, tot aan, tot over de grens van hetgeen door menschen kon gedragen worden heen."

Dien middag is de Pieterskerk vol burgers, Watergeuzen en soldaten. Psalm 9 wordt gelezen, een dankzegging voor een groote verlossing.

„Ick sal den HEERE loven met mijn gantsche herte. Ick sal al Uwe wonderen vertellen ....

. . . .Omdat mijne vyanden achterwaerts gekeert/ gevallen/ ende vergaen zijn van U aangesichte . . . .

Gij hebt de Heydenen gescholden/ den godtloosen verdaen/ haren naem uytgedelght/ tot in eeuwigheyt ende altoos . . . .

De godtloose sullen teruggekeeren na de hel toe . . . .

Die Uwen Naeme kennen/ sullen op U betrouwen/ omdat Ghij, HEERE ! niet hebt verlaeten degenen/ die U soecken" . . . .

Uit de kerk vertelt Govert aan Martha van den dankdienst. Met vreugde spreekt hij van de preek, die overliep van dankbaarheid en God de eer gaf van de redding. Met ontroering vertelt hij van stoere Geuzen, mannen die onverschrokken volgehouden hadden in den bangsten nood, wier stem thans bij het psalmgezang verstikt werd door hun tranen.

Als Martha hiervan hoort wordt het haar ook te veel. Zoolang er nood was en volhard moest worden, was ze een heldin die van geen wankelen wist. Hoe zwak haar lichaam was, haar geest bleef ongebroken. Nu de uitkomst is gekomen, is ze een zwakke vrouw, wier al te lang en sterk gespannen zenuwen zich thans ontspannen in geschrei.

„Zie je wel," stamelt zij tusschen haar schokkend snikken door. „Ik ben niet sterk en dapper; bang en zwak ben ik."

„Bang en zwak ? Moedig en sterk ben je. Veel moediger dan ik ben jij geweest." Hij neemt haar in zijn armen en aan zijn borst schreit Martha van geluk.

In de blijde dagen na het ontzet volgt de eene goede tijding op de andere. Het Spaansche leger is ver weg gevlucht, tot Utrecht toe en daar zijn de troepen aan het muiten geslagen. Het gevaar voor Holland is hiermee voor een langen tijd bezworen. En het krijgt den schijn dat de Spaansche macht voorgoed uit de Nederlanden zal verdwijnen. Want De Requesens is plotseling gestorven en de nieuwe landvoogd van Philips is een zwak en onzelfstandig man, tegen de staatkunde van Prins Willem op verre na niet opgewassen. Oranje's invloed stijgt in al de Nederlanden met den dag. De Brabantsche en Vlaamsche adel, die bij Alva's komst alle opstandigheid had afgelegd, en terugkeerde tot de gehoorzaamheid des Konings, onderhoudt thans weer contacten met

den Prins. Roomsch en on-roomsch in het Zuiden wenscht Oranje als landvoogd. In Atrecht komen afgevaardigden der zeventien gewesten samen en zij sluiten een unie op basis van vrijheid van geloof daar waar die is verworven.

De Prins, die zes jaar lang geworsteld heeft en nederlaag op nederlaag geleden heeft, die dezen zomer zelfs in Delft bedreigd werd, zal thans opeens de leider worden van een groot gemeenebest en het verluidt dat hij weldra een luisterrijken intocht in Brussel houden zal.

Govert duizelt, nu na de diepste duisternis de zon van den voorspoed opeens zoo heerlijk straalt. Het leek een zware nederlaag te worden, en nu volgt de eene zege op de andere. Holland scheen verloren en nu staat plotseling de totale overwinning voor de deur.

Maar als zelfs het Zuiden zich den Prins toewendt en de uiteindelijke zegepraal in het zicht is, kan Amsterdam toch niet de Spaansche zijde houden. Dan moet dat hart van Holland heden kiezen voor den Prins !

Met Martha, snel hersteld na het ontzet en weer op krachten, reist Govert naar hun vaderstad.

Terwijl in Leiden alles blijdschap is en de stad zich oprícht uit de ellende van het beleg door nieuwen bloei van de trafijken, is het in Amsterdam gedrukt en stil. De scheepvaart is nog steeds gestremd; het zakenleven is geheel verschrompeld; armoede en gebrek nemen voortdurend toe. De kelders van het Hooge Huys zijn leeg en Willem Govertsz heeft geen enkele factuur meer uit te schrijven. De kooplui klagen en zij zeggen allen dat het een uitkomst voor de stad zou zijn als zij de zijde van den Prins koos.

Maar de stadsregeering gaat niet overstag. Joost Buyck en zijn ambtsbroeders zijn fanatieker Spaanschgezind dan ooit. Zij hebben Valdez aangespoord ten derden male het beleg te slaan voor Leiden, en als er geen muiterij ontstaan was in het Spaansche leger, wie weet of aan hun aandrang geen gehoor gegeven was.

En de Amsterdamsche burgerij is murw als ooit. Joost Buyck heeft vele vendels schutters tot zijn dienst. Er zou bloed vloeien als het tot opstand kwam. En erger dan de schutters ducht de koopmansstand het grauw. Als het tot oproer kwam zou het grauw op drift geraken en de gezeten burgerij werd uitgeplunderd.

Govert ergert zich aan den Amsterdamschen geest. „Als

die van Leiden zoo bang waren geweest voor ellende en verwoesting, zouden zij de witte vlag geheschen hebben, op den dag toen Valdez voor hun stad verscheen," zegt hij tot zijn vader als hij met hem de dingen van den dag bespreekt.

„Ja, die van Leiden." Willem Govertsz kan niet begrijpen, waar de burgers den durf en de volharding hebben weggehaald om zooveel te verdragen als daar geleden is, zoomin als hij het van Haarlem heeft begrepen. Hij heeft bewondering voor hun volharding, maar hij vindt dat fanatisme ook ongehoorde offers eischt. Zesduizend menschenlevens in Leiden; in Haarlem nog veel meer. Martha is haar ouders kwijt geraakt en haar leven zoowel als dat van Govert heeft aan een zijden draad gehangen.

„Voor vrijheid van geloof en van geweten is geen prijs te hoog," zegt Govert vurig, en zijn toorn vlamt tegen den kruideniersgeest, dien hij in Amsterdam ontmoet.

„Voorzichtig, voorzichtig!" raadt zijn vader. „Kalm aan of je raakt weer in het gevang."

Voor een fellen Geus als Govert is geworden is het in het Spaansche Amsterdam niet uit te houden. Martha en hij gaan weer terug naar Leiden. Daar luikt het leven op in het nieuwe jaar. De boomen, die het vorig jaar zijn kaal gegeten van den honger, trekken weer in het blad. Er komen vele jonge mannen in de stad, studenten aan de Hoogeschool, die de Prins als loon voor dappere volharding aan de stad geschonken heeft.

Dien zomer schrijdt een jong paar naar de Pieterskerk. Het huwelijk van Martha Komijn en Govert van Hoogenhuyzen van Amsterdam wordt er voltrokken. Zij trouwen hier wijl Amsterdam nog aan de Spaansche zijde staat.

Govert ergert zich niet meer. Die gelooven haasten niet. Het mag maanden, het mag jaren duren, Amsterdam zal treden aan de zijde van den Prins. Het mag een oorlog van twintig, vijftig, tachtig jaren worden, hij zal eindigen met de onafhankelijkheid der Nederlanden en vrijheid van geloof!